

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

Doktora Tezi

**NÖROMALİYE YAKLAŞIMIYLA DUYGULARIN
VERGİ UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Cihan KAYACIK

Zonguldak 2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

NÖROMALİYE YAKLAŞIMIYLA DUYGULARIN
VERGİ UYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Hazırlayan
Cihan KAYACIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Onur EROĞLU

Zonguldak 2025

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Cihan KAYACIK

10.01.2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Abcde Anabilim Dalında 185382203001 numaralı Cihan KAYACIK'ın hazırladığı “Nöromaliye Yaklaşımıyla Duyguların Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisi” başlıklı DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 10/01/2025 Cuma günü saat 10:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Prof. Dr. Onur EROĞLU
Başkan (Tez Danışmanı)

Prof. Dr. Mehmet CURAL
Üye

Doç. Dr. Recep YÜCEDOĞRU
Üye

Doç. Dr. Burcu GEDİZ ORAL
Üye

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim MÜJDAT BAŞARAN
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10 /01 /2025

Prof. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
Tez Başlığı : The Impact of Emotions on Tax Compliance with a NeuroFiscal Approach
Tez Yazarı : Cihan KAYACIK
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Onur EROĞLU
Türü, Yılı : Doktora, 2024
Sayfa Adedi : 293

Kamu harcamalarının finansmanında önemli gelir kaynağı olan vergi, devletin egemenlik gücünü kullanarak karşılıksız aldığı bir ödemedir. Devletin vergilemede adaletsiz davranması mükellefin devletin kendisinden haksız yere vergi aldığını düşünmesine neden olacaktır. Bu durumda da mükellef olumsuz duygular hissedecek ve bu durum vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Vergi uyumunda ekonomik faktörlerle birlikte sosyal- psikolojik faktörlerin de etkisi tespit edilmiştir. Tez çalışmasında vergi uyumunda duyguların rolü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için deney ve anket yöntemi kullanılmıştır. Deney kısmında beyin görüntüleme tekniklerinden EEG cihazı kullanılmıştır. Ardından da vergi beyannamesi hazırlama, vergi idaresiyle iletişim ve vergi denetimine ilişkin senaryolar hazırlanmış ve bu senaryolarda hangi spesifik duyguların hissedildiği anket yöntemiyle test edilmiştir. EEG cihazı hangi spesifik duyguların aktive olduğunu göstermemektedir. Bunun için de anket yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada beyinde duyguların işlendiği ve karar vermede etkili olan prefrontal korteks ve oksipital bölgede aktivasyon olduğu tespit edilmiştir. Serbest meslek kazanç sahipleri ücret geliri elde edenlere göre daha çok tepki vermiştir. Bununla birlikte anket verilerine göre olumlu duyguların vergi uyumunu artırdığı olumsuz duyguların vergi uyumunu azalttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyum, Duygular, Nöromaliye

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Public Finance

Thesis Title : The Impact of Emotions on Tax Compliance with a NeuroFiscal Approach

Thesis Author : Cihan KAYACIK

Thesis Adviser : Prof. Dr. Onur EROĞLU

Type, Year : PhD Thesis, 2024

Number of Pages : 293

Tax, which is an important source of income in financing public expenditures, is a share that the state takes for free by using its sovereign power. The state's unfair behavior in taxation will cause the taxpayer to think that the state is unfairly collecting taxes from him. In this case, the taxpayer will feel negative emotions and this will negatively affect tax compliance. The effect of social-psychological factors as well as economic factors in tax compliance has been proven. In the thesis study, the role of emotions in tax compliance will be tried to be determined. For this, the experiment and survey method will be used. In the experimental part, the EEG device, one of the brain imaging techniques, will be used. Then, which emotions are felt in tax scenarios will be tested with the survey method. In the study, it was determined that there was activation in the prefrontal cortex and occipital region, where emotions are processed in the brain and are effective in decision-making. Self-employed earners reacted more than those who earned wage income. However, according to the survey data, it was concluded that positive emotions increase tax compliance and negative emotions decrease tax compliance.

Keywords: Tax Compliance, Emotions, NeuroFiscal

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Vergi tahakkuk ve tahsili arasındaki farkın kapatılması için standart vergi politikası araçlarına ek olarak yeni yöntemlerin geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Bundan dolayı beyin görüntüleme cihazının kullanıldığı çalışma Türkiye’de ilk olma niteliğine sahiptir. Beyin görüntüleme cihazı olarak EEG cihazı kullanılmış ve katılımcılara duygu telkininde bulunularak aktive olan beyin bölgeleri keşfedilmeye çalışılmıştır. Spesifik duyguların cihazla tespit edilememesi anket yönteminin kullanılmasına neden olmuştur. Duyguların vergi ile ilgili kararlarda etkili olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sürecinde bana destek olan, yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Onur EROĞLU’na teşekkürlerimi sunarım. Araştırma sürecinde tez izleme jürimde yer alan ve önemli katkılar sunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Müjdat BAŞARAN’a teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde tez izleme jürimde yer alarak katkı sunmakla birlikte akademik kariyerim boyunca yardım ve desteğini her daim hissettiğim gerek akademik hayatımda gerek özel hayatımda bana rehberlik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet CURAL’a teşekkürü borç bilirim.

Tez savunma jürimde yer alan Doç. Dr. Recep YÜCEDOĞRU ve Doç. Dr. Burcu GEDİZ ORAL hocalarıma sundukları katkılardan dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Tezimle ilgili yaptığı yapıcı eleştiriler ve bana ayırdığı değerli vakti için değerli mesai arkadaşım Arş. Gör. Dr. Gizem TOKMAK DANIŞMAN’a teşekkürlerimi sunarım. EEG cihazının kullanımı ve elde edilen verilerin analizi için bana ayırdıkları vakitten dolayı EEG Uzmanı Yüksel ISLAK’a teşekkürü borç bilirim. Beyin hakkında sunduğu katkılardan dolayı Doç. Dr. Esra ACIMAN DEMİREL’e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın en başında beni destekleyen ve Labaratuvarlarında misafir ederek çalışma hakkında model geliştirmeme önemli katkı sağlayan Doç. Dr. Atilla YÜCEL hocama teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmayı maliye araştırmalarından farklı kılan beyin görüntüleme tekniğinin kullanılmasıdır. Bu tekniğin kullanılabilmesi için Elektroensefalografi (EEG) cihazına ihtiyaç duyulmuştur. Tez projemi kabul edip EEG cihazını almamı sağladıkları için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne çok teşekkür ederim. Ayrıca araştırma bir süre YÖK 100/2000 Doktora Bursu ile de desteklenmiştir. Bundan dolayı YÖK'e teşekkürlerimi sunarım.

Bir süre aynı çalışma alanını paylaştığım ve bu süreçte hep birbirimizi desteklediğimiz YÖK 100/2000 Doktorantlarına teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmaya katılımcı olarak katkı sağlayan ve bunun için vaktini ayıran herkese teşekkürü borç bilirim.

Tezimi her zaman bana destek olan canım aileme atfediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xix
RESİMLER LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxi
GİRİŞ	1
1.VERGİ UYUMU KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ.....	5
1.1. Vergi Uyumunun Tanımı	5
1.2. Vergiden Kaçınma.....	7
1.3. Vergi Kaçırma	8
1.4. Vergi Uyumunu Açıklayan Yaklaşımlar	9
1.4.1. Allingham- Sandmo Yaklaşımı (ASY).....	10
1.4.2. Sosyal Psikolojik Yaklaşım (SPY)	12
1.5. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler	15
1.5.1. İçsel Faktörler	16
1.5.1.1. Demografik Faktörler	16
1.5.1.1.1. Yaş.....	16
1.5.1.1.2. Cinsiyet.....	17
1.5.1.1.3. Medeni Durum	17
1.5.1.1.4. Eğitim Düzeyi.....	18
1.5.1.1.5. Meslek	20
1.5.1.2. Vergi Bilinci	20
1.5.1.3. Vergi Ahlakı	21
1.5.1.4. Vergi Kültürü.....	23
1.5.1.5. Devlete Güven Düzeyi	24
1.5.1.6. Sosyal Normlar	25
1.5.1.7. Din	26
1.5.1.8. Duygular	27
1.5.2. Dışsal Faktörler.....	30
1.5.2.1. Gelir.....	30
1.5.2.2. Vergi Oranları.....	31
1.5.2.3. Vergi Adaleti	32
1.5.2.4. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı	33
1.5.2.5. Cezalar ve Denetim Olasılığı.....	33
1.5.2.6. Vergi Afları	36

1.5.2.7. Vergi Danışmanları/ Mali Müşavirler	36
1.5.2.8. Vergi İdaresi	37
1.5.2.9. Vergi Mükelleflerinin Kamu Harcamalarını Algılama Düzeyi	43
1.6. Genel Değerlendirme	45
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	46
2.1. Standart Araştırmalar	46
2.1.1. Ulusal Araştırmalar	46
2.1.2. Uluslararası Araştırmalar	50
2.2. Deneysel Araştırmalar	54
2.2.1. Ulusal Araştırmalar	55
2.2.2. Uluslararası Araştırmalar	55
2.3. Genel Değerlendirme	66
3. ARAŞTIRMA YAPISAL MODELİ VE METODOLOJİSİ	67
3.1. Araştırmanın Konusu ve Modeli	67
3.2. Araştırmanın Önemi	69
3.3. Araştırmanın Amacı	70
3.4. Etik Davranışlar	71
3.5. Araştırma Paradigması	71
3.6. Araştırmacının Konumu	72
3.7. Araştırma Metodolojisi ve Yöntemi	73
3.7.1. Deney	75
3.5.1.1. Araştırmanın Deneysel Tasarımı ve Süreci	76
3.5.1.2. Deneyin Geçersizlik Kaynaklarının Kontrol Altına Alınması	79
3.5.1.3. Beynin İşleyişi ve Beyin Görüntüleme Teknikleri	82
3.5.1.4. Beynin Akılcı ve Duygusal Sistemleri	84
3.5.1.5. Beynin Kısımları	89
3.5.1.6. Beyin Görüntüleme Tekniği Olarak Elektroensefalografi (EEG)	92
3.5.1.7. Eeg Verilerinin Analizi	95
3.5.1.8. Pilot çalışma	98
3.7.2. Anket	98
3.8. Genel Değerlendirme	103
4. BULGULAR	104
4.1. Elektroensefalografi (EEG) Bulguları	104
4.1.1. Ücret Geliri Elde Edenlerin Verdiği Tepki	109
4.1.2. Serbest Meslek Kazanç Sahiplerinin Verdiği Tepki	111
4.2. Anket Bulguları	112
4.2.1. Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	115

4.2.2. Olumlu Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	126
4.2.3. Olumsuz Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	131
4.2.4. Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	137
4.2.5. Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi (Regresyon Analizi)	171
4.2.6. Demografik Faktörlerin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	180
2.4.6.1. Cinsiyet.....	181
2.4.6.2. Medeni Durum.....	186
2.4.6.3. Gelir	191
2.4.6.4. Eğitim Durumu	200
2.4.6.5. Yaş	213
SONUÇ.....	221
KAYNAKÇA	232
EKLER.....	248
EK 1: Ücret Elde Edenlerin Verdiği Beyin Tepkisi	248
EK 2: Serbest Meslek Kazancı Elde Edenlerin Verdiği Beyin Tepkisi	262
EK 3: Anket Formu	278
ÖZ GEÇMİŞ.....	292

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1: Demografik Faktörler	113
Tablo 4.2: Beyannamenin Hazırlanması/Beyannamenin Hazırlanmamasına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	116
Tablo 4.3: Beyanname Hazırlanmasıyla İlgili Duygu Durumunun Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	117
Tablo 4.4: Vergi Dairesiyle Olumlu/Olumsuz İletişime İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	119
Tablo 4.5: Vergi Dairesiyle İletişimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	120
Tablo 4.6: Olumlu Vergi Denetimi/ Olumsuz Vergi Denetimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	122
Tablo 4.7: Vergi Denetimiyle İlgili Duygu Durumunun Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	123
Tablo 4.8: Model 1 İçin Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo	125
Tablo 4.9: Olumlu Senaryolara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	127
Tablo 4.10: Olumlu Senaryolara İlişkin Kruskal Wallis Test İstatistikleri	128
Tablo 4.11: Model 2 için Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo	130
Tablo 4.12: Olumsuz Senaryolara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	132
Tablo 4.13: Olumsuz Senaryolara İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	133
Tablo 4.14: Model 3 için Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo	136
Tablo 4.15: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri	138
Tablo 4.16: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi	139
Tablo 4.17: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi	140
Tablo 4.18: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi	141
Tablo 4.19: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi	142

Tablo 4.20: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoyada Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri	143
Tablo 4.21: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Korelasyon Testleri	144
Tablo 4.22: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	145
Tablo 4.23: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	146
Tablo 4.24: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	147
Tablo 4.25: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi	148
Tablo 4.26: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri.....	149
Tablo 4.27: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	150
Tablo 4.28: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	151
Tablo 4.29: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	152
Tablo 4.30: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi	153
Tablo 4.31: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri.....	154
Tablo 4.32: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	155
Tablo 4.33: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	156
Tablo 4.34: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi.....	157
Tablo 4.35: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi	158
Tablo 4.36: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri	159

Tablo 4.37: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışına Etkisi	160
Tablo 4.38: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışına Etkisi	161
Tablo 4.39: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışına Etkisi:	162
Tablo 4.40: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisi	163
Tablo 4.41: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri	164
Tablo 4.42: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışına Etkisi	165
Tablo 4.43: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışına Etkisi	166
Tablo 4.44: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışına Etkisi	167
Tablo 4.45: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisi	168
Tablo 4.46: Model 4 Hipotezlerinin Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo	169
Tablo 4.47: Beyanname Hazırlanmamasına İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	172
Tablo 4.48: Beyanname Hazırlanmamasına İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	173
Tablo 4.49: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	174
Tablo 4.50: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	175
Tablo 4.51: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	176
Tablo 4.52: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Tam Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi	177

Tablo 4.53: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi.....	178
Tablo 4.54: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi.....	179
Tablo 4.55: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	181
Tablo 4.56: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	181
Tablo 4.57: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	182
Tablo 4.58: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	182
Tablo 4.59: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	183
Tablo 4.60: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	183
Tablo 4.61: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	184
Tablo 4.62: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	184
Tablo 4.63: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri	185
Tablo 4.64: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	186
Tablo 4.65: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	186

Tablo 4.66: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri	187
Tablo 4.67: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri	187
Tablo 4.68: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	188
Tablo 4.69: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U İstatistikleri.....	188
Tablo 4.70: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	189
Tablo 4.71: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri	189
Tablo 4.72: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri ...	190
Tablo 4.73: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelirin Vergi Uyum Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	191
Tablo 4.74: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Planlama Davranışına İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	192
Tablo 4.75: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	193
Tablo 4.76: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri .	194
Tablo 4.77: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test.....	194
Tablo 4.78: Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim Durumunda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	195

Tablo 4.79: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	195
Tablo 4.80: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışındaki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	196
Tablo 4.81: Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim Durumunda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	197
Tablo 4.82: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	197
Tablo 4.83: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	198
Tablo 4.84: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	199
Tablo 4.85: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesine Göre Mann-Whitney U Test İstatistikleri	199
Tablo 4.86: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Durumunun Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	200
Tablo 4.87: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Durumuna Göre Mann-Whitney U Test İstatistikleri	201
Tablo 4.88: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	201
Tablo 4.89: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	202
Tablo 4.90: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesi Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	203
Tablo 4.91: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	204
Tablo 4.92: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesi Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	205

Tablo 4.93: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	206
Tablo 4.94: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	206
Tablo 4.95: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	207
Tablo 4.96: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	207
Tablo 4.97: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	208
Tablo 4.98: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitim Seviyesi Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	208
Tablo 4.99: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitim Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	209
Tablo 4.100: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitimin Vergi Uyum Davranışına İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	209
Tablo 4.101: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	210
Tablo 4.102: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	210
Tablo 4.103: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Mann-Whitney U Test İstatistikleri	211
Tablo 4.104: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitimin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	211
Tablo 4.105: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	212
Tablo 4.106: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	212

Tablo 4.107: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal Wallis İstatistikleri	213
Tablo 4.108: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	213
Tablo 4.109: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	214
Tablo 4.110: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	214
Tablo 4.111: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	215
Tablo 4.112: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	215
Tablo 4.113: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuskal-Wallis Test İstatistikleri	216
Tablo 4.114: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	216
Tablo 4.115: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri	217
Tablo 4.116: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	217
Tablo 4.117: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	218
Tablo 4.118: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri	218
Tablo 4.119: Model 5 Hipotezlerinin Kabul/ Ret Durumlarını Gösteren Tablo .	219

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Caydırıcı Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi	12
Şekil 1.2: Vergi Uyum Davranış Modeli	22
Şekil 1.3: Vergi İklimi	38
Şekil 1.4: Kaygan Zemin	41
Şekil 1.5: Mükellefin Vergi Karşısındaki Tutumları	42
Şekil 3.1: Araştırmanın Konusu ve Modeli	68
Şekil 3.2: Emotiv – Epoc Cihazı Elektrotların Yerleşimleri	93
Şekil 3.3: Emotiv – Epoc Cihazının Kafaya Yerleştirilmesi	94
Şekil 4.1: Araştırma Akış Şeması	107
Şekil 4.2: Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine	115
Şekil 4.3: Olumlu Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki	126
Şekil 4.4: Olumsuz Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	131
Şekil 4.5: Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi	137
Şekil 4.6: Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Model	171
Şekil 4.7: Demografik Faktörlerin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Model	180

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1: Beynin Kısımları	84
Resim 3.2: Amigdala	91
Resim 3.3: Beyin Sapı, Beyincik ve Talamus	92
Resim 3.4: Emotiv – Epoc Cihazı Kontrol Paneli	94
Resim 3.5: Beyin Aktivitesinin Gösterimi.....	95
Resim 3.6: Beyin Dalga Boylarının Görseli	96
Resim 3.7: Frontal Korteks.....	97
Resim 3.8: Parietal Korteks	97
Resim 3.9: Temporal Korteks	97
Resim 3.10: Oksipital Korteks.....	98
Resim 4.2: Sol Oksipital Korteks Beyin Tepkisi	108
Resim 4.3: Sol Prefrontal Korteks Beyin Tepkisi.....	108
Resim 4.4: Sol Oksipital ve Prefrontal Korteks Beyin Tepkisi	109

KISALTMALAR LİSTESİ

VUK	: Vergi Usul Kanunu
ASY	: Allingham- Sandmo Yaklaşımı
SPY	: Sosyal Psikolojik Yaklaşım
WVS	: World Values Survey/Dünya Değerler Anketi
TOS	: Taxpayers Opinion Survey / Mükellef Kanaat Anketi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development/ Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
EEG	: Elektroensefalografi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Kamu kesiminin toplumsal refahı artırma hedefine ulaşmak için vergileme stratejisi önemli bir maliye politikası aracı olarak öne çıkmaktadır. Ancak mevcut uygulamalar ve yapılan vergisel düzenlemelerle çoğu zaman istenilen toplumsal hedeflere ulaşılamamaktadır. Bu durum sosyal huzursuzluğa sebep olabilmektedir. Vergiye karşı olumlu bir algının olması vergilemeden beklenen sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır. Şöyle ki vergilerin kamu harcamalarının finansmanında kullanıldığı, vergilemenin etkin bir maliye politikası aracı olduğunun düşünülmesi vergiye karşı tepkilerin oluşmasını engellemekte ve vergi uyumunu artırmaktadır.

Son yıllarda vergi tahakkuku ve tahsili açısından hedeflenen ve gerçekleşen tutarlar arasında önemli farklılıklar meydana gelmiş ve tahsilatı artırmaya ilişkin alternatif yaklaşımlar önerilmiştir. Davranışsal iktisat yaklaşımı bunlardan birisidir. Bu yaklaşım ile vergi tahsilatını artırmaya ilişkin politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Davranışsal iktisat yaklaşımında vergi mükellefleri sadece rasyonel ekonomik bireyler olarak düşünülmemelidir. Bununla birlikte bilişsel, güdüsel ve duygusal niteliklere sahip varlıklar olarak algılanması gerekmektedir. Ayrıca davranışsal iktisatın alt dalı olan nöroekonomi yaklaşımına göre bireyler kararlarını duygusal ve nörolojik faktörlerden etkilenerek vermektedir. Vergi uyumu literatüründe daha çok ekonomik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmasına rağmen son yıllarda sosyo psikolojik faktörlerin etkisi de araştırılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Olumlu duygular vergi uyumunu pozitif yönde etkilerken olumsuz duygular negatif yönde etkilemektedir (Enachescu ve diğerleri, 2020, Privitera ve diğerleri, 2021). Ancak Türkiye’de duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin beyin görüntüleme cihazıyla gerçekleştirilen çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı literatüre katkı sağlamak adına Zonguldak özelinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca nöroiktisat alanında yapılan çalışmalarda ekonomik kararlarda beynin rolü kanıtlanmış ve beyin görüntüleme cihazlarının gelişmesiyle beyin araştırmaları sosyal bilimlerde de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Ancak sosyal bilimlerde maliye alanında vergiyle ilgili kararlarda çok fazla çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Alandaki bu eksikliği kapatmak amacıyla vergiyle ilgili durumlarda beynin aktive olduğu kısımları ve verilen tepkiyi keşfetmek

amacıyla beyin görüntüleme cihazı olan EEG cihazından faydalanılmıştır. EEG cihazı beynin dış katmanında meydana gelen elektromanyetik dalgalanmaları anlık olarak gösterdiğinden dolayı tercih edilmiştir. Bundan dolayı verilen tepkilerin analizinde kolaylık sağlamaktadır. Vergi ile ilgili durumlarda beynin vermiş olduğu tepkinin keşfedilmesi maliye alanında önem arz etmektedir. Zira vergi uyumunda duygusal tepkilerin varlığı duygu temelle politikalar geliştirilerek vergi uyumunun sağlanmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmada hem nöroekonomi hem de nörobilimde kullanılan teorilerden ve metodolojilerden faydalanarak, gerçekleşmesi muhtemel yaşam durumlarında ekonomik olarak ilgili davranışları destekleyen ve etkileyen sinir sistemlerinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Hem ekonomi hem de nörobilim birbirini tamamlayan güçlü bir metodoloji sunmaktadır. Ekonomik eylemlerde insan zihni, belirli durumda bireysel eylemi tanımlamak için soyut olasılıklar açısından kavramsallaştırılan bir kara kutu olarak kabul edilmektedir. Burada nörobilim kara kutu içinde işleyen ilgili psikolojik güçleri ortaya çıkarmak için güvenilir ölçümler sağlayabilir. Bu çalışma kapsamında vergi uyumu senaryolarında insan sinir sistemi bir bütün olarak kendi içerisinde nasıl etkileşime girdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada vergi ile ilgili senaryolarda beynin nasıl tepki verdiği, vergi uyumunda duyguların etkili olup olmadığı ve vergilendirme bağlamında hangi özel duyguların önemli olduğu sorularına cevap aranmıştır.

Beyinde duygusal durumlara verilen tepkiyi keşfetmek amacıyla öncelikle beş duygu telkininde bulunulmuş ve bu tepkiler kaydedilmiştir. Ardından vergi uyumuna ilişkin olumlu ve olumsuz üç senaryo düzenlenmiştir. Senaryoların olumlu ve olumsuz olarak düzenlenmesinin sebebi olumlu ve olumsuz duygular uyandırmak için katılımcıyı manipüle etmektir. Vergi senaryoları beyanname hazırlama, vergi dairesiyle iletişim ve vergi denetim sürecine ilişkindir. Vergi uyumunda vergi sisteminin karmaşıklığı ya da basit olması vergi uyumunu etkilemektedir. Bundan dolayı beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda mali müşavir beyanname hazırlama sürecini takip etmekte ve mükellef bu süreçte herhangi bir şeyle uğraşmamaktadır. Beyannameye ilişkin olumsuz senaryoda ise mükellef beyannemesini hazırlarken süreci kendisi yönetmeye çalışmakta ve karmaşık bilgi yığınının içerisinde kalmaktadır. Vergi idaresinin mükellef ve devlet

açısından önemli sorumlulukları bulunmakta ve bu durum vergi uyumunu etkilemektedir. Bundan dolayı vergi idaresine ilişkin senaryo düzenlenmiştir. Olumlu senaryoda mükellef, vergi idaresine bilgi almak için başvurmuş ve talep ettiği bilgiye ulaşmıştır. Olumsuz senaryoda ise talep ettiği bilgiye ulaşamayıp ana sayfaya yönlendirilmiştir. Vergi denetim süreci de vergi uyumunda etkili olabilmektedir. Denetimin sıklığı ya da yapılış şekli vergi uyumunu etkileyebilmektedir. Ancak ilgili senaryolarda katılımcılarda duygu uyandırmak amacıyla vergi denetiminde hatanın keşfedilmesi ve hatanın düzeltilerek mükellefin iyi hissetmesi sağlanmıştır. Ancak olumsuz senaryoda vergi denetimi sonunda hatanın düzeltilmemesi, uzlaşılabilmesi ve mahkemeye gidilmesi kurgulanmıştır.

Çalışmada nöroekonomiye değinilmiş ve nöroekonominin de alt dalı olarak literatüre nöromaliye kavramı kazandırılmıştır. Nöroekonomi ile vergi uyumu arasındaki ilişkiye yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tüm bunlara ek olarak vergi uyumu senaryolarına verilen nörolojik tepkiler tespit edilmiştir.

Vergi uyumsuzluğu, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma şeklinde gerçekleşmektedir. Vergi uyumsuzluğu vergi adaletini bozarak toplumsal ahenge zarar verdiğinden dolayı kamu kesimince çözülmesi gereken temel problemlerden biridir. Vergi uyumsuzluğu gelir politikalarını olumsuz etkilemekle birlikte kamu harcama stratejilerini de olumsuz etkilemektedir. Netice itibarıyla toplumsal refah hedeflerinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Var olan ekonomi araştırmaları vergi uyumu konusunda mevcut problemleri ortadan kaldıracak çözümler üretebilmiş değildir. Bundan dolayı davranışsal yöntemler pek çok araştırmacı tarafından tercih etmeye başlanmıştır. Davranışsal iktisat tarafından önerilen deneysel metodolojinin vergi uyum problemleri için alternatif çözümler geliştirmek için katkı sunması beklenmektedir. Mevcut vergi uyum modelleri caydırıcılık temelli onun yerine sosyal-psikolojik faktörlere önem veren davranışsal vergi uyumu analizleri gelmektedir. Bu tez çalışması kapsamında da işaret edilen dönüşüm sürecine katkı sağlanması ve vergi uyumuna yeni bir bakış açısı kazandırılması, literatüre nöromaliye kavramının kazandırılması amaçlanmıştır.

Çalışmada kullanılan yöntem ekonomik ve davranışsal eğilimlerin birlikte analiz edilmesine imkân veren özgün bir tasarımıdır. Senaryo odaklı slaytlara verilen nörolojik tepkiler ile vergiye karşı beyindeki tepkiler kaydedilecek ve hangi

spesifik duyguların hissedildiğine ilişkin anketin yapılacağı araştırmanın öncü niteliği ile alana katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bu yöntem sayesinde mükelleflerin vergi senaryolarına verecekleri duygusal tepkileri ortaya konulacaktır. Ayrıca oluşturulan vergi senaryolarıyla vergiyle ilgili hangi spesifik duygunun ortaya çıktığı da tespit edilmeye çalışılacaktır. Beyin görüntüleme cihazıyla beyinde aktive olan bölgeleri keşfetmek mümkündür ve cihaz anlık tepkileri verdiği için avantajlıdır. Ancak beynin duygusal kısmında aktivasyon olup olmadığını keşfetmek mümkünken hangi duygunun hissedildiğini EEG cihazıyla ölçmek mümkün değildir. Bundan dolayı da duyguların hangisinin meydana geldiğini öğrenmek için anket yönteminden faydalanılmıştır. Yoğun olarak hissedilen duyguların vergi uyumuna etkisi testip edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Vergi uyumu kavramına ilişkin teorik temeller ilk bölümde irdelenmiştir. İkinci bölümde davranışsal iktisat, nöroiktisat ve vergi uyumu çerçevesinde vergi uyumu literatürü incelenmiştir. Üçüncü bölümde model ve metodoloji açıklanmıştır. Bunun için beynin yapısı ve işleyişine, beyin görüntüleme tekniklerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise deney ve anket bulguları açıklanmıştır. Beyin görüntüleme cihazıyla ve anketle kurgulanan çalışmada Türkiye’de ilk kez uygulanan deneysel çalışma ve anketle katılımcıların vergiye dair duygusal tepkileri incelenmiştir. Duygusal tepkinin vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır. Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve vergi uyumunda duyguların etkisine ilişkin çıkarımlar yapılmıştır. Bununla birlikte vergi idaresinin vergi hasılatını artırmasına ilişkin çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1.VERGİ UYUMU KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Vergi uyumu ve teorik çerçevesinin açıklanması vergi uyumunun daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Konunun daha iyi kavranmasını sağlamak adına bu başlık altında vergi uyumunun tanımı yapılacak, vergi uyumuna ilişkin yaklaşımlar açıklanacak ve vergi uyumunu etkileyen faktörler detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

1.1. Vergi Uyumunun Tanımı

Vergi uyumunun tanımı farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde yapılmıştır. Vergi uyumunu, Juan vd. (1994); Hofmann vd. (2008); Cullins vd. (2012); Alm (2013) ile Bobek vd. (2013) gibi pek çok yazar vergiyle ilgili ödevlerin kanuni hükümlere uygun şekilde yerine getirilmesi şeklinde tanımlamıştır. Vergi uyumunu, bireylerin üzerine düşen vergiyi gönüllü olarak ödemeye iten içsel bir motivasyon olarak tanımlamak mümkündür (Kirchler & Wahl, 2010, s. 1). Roth ve diğerlerine (1989, s. 2) göre vergi uyumu daha geniş ele alınmış ve vergi beyannamelerinin, vergi kanun ve yönetmeliklerine göre uygun zamanda ve tam olarak verilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Vergi kapsamına giren gelirin tam olarak beyan edilmesi, indirilmesi gereken giderlerin mevzuata uygun olarak indirilmesi, beyannamelerin beyan zamanında verilmesi, ödenecek verginin doğru hesaplanması vergi uyumunun unsurlarını oluşturmaktadır (Roth, Scholz & Witte, 1989, s. 20). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) vergi uyumunu, vergi sistemine kayıt olmak, vergi beyannamelerini mevzuatta yer alan tarihlerde vermek, vergi borçlarını zamanında ödemek olarak tanımlamıştır (OECD, 2008, s. 9). Vergi uyumu iradi ve gayriiradi uyum olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir. İradi uyumda mükellef herhangi bir baskıya maruz kalmadan vergi beyannamelerini ilgili daireye yasalara uygun bir şekilde gönüllü olarak vermektedir. Gayriiradi uyumda ise mükellefin vergi uyumunda gelir idaresinin zorlayıcı önlemleri etkili olmaktadır (Brondolo vd., 2008, s. 17). İradi uyum gönüllü vergi uyumu olarak nitelendirilebilirken gayri iradi uyum zorunlu vergi uyumu olarak nitelendirilebilir.

Vergi uyumunun tersi olan vergi uyumsuzluğu ise vergi kanunlarının ihlal edildiği veya vergi ödeme işleminin vergi kanunlarına uygun şekilde yapılmadığı durumu ifade etmektedir (Kirchler & Wahl, 2010, s. 3). Vergi uyumu, kamu maliyesinden etİge, hukuktan psikolojiye, ekonomiden siyasete pek çok alandan

beslenmekte ve bu durum araştırmanın disiplinler arası boyutuna işaret etmektedir. Ancak kamusal mal ve hizmetlerin temel finansmanı vergilerle sağlandığı için vergi uyumunun mali boyutu diğer yönlerin önüne geçmektedir. Mali perspektiften bakıldığında vergi uyumunun artması durumunda; vergilendirilebilir kapasitede ve vergi gelirlerinde artış olacak ve bu durum toplumsal refahın artmasını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Mükellefin sistemin adaletsiz olduğuna dair bir algısı olduğunda vergiye karşı direnmekte ve vergiye farklı şekillerde tepki göstermektedir. Bu tepkileri vergiden kaçınmak ve vergi kaçırmak şeklinde ifade etmek mümkündür. Vergi kaçırmanın ve vergiden kaçınmanın artması durumunda vergi gelirinin önemli bir kısmı azalmaktadır (Spicer & Becker, 1980). Kamu hizmetinin sürekliliğini açısından verginin önemli bir yeri vardır ve vergiye karşı geliştirilen olumsuz tepkiler bu sürekliliği tehdit etmektedir. Bundan dolayı vergiye karşı geliştirilen tepkiler siyasi otoritenin temel problemlerinden biridir. Vergi sisteminin adaletsiz olduğunu düşünen mükellefler vergi matrahını aşındırarak vergi gelirlerinde azalmaya neden olmaktadır (Şen & Sağbaş, 2016, s. 181-183).

Vergi uyumundan bahsedebilmek için mükelleflerin herhangi bir zorunluluk duymadan vergilerini ödemeleri beklenmektedir (James & Alley, 2002, s. 32). Vergi kanunlarına uygun bir şekilde davranılması sonucunda vergi uyumu meydana gelmektedir (Cullis & Lewis, 1997, s. 310). Vergi oranları, denetim, cezalar, gelir gibi faktörlerin değişmesi mükellefin vergiye karşı algı, tutum ve davranışını etkilemektedir (Nerre, 2008; 154). Mükelleflerin vergiye karşı algı, tutum ve davranışlarının doğru değerlendirilmesi siyasi otorite tarafından sosyo- ekonomik hedeflere ulaşma açısından önem arz etmektedir (Kitapçı, 2013, s. 19).

Vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma davranışını rasyonel bireyin karını artırma uğraşının bir çıktısı olarak değerlendirmek mümkün olduğu gibi adaletsizliğe karşı geliştirilen tepki olarak değerlendirmek de mümkündür. Vergiye karşı tepkiler arttıkça adaletsizlik daha da artacak ve bu durum vergiye tepkinin tekrar artmasına neden olacaktır. Bu durumda vergiye karşı geliştirilen tepkilerin mi adaletsizliği artırdığı yoksa artan adaletsizlik algısının mı vergiye karşı tepkiyi artırdığı belirsizleşmektedir. Ancak netice itibarıyla toplumsal refahı azaltan vergi adaletsizliğinin azaltılması gerekmektedir.

Vergi uyumsuzluğu toplumsal refah üzerinde önemli bir baskı kurmaktadır. Toplumsal refaha önemli ölçüde katkı sağlayacak olan vergilendirme stratejisinin sağlanabilmesi için vergi uyumunda etkili olan faktörlerin detaylı şekilde incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca mükelleflerin hangi durumlarda vergiye karşı tepki gösterdiklerini anlaşılması vergilendirme ile ilgili olarak yapılacak düzenlemelerde önemlidir. Çünkü bireyler belirli duruma kadar vergi verme davranışı sergilerken belli bir noktadan sonra vergiye tepki göstermektedir. Vergilendirmeye ilişkin sınırın aşılması durumunda mükellef vergiye aktif ya da pasif şekilde tepki göstermektedir. Vergisini ödemek istemeyen mükellefler çeşitli şekillerde bu davranışı gerçekleştirebilmektedir. Bundan dolayı vergiden kaçınma ve vergi kaçırma kavramlarının ayrıntılı olarak açıklanması önem arz etmektedir.

1.2. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, “*Vergiye doğuran olaya neden olunmaması suretiyle vergi yükünün dışında kalma çabaları*” şeklinde tanımlanmaktadır. Vergi Usul Kanunu’nda vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi durumunda vergi borcunun doğacağı ifade edilmiştir. Mükelleflerin vergiyi doğuran olayı meydana getirmemesi ya da kendileri için yasal durumun ortaya çıkmamasına yol açmaları durumunda vergi borcu oluşmayacaktır (Akdoğan, 2011, s. 171). Daha az vergi ödemek için ekonomik aktivitelerin düzenlenmesi sonucu vergiden kaçınma meydana gelmektedir (Hindriks & Myles, 2006, s. 2). Vergiden kaçınma durumunda mükellefler yasal olmayan yollara başvurmayıp yasal çerçevede vergiyi doğuran olayın ortaya çıkmasını engellemektedir (Cowell, 1985, s. 166).

Vergi kanunlarında vergiden kaçınma suç niteliğinde değildir. Bundan dolayı da vergiden kaçınan mükellefe herhangi bir ceza verilmemekte ve herhangi bir sorumluluk yüklenmemektedir. Vergiden kaçınmanın vergi kanunlarıyla düzenlenmesi mümkün olduğu gibi vergi kanunlarındaki boşlukları değerlendirmek suretiyle gerçekleşmesi de mümkündür. Belirli kişiler, gruplar ya da sosyal tabakalar vergi kanunuyla vergi dışı tutulabilir. Bununla birlikte kanun koyucunun ihmalden dolayı meydana gelen kanuni boşluklar da mükellefin daha az vergi ödemesine ya da hiç ödememesine neden olabilir (Türk, 2010, s. 198-199).

Vergi mükellefleri, paranın zaman içindeki değerini dikkate almakta ve ödeyecekleri vergiyi ertelemekte; farklı vergi türlerine ilişkin düzenlemeler

neticesinde, daha az vergi ödemeyi sağlayacak yöntemi tercih etmekte; vergi arbitrajına neden olarak vergiden kaçınılmaktadır (Stiglitz & Rosengard, 2015, s. 751).

Vergiden kaçınma vergi nedeniyle malın satın alınmaması, vergiye tabi malın stok yapılması ve düşük vergi uygulanan yerlerde yaşanması ya da yatırım yapılması şeklinde gerçekleştirilebilir. Böyle bir çaba içine girilmesinin sebebi mükellefin vergi ödemek istememesidir. Ancak bu durum her vergi için ya da her mal ve hizmet için uygulanabilir değildir. Zorunlu tüketim mallarındaki KDV'yi ödememek için bu malları almamak mümkün değildir. Stoklama ile gelecekte ödenecek vergiden kaçınılmaktadır. Stok maliyeti ile kaçınılacak vergi miktarı karşılaştırılarak vergiden kaçınmanın avantajlı olması durumunda kaçınma kararı verilmektedir (Şen & Sağbaş, 2017, s. 172-173).

1.3. Vergi Kaçırma

Vergi kaçakçılığı, ödenmesi gereken verginin kanunlara aykırılık teşkil edecek şekilde eksik ödenmesi ya da hiç ödenmemesi olarak ifade edilebilir. Vergiden kaçınma suç teşkil etmezken vergi kaçakçılığı suç teşkil etmektedir (Eker, 1996, s. 158). Vergi kaçırma yöntemleri olarak “*Çift muhasebe kaydı tutmak, sahte fatura düzenlemek, defter ve kayıtları tahrip etmek, kayıt dışı üretim yapmak, kayıtdışı ve çocuk işçi çalıştırmak*” gösterilmektedir (Rosen, 2005, s. 349-355). Vergi kaçırma vergi adaletsizliğine neden olduğu gibi vergi erozyonuna da neden olmaktadır (Şen & Sağbaş, 2016, s. 177).

Vergi kaçırmanın sebebi olarak birçok faktör olmasına rağmen genellikle vergi oranı ve vergi cezaları ile ilişkilendirilmektedir. Denetim ve cezalara ilişkin politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir (Hindriks & Myles, 2006, s. 1). Bununla birlikte vergi kaçırmanın sosyolojik ve psikolojik yönü de saptanmıştır. Bundan dolayı bu faktörlerin de gözardı edilmemesi gerekmektedir (Grasmick & Bursik, 1990, s. 837-861).

Toplusal refahın artırılabilmesi için vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı davranışının azaltılması önem arz etmektedir. Bunun için de siyasi otoritenin toplumun ekonomik, kültürel ve sosyo politik yapısına uygun bir maliye politikası geliştirmesi gerekmektedir. Bu politikaların geliştirilebilmesi için de vergi

uyumunun belirleyicilerinin ve bileşenlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Takip eden kısımda bu konular açıklanacaktır.

1.4. Vergi Uyumunu Açıklayan Yaklaşımlar

İktisadi, sosyal, kültürel ve mali yönleri olan vergilendirme sürecinde mükellefin tavrı vergiyi algılama şekline göre değişmektedir. Vergi kaçırma veya vergiden kaçınma davranışında insanların yaşadığı toplumun kültürel yapısı, vergi adaletine karşı bakış açısı, vergi kanunlarının şeffaflığı ve anlaşılabilirliği gibi unsurlar etkilidir. Vergi oranları, vergi kanunları, vergi mükellefi, mükellef davranışları, vergi denetmenleri, vergi cezaları, vergi denetimi, vergi ahlakı, sosyal normlar, adalet gibi pek çok unsur vergi uyumunu etkilemektedir (Feld & Frey, 2007, s. 115-116).

Vergi gelirlerinde herhangi bir kayıp olmadan vergi ödeme işleminin gerçekleştirilmesi vergi uyumunun asıl amacını oluşturmaktadır. Vergi uyumuna ilişkin literatürde yaklaşımları iki temel gruba ayırmak mümkündür. Tarihsel süreçte ilk ortaya çıkan ve yaygın şekilde kabul gören yaklaşım “Allingham-Sandmo Yaklaşımıdır (ASY)”. 1972 yılında Allingham ve Sandmo tarafından ortaya atılan ve Yitzhaki’ nin katkılarıyla geliştirilen modelin temeli rasyonel beklentiler hipotezine dayanmaktadır. Vergi mükelleflerinin vergiye ilişkin yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeleri için vergi kanunlarının nasıl hazırlanması gerektiği ve vergi kayıp, kazançlarının azaltılmasına ilişkin araştırmalar yapılmıştır (Allingham & Sandmo, 1972; Yitzhaki, 1974). Vergi uyumuna ilişkin ikinci tip araştırmaların temelinde sosyal ve psikolojik faktörler yer almaktadır. 1980’li yıllardan itibaren davranışsal iktisat açısından geliştirilen bu araştırmalar davranışsal kökenlere önem veren ikinci bir yaklaşımın oluşmasını sağlamıştır (Kirchler, 2007). Davranışsal yaklaşımda sosyo- psikolojik bileşenler araştırılmakta ve deneysel yöntemlere başvurulmaktadır. Literatürde bu tip araştırmalar “Sosyal Psikolojik Yaklaşım (SPY)” adı altında incelenmektedir. Takip eden kısımda bu yaklaşımların temel dinamikleri ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Öncelikle ekonomik yaklaşım olarak bilinen ASY; ardından ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal, psikolojik ve demografik faktörleri de analizlere dahil eden SPY açıklanacaktır.

1.4.1. Allingham- Sandmo Yaklaşımı (ASY)

Allingham- Sandmo yaklaşımı rasyonel beklentiler teorisi çerçevesinde beklenen fayda teorisi üzerine şekillenmektedir. Becker (1968) ile Tulkens ve Jacquemin'in (1971) çalışmaları esas alınarak geliştirilmiştir. Becker' e (1968) göre bireyler fayda maliyet analizi yaparak yasadışı faaliyette bulunup bulunmayacaklarına karar vermektedir. Şöyle ki yasa dışı faaliyette bulunulmadığında elde edilen kazanç ile yasa dışı faaliyet ortaya çıktığında ödenecek cezanın analizi yapılarak bir karar verilmektedir. Becker' in bu yaklaşımını Allingham ve Sandmo vergi uyumuna uyarlamış; denetim ile cezaların vergi kaçakçılığını negatif etkilediğini öne sürmüştür (Torgler, 2003a, s. 4). Mükellef vergi ile ilgili işlemlerinde kanunlara uygun olarak elde ettiği geliri beyan etmesi durumunda ödeyeceği vergi ile kanunlara uygun olmayan yollara başvurusu durumunda ödeyeceği ceza miktarını karşılaştırmaktadır. Şöyle ki mükellef fayda maliyet analizi yapmakta ve vergi kaçırmanın beklenen faydası vergi kaçırmanın maliyetinden yüksek olduğu durumda vergi kaçırmaktadır (Becker, 1968, s. 169-170).

Mükellefler belirsizlik durumunda cezalandırılma ihtimalini de göz önünde bulundurarak gelirlerinin tamamını beyan edecek ya da bir kısmını beyan edecektir. Mükellef gelirinin bir kısmını beyan ettiğinde vergi denetiminin yapılması durumunda vergi kaçırdığı tespit edilirse mükellefin faydası gelirinin tamamını beyan ettiği duruma göre daha az olacaktır. Ancak denetimin yapılmaması durumunda gelirinin tamamını beyan ettiği duruma göre daha iyi durumda olacaktır (Allingham & Sandmo, 1972, s. 324). Bu çerçevede gelir seviyesi, vergi oranları, denetim olasılığı, para cezalarının miktarı ASY de uyum kararını etkileyen 4 unsur olarak sıralanabilir (Kirchler vd., 2007, s. 3-4).

Denetim ve yaptırımlar vergi idaresi için önem arz etmektedir. Caydırıcılığın sağlanabilmesi için vergi idaresi denetimi artırma ya da daha sert cezalar verme hakkına sahiptir (Walsh, 2012, s. 453). Mükellefler yakalanma ve cezanın ekonomik sonuçlarını değerlendirerek uyum kararını vermektedir. Hükümet, vergi idaresi ve mükellef vergilendirme sürecinin taraflarını oluşturmaktadır. Vergiyle ilgili işlemlerde hükümet, denetim ve ceza oranlarını yükselterek vergi uyumunu artırıcı politikalar geliştirebilir (Alm, 2019, s. 355).

ASY mükellefin vergiyi ödeme ya da ödememe kararını etkileyen tüm faktörler hakkında tam bilgiye sahip olduğunu ve kendi çıkarına hareket eden rasyonel bireyler olduğunu kabul etmektedir. Bundan dolayı da faydalarını artırırken maliyetlerini de en düşük seviyede tutacak şekilde karar verileceğini savunmaktadır. Mükellef yakalanma riskini değerlendirmekte ve gelirinin ne kadarını beyan edeceğine karar vermektedir. Denetlenme ihtimalinin artması durumunda bireyler daha az risk alacak ve ona göre kararlar verecektir. Vergiye tabi gelirini mükellef bilmektedir ve vergi dairesi beyan edilen bilgiye vakıf olmaktadır. Ancak vergi idaresinin mükellefin gelirini eksik beyan ettiğini tespit etmesi durumunda mükellef ödenmeyen vergiyi cezasıyla ödemek durumunda kalacaktır (Weber vd., 2014, s. 11-12)

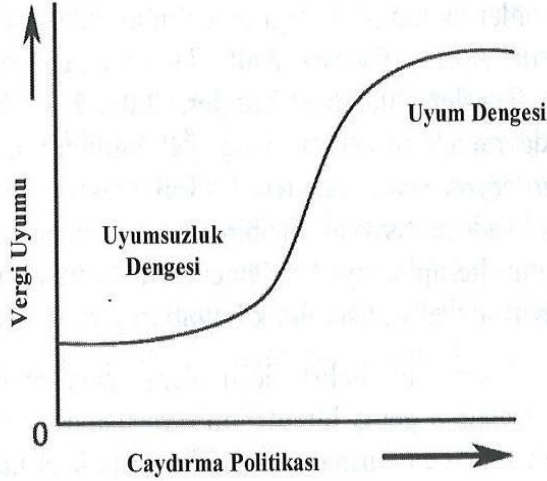
Mükellefler gelirlerinin tamamını beyan etmek, bir kısmını veya tamamını beyan etmemek arasında riskli bir tercih yapmaktadır. Yitzhaki'ye göre mükelleflerin vergi beyanlarında kaçırdıkları gelir miktarı üzerinden ceza uygulandığını varsaymaktadır. Model, mükelleflerin riskten kaçınma eğiliminde olduğunu varsayar. Risk algısı ve denetim olasılığı, vergi uyumunu doğrudan etkilemektedir. Mükellef, vergi kaçırma durumunda yakalanma ihtimalini ve buna bağlı olarak uygulanacak cezaları güçlü bir caydırıcı unsur olarak değerlendirmektedir. Cezalar, kaçırılan gelir üzerinden hesaplandığı için, riskten kaçınan mükellefler daha az vergi kaçırma eğiliminde olmaktadır. Bunun nedeni, cezanın artan gelir kaybına yol açması ve riskin daha maliyetli hale gelmesidir (Yitzhaki, 1974).

ASY' de vergi denetim ve cezaları dikkate alınmış ve mükellefin neden vergi kaçırdığı üzerinde durulmuş ancak neden vergi ödediğinin üzerinde durulmamıştır. Bu durum da Torgler (2004a), Frey & Feld (2002), Frey & Torgler (2004) gibi yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Çünkü vergi denetim ve cezalarının düşük olmasına rağmen vergi uyumunun yüksek olduğu ülkeler tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi denetim ve cezasının yüksek olmasına rağmen vergi uyumunun düşük olduğu ülkelere rastlamak da mümkündür. Gomez' in İspanya'da Frey & Torgler'in 30 Avrupa ülkesinde, Torgler' in Asya ülkelerinde yaptığı çalışmalar bu durumu destekler niteliktedir.

Lederman (2003) çalışmasında vergi denetimi, vergi cezası ve vergi oranı gibi

unsurların caydırıcılığını doğrulamıştır. Bu faktörler ilk başta vergi uyumunu artırmasına rağmen ilerleyen zamanda bu unsurlara atfedilen değerin artarak devam etmesi vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Bu durumun sebebi vergi mükelleflerinin uygulamalara kademeli olarak direnç göstermesi olarak açıklanabilir (Feld & Frey, 2002). Aktarılan süreç şekildeki gibi ifade edilebilir.

Şekil 1.1 Caydırıcı Faktörlerin Vergi Uyumuna Etkisi

Kaynak: Lederman, 2003, s. 151

Vergi uyumunda vergi denetim ve cezalarının etkisi kabul edilmekle birlikte son yıllarda literatürde kuvvet kazanan görüş sadece denetim ve cezalara odaklanan ASY' nin mükellef uyum davranışını açıklamak için yeterli olmadığı yönündedir. Günümüzde pek çok araştırmacı davranışsal, sosyo- politik, demografik ve kültürel faktörleri analize dahil eden sosyal psikolojik yaklaşıma odaklanmaktadır.

1.4.2. Sosyal Psikolojik Yaklaşım (SPY)

“*Tutumsal model*” ya da “*Ahlaki duygular teorisi*” olarak da ifade edilen modelde bireylerin vergi ödeme kararında en önemli faktörün kişisel çıkar ya da kişisel fayda maksimizasyonunun olmadığı ifade edilmektedir. Mükelleflerin vergi ödeme kararında psikolojik algılama önemli bir yere sahiptir (Aktan, 2012, s. 18). Bu modele göre mükellefin vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörleri vergi kaçakçılığıyla ilgili sosyal baskı, mükellefin içinde yaşadığı sosyal ve mesleki grubun vergi kaçırma eğilimi, mükellefin vergi yükü adaletsizliğine karşı algısı olarak ifade edilebilir (Batirel, 1996, s.53).

SPY de Gramick & Bursik' e (1990) göre mükellefin vergi kaçırmamasında etkili olabilecek faktörler şöyle sıralanabilir:

Devletin uyguladığı hukuki yaptırımlar

Bireyin ait olduğu gruptakiler gibi davranmadığında hissedeceği utanç ve saygınlığı kaybetme korkusu

Bireyin kendi kendine utanması (Bayraklı ve diğerleri, 2004, s. 211). SPY de saygınlık kaybı, dışlama ve sosyal yaptırımlar mükellefin vergi uyumunda hukuki yaptırımlar kadar etkili olabilmektedir (Tunçer, 2002, s.111). SPY, ASY nin işaret ettiği ekonomik faktörlere ek olarak sosyolojik, psikolojik, demografik, hukuki, siyasi pek çok faktörün vergi uyumuna etkisini araştırmaktadır.

Vergi uyumuna sosyo- psikolojik faktörleri dahil eden pek çok çalışma vardır (Alm & Torgler, 2006; Anderson & Tollison, 1992; Grasmick & Bursick, 1990; Kirchler, 2007). Spicer (1986) klasik modelin unsurları ile psikolojik unsurları birleştirerek bir model kurgulamıştır. Modelde mükelleflerin dürüst davrandığı varsayılmış ve vergi uyumunun beklenen vergi kazancı, beklenen ceza miktarı ve psikolojik maliyetlerin bir fonksiyonu olduğu ifade edilmiştir. Modelde insanlar psikolojik maliyet çerçevesinde karar verirken toplumdaki diğer insanların tutumlarını ve devletin mükelleflere karşı davranışlarını göz önünde bulundurmaktadır. Mükelleflerin vergi kaçırıldığı gerekçesiyle toplum tarafından ayıplanması psikolojik maliyetleri artırmaktadır.

Bireyler sadece parasal değişkenlere önem atfetmeyip kişisel tercihler ve normlar da bireylerin fayda fonksiyonlarının içerisinde yer almaktadır. Toplumsal ilişkiler ağı bu normların temel belirleyicisidir. Bundan dolayı bireylerin ekonomik kararları araştırılırken bireyin kimlik ve normlara atfettiği değerlerin araştırılması önem arz etmektedir. Mükellefin vergiye ilişkin kararında sadece denetim ve cezalar etkili olmamakta bunlara ek olarak saygı, itibar gibi içsel faktörler de etkili olmaktadır. Bundan dolayı vergi uyumunun analizinde içsel faktörlerin etkisinin dikkate alınması gerekmektedir (Akerlof & Kranton, 2010).

SPY çerçevesinde vergi uyumunu açıklamak için karar alma sürecine de odaklanmak gerekmektedir. Yapılan çalışmalardan insanların her zaman maddi güdülerle hareket etmemesinden dolayı içsel faktörlere önem atfedilmiştir.

Vergi uyum davranışı beklenmeyen fayda teorisi ve sosyal etkileşim çerçevesinde ele alınmaktadır. Beklenmeyen fayda teorisinde insanların risk ve belirsizlik durumunda her zaman rasyonel hareket etmediklerini buna bağlı olarak faydalarını maksimize edecek kararlar almadıkları vurgulanmaktadır. Sosyal etkileşimde ise insanların karar alırken yaşadıkları sosyal çevrenin etkisinde kaldıkları ifade edilmektedir. Bundan dolayı da mükellefler yaşadıkları toplumdaki sosyal normlar çerçevesinde toplumsal prestijlerini düşünerek hareket etmektedir (Hasimzade, Myles & Traa, 2012).

Kahneman & Tversky (1979) ekonomik davranışın bilişsel sürecin bir çıktısı olduğunu ifade etmiştir. Beklenti teorisinde bireylerin risk altında karar alırken takındığı tutum ve davranışlar araştırılmaktadır. Beklenti teorisine göre risk altında karar alırken genelde beklenen fayda teorisinin öngörülerıyla hareket edilmekte ve optimal tercihlerden uzaklaşılmaktadır. Yani risk altındayken rasyonel seçimler yapılamayabilmektedir. Çünkü risk durumunda bireysel tercihlerde temel belirleyici insanların kayıp ve kazançları dikkate alarak kendileri için seçtikleri referans noktasıdır. Belirlenen nokta çerçevesinde kayıp ve kazançlar için atanan risk alma seviyesi farklılaşmaktadır. Denetim prosedürünün ve denetlenme ihtimalinin gizli tutulduğu bir sistemde belirsizlik altında karar veren vergi mükelleflerinin vergi uyumunun artması beklenmektedir (Kahneman & Tversky, 1979).

Karar alma sürecinde etkili olan diğer bir unsur da çerçeveleme etkisidir (Kırcler, 2007). Çerçeveleme etkisinde insanların kendilerine sunulan tercihlerin değerlendirilmesine bağlı olarak psikolojik değer fonksiyonuna farklı değer atfetmeleri anlaşılmaktadır (Tversky & Kahneman, 1981). Çerçeveleme etkisinde insanlar aynı durumun farklı şekilde sunulması karşısında farklı tepkiler vermesine neden olmaktadır (Mc Caffery & Baron, 2004). Cullis vd. (2007) çerçevelenenin sadece bilişsel bir süreç olmadığını ve zevk ve tercihlerle ilişkili olarak incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Şöyle ki mükellefe maddi anlamda aynı katkıyı sağlayacak bir uygulamanın iade ya da indirim olarak

adlandırılması/yapılandırılması/ çerçevesi vergi uyum davranışında farklılığa neden olabilir (Cullis, Jones & Lewis, 2007, s. 4). Çerçeveleme etkisinin karar alma sürecindeki rolü referans noktalarına göre farklılaşacaktır. Referans noktası olarak vergilendirilmiş geliri ve vergilendirilmemiş geliri kabul eden mükelleflerin vergi uyum davranışları farklılaşacaktır (Kornhauser, 2007, s.143). Beklenti teorisine göre vergilerin kayıp olarak değil de kazanç olarak değerlendirilmesi durumunda vergi uyumunun artması beklenmektedir (Kornhauser, 2007, s.145).

Psikolojik maliyetler, prestije atfedilen değer, aidiyet hissi, normlar gibi pek çok değer sosyal etkiler kapsamında değerlendirilmektedir. Hashimzade ve diğerlerine (2012) göre vergi uyum davranışını açıklamada sosyal etkiler daha başarılı olarak değerlendirilmektedir. Kişisel değerlerin, sosyal normların ve rasyonel olmayan bilişsel süreçler vergi uyumunu etkilemektedir. Toplumsal normların vergi uyumunu desteklemesi durumunda vergi uyumu bundan olumlu yönde etkilenecektir.

1.5. Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler

Vergi uyumuna ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde pek çok faktörün vergi uyum kararı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmaların yöntem ve analiz tekniklerindeki farklılıklar bazı çalışmalarda benzer sonuçların elde edilmesine neden olurken bazı çalışmalarda birbirini destekleyen sonuçlar elde edilmemiştir.

Sadece ekonomik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar eksik kalmış ve ekonomik olmayan faktörlerin de vergi uyumu üzerindeki etkisi tespit edilmiştir (Richardson, 2006, s. 150). Ekonomik olmayan faktörleri ise sosyal ve psikolojik faktörler olarak sıralamak mümkündür (Aktan, 2006, s. 133). Ödenmesi gereken verginin ödenmemesi yoluna gidildiği zaman rasyonel karar verilmiş ancak dürüst karar verilmemiş olmaktadır. İşte bu durumda vergi ödeme kararını etkileyen kişinin içsel motivasyona göre hareket etmesi ya da dış uyaranlardan etkilenerek vergi uyumuna ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde pek çok faktörün vergi uyum kararı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmaların yöntem ve analiz tekniklerindeki farklılıklar bazı çalışmalarda benzer sonuçların elde edilmesine neden olurken bazı çalışmalarda birbirini destekleyen sonuçlar elde edilmemiştir.

Çalışmanın bu bölümünde vergi uyumunu etkileyen faktörler içsel ve dışsal faktörler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. İçsel ve dışsal faktörler ayrımı yapılmasının sebebi vergi uyumunda psikolojik faktörlerin etkisinin araştırılması ve psikolojik faktörlerin içsel olarak değerlendirilmesi olarak gösterilebilir.

1.5.1. İçsel Faktörler

Mükellefin şahsına bağlı olarak vergi uyumunu etkileyen faktörler içsel faktörler olarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda demografik faktörler, mükellefin devlete güveni, vergi ahlakı, vergi bilinci, mükellefin diğer mükelleflerin davranışı hakkındaki görüşü içsel faktörler kapsamında değerlendirilmektedir.

1.5.1.1. Demografik Faktörler

Vergi uyumunu etkileyen demografik faktörler yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve meslek olarak ayrı ayrı değerlendirilecektir.

1.5.1.1.1. Yaş

Genç yaştaki bireyler gelirlerinin önemli bir kısmını harcamaya ayırma eğilimindedir. 25- 30 yaş grubundaki genç bireylerin yüksek bir hayat standardına kavuşma isteklerine rağmen yüksek gelir elde edememeleri vergi ödemeye karşı isteksiz davranmalarına neden olabilir. İleri yaştaki bireylerin belirli hayat standardına ulaşmalarından dolayı vergiye karşı gençler kadar olumsuz bir tutum sergilememektedir (Çataloluk, 2008, s. 221). Bununla birlikte gençlerin risk alma güdüsü yaşlılara göre daha yüksektir ve bu durum gençlerin daha ileri yaştaki bireylere göre vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır (Batirel, 1996, s.53).

Yaşlıların daha fazla vergi bilgisinin olması, çok risk almak istememeleri ve kültürel birikimlerinin fazla olması gençlere göre daha fazla vergi uyumu göstermelerine neden olmaktadır (Kornhauser, 2007, s. 154). Yaşlı bireyler kendilerini topluma bağlı hissedecek ve bu bağ vergi kaçırma olumsuz yönde etkilemektedir (Torgler & Schneider, 2004, s.8). Bununla birlikte yaşlıların vergi kaçakçılığı yaptıklarının ortaya çıkması durumunda karşılaşacakları cezadan gençlere göre daha çok korktukları için gençlere göre daha az vergi kaçırmaktadır (Oriska & Hudson, 2002). Yaş arttıkça vergi uyumunun arttığına ilişkin çalışmalar

olmasına rağmen tam tersi sonuçların elde edildiği çalışmalara rastlamak da mümkündür. Wallschutzky (1984) yaşlıların gençlere göre daha tecrübeli olmaları ve vergi dairesinin tutumunu daha kolay analiz edebilmelerinden dolayı gençlerden daha çok vergi uyumsuzluğu gösterdiklerini kanıtlamıştır.

1.5.1.1.2. Cinsiyet

Vergi uyumunu etkileyen diğer bir demografik faktör cinsiyettir. Cinsiyet değişkeninde kadınlar ve erkeklerin vergi uyumu analiz edilmektedir. Vergi uyumu konusunda kadınlar erkeklerden daha isteklidir. Kadının toplum içindeki geleneksel rolüne göre değerlendirme yapıldığında kadınların vergi uyumu daha yüksektir. Ancak günümüz şartlarına göre değerlendirildiğinde kadınların bağımsız olması onların daha az vergi uyumu göstermelerine neden olabilmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda genellikle kadınların erkeklere göre daha fazla vergi uyumu gösterdiği tespit edilmiştir (Torgler, 2003a, s. 52; Torgler & Schneider, 2004, s. 20; Devos, 2008, s. 10). Bununla birlikte kadınların eğitim düzeyi arttıkça vergi uyumunun azaldığı da tespit edilmiştir (Devos, 2008, s.10).

Kadınlar ve erkeklerin biyolojik ve psikolojik olarak farklı olması bununla birlikte emek talep eden kesim ve hükümet tarafından cinsiyetçi tutumun olması vergi uyumunda etkili olmaktadır (Torgler & Valev, 2010, s. 554). Yolsuzluk ve vergi kaçırma konularında kadınlar erkeklere göre daha hoşnutsuzdur (Torgler & Valev, 2010). Bu çalışmaların aksine erkeklerin kadınlara göre daha ahlaklı davranarak daha az vergi kaçırma eğiliminde olduğunu destekleyen çalışmalara rastlamak da mümkündür (Barnett & Karson, 1987; Weeks vd., 1999). Tüm bunlara ek olarak cinsiyetin ahlaki kararlar üzerinde etkisinin olmadığına ilişkin çalışmalara rastlamak da mümkündür (Loo, 2003; Roxas & Stoneback, 2004). Netice itibarıyla kadınların erkeklere göre daha çok vergi uyumunda bulunacağına ilişkin çalışmalar çok olmasına karşın bunu desteklemeyen çalışmaların varlığı net çıkarım yapmayı engellemektedir.

1.5.1.1.3. Medeni Durum

Medeni durumda evli, bekar ya da ayrılmış insanların vergi uyumu değerlendirilmektedir. Medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Medeni durum mükelleflerin harcanabilir gelirlerinde

değişikliğe neden olacağı için vergiye karşı düşüncenin farklılaşmasına neden olabilmektedir (Çiçek, Karakaş & Yıldız, 2006, s.64). Bekar bir mükellef ödediği vergiyi fedakârlık olarak değerlendirmezken evli ve çocuklu birisi için bu durum fedakarlığa dönüşebilir. Bu durum vergiye uyum üzerinde etki edebilir (İpek & Kaynar, 2009, s. 119).

Evlilerin sosyal ilişkiler ağı daha güçlü olduğundan dolayı bekarlara göre daha yüksek vergi ahlakına sahiptir ve bu durum vergi uyumlarının bekarlardan daha yüksek olmasına neden olmaktadır (Torgler, 2007, s. 120-121). Ayrıca evli mükellefler bekarlara göre vergi vermekle ahlaklı olmak arasında daha fazla bağ kurmakta ve bu durum vergi uyumunu etkilemektedir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 128). Torgler (2003b) İsviçre ve ABD’de bekarların vergi uyumunun evlilerden daha çok olduğunu tespit etmiştir. Ancak bu durumunun sebebinin medeni durumdan mı yoksa evli ve bekarlara farklı vergi uygulamalarından mı kaynaklandığı tam olarak tespit edilememiştir. Alm & Torgler (2006) ABD ve Avrupa için yaptığı çalışmada evlilerin bekarlara göre vergi uyumunun daha yüksek olduğunu tespit etmiş ve bunun sebebinin de evlilerin daha çok vergisel avantaja sahip olması olarak açıklamıştır. Ayrıca evlilerin vergi kaçakçılığının tespit edilmesi durumunda karşılaşılabilecek toplumsal tepki de vergi uyum kararlarında etkilidir.

Evlilerin daha çok vergi uyumu gösterdiklerine ek olarak tersi durumun gerçekleştiği çalışmalar da mevcuttur. Feinstein (1991) evli çiftlerin vergilendirme sürecini daha düşük olmasından dolayı Andreoni ve diğerleri (1998) evlilerin vergi beyannamelerini beraber doldurdıkları için daha fazla vergi kaçırma eğiliminin olduğunu ifade etmiştir. Tüm bunlara ek olarak Song & Yarbrough (1978) ise medeni durum ile vergi uyumu arasında çok güçlü ve anlamlı ilişkinin olmadığını işaret etmiştir. Vergi uyumu ve medeni durum arasındaki ilişki için de net bir şey söylemek mümkün değildir.

1.5.1.1.4. Eğitim Düzeyi

Eğitim seviyesinin vergi uyumu üzerindeki etkisi vergi ile ilgili bilgiye ilişkindir. Eğitimin vergi uyumu üzerindeki etkisi iyi veya kötü olabilmektedir. Şöyle ki vergi mükellefi iyi eğitilmiş olduğunda vergi hukuku ve ekonomi ile ilgili konularda daha çok bilgi sahibidir ve devletin sağladığı hizmetlere ilişkin fayda

maliyet analizi yapabilmektedir. Eğitimli kişi devletin yaptığı harcamaların farkında olacaktır ve bu durum vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir. Ancak eğitim seviyesinin yüksekliği vergi kanunlarının iyi bilenmesine ve bununla birlikte kanundaki boşlukların değeriendirilmesine de neden olmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksekliği vergi kaçırma fırsatlarının daha iyi değeriendirilmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı da eğitim seviyesinin yüksekliği vergi uyumunun daha az olmasına neden olacaktır (Torgler, 2003a, s. 439). Vergilerin ekonomik ve toplumsal hayattaki faydalarını eğitimli bireyler daha iyi bildiği için bu durum eğitimli mükelleflerin vergi uyumunu artırıcı rol oynayacaktır (Batırel, 1996, s.53).

Yüksek eğitim seviyesine sahip mükellefler yasaları kolaylıkla anlama, mevzuat değerişikliklerine uyum sağlama ve vergilemeyle ilgili şekli ödevleri daha rahat yerine getirme potansiyeline sahiptir. Vergi bilincinin yüksek olması vergiye karşı daha akılcı yaklaşılmına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak Gelir İdaresi'nden daha kaliteli hizmet beklenmekte ve kamu harcamalarının verimli olması talep edilmektedir (Yeniçeri, 2004, s. 70).

Mükellefin vergiye ilişkin bilgisinin artması bilgisizlik nedeniyle ortaya çıkabilecek işlem maliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır. İşlem maliyetlerinin azalması ise vergi uyumunu kolaylaştırmaktadır (Aktan & Çoban, 2006, s. 148). Eğitim seviyesi yükseldikçe vergi daha çok karşılık ve toplumsal fayda esasına dayandırılmaktadır. Yükseköğretim ve üstü seviyeye sahip olan vergi mükellefleri ödedikleri vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görürken ilköğretim mezunu mükellefler vergiyi yük ve ödev olarak görmektedir (Muter vd., 1993, s.34; Çiçek vd., 2008, s. 248).

Eğitim seviyesinin yüksek olması vergi ahlakını da olumlu etkileyecek ve bunun sonucunda vergi uyuymu da artacaktır (Song & Yarbrough, 1978). Lewis'e göre eğitim seviyesinin yüksekliği mali konulara daha çok hâkim olunmasını sağlamaktadır. Bu durum vergi kaçakçılığına karşı kaygı duyulmasına neden olmaktadır. Ayrıca kamu harcamalarını ve gelirlerine ilişkin farkındalığının olmasına katkı sağlayacak ve vergi ile ilgili ödevlerin yerine getirilmesine katkı sağlayacaktır.

1.5.1.1.5. Meslek

Vergi uyumunu etkileyen faktörlerden biri de meslektir. Vergi uyumu konusunda her meslek grubundan farklı davranış beklenebilir. Mükellefin bulunduğu meslek grubunda vergi kaçakçılığı yaygınsa bu durum mükellefin vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir (Batirel, 1996, s. 53). Bazı meslek gruplarının daha çok vergi ödemesi ya da diğer meslek gruplarına göre daha çok vergi verdiklerine ilişkin algılarının olması o meslek grubundakilerin ortak tavır takınmalarına neden olabilmektedir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 21).

Kendi işinde çalışanlar, part- time çalışanlar ve bağımsız çalışan meslek gruplarının vergi uyumlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Torgler, 2007, s. 123). Doktor, avukat, muhasebeciler gibi bazı mesleklerde etik kodların daha yüksek olduğu buna bağlı olarak da vergi uyumunun yüksek olacağı belirtilmiştir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 27). Westat'a (1980) göre ise beyaz yakalıların vergi uyumu mavi yakalılara göre daha düşüktür.

1.5.1.2. Vergi Bilinci

Vergi bilincini “*Vergilerin amaç ve fonksiyonları hakkında bireyin sahip olduğu farkındalık düzeyi*” olarak ifade etmek mümkündür (Demir & Gülten, 2013, s. 283). Vergi bilincinin yüksek olması durumunda mükellefler vergilerinin nereye harcandığının ve kendilerine nasıl fayda sağladığının farkındadır. Bu farkındalık da vergi ile ilgili yükümlülüklerin tam ve eksiksiz olarak yerine getirilmesine neden olmaktadır (Organ & Yegen, 2013, s. 243).

Verginin doğrudan karşılığının olmaması vergiye karşı tepki verilmeyeceği anlamına gelmemelidir. Vergilerin harcandığı yerlere ilişkin şeffaflık, vergilerin etkili ve verimli kullanılması, yolsuzluğun olmaması vergi bilincini olumlu yönde etkileyecektir (Acar & Merter, 2004, s. 10). Vergi bilincinin artması durumunda vergi idaresinin vergi toplama maliyetleri azalacak ve vergi idaresinin daha verimli çalışması sağlanacaktır. Tersine vergi bilincinin düşük olması durumunda ise vergi toplama maliyetleri artacak ve kamu hizmetlerinin sunumunda aksamalar meydana gelecektir (Organ & Yeğen, 2013, s. 244).

Vergi sisteminin adaletsiz olduğu algısı vergi bilincini olumsuz olarak etkilemektedir. Vergi bilincinin artırılabilmesi için vergi sistemindeki adaletsizliğin

giderilmesi, eğitim ve öğretimin artırılması ve kamu harcamalarında etkinliğin sağlanması gerekmektedir (Çiçek vd, 2008, s. 82).

1.5.1.3. Vergi Ahlakı

Ahlak insanlar arasında iyi, doğru ya da kötü olarak tanımlanan değer yargıları olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2006, s.131). Vergi ahlakı ise “*vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınılan tavır*” olarak ifade edilmektedir (Turhan, 1998, s. 199). Mükelleflerin vergi ile ilgili işlemlerini eksiksiz yerine getirmeleri vergi ahlakıyla doğrudan ilgilidir (Akdoğan, 2011, s. 190). Vergi ahlakı yüksek bireyler vergiyle ilgili işlemlerini eksiksiz ve tam olarak yerine getirmektedir (Schmölders, 1976, s. 111).

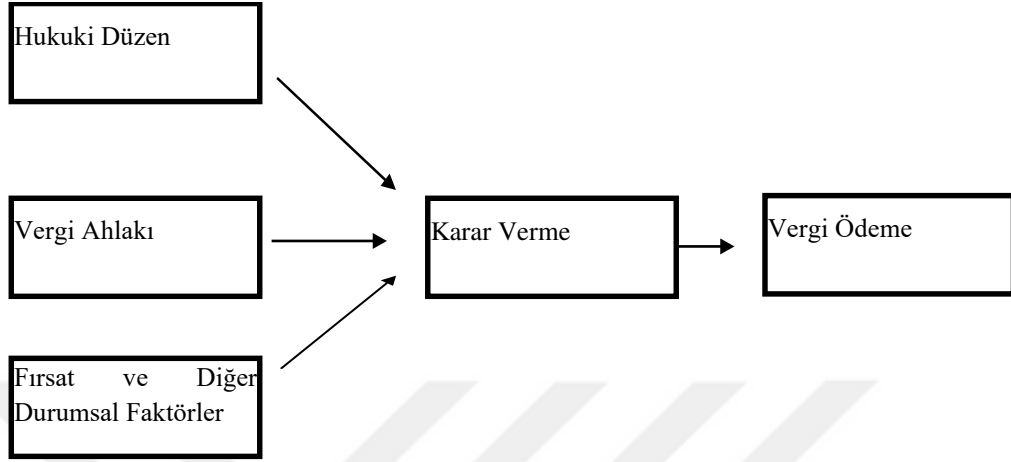
Sosyal mükellefler davranışlarında; diğer mükelleflerin davranışlarından, utanç, suçluluk duygusundan etkilenmektedir. Vergi kaçakçılığı gerçekleştirdiğinde suçluluk hissetmektedir. Vergi kaçakçılığı suçundan yakalandığında kendini suçlu hissetmektedir. Diğer mükelleflerin vergisini eksiksiz ve tam ödediklerini düşündüklerinde vergilerini tam olarak ödeme gayretindedirler. Diğer mükelleflerin vergi kaçırdığına ilişkin algıları varsa onların da vergi uyumu azalmaktadır. Dürüst olmayan vergi mükelleflerine karşı öfke hissetmektedirler (Torgler, 2003a, s. 189-190). İnsanlar içinde yaşadıkları toplumdan etkilenmektedir. Toplumun vergi ahlak düzeyi yüksekse bu durum bireylerde vergiye karşı olumlu bir etkiye neden olacaktır. Toplumun vergi ahlakı, vergiye karşı olumsuz davranışlara karşı caydırıcı etkiye neden olacaktır (Tosuner & Demir, 2007, s. 13).

Vergi ahlak düzeyi vergi sisteminde de etkiye neden olmaktadır. Beyan esasının geçerli olduğu bir vergi sisteminde sistemin başarısı vergi ahlakının seviyesine bağlı olmaktadır. Vergi ahlakının düşük olması durumunda vergi kaynakta kesme ya da dolaylı vergilere ağırlık verilmesiyle tahsil edilmeye çalışılmaktadır (Şenyüz, 1995, s. 34).

Song ve Yarbrough (1978) vergi uyumunda hukuki düzen, vergi ahlakı ve diğer durumsal unsurların (Gelir düzeyi, vergi oranı, işsizlik) etkili olduğunu ifade etmiştir. Yapılan çalışmada vergi ahlakı insanların vergiye karşı olan tutum ve davranışı şeklinde ifade edilmiştir. Vergi ahlakıyla vergi uyumu arasında doğrudan

çift yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar vergi uyumunun modelini şekildeki gibi ifade etmiştir.

Şekil 1.2: Vergi Uyum Davranış Modeli

Kaynak: Song & Yarbrough, 1978, s. 444

Song ve Yabrough (1978, s. 444)' a göre vergi uyumunu hukuki düzen, vergi ahlakı, fırsat ve diğer durumsal faktörler etkilemektedir. Hukuki düzen bunlardan ilkidir. Vergi yasalarının meşru olması, yasaların etkin bir şekilde uygulanması ve vatandaşın yasal yükümlülüğünü anlaması hukuki düzenin temelini oluşturmaktadır. Vergi ahlakının tutumsal ve davranışsal boyutunun olduğu ifade edilmiştir. Mükelleflerin vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirmek için ahlaki yatkınlığı tutumsal boyutu ifade etmektedir. Vergi idaresinin adil işlediğine inanılması durumunda vergi uyumunun artması beklenmektedir. Vergi mükellefinin hukuki düzenlemeler karşısındaki vergi uyum davranışı davranışsal boyutu ifade etmektedir. Netice itibariyle davranışsal boyut ve tutumsal boyut (vergi ahlakı) ve diğer faktörler vergi ödeme kararında etkili olmaktadır. Fırsat ve diğer durumsal faktörlerde gelir seviyesi, işsizlik oranı, vergi oranı ve vergi idaresinin etkinliği ifade edilmektedir. Modelde döngüden bahsedilmektedir. Şöyle ki; yasal çerçeve vergi ahlakını, vergi ahlakı da fırsat ve diğer durumsal faktörleri etkilemektedir. Durumsal faktörlerdeki iyileşmeler vergi ahlakını vergi ahlakı da yasal çerçeve üzerinde olumlu etki meydana getirmektedir.

1.5.1.4. Vergi Kùltürü

Vergi kùltürü, zaman içinde şekillenmekte ve toplumun vergiyi algılamasında etkili olarak vergi ahlakına yansımaktadır (Tosuner & Demir, 2009, s. 11). Vergi kùltürü ahlaki kuralları içerisinde barındırın kùltür altyapısıyla ilişki içerisinde (Aktan, 2012, s. 19). Coğrafi özellikler, dil, din, tarih gibi birçok faktör kùltürü oluşturmakta ve bu durum vergi kùltürüne de yansımaktadır (Tosuner & Demir, 2009, s.10).

Vergi kùltürünün şekillenmesinde ulusal vergi sisteminin yapısı da önemli bir faktördür. Vergileme konusunda geçmişten günümüze gelen yapı kurum politikalarından, vergi dairesi çalışanlarının ve maliye bürokratlarının algı tutum ve davranışlarından etkilenmektedir. Buna bağılı olarak vergi sistemi içerisinde geliştirilen vergi politikaları vergi kùltürünü yansıtmaktadır (Canbay & Çetin, 2007, s. 59). Toplumsal ahlaki değerlerin ve belirli davranış kalıplarının etkileşimiyle vergi kùltürü ortaya çıkmaktadır (Richardson, 2008, s. 68). Dürüstlük, adalet gibi değerler vergi kùltürünün oluşmasında etkili olup devlet ile mükellef arasındaki etkileşimi artırmaktadır (Nerre, 2008, s. 155).

Vatandaşlık bilinci, inanç, gelir, diğier mükelleflerin davranışına ilişkin düşünceler, vergi denetimi gibi birçok faktör vergi kùltürünü etkilemektedir (Cesur & Çelikkaya, 2014, s. 2). Mükellefin kamu harcamalarından sağladığı fayda, vergi sisteminin adil olması, devlette şeffaflığın olup yozlaşmanın olmaması, vergi idaresi çalışanlarının mükelleflere hoşgörölü davranması vergi kùltürünün oluşmasında etkili olmaktadır (Chuenjit, 2014, s.30). Vergi kùltürünün gelişmiş olması mükelleflerin devlete bakış açısını olumlu etkileyeceğı için vergiye uyum konusunu da olumlu yönde etkileyecektir (Canbay & Çetin, 2007, s. 59).

Her toplum farklı kùltürel dinamikler üzerine şekillenmekte ve bu durum vergi kùltürüne de yansımaktadır (Alm & Torgler, 2006, s. 326). Vergi kùltürünün vergi uyumunu etkilediğı tespit edilmiştir (Nerre, 2008; Cullis vd., 2012). Ancak vergi kùltürünün vergi uyumu üzerindeki etkisi bazı çalışmalarda aynı ülkedeki bölgesel farklılıklar dikkate alınmışken bazı çalışmalarda kùltürel farklılıklar dikkate alınmıştır. Ockenfels & Weimann (1999) Almanya’ da vergi kùltürünü kendi içinde Doğı Almanya ve Batı Almanya olarak araştırmış ve Batı Almanya’ da yaşayanların daha çok vergi ahlakına sahip olduklarını bulmuştur. Alm & Torgler

(2006) ise ABD’ de vergi kültürüyle ilişkili vergi ahlakının Avusturya ve İsviçreden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Latin kökenli ülkelerdeki kültürel farklılıklardan dolayı Anglo Sakson ve Nordik ülkelere göre daha düşük vergi uyumunun olduğu tespit edilmiştir (Nadaroğlu, 1992, s. 289).

Tekeli (2011) Türkiye ve Japonya’ nın vergi ahlakını ölçmek için gerçekleştirdiği çalışmada iki ülkenin vergi ahlakının farklı olmasının nedenlerinden birisini kültür olarak açıklamıştır. Bobek vd. (2007) ABD, Avusturya ve Singapur’da yaşayan mükelleflerin vergi uyumunu değerlendirmeye çalışmış ve kültürel faktörlerin etkisiyle en yüksek vergi uyumunun Avusturalya’da en düşük vergi uyumunun ise Singapur’da olduğunu tespit etmiştir.

Vergi ahlakının vergi kültürünün belirleyicilerinden olduğu birçok çalışmada desteklenmiştir. Ancak vergi ahlakı ve vergi kültürü arasında bir bağın olmadığını destekleyen çalışmalara rastlamak da mümkündür. Brandts ve diğerleri (2004) Japonya, Hollanda, İspanya ve ABD’yi kapsayan çalışmalarında vergi ahlakı ve vergi kültürü arasında bir bağ bulamamıştır.

1.5.1.5. Devlete Güven Düzeyi

Toplumdaki sosyal ve toplumsal düzenin sağlanmasında ve dayanışmanın sürdürülmesinde güven önemli bir yere sahiptir (Job & Reinhart, 2004, s.2). Devlet ile mükellefler arasındaki ilişki psikolojik vergi sözleşmesi olarak tanımlanmakta (Feld & Frey,2002, s. 87) ve güven bu sözleşmenin temelini oluşturmaktadır (Torgler, 2003a, s. 213). Mükellefin vergi uyumunda hükümete, vergi dairesine ve hukuk sistemine güvenmesi önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı bu aktörler güvenilir olmalıdır. Bununla birlikte mükelleflerin vergi uyumunda devlet başkanına duyulan güven de etkilidir. Şöyle ki devlet başkanına duyulan güven artarsa vergi uyumu da artmaktadır (Torgler, 2007, s.18).

Vatandaşların devlete güvenmesi durumunda vatandaşlar kendilerini yasaların bir parçası olarak görecektir ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması için kendisini sorumlu hissedecektir. Devlete güvenin az olması durumunda ise devletin vergi toplamak için güç kullanmak gibi istenmeyen olaylara başvurması gerekecektir (Lozza vd., 2013, s. 52).

Devletin kurum ve kuruluşlarına güven duyulması devlete karşı vergi vb.

sorumlulukların tam ve eksiksiz yerine getirilebilmesi açısından önemlidir (Gencel & Kuru, 2012, s.34). Çünkü sistemin meşruiyeti için sistemin kurumlarına duyulan güven önem arz etmektedir. Vatandaşların güvenmediği bir kurum onların gözünde adil ve meşru olmayacaktır (Tunçer, 2002, s. 118). Devlete güvenmeyen bir mükellefin de vergiyle ilgili sorumluluklarını tam olarak yerine getirmesi beklenmemektedir. Devlete duyulan güven vergi uyumu üzerinde olumlu bir etki meydana getirecektir (Işık, 2009, s. 862). Devletin vergi ile ilgili konularda adil olmadığına ilişkin algının olması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için devletin vatandaşlarını desteklediğine ilişkin algının olması devlete olan güveni olumlu etkileyecektir (Tosuner & Demir, 2009, s. 2-3). Devlete olan güvenin düşük olması durumunda vergi uyumunun azalması bunun da kamu gelirlerini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Bu durum da kamu hizmetlerinin yerine getirilmesini zorlaştıracaktır (Torgler, 2003a, s. 129).

1.5.1.6. Sosyal Normlar

Toplumda hareketlerimizi şekillendiren ve sınırlandıran prensipler bulunmaktadır. Bu kaideler toplumun temelini oluşturup sosyal hayatın devamlılığı için önem arz etmektedir. Bu kaideler insanlar arasındaki ilişkilerde öngörü ve devamlılık sağlamakla birlikte insanların toplumdaki hareketlerine denetim de getirmektedir. Sosyal düzenin sağlanmasına kurumlar da katkı sağlamaktadır. İnsanların hareketlerini, alışkanlıklarını, değerlerini, inançlarını ifade eden resmi ve resmi olmayan kaidelerin toplamı kurum olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2006, s.132). Sosyal norm ise sosyal gruplar arasındaki davranış ve kanaatler olarak tanımlanmaktadır. Sosyal normlar gruplar içinde ve arasında değişme gösterdiği için durağan değildir. Belli bir sosyal norm bu gruba ait hissedilen insanların davranışlarını etkilemektedir (OECD, 2010, s. 21). Birey birisinin veya bir grubun fikrine benzemek için uyum davranışı sergilemekte ve bu davranışın temelini uyulanın cazibesi, değeri belirlemektedir. Bu değer korunduğu müddetçe uyum davranışı sergilenirken değer kaybolması durumunda uyum davranışı da devam etmeyecektir (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 69). Bireyin kendini sosyal grupla özdeşleştirmesi durumunda grupla iş birliği yapması ve grubun sergilediği davranışları sergilemesi beklenmektedir (Kornhauser, 2007, s. 146).

Sosyal kurallar vergi uyumu üzerinde etkili olup toplumdan topluma vergi

ödeme kararını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir (Weber vd., 2014, s.19). Toplumda verginin ödenmesi kabul edilmişse vergi uyumu bundan olumlu etkilenecektir. Toplumda vergi kaçakçılığı kabul edilmiş ve bundan utanç gibi herhangi bir olumsuz duygu hissedilmemesi durumunda da vergi uyumu olumsuz etkilenecektir. Vergi kaçakçılığı sonucunda toplumsal refah kaybının olacağının düşünülmesi ya da toplum tarafından sahtekâr olarak nitelendirileceklerinin düşünülmesi mükelleflerin davranışında etkili olacaktır (Torgler, 2007, s. 67).

Bireyin kendini yakın hissettiği grubun vergi davranışı mükellefin vergi davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Eğer referans grubu vergiye ilişkin ödevlerini tam olarak yerine getiriyorsa mükellef de tam olarak yerine getirecektir. Ancak referans grubu vergiye ilişkin ödevlerini tam olarak yerine getirmiyorsa bu durumda mükellef de vergiye ilişkin ödevlerini tam olarak yerine getirmeyecektir (Bayraklı vd., 2004, s. 212). Ayrıca referans grubunun bireyin utanmasında da etkisi olmaktadır. Olumsuz davranışın toplumun geneline yayılması durumunda birey olumsuz bir davranış sergilediğinde herhangi bir utanç hissetmeyecektir (Kanniainen & Paakkönen, 2006, s.5). Vergi kaçırmanın birçok kişi tarafından gerçekleştirilmesi vergi uyumunun azalmasına ve bundan da herhangi bir şekilde utanılmamasına neden olmaktadır.

Vergi ödeme konusunda başkalarının dürüst davrandığı düşüncesi vergi uyumunu artıracaktır. Ancak başkalarının vergi kaçırdığına ilişkin bir düşüncenin varlığı vergi uyumuna ilişkin içsel motivasyonu azaltır ve ödenmemesine gerekçe oluşturur (Torgler, 2007, s. 50). Kişinin yaşadığı toplumda vergi vermeme eğilimi yüksekse ve bu kişiler cezalandırılmıyorsa bu durum vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyecektir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 25). Vergi kaçakçılığının toplum tarafından ayıplanan bir davranış olması durumunda olumsuz bir duygu hissedilecek ve mükellef üstünde baskı oluşturacaktır (Batirel, 1996, s. 53).

1.5.1.7. Din

İnsan davranışlarında tutum ve davranışları belirleyen önemli faktörlerden birisi de dindir. Hayatını dini kitaplara göre yaşama gayreti içerisinde olan bireyler vergiyle ilgili konularda da dini kitaplardaki öğretileri yerine getirme gayreti içerisinde (Aktan & Çoban, 2006, s. 151).

Dini öğretilerde vergi kaçırmanın yasaklandığı ve vergi kanunlarına uyulması gerekliliği vurgulanmıştır. Vergi kaçakçılığı Bahai ve Mormon dinlerinde devlete itaatsizlikle özdeşleştirilmiştir. Yahudi inancında ise etik değerlere aykırılık oluşturduğu için vergi kaçakçılığı yasaklanmıştır. İslam dininde ise verilen vergiler zekât olarak değerlendirilmiş ve Allah' a ibadet olarak görülmüştür (McGee, 2009, s. 3).

Dinin bireyleri olumsuz davranışlardan vazgeçirici etkisi olduğu düşünülmekte ve vergi kaçakçılığını azaltıcı etkisi olduğu düşünülmektedir. Böylece hayatını dini kurallara göre yaşayan kişilerin vergi ahlak düzeyini daha yüksek olması beklenmektedir (Alm & Torgler, 2005, s. 11). Dindarlık ve vergi ahlakı arasında güçlü bir etki vardır (Torgler, 2003c, s. 25). İslam, Budizm, Hinduizm, Protestanlık, Katolik, Yahudilik ve Ortadoksluk dinlerinde vergi ahlak düzeyi karşılaştırılmış ve en yüksek vergi ahlakına Budizm inancında rastlanmıştır. Müslümanlar ise en yüksek ikinci vergi ahlak düzeyine sahip kişiler olarak tespit edilmiştir (McGee & Cohn, 2006, s. 19).

1.5.1.8. Duygular

Vergi uyumunda ilk başta ekonomik faktörlerin etkisi araştırılmasına rağmen son zamanlarda sosyo- psikolojik faktörlerin de vergi uyumunda etkili olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır (Cullis & Lewis, 1997; Edlund & Aberg, 2002; Feld & Frey, 2002; Alm & Torgler, 2006; Muehlbacher vd., 2012). Vergileme sürecinde sosyo- psikolojik faktörlerin analizlere eklenmesiyle birlikte daha doğru sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir.

İnsanların iç ve dış uyaranlar karşısındaki tepkisi iki biçimde incelenebilmektedir. Birinci durumda kişi toplumdan bağımsız bir şekilde değerlendirilmektedir. Duygu ve düşüncelerinde, kişilik yapısında toplumun etkisi olmadan incelenmektedir. İkinci durumda ise kişinin toplumda tek başına yaşamadığı düşüncesinden hareketle, bireye içinde yaşadığı toplumun etki ettiği varsayılmaktadır. Bireyin de toplumu etkilediği böylece karşılıklı bir etkinin olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı mükellefin vergi karşısında davranışının analiz edilmesi önem arz etmektedir (Çataloluk, 2008, s. 215).

Psikoloji ve davranışsal ekonomi alanında yapılan çalışmalar vergi

uyumunda sadece ekonomik faktörlerin değil aynı zamanda duyguların da etkili olduğu tespit edilmiştir. Duygular, vergi ödemeye ilişkin tutum ve davranış üzerinde önemli bir faktördür. Vergi sistemine ve kamu otoritesine güven duyulması vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Vergi gelirlerinin kamu yararına kullanıldığına inanılması vergi ödeme eğilimini artırmaktadır. Vergi idaresinin dürüst ve şeffaf olduğuna ilişkin pozitif algının olması olumlu duyguları etkilemekte ve bu durum vergi uyumunu artırmaktadır.

Vergi sisteminin adil olup olmadığına ilişkin algı da duygusal tepkilere neden olmaktadır. Adaletsiz bir vergi sistemi öfke ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duygulara neden olabilir ve vergi kaçırma eğilimini artırabilmektedir. Toplumsal dayanışma ve eşitliğe ilişkin algının olması da olumlu duyguları tetiklemekte ve vergi uyumuna olumlu katkı sunması beklenmektedir.

Verginin ödenmemesi durumunda bireylerin suçluluk ya da utanç hissetmeleri vergi uyumunu olumlu yönde katkı sunmaktadır. Bu duygular mükelleflerin sosyal normlara uygun davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Ancak bu duyguların eksikliği vergi kaçırma davranışını artırabilmektedir.

Vergi teşvikleri ve kamu hizmetlerine ilişkin pozitif algının olması olumlu duyguların hissedilmesine katkı sunmakta ve bu durum vergi uyumunu olumlu yönde etkileyebilmektedir. Vergi ödemenin bireysel ve toplumsal katkılarının vurgulanması bireylerin topluma katkıda bulunuyor hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durumun vergi uyumunu olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Toplumsal bağlar ve empati gibi duygusal bağlamların vergi uyumuna olumlu yönde katkı sağlaması beklenmektedir.

Vergi cezaları denetim riski gibi yaptırımlar da mükelleflerde korku hissi yaratabilmektedir. Bu tür negatif duyguların gönüllü uyumdan ziyade zorunlu uyumu artırması beklenmektedir. Ancak uzun vadede olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Mükellefin vergiye karşı gösterdiği tepkiyi anlamak, vergi kaçakçılığını önlemek bununla birlikte vergi uyumunu artırmak için önemli hale gelmiştir. Bu alanda yapılan çalışmaları da mali psikoloji onun da alt dalı olan vergi psikolojisi çatısı altında toplamak mümkündür. Vergi psikolojisi, verginin psikolojik sınırını

ve vergiye karşı tutum ve tepkileri araştırmaktadır (User, 1992, s. 184). Vergi psikolojisinde sadece kişisel psikolojik konular araştırma konusu olmayıp sosyal psikolojik olaylar da araştırma kapsamındadır (Şenyüz, 1995, s. 5).

Vergiyle ilgili çalışmalarda ilk olarak insanların neden vergi kaçırdığı sorusuna odaklanılmış ve cevap olarak da karını maksimize etmek için rasyonel davranış sergileyeceğine odaklanılmıştır. Bu araştırmalarda genellikle ekonomik analizlere dayandırılmıştır. Yakalanma ihtimalinin yüksek olması ve cezaların ağır olması gibi faktörlerin vergi kaçakçılığı ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Ancak ilerleyen süreçte vergi kaçakçılığının sadece bu faktörlerle açıklanamayacağı anlaşılmıştır. Çünkü yakalanma korkusu ve ceza olmadan da insanların vergisini ödediği tespit edilmiştir. Bu durum insanların neden vergi kaçırdığını araştırılması yerine neden vergi ödediği sorusunun araştırılmasına neden olmuştur. Bunun için de mükellefin vergiye karşı tutumunun belirleyicilerinin araştırılması gerekmiştir. Vergi psikolojisinin araçları bu araştırmalarda önem arz etmektedir.

Damaiso' ya (1994) göre insan zihni doğduğunda boş bir sayfa değildir ve zihinde deneyim aracılığıyla öğrenilen pek çok imge bulunmaktadır. Sezgiler, duygulanımlar ve duygular rasyonel karar verilmesinde etkili olmaktadır. İnsanın akıl yürütme süreci biyolojik düzenleme mekanizmalarının yol gösterici gücü olmadan gelişmemiştir ve duygular bu mekanizmaların tezahürüdür.

Coricelli ve diğerlerine (2010) göre duygular, aldatma ve rasyonel karar verme arasında ilişki vardır. Duyguların deri iletkenliği cihazı ve bildirimlerle ölçüldüğü çalışmada duyguların yoğunluğunun hile yapma kararı ve kaçırılan gelirin oranıyla pozitif korelasyon gösterdiğini kanıtlamıştır. Denetimden sonra yaşanan duygusal uyarılma parasal yaptırımlarla artmaktadır ve vergi kaçakçılığı yapanın fotoğrafının kamuya açıklanması durumunda uyarılma daha da artmaktadır. Vergi ile ilgili aldatmanın kamuya açıklanma riskinin kaçakçılığı caydırdığı buna karşın para cezalarının miktarının kaçakçılığı teşvik ettiği görülmektedir. Hile yapmanın duygusal boyutunu güçlendiren denetim politikasının vergi uyumunu artırması beklenmektedir.

Duygular mükelleflerin vergi ödeme kararı üzerinde doğrudan etkilidir. Olumlu duygular (mutluluk, güven, adalet algısı, toplumsal fayda bilinci vb.) vergi

uyumunu teşvik ederken; olumsuz duygular (öfke, hayal kırıklığı, mutsuzluk, öfke vb.) vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenle vergi politikalarında sadece ekonomik bileşenler değil aynı zamanda duyguların da göz önünde bulundurulması vergi uyumuna katkı sağlayabilir.

1.5.2. Dışsal Faktörler

Vergi uyumunu etkileyen dışsal faktörler kapsamında insanların hissettiği içsel faktörlerden ziyade dışarıdaki insanların uygulamış olduğu politikalardan kaynaklanarak meydana gelen faktörler incelenecektir.

1.5.2.1. Gelir

Vergilendirilebilir gelir kavramıyla iktisadi anlamda gelir kavramı birbirinden farklılık göstermektedir. İktisadi anlamda gelir, “*Bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği tasarruf ve harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratları safi tutarıdır*” (GVK. Md.1) şeklinde ifade edilmektedir. Vergilendirilebilir gelirin belirlenmesinde ise sedüler gelir vergi sistemi, üniter gelir vergi sistemi ve bileşik gelir vergi sistemi uygulanmaktadır. Vergi tarifesini nedeniyle kişinin geliri arttıkça daha çok vergi ödemesi gerekmektedir. Bu durum da vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir (Bedir vd., 2016, s. 40). Vergi, mükelleflerin ödeme gücünün azalmasına neden olduğu için vergiye karşı çeşitli tepkilerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Gelir seviyesi de bireylerin davranışlarının şekillenmesinde etkili olduğu birçok çalışmada tespit edilmiştir (Bedir vd., 2016; Öztürk, 2019; Yeniçeri, 2001). Mükelleflerin gelirinin artması vergi ödeme isteklerini azaltmakta ve vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır (Öztürk, 2019; Becker vd., 1987; McGee & Tyler, 2006). Bu durumun aksine yüksek gelir seviyesinde olanların vergi uyumunun daha yüksek olduğunu destekleyen çalışmalar da mevcuttur (Alm vd., 1992, s. 110). Ayrıca yüksek gelir seviyesinde olanlar kamu harcamalarına daha çok katkıda bulunduklarını düşündükleri için kamu harcamalarının daha etkin ve verimli şekilde harcanmasını talep etmektedir (Yeniçeri, 2005, s. 282). Alt gelir seviyesinde yer alanlar gelirleriyle zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabildikleri için vergi vermeme eğilimindeyken (Yurdakul, 2013) üst gelir grubunda yer alanlar vergiyi gereklilik olarak görmekte vergilerini ödemektedir (McGee & Smith, 2007). Ancak üst gelir grubunda yer alanların kesinlikle vergi uyumlarının yüksek olduğunu söylemek

mümkün değildir. Yüksek gelir grubunda yer alanların daha çok vergi kaçırma eğiliminde olduğu ya da vergi ödememek için gelirlerini daha düşük gösterme eğiliminde olduğu çalışmalara rastlamak da mümkündür (McGee & Gelman, 2009; Das- Gupta vd., 2004).

Durham vd., (2014) gelirin seviyesinin vergi uyumunu etkilediğine dair kanıtlar elde etmesine rağmen Collins & Plumlee (1990) mükellefin vergi ödeme kararında gelirin elde edildiği unsura dikkat çekmiştir. Gelir elde etmek için daha çok emek sarfedilmesi mükellefin daha çok vergi kaçırmasına neden olabilmektedir.

1.5.2.2. Vergi Oranları

Vergi oranı vergi uyumunu etkileyen faktörlerden biridir. Ödenen vergi kişinin ödeme gücünde azalmaya neden olur ve bu durum mükellefte psikolojik bir etki meydana getirir. Vergi oranlarının yüksek olması mükellef üzerindeki psikolojik etkiyi artıracaktır. Bunun sonucunda da vergiye karşı direniş gösterilebilir (Aktan vd., 2006, s.161-162). Vergiyle ilgili ödevlerin yerine getirilmesiyle vergi oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Vergi oranındaki artış mükellef için maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle vergi oranlarındaki artış mükellefin gelirini daha düşük beyan etmesine neden olmaktadır (Friedland vd., 1978, s. 111-113). Ayrıca vergi oranındaki artış gelir ve ikame etkisine de neden olabilir. Mükellefler artan vergi oranı karşısında artan oranlı vergi dilimi karşısında üst dilime geçmemek için daha az gelir getirici faaliyette bulunabilmektedir (Alm, 2012, s. 63).

Clotfelter (1983) vergi oranı arttıkça vergi ödeme eğiliminin azaldığını tespit etmiştir. Gashi & Kukaj (2016) vergi oranı arttıkça vergi kaçırma eğiliminin arttığını tespit etmiştir. Vergi oranının yüksekliğine kadınların ve erkeklerin tepkisi farklı olmaktadır. Şöyle ki vergi oranının yüksek olduğu durumda kadınlar erkeklerden daha çok vergi kaçırma eğilimindedir (Benjamini & Maital, 1985). Ayrıca yüksek gelir grubundakilerin vergi oranı yüksek olduğunda vergi uyumunun daha az olduğu tespit edilmiştir (Graetz vd., 1986).

Türkiye’de yapılan bir anket çalışmasında ankete katılanların % 75’inden fazlası vergi oranlarının yüksek olduğunu düşünmektedir (Saraçoğlu, 2008, s. 23).

Yüksek vergi oranlarının vergi kaçakçılığına neden olduğunu düşünenlerin oranı ise %83'ten fazladır (Savaşan & Odabaş, 2005, s. 26).

1.5.2.3. Vergi Adaleti

Vergi adaleti mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Vergi sisteminin adil olduğuna inanılması ya da vergi kanunlarının herkese eşit şekilde uygulandığının düşünülmesi vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir. Vergi yükünü adil dağıldığının düşünülmesi vergi uyumunu artıracaktır. Aksi takdirde mükellefler vergi yükünün adil dağılmadığını bahane ederek vergi kaçırma konusunda kendilerini haklı göreceklidir (Torgler, 2007, s. 67).

Mükellefin diğer mükelleflere göre daha çok vergi ödediğine ilişkin algısının olması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Şöyle ki mükellef vergi sisteminin kendisine adaletsiz davrandığını ya da vergi kanunlarının uygulanmadığını düşünmesi durumunda vergi uyumu olumsuz etkilenecektir (Andreoni vd., 1998, s. 851).

Vergi adaletinin sağlanmasında vergi idaresi önemli bir yere sahiptir. Vergi idaresinin güvenilir, saygın ve eşit davranması beklenmektedir. Mükelleflere eşit davranmayan vergi idaresi mükellefin vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca vergi kanunlarına ilişkin düzenlemelerde mükellefin bilgilendirilmesi adalet algısını olumlu yönde etkileyecektir (Kirchler vd., 2008, s. 219).

Vergi suç ve cezalarına karşı caydırıcı cezaların uygulanması vergi uyumu açısından önemlidir (Hazman, 2009, s.57). Bununla birlikte cezaların hakkaniyetli bir şekilde yapılması gerekmektedir (Tuay & Güvenç, 2007, s.140). Mükellefin, vergi kaçırın mükelleflerin denetlenmediği için vergi kaçırmaya devam ettiğini görmesi durumunda adalet algısı olumsuz etkilenecektir (Demir & Gülten, 2013, s. 281). Bununla birlikte vergi konulurken mükelleflerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre vergi konulması önem arz etmektedir. Çünkü bu durum vergilemede adalet ve vergi yükünün adil olarak dağıtılmasına katkı sağlayacaktır (Taşkın, 2010, s. 75).

1.5.2.4. Vergi Sisteminin Karmaşıklığı

“Mükelleflerin vergisel düzenlemeleri anlama ve bu düzenlemelere uyum sağlama kapasitesi” vergi karmaşıklığı olarak tanımlanmaktadır (Üyümez, 2016, s. 77). Vergi sisteminin karmaşık olması vergi uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Vergi kanunlarını yazmaya ilişkin teknik zorluklar vergi sisteminin karmaşıklaşmasına neden olmaktadır (Karabacak, 2013, s. 27-28). Karmaşık vergi sistemi vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Vergi kanunlarının karışık olması ve net bir şekilde anlaşılabilmesi karmaşaya neden olacaktır. Netice itibarıyla da sistemden kaynaklı vergi kaybı meydana gelecektir (Karakoç, 2004, s. 94).

Vergi sisteminin basit ve kolay olması vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Vergi beyannamesinin doldurulmasındaki karmaşıklık vergi maliyetlerinin artmasına bu durum da vergi uyumunun olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Torgler, 2007, s. 56-57). Vergileme tekniğinde mükellefin mesleği ve iş hacmine göre düzenlemeler yapılmalıdır. Kanunlardaki karmaşık yapı ya da ağır müeyyideler vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Çataloluk, 2008, s. 224).

Vergi sistemindeki karmaşıklık vergiyle ilgili işlemleri gerçekleştirmek için personel istihdam edilmesine ya da beyannamelerin muhasebeci aracılığıyla doldurulmasına neden olmaktadır (Andreoni vd., 1998, s. 846). Mükellef muhasebeciden destek almaması durumunda vergiyle ilgili işlemleri gerçekleştirmek için daha çok zaman maliyetine katlanmak durumunda kalabilir. Ya da farkında olmadan hatalar meydana gelebilir. Mükellefin farkında olmadan yaptığı hatalar vergi kaybına neden olabilmektedir (Torgler, 2003a, s. 70).

1.5.2.5. Cezalar ve Denetim Olasılığı

Vergi kaçakçılığının azaltılmasında vergi denetimlerinin fazla ve cezalarının yüksek olması önemli bir faktördür (Kirchler vd., 2008, s. 212-213). Vergi cezalarının caydırıcı nitelikte yüksek olması vergi kaçakçılığı planlayanların kararlarından vazgeçmesinde etkili olacaktır (Savaşan & Odabaş, 2005, s. 19). Vergisini düzenli olarak ödeyen vergi mükelleflerinin vergi kaçırانların denetlenerek yakalandığını ve bunun sonucunda da cezalandırıldığını düşünmeleri

vergi uyumunu artıracaktır. Aksi takdirde denetimlerin az olduğu algısı ya da vergi kaçırmanın denetlenmediğinin düşünülmesi vergi uyumunu olumsuz yönde etkileyecektir (Frey & Feld, 2006, s. 10-11).

Vergi cezalarının caydırıcı nitelikte olması gerekmektedir. Aksi takdirde vergi kaçakçılığının azaltılmasında etkisi olmayacaktır. Bununla birlikte uygulanan cezanın af vb uygulamalara bağlı olarak azaltılması ya da kaldırılması cezaların caydırıcılığını önemli ölçüde azaltmaktadır (Moğol & Üyümez, 2004, s. 596). Allingham & Sandmo (1972) vergi cezaları arttıkça vergi kaçakçılığının azaldığını öne sürmüştür. Collins ve Plumlee (1990) yaptığı çalışmada vergi cezalarının artması durumunda vergi beyannamesinin daha dürüst doldurulacağını ifade etmiştir. Vergi kanunlarının belirli olması ya da olmaması vergi cezalarının vergi uyumunu üzerindeki etkisini belirlemektedir. Vergi kanunlarının belirli olmadığı durumda vergi cezasının vergi uyumu üzerindeki etkisi tam olarak tespit edilememiştir (Logue, 2006).

Vergi denetimi vergi uyumunu etkileyen faktörlerden biri olup mükellefin denetimden geçmesi gelecekteki tutumlarına yansıyacak ve denetim geçirmeyenlere göre daha çok dikkatli davranmalarına neden olacaktır (Feld & Frey, 2007). Diğer koşulların sabit olması durumunda vergi denetimi yüksek ise vergi uyumu artacaktır (Andreoni vd, 1998). Bununla birlikte denetlenme ihtimalinin yüksek olması da vergi uyumunu artırıcı etki yapmaktadır (Friedland vd., 1978). Vergi denetiminin etkisi gelir seviyesi farklı olan bireylerde değişmektedir. Şöyle ki vergi denetimi düşük ve orta gelir grubunda yer alan bireylerde korkudan dolayı vergi kaçırma ihtimalini azalttığı ancak yüksek gelir grubunda herhangi bir etkiye neden olmadığı tespit edilmiştir (Slemrod vd, 2001).

Vergi denetimi ile vergi uyumu arasında ters bir orantı vardır. Şöyle ki mükellefin denetlenme ihtimali arttıkça kanunlara uygun hareket etme davranışı sergileyecektir. Aksi durumda ise denetlenme ihtimali azaldıkça vergi kanunlarına uygun hareket etmeme eğilimi artacaktır. Vergi denetimi mükellef üzerinde baskı unsuru olacak ve vergi kaçırma davranışını engelleyici bir rol oynayacaktır (Taşkın, 2010, s. 72). Vergi cezalarının ağır olması vergi kaçırma eğilimini azaltacaktır (Öz Yalama & Gümüş, 2013, s.90).

Kleven ve diğerleri (2011) Danimarka’da yaptıkları araştırmada vergi denetiminden sonraki yıl beyan edilen gelirden artış olduğunu tespit etmiştir. Advani vd. (2023) ise Birleşik Krallıkta serbest meslek erbabı olan mükelleflerle gerçekleştirdiği çalışmada mükelleflerin vergi denetimi sonrasındaki davranışlarını analiz etmiştir. Vergi denetim sonrasındaki en az beş yıl boyunca beyan edilen gelirin artış gösterdiğini tespit etmişlerdir. Kastlunger vd. (2009), Bergman & Nevarez (2006) vergi denetimi sonrasında cezalandırılan vergi mükelleflerinin sonraki yıldaki davranışını incelemiştir. İki çalışmada da cezanın alındığı yıldan sonraki yılda vergi uyumunun azaldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak denetlenen mükelleflerin seneye bir daha denetlenmeyeceklerini düşünmeleri ve ceza nedeniyle katlanılmak zorunda kalınan maliyetlerin azaltılmak istenmesi olarak açıklanmıştır.

Denetimin yüz yüze olması ya da belge üzerinden yapılması vergi uyumunu etkilemektedir. Erard ve diğerleri (2019) yaptığı çalışmada yüz yüze yapılan denetimlerin vergi uyumunu artırdığı fakat belge üzerinden yapılan denetimlerin vergi uyumunu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Kotsogiannis vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yüz yüze denetimin kurumlar vergisi uyumunu %21, katma değer vergisi uyumunu %12 artırdığını bulmuştur. Belge üzerinden yapılan denetimlerin kurumlar vergisine uyumu %29, katma değer vergisine ise %24 oranında azalttığı tespit edilmiştir.

Vergi denetimini etkisi gelir gruplarına göre farklılaşmaktadır. Slemrod ve diğerleri (2001) mükellefleri gelir grubuna göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere üçe ayırmıştır. Bazı mükelleflere vergi beyannamelerinin denetime tabi tutulacağına ilişkin mektup gönderilirken diğer mükelleflere herhangi bir bilgi verilmemiştir. Çalışma sonunda düşük ve orta gelir grubunda yer alan mükelleflerden mektup gönderilenler önceki döneme göre daha çok gelir beyan etmiştir. Yüksek gelir grubunda ise mektup gönderilmeyen mükellefler mektup gönderilenlere göre daha az vergi beyan etmiştir.

Vergi denetimi ile vergi uyumu arasındaki ilişkinin belirsiz hatta çelişkili olabileceğine ilişkin çalışmalar mevcuttur (Lundstedt, 1976; Friedland, 1982; Varma & Doob, 1998). Feld & Frey (2002) vergi ceza ve denetimlerinin az olmasına rağmen vergi uyumunun yüksek olduğunu kanıtlamıştır. Bu durum vergi

denetim ve cezalarının vergi uyumu üzerindeki etkisinin kesin bir şekilde ortaya koyamamaktadır.

1.5.2.6. Vergi Afları

Vergi affı “*Genel olarak vergi kanunlarına aykırı hareket edenlere uygulanan idari ve hukuki yaptırımların ortadan kaldırılması*” olarak ifade edilebilir (Güner, 1988, s.261). Vergi affıyla vergi vermeyen mükelleflerin kayıtlarına alınacağı ve sisteme dahil edilerek vergi uyumlarının artacağı düşünülmektedir. Bu görüşten dolayı vergi affının gerekliliği savunulmaktadır. Ancak vergisini zamanında ödemeyen mükellefler için vergi indirimine yol açtığı, kısa vadede vergi gelirlerini artırmaya rağmen uzun vadede sürekli af beklentisinin oluşmasına neden olacak ve bu durum da vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Bu görüşten dolayı da vergi affının olmaması gerekliliği savunulmaktadır (Luitel & Sobel, 2007, s.20).

Verginin ödenmesinde mükelleflerin vicdani sorumluluğu da önemli bir faktördür. Vergi afları vicdani sorumlulukta olumsuz etki oluşturacak ve bu durum da vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Bununla birlikte vergisini tam ve zamanında ödeyen iyi niyetli mükelleflerin vergi afları yüzünden vergi kaçırmanın sıradan ve kolay affedilen bir şey olduğuna dair algısının olması da vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Leonardo & Zeckhauser, 1987, s.83).

Vergi afları vergisini zamanında ödemeyen mükelleflerin ödüllendirilmesine neden olurken dürüst mükelleflerin ekonomik anlamda zarar görmesine neden olmaktadır (Eroğlu, 2013, s. 174). Ayrıca vergi bilincine zarar vererek vergi sisteminin etkinliğine zarar vermektedir (Muter vd., 1993, s. 65). Bununla birlikte vergi ödemeyenlerin ödeme güçlerinde azalma meydana gelmediği için rekabet üstünlüğünün sağlanmasına neden olmaktadır (Karakoç, 2004, s. 98-99). Vergi affının sık sık uygulanmaması, uygulama döneminin uzun olması, af kapsamının net bir şekilde belirtilmesi, vergi sistemini güçlendirici önlemlerle uygulanması önem arz etmektedir (Alm, 1998, s. 2-3).

1.5.2.7. Vergi Danışmanları/ Mali Müşavirler

Vergi danışmanları mükellefin vergisel işlemlerini yapmaktadır. İşlemleri gerçekleştirmek için içinde bulunulan iletişim durumu mükellefin vergiye karşı

tutum ve davranışı üzerinde olumlu veya olumsuz etki oluşturabilmektedir (Organ & Yegen, 2013, s.242). Vergi konusunda yeterli bilgiye sahip olan danışmanlar mükellefin vergisel işlemlerini kanunlara uygun olarak gerçekleştirilmesinde ve vergi uyumunun sağlanmasında etkili olabilmektedir. Bununla birlikte mükellefin daha az vergi ödeme isteğinde bulunmasına karşın kanuni boşluklardan faydalanarak veya kanunlara aykırı davranarak vergi uyumunu olumsuz etkileyecek role de sahiptir (Canbay & Çetin, 2007, s. 61).

Mükelleflerin daha az vergi ödemek için vergi danışmanlarına baskı kurması durumunda bazı danışmanlar mükellefi memnun etmek bazıları ise mükellefe yardım etmek amacıyla kanunlara aykırı şekilde davranış gösterebilmektedir (Organ & Yegen, 2013, s. 267). Bazı durumlarda danışmanlar mükellefleri vergi kaçırma konusunda caydırmak yerine vergi kaçırmaya teşvik de edebilmektedir (Tuay & Güvenç, 2007, s. 65-66).

1.5.2.8.Vergi İdaresi

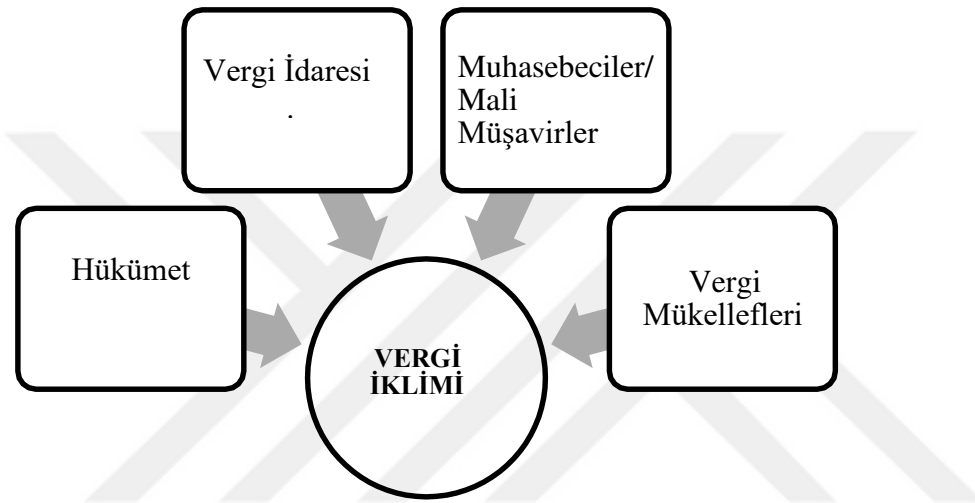
Zorlama verginin özelliklerinden birisidir. Vergi zorunlu bir ödeme olmasına rağmen vergi sisteminin başarısı mükelleflerin gönüllü vergi uyumuna bağlıdır (Aktan & Çoban, 2006, s. 137). Vergiye gönüllü uyumda sadece mükellefin yükümlülüklerini yerine getirmesi etkili olmamakta devletin de ilgili uygulamaları kolaylaştırıcı hale getirmesi gerekmektedir (Şentürk, 2014, s. 132). Bu durum da vergi idaresinin vergi uyumundaki rolünü göstermektedir.

Devletin önemli gelir kaynağı olan verginin eksiksiz toplanması siyasi ve ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi için önemlidir. Bundan dolayı da devletler vergi uyumunun sağlanması için gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Beyan usulünün uygulandığı sistemlerde mükellefin gelirini doğru beyan etmesi, zamanında beyan etmesi ve ödenmesi gereken verginin doğru hesaplanması kamu hizmetlerinin sürekliliği için önemlidir (James & Alley, 2002, s. 29-31). Devlet vergi ile ilgili düzenlemeler yaptığında ortaya çıkacak sonuçları bazen öngörememektedir (Göker, 2011, s. 83). Bunun sebebi ise insanların sosyo- kültürel, psikolojik ve ekonomik anlamda farklı değer yargılarına sahip olması ve ne yapacağını tam olarak kestirilememesidir. Bundan dolayı da vergi kanunlarının hazırlanması ve uygulanmasında kanunlarda boşluk bırakmayacak şekilde düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Kirchler & Alm, 2012, s. 5). Ayrıca vergi ile ilgili hukuki

düzenlemelerin mükellefin vergi ödemesini teşvik edecek ve gönüllü hale getirecek nitelikte olması gerekmektedir (Göker, 2011, s. 87-88).

Vergi uyumu çok yönlü bir kavram olup hükümet, vergi idaresi, muhasebeciler ve mükellefler vergi uyumunun taraflarını oluşturmaktadır. Bu aktörler arasındaki ilişki vergi iklimi olarak adlandırılmıştır. Vergi iklimi şekilde aktarılmıştır.

Şekil. 1 3 Vergi İklimi

Kaynak: Kirchler & Alm, 2012, s. 6'dan uyarlanmıştır.

Vergi ikliminde yer alan aktörlerin hepsi birbiriyle doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim halindedir. Muhasebeciler vergi idaresine karşı mükellefin görevlerini yerine getirirken bir taraftan da mükellefin vergi yükünü azaltmanın yasal/ yasal olmayan yollarını araştırmaktadır (Kirchler & Alm, 2012, s.7). Vergi idaresi hem hükümet hem mükellef ile iletişim halinde olup hukuki düzenlemelere göre hareket etmektedir. Vergi dairesi kamu gelirlerini artırma amacıyla hareket etmektedir ve buna ilişkin düzenlemeler yapmaktadır (Feld & Frey, 2007, s. 111).

Vergi idaresinin vergi uyumunda önemli bir rolü bulunmaktadır. Vergi gelirlerinin artırılmasında vergi idaresi ile mükellef arasındaki etkileşim önem arz etmektedir. Vergi idaresi mükelleflere yaklaşımı pozitif ve saygılı olduğunda bu durum vergi uyumunu olumlu yönde etkilerken olumsuz olduğunda bu durum vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Feld & Frey, 2002a, s.2-3).

Vergi dairesinin mükellefe karşı adil ve dürüst davranması, mükellefi her

konuda bilgilendirmesi vergi uyumunu artıracaktır (Torgler, 2003a, s. 64). Vergi idaresinin mükellefin taleplerini dikkate almaması, mükellefi bürokratik işlerle uğraştırması, mükellefe sunulacak hizmetleri aksatması ve mükellefe adil davranmaması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Çünkü vergi sistemindeki karmaşıklık vergi sisteminin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır ve bu durumda vergi idaresinin mükellefe yardımcı olması vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir (Tunçer, 2002, s. 116). Vergi idaresinin mükellefleri mantıksız ve müdahaleci denetimlere tabi tutmaması, haksız cezalar uygulamaması ve mükellefi her konuda bilgilendirmesinin vergi uyumunu artırması beklenmektedir (Kirchler vd., 2008, s. 219).

“Vergi kanunlarının gerektirdiği veya mükellefe sağlamış olduğu kazanımlar” mükellef hakları olarak değerlendirilmekte ve vergi idaresi bu hakların kullanılmasında önemli bir role sahip olmaktadır. Bu hakların kullanılması mükellef ile idare arasındaki ilişkinin güçlenmesine katkı sağlayacak ve bu durum vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir (Gökbunar & Çetin, 2010, s. 112).

Mükellef ile idare arasında psikolojik bir sözleşme vardır ve vergi dairesinin mükellefe vergi kaçakçısı şüphesiyle yaklaşması bu sözleşmeyi olumsuz etkileyecektir (Feld & Frey, 2002a, s. 91). Vergi mükellefinin potansiyel bir suçludan ziyade müşteri olarak görülmesi gerekmektedir. Vergi idaresi, mükellefi vergi ile ilgili eğitimlere teşvik etmeli, vergi beyannamesinin doldurulmasına yardımcı olmalı, telefonla danışıldığında yardımcı olmalı, web sitesinin anlaşılır olmasını sağlamalı, vergi ödeme sürecini basitleştirmelidir. Tüm bunların yapılması vergi uyumunun artırılmasını olumlu yönde etkileyecektir (Alm & Torgler, 2011, s. 647).

Psikolojik vergi sözleşmesinin niteliğinin belirlenmesinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklere atfedilen değer belirleyici olup vergi uyum kararını etkilemektedir. Vergi idaresi ile mükellef arasında duygusal bir bağ kurup vergi ile ilgili işlemlerde öznel durumların dikkate alınması vergi uyumunu olumlu etkileyecektir (Feld & Frey, 2002, s. 23). Psikolojik vergi sözleşmesiyle iki taraf için karşılıklı iş birliği ve denetim sağlanmış olmakta ve toplumsal refaha katkı sunulmaktadır. Bu durum vatandaş için devlete hesap sorma hakkının pekiştirilmesini sağlamaktadır (Zenginobuz vd., 2010, s. 9).

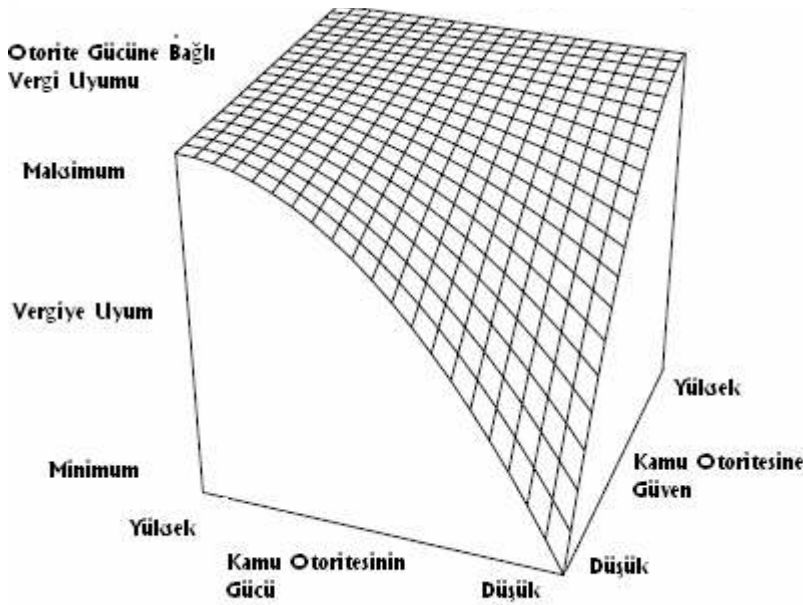
Vergi idaresi ile mükellef arasında güçlü bir etkileşimin olması, hizmet odaklı anlayışın olması ve şeffaf olunması vergi uyumunu olumlu etkileyecektir. Ayrıca vergi idaresinin kalitesi ve dürüstlüğü de vergi uyumunu etkilemektedir. Yolsuzluk ve rüşvetin olması, denetimlere rağmen vergi uyumunda herhangi bir etki oluşturmaz. Çünkü yolsuzluk vergi kanunlarının uygulanmasını engelleyecektir. Dürüst olmayan vergi idaresi yolsuzluklara neden olmaktadır. Bundan dolayı da vergi uyumunun artırılabilmesi için dürüst bir vergi idaresine ilişkin yapının oluşturulması önem arz etmektedir. Memurların rüşvet alarak mükelleflere daha fazla fırsat sunması yolsuzluk ve vergi kaçırılmasına neden olacak ve bu durum da vergi gelirlerini olumsuz etkileyecektir (Alm, Vaquez & McClellan, 2004, s. 2-3). Vergi idaresinde yaşanacak yolsuzluk kayıt dışılığı teşvik edecek ve vergisini zamanında ödeyen mükelleflerin davranışlarını da olumsuz etkileyecektir (Berk & Karakurt, 2010, s. 133). Bununla birlikte vergiyle ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmeyenlerin tespit edilip cezalandırılması dürüst mükelleflerle devletin barışık tutulması vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir. Vergi idaresinin etkin olmaması vergi ile ilgili ödevlerin yerine getirilmemesine neden olmakta ve bu durum vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir (Kumluca, 2003, s. 94).

Vergi idaresinin görevi “suçluları tespit edip cezalandırmak” yerine “suç işlenmesini önleyecek yapı ve anlayışın yaratılması” olarak görüldüğünde vergi idaresi ile mükellef arasındaki ilişki daha iyi olacaktır (Gerçek, 2004, s. 621-622). Vergi idaresi ile mükellefin iki hasım gibi değerlendirilmemesi aksine birbirini tamamlayan iki aktör olarak görülmesi gerekmektedir. Mükellefler vergiyle ilgili ödevlerini vatandaşlık bilinciyle yerine getirmekle; devlet de bu süreçte gereksiz formaliteleri azaltarak eşit, adil, basit bir vergi sistemi kurmakla yükümlüdür. Aksi takdirde iki tarafın da kazancı olmayacaktır (Cansız, 2006, s. 132). Vergi ile ilgili formalitenin çok fazla olması, vergi dairesine gelen mükelleflere kötü davranılması, denetim elemanlarının denetim esnasında yeterli özeni göstermemesi gibi davranışlar vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir (Çiçek, 2006; Gerçek & Yüce, 1998; Demir, 1999).

Güç ve güven vergi idaresi ile mükellefin birlikte ya da birbirlerine karşı hareket etmesine neden olmaktadır. Vergi idaresi mükellefleri her fırsatta suçlu

olarak değerlendirip kontrol altında tutmaya çalışıldığında mükellef bu duruma tepki gösterecek ve gelirini saklamaya hakkı olduğunu düşünecektir. Bu durum mükellefin vergi idaresine karşı olumsuz duygular beslemesine neden olacak ve aradaki bağ kopacaktır. Bunun aksine vergi idaresi mükellefe saygılı ve şeffaf davrandığında toplumun bir parçası olarak kabul edilip mükellef ile aradaki bağ güçlenecek ve vergi uyumu bundan olumlu etkilenecektir. Mükellefin vergiye karşı tavrını belirleyen güç ve güven arasındaki denge kaygan zemin olarak nitelendirilmektedir (Kirchler, 2008, s. 211). Şekilde kaygan zemin gösterilmiştir.

Şekil 1.4: Kaygan Zemin

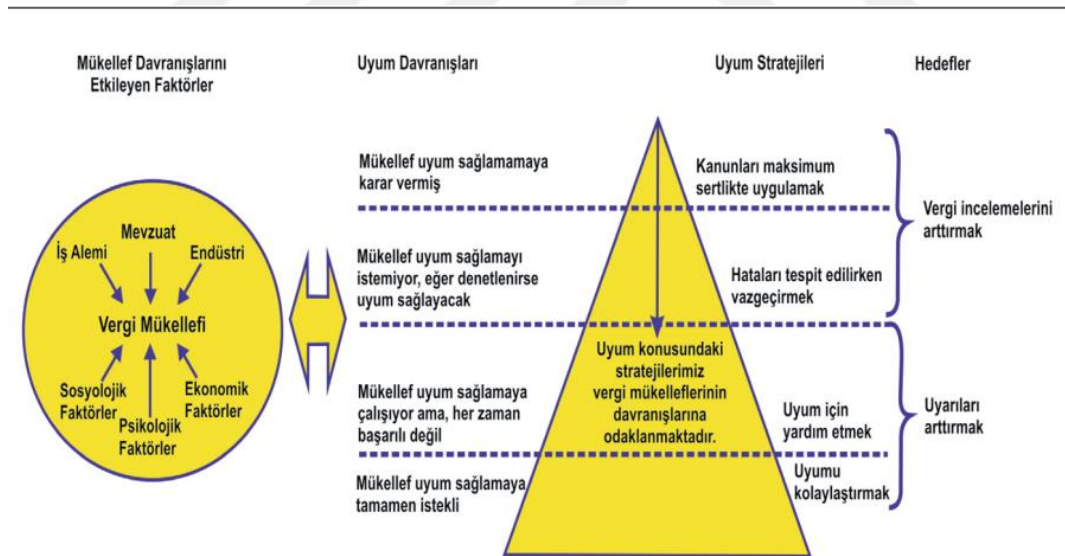
Kaynak: Kirchler vd., 2008, s. 212

Kaygan zemin üzerinde vergi idaresinin gücü, vergi idaresine duyulan güven ve vergi uyumu olmak üzere üç boyut vardır ve bu boyutlar birbirinden etkilenebilmektedir (Kirchler vd., 2008, s. 212). Otoriteye az güven duyulduğu ve yetkililerin gücünün az olduğu durumda mükellefler vergi kaçırarak ve uyum düzeyi en düşük seviyeye inecektir. Güvenin düşük olduğu güç boyutunda sol kenar boşluğunda hareket edildiği durumda vergi uyumunun artırılabilmesi için denetimlerin ve para cezalarının artırılması gerekmektedir. Uyumsuzluğun beklenen sonucu uyumun beklenen sonucundan daha düşük olmasından dolayı mükellef daha az vergi kaçıracaktır. Vergi otoritesinin artan gücü zorunlu vergi uyumunu sağlayacaktır. Düşük güç koşullarında güven boyutu sağ kenar boyunca

ön köşeden hareket edildiğinde uyum, güven derecesi ile artar. Artan güven de gönüllü uyuma neden olacaktır. Yüksek uyumun sağlanabilmesi için otoritenin güçlü ve güven duyulan yapıda olması gerekmektedir. Zorunlu ve gönüllü uyum arasında bir fark vardır ve güç ve güven birbirini desteklemektedir. Güç en yüksek seviyede olduğunda güvenin önemi olmamaktadır ve otorite zorunlu uyum sağlayabilir. Güvenin en yüksek seviyede olduğu durumda ise güç ne olursa olsun vatandaş görevini yapmaktadır (Kirchler vd., 2008, s. 212-213).

Kaygan zemin modelinde mükellefin vergi uyumunda vergi idaresinin davranışı önemlidir. Vergi idaresi ile mükellef arasında sistematik bir ilişki kurulmakta ve ilişkinin iki boyutu bulunmaktadır. İlk olarak vergi idaresinin mükellefe davranışına odaklanılmaktadır. Diğerinde ise mükellefin vergi ahlakı dikkate alınmaktadır (Feld & Frey, 2001, s. 2). Örneğin mükellef telefon ile aranarak vergi ödemesi için teşvik edildiğinde mükellefin idareye saygısının artması ve vergi ahlakının yükselmesi beklenmektedir (Feld & Frey, 2001, s. 14).

Şekil 1.5: Mükellefin Vergi Karşısındaki Tutumları

Kaynak: Calderon, 2010, s. 3.

Şekilde mükellefin vergiye karşı davranışını etkileyen faktörler ve buna bağlı olarak sergilenen davranış sunulmuştur. Vergi uyumunu birçok faktör etkilemekte ve bu faktörlere göre uyum davranışı şekillenmektedir. Vergi idaresi denetim ve cezaların caydırıcılığından dolayı vergisini ödemek isteyenlere ek olarak gönüllü uyum gösterecek olanlara karşı da uyumu kolaylaştırıcı stratejiler uygulamalıdır.

Yani vergi idaresi yaptırımların caydırıcılığından çok mükellefin davranışına odaklı stratejiler geliştirmelidir.

1.5.2.9.Vergi Mükelleflerinin Kamu Harcamalarını Algılama Düzeyi

Toplanan vergilerin harcanma şekli verginin bir görev olarak değil mali bir yük olarak algılanmasında etkili olmaktadır ve bu durum vergiye karşı tutum ve davranışı etkilemektedir. Mükellefin yararlandığı kamu hizmetleriyle ödediği verginin eşdeğerli olması vergi uyumunu etkilemektedir. Vergilerle karşılanan kamu hizmetlerinin verimli olup olmaması ve belirli vergilerle belirli kamu hizmetleri arasında doğrudan bir ilişkinin aranması vergi ahlakını etkilemektedir (Muter vd., 1993, s. 30). Mükelleflerin ödediği verginin verimli alanlarda kullanılmadığını düşünmeleri kendilerini kandırılmış hissetmelerine neden olabilir (Torgler, 2003a, s. 351). Çok fazla vergi ödenmesine rağmen kamu hizmetlerinden memnun olunmaması durumunda vergi uyumu olumsuz etkilenecektir. Fakat mükellef ödenen vergiler sonucunda kamu hizmetlerinde artış olduğunu gördüğünde vergiye karşı tepkisi azalacak ve psikolojik olarak iyi hessedecektir (Torgler, 2007, s. 67).

Devlet ile mükellef arasında psikolojik vergi sözleşmesinin olduğu ve bu sözleşmeyle karşılıklı görev ve hakların düzenlendiği düşünüldüğünde mükellefin vergi ödeme zorunluluğu ve devletin de ödenen vergi karşılığında kamu hizmeti sunması beklenmektedir. Devletin sunmuş olduğu hizmetle mükellefin ödediği vergi eşit olduğu düşünüldüğünde denge bozulmayacaktır. Ancak bu eşitliğin devlet tarafından ihlal edilmesi durumunda mükellef vergi kaçırmayı haklı görebilir. Bundan dolayı kamu hizmetleriyle ödenen verginin orantılı olması gerekmektedir (Frey & Feld, 2006, s. 4). Mükellefin ödediği vergi karşısında tatmin edici hizmet alması durumunda vergi uyumunun artması aksi takdirde aldatıldığını düşünerek vergi uyumunun azalması beklenmektedir (Torgler, 2004, s. 8).

Mükellefin ödenilen vergiye göre daha az kamu hizmetinden faydalanması mali sömürü olarak adlandırılırken, ödenilen vergiden daha yüksek oranda kamu hizmetinden faydalanılması mali rant olarak ifade edilmektedir. Mükellefin ödenilen vergiden dolayı net zarara uğradıklarını düşünmeleri meydana gelen zararın telafisi için girişimde bulunmalarına neden olabilir. Bu durum vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Aktan & Çoban, 2006, s. 144-145).

Ödenen verginin topluma katkı olarak değerlendirilip değerlendirilmemesi vergi uyumunu olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Vergi ödemekle topluma katkıda bulunduğunu düşünen mükellefler beyannamelerini tam vermektedir. Bununla birlikte vergilerin kamu yararına harcanmadığının düşünülmesi vergi uyumunu azaltacaktır (Frey & Feld, 2006, s. 14). Vergi uyumunda toplumsal algı da önem arz etmektedir. Şöyle ki “*Herkes kamu hizmetlerinin finansmanında üzerine düşen vergi borcu kadar katkı sağlıyor*” algısının yüksek olması vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir (Torgler, 2003a, s.188). Ayrıca vergi gelirlerinin devlet tarafından israf edildiğine ilişkin algının olması vergi bilinci ve ahlakını olumsuz etkilemektedir. Bu da vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Toplumun vergi kaçırmaı ayıplamaması ya da suç olarak değerlendirmemesi vergi kaçakçılığının önündeki psikolojik engelleri ortadan kaldıracaktır (Savaşan & Odabaş, 2005, s. 7). Bununla birlikte ödenen vergilerin kamu hizmetlerinin karşılığı olduğuna ilişkin algının olması vergi uyumu üzerinde olumlu etki yapacaktır (Şentürk, 2014, s. 139).

Torgler (2007) Avrupa kıtası Kuzey ve Güney Amerika kıtalarını kapsayan çalışmasında kamu hizmetlerinin yeterliliğinin vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Vergilerin kamusal harcama olarak geri dönmemesi vergi kaçakçılığın nedeni olarak gösterilmektedir. Mükellefin kamu hizmetini yeterli görmesi durumunda vergi oranının yüksek ya da vergi denetimlerinin az olması bile vergilerini tam olarak ödemelerine neden olmaktadır (Saraçoğlu, 2008, s. 23). Vergi yükünün artması vergi kaçakçılığını olumlu etkileme potansiyeline sahipken devletin hizmetlerinden fayda sağlandığının düşünülmesi kişisel vergi yükünün daha az hissedilmesine neden olmaktadır (Muter vd., 1993, s. 39-43).

1.6. Genel Değerlendirme

Kamusal mal ve hizmetlerin finansmanında vergiler önemli bir role sahiptir. Kamu hizmetlerinin finansmanının sağlanması için tahsil edilmesi gereken vergilerin tam ve eksiksiz olarak ödenmesi gerekmektedir. Ödenmesi gereken verginin tam ve eksiksiz olarak ilgili mevzuat çerçevesinde ödenmesi vergi uyumu olarak ifade edilebilir. Vergi uyumunun belirleyicileri üzerine yapılan araştırmalar kamu maliyesi literatüründe sık sık incelenmiştir. İlgili çalışmalar genelde ASY kullanılarak gerçekleştirilmiştir. ASY'ye göre mükellef rasyoneldir ve ceza miktarı ve denetim olasılığı üzerine odaklanarak vergisini ödeyip ödememe kararını vermektedir. Vergi ceza ve denetimlerinin mükellef üzerinde hem düzenleyici hem de caydırıcı etkisi bulunmaktadır (Feld & Frey, 2007, s. 5-6).

Vergi uyumuna ilişkin yapılan çalışmalar ASY' nin vergi uyumunu açıklamakta yeterli olmadığını işaret etmiştir (Dulleck vd., 2016, s. 9-10). Çünkü vergi denetim ve cezaları az olmasına rağmen vergi uyumunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum da vergi uyumunu etkileyen farklı etmenlerin olabileceğini gündeme getirmiştir. Bu kapsamda insanların vergi uyumuna ilişkin araştırmalar odağını ekonomik faktörlerden sosyal psikolojik faktörlere çevirmiştir. Davranışsal araştırmalar sonucu sosyal ve psikolojik etkenler çalışmaya dahil edilmiş ve vergi uyumuyla ilgili bulguların nedenselleştirilmesini olanaklı kılmıştır. Ancak ASY ve SPY birbirinin ikamesi değil tamamlayıcısı olmuştur.

Vergi uyumunu etkileyen faktörler kişinin içsel motivasyonuna bağlı olarak ya da dış etkenlere bağlı olarak değişebileceği için içsel ve dışsal faktörler olarak ayrılmıştır. İçsel faktörlerde demografik faktörler, vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi kültürü, devlete güven düzeyi, sosyal normlar, din ve çalışmanın temelini oluşturan duygular yer almaktadır. Vergiye karşı olumlu duyguların hissedilmesi vergi uyumunu pozitif etkilemekteyken olumsuz duygular tam tersi etki yapacaktır. Dışsal faktörler ise gelir, vergi oranı, vergi adaleti, vergi sisteminin karmaşıklığı, cezalar ve denetim olasılığı, vergi afları, mali müşavirler, vergi idaresi, vergi mükellefinin kamu harcamalarını algılaması şeklinde sayılabilir.

2.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Vergi uyumu konusunda birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. İnsan davranışları belirleyici olduğu için de farklı yöntemlerle tespit yapılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemleri anketler, resmi veri taraması, laboratuvar deneyleri, alan deneyleri olarak sıralamak mümkündür. İlgili literatür standart araştırmalar ve deneysel araştırmalar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Böyle bir ayrıma gidilmesinin sebebi standart araştırmalarda sıklıkla anket ve mikro- ekonometrik modeller tercih edilmektedir. Deneysel araştırmalar ise davranışsal perspektifin alt dalı olarak kullanılmaktadır. Deneysel çalışmalar daha çok senaryo odaklı deneysel tasarım, model mekanizmalar üzerine kurgulanmaktadır. Deneysel çalışmalarda senaryolar katılımcılara mektupla ulaştırılmış ve geri dönüşler takip edilmiştir. Bununla birlikte bilgisayarda oyun oynatılarak ya da senaryo sunularak cevaplar kayıt altına alınmış ve analizi yapılmıştır. Alandaki literatür oldukça geniş olduğu için burada aktarılan literatür taraması tezin uygulama bölümünde analiz edilen vergi uyum faktörlerine ilişkin olacaktır. Ayrıca çalışmalar ulusal ve uluslararası diye tasnif edilmiştir.

2.1. Standart Araştırmalar

Literatürdeki standart araştırmalarla deneysel yöntemin kullanılmadığı, anket ve teorik araştırmalar ifade edilmektedir. Çalışmalar ulusal ve uluslararası çalışmalar olmak üzere iki kategoride incelenecektir.

2.1.1. Ulusal Araştırmalar

Muter ve diğerleri (1993), Manisa’da mükelleflerin vergiye karşı algı, tutum ve davranışının araştırdığı çalışmada anket yöntemi kullanılarak 505 mükellefe ulaşılmıştır. Çalışmaya göre vergiler kamu harcamalarının karşılığı olarak görüldüğü takdirde vergi uyumu artacaktır. Vergi cezalarının yüksek olması vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir. Vergi kaçırmada gelir düzeyindeki farklılığın etkili olduğu bununla birlikte vergi yükünün vergi kaçakçılığını artırdığı tespit edilmiştir.

Gerçek & Yüce (1998), Bursa Ticaret Odasına kayıtlı 235 vergi mükellefine gerçekleştirdiği anketle vergiye karşı algı, tutum ve davranışları analiz etmeye çalışmıştır. Vergi uyumunda beyanname hazırlama sisteminin karmaşık olması ve

hukuki düzenlemelerin sık sık değişmesi, kamu harcamalarının müsrif bir şekilde yapılması, vergi idaresine güvenilmemesi ve sosyal normların etkili olduğu tespit edilmiştir.

Saruç & Sağbaş (2003), vergi ahlakı üzerine gerçekleştirdiği çalışmada vergi mükelleflerine anket yöntemini uygulamıştır. Çalışmaya göre vergi oranlarının yüksek olduğuna dair algının olması vergi kaçakçılığını meşru kılmaktadır. Eğitim seviyesi de vergi uyumunda etkili olup yüksek eğitim seviyesindeki katılımcıların vergi uyumunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kadınların erkeklerden daha yüksek vergi uyumunun olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Saruç & Sağbaş (2004) mükelleflerin Türk vergi sistemini adaletsiz olarak algıladığını tespit etmiştir.

Savaşan & Odabaş (2005), Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri üzerine yaptığı çalışmada anket yöntemini kullanarak 534 kişiye ulaşmıştır. Denetimlerin etkinsiz olması, cezaların caydırıcı olmaması, verginin tabana yayılmaması, vergi bilinç ve ahlakının olmaması gibi faktörlerin vergi kaçakçılığını artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Tuay & Güvenç (2007), Türkiye’de vergiye karşı psikolojik tutumu araştırmak amacıyla anket yöntemini kullanmış ve 18 ilde 6546 kişiye ulaşmıştır. Vergiye karşı tutumda eğitim, çalışılan sektör, bölge, gelir düzeyi etkiliyken; cinsiyet, medeni hal ve yaşın etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Gökbunar ve diğerleri (2007), Türkiye’ de vergi ahlakını belirleyen faktörlerin analizini gerçekleştirdiği çalışmada yaşı fazla olanların vergi uyumunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların erkeklerden daha yüksek vergi ahlakına sahip olduğu; bireylerin eğitim seviyesi ve medeni halinin vergi ahlakını etkilemediğini tespit edilmiştir. Ekonomik statü ile vergi ahlakı arasında doğrusal bir ilişkinin görülmediği tespit edilmiştir.

iek vd. (2008), Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki mükelleflerin vergiye karşı algı, tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada 1361 katılımcıya ulaşılmıştır. Bölgede yaşayanların çoğunun vergi kanunlarını ve kayıt düzenini tam olarak anlayamadıkları, vergi idaresinin kendilerine iyi yaklaşım sergilemesinin vergi

uyumunu artıracığı, vergi inceleme elemanlarının denetim esnasındaki davranışlarını olumlu buldukları, vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığına ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.

Zenginobuz ve diğerleri (2010) vergiye karşı algı, tutum ve davranışı araştırdıkları çalışmada anket yöntemini kullanmıştır. Vergi uyumunda ekonomik faktörlerin yanında sosyo- psikolojik faktörlerin de etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tekeli (2011) Türkiye ve Japonya'daki vergi ahlakını karşılaştırmıştır. Türkiye'deki vergi ahlakının Japonya'dakinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Gururun, dinin, demokrasi yanlısı tutumun, devlete ve hukuk sistemine duyulan güvenin iki ülkede de vergi ahlakı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Eğitim ve yaş Japonya'da vergi ahlakı üzerinde etkiliyken Türkiye'de anlamlı bir etki oluşturmamıştır. Ayrıca iki ülkede de evlilerin vergi ahlakı bekarlara göre daha yüksek çıkmıştır.

Serim (2015), anket yöntemiyle kamu otoritesinin gücü ile vergi uyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 336 kişiyle gerçekleştirilen çalışmada vergi uyumundaki en büyük engel etkinsiz kamu harcamaları olarak tespit edilmiştir. Ayrıca vergi idaresinin mükelleflere karşı tutumu ve vergi sisteminin adaletsiz olması vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Mükelleflerin vergilerin harcandığı yeri bilmesi ve harcama alanlarının mükellefin istekleriyle örtüşmesi durumunda vergi uyumunda artış beklenmektedir. Mükellefin sosyal çevresi de vergi uyumunda etkili olmaktadır.

Sarı (2016), tarım sektöründe vergi bilinci ve uyumunu araştırmıştır. Anket yöntemini kullanarak Malatyada gerçekleştirilen çalışmada 264 kişiye ulaşılmıştır. Vergi aflarına sık sık başvurulmaması gerektiği, çiftçilerin vergiye karşı bilinç düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği, vergi kayıp ve kaçaklarına karşı caydırıcı cezaların uygulanması gerektiği, vergi ödemeye ilişkin kamu spotlarının uygulanması, tarım sektöründe vergi yükünün azaltılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kahriman (2016), vergiye gönüllü uyum çerçevesinde Türkiye'de gelir idaresinin organizasyon yapısı üzerine değerlendirme yapmıştır. Farklı ülkelerdeki gelir idaresi organizasyon yapısı incelenmiş ve Türkiye'deki eksiklikler ortaya

konulmuştur. Büyük Mükellef Vergi Dairesi Başkanlığının net ve şeffaf bir yapıda olmaması bu eksikliklerin başında gelmektedir. Büyük mükellef olarak değerlendirilme ya da değerlendirilmemesine ilişkin mevzuat altyapısının olmaması eksikliklerden biri olarak belirlenmiştir.

Kaplan (2017), vergi uyumunu mükellef idare ilişkisi bakımından değerlendirmiş ve Türk Vergi Sistemindeki gelişmeleri incelemiştir. Vergi idaresinin mükellef odaklı bakış açısının olması, vergiyle ilgili işlemlerin zahmetli ve maliyetli olmaması vergi uyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Vergisini tam ve zamanında ödeyenlerin ödüllendirilmesi vergi uyumunu teşvik edecektir.

Güney (2018), yükseköğretimin vergi ahlakı ve vergi uyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde 590 öğrenciyle gerçekleştirilen çalışmada anket yöntemi uygulanmıştır. Öğrencinin bölümü, sınıfı, yaşı, cinsiyeti, geliri ile vergi uyumu ve ahlakı arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Cibo (2019), vergisel uyuşmazlıkların uzlaşma yoluyla çözümünün vergiye gönüllü uyuma etkisini incelemiştir. Anket ve mülakat yönteminin uygulandığı çalışmada mülakat için 15 anket için 401 kişiye ulaşılmıştır. Çalışmada uzlaşmanın mükellefler arasında eşitsizlik yarattığı, cezaların caydırıcı etkisini azalttığı ve vergi denetim sonuçlarının etkisini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte mükelleflerin uzlaşma müessesesini suistimal etmemesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

Akkaş (2023), Türkiye'de elektronik vergi uygulamalarının vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada 995 katılımcıya ulaşılmıştır. Demografik özellikler ile vergi uyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte e- Vergi uygulamalarına ilişkin performans beklentisi, güven algısı ve kolaylaştırıcı koşul değişkeninin davranışsal tutum üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Kaplan (2023), Batı Karadeniz Bölgesinde mükellef haklarının vergi uyumuna etkisini incelediği çalışmada anket yöntemini kullanmıştır. Vergi uyuşmazlığı nedeniyle idari ve yargı çözüm yollarına başvuranların vergi uyumu düzeylerinin bu deneyimi olmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Vergi uyumunda katılımcıların cinsiyetlerinin, medeni durumlarının ve öğrenim durumları ve çalışma sürelerinin etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Coşkun (2024), vergi uyumunda vergi uyuşmazlıklarının idari ve yargısal aşamada çözümünün etkisini Manisa özelinde araştırmıştır. 275 kişiye anket uygulanan çalışmada prosedürel adalet ve dağıtım adaletinin uyuşmazlıkların çözümünde vergi uyumunu pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Ceza adaleti ve yargı yoluna başvurunun vergi uyumuna etkilemesi açısından anlamlı bir sonuç çıkmamıştır. Cinsiyet, eğitim ve mesleki tecrübenin vergi uyumunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

2.1.2. Uluslararası Araştırmalar

Vogel (1974), İsveç’de, 1796 vergi mükellefi ile yaptığı çalışmada anket yöntemini uygulamıştır. Çalışmasında kadınların vergi uyumunun erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte yaşlıların vergi uyumunun gençlere göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Song ve Yarbrough (1978), ABD’ de vergi tutumunu ölçmek amacıyla anket yöntemini kullanmıştır. 287 haneye uygulanan ankette mükelleflerin %21’ inin vergi ahlakının düşük olduğu tespit edilmiştir. Vergi ahlakında gelir, eğitim ve medeni durumun etkili olduğunu ancak yaş, cinsiyet, din ve devlete bağlılığın etkisi olmadığını ispatlamıştır.

Lewis (1979), İngilterede anket yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında 200 mükellefe ulaşmış ve büyük ölçekli vergi kaçakçılığının cezalandırılması gerekliliğini ancak küçük ölçekli vergi kaçakçılığının hoşgörü ile karşılanabileceğini tespit etmiştir. Vergi oranlarının vergi kaçakçılığına etkisinin de araştırıldığı çalışmada vergi oranlarının azalmasının vergi kaçakçılığını azaltmadığı ispatlanmıştır.

Dean ve diğerleri, (1980) gelir vergisine ilişkin algı, tutum ve davranışı araştırmak amacıyla anket yöntemini kullanmıştır. 424 öğrenciye yapılan ankette vergi kaçakçılığının azalmasında yakalanma ihtimalinin yüksek olması etkili olarak görülmüştür. Aynı veriyi kullanarak Keenan & Dean (1980) vergi uyumunda mükelleflerin adalet ve eşitlik kavramlarına daha çok değer atfettiğini kanıtlamıştır. Vergi kaçakçılığa karşı gençlerin yaşlılardan kadınların ise erkeklerden daha

hoşgörülü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tittle (1980), ABD’ de anket yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında 1993 kişiye ulaşmış ve vergi kaçakçılığında hukuki olmayan yaptırımların hukuki yaptırımlardan daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Richards ve Tittle (1981) aynı veri setiyle daha detaylı analiz yaparak vergi kaçakçılığını kadınların erkeklerden daha çok ahlaka aykırı bulduğunu tespit etmiştir. Risk alma konusunda erkeklerin kadınlardan göre daha çok risk aldığını ve erkeklerin işledikleri suçların cezasına karşı kadınlardan daha çok bilgi sahibi olduklarını kanıtlamıştır.

Scott & Grasmick (1981), ABD’ de gerçekleştirdiği çalışmasında anket yöntemini kullanmıştır. Vergi uyum dinamiklerinin araştırıldığı çalışmada 329 kişiye ulaşılmış ve vergi uyumunu olumlu etkileyen unsurlar toplumsal değerler, cezai yaptırımlar ve ahlaki kaygılar olarak tespit edilmiştir.

Clotfelter (1983), 1969 yılına ait vergi mükellefi uyum ölçüm programı verilerini kullanarak gerçekleştirdiği analizinde 47 000 vergi mükellefinin bilgilerini kullanmıştır. Vergi oranındaki ve gelirdeki artışın vergi kaçırma eğilimini artırdığı tespit edilmiştir. Orta yaş grubundakilerin genç ve yaşlı bireylere göre daha az vergi kaçırma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Geeroms & Wilmots (1985), Belçika’da anket yöntemini kullanarak gerçekleştirilen çalışmada 311 kişiye ulaşmış ve vergi uyumunda vergi oranı ve vergi cezasının anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte çoğu kişinin vergi kaçırdığına ilişkin toplumsal algının olması vergi ödevini yerine getiren dürüst mükellefleri de vergi kaçırmaya sevk ettiği tespit edilmiştir.

Porcano (1988), ABD’de anket yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında 142 kişiye ulaşmış; gelirin kaynağının, cinsiyetin ve adalet algısının vergi uyumunun temel belirleyicileri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Crane & Nourzad (1990), ABD’de 123 vergi mükellefinin beyannamelerini inceleyerek gerçekleştirdiği çalışmasında marjinal vergi oranı ile vergi kaçakçılığı arasındaki ilişkiyi regresyon analizi yaparak incelemiştir. Vergi oranı ve gelirin artması durumunda vergi kaçırma eğiliminin arttığını tespit etmiştir. Bununla

birlikte evlilerin bekarlara kıyasla daha fazla vergi kaçırdıklarını tespit etmiştir.

Feinstein (1991), 1982 ve 1985 TCMP verilerini kullanarak 5317 adet vergi beyannamesinin ekonometrik analizini gerçekleştirmiştir. Vergi idaresinin verileri ile bireysel veriler karşılaştırılmıştır. Marjinal vergi oranının artması vergi kaçırma eğilimini azalttığı gelir ile vergi kaçırma eğilimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Carroll (1992), ABD’de anket yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında 100 vergi mükellefine ulaşmıştır. Eksik beyan davranışının ana sebebi olarak gelir seviyesinin düşük olması görülmüştür. Mükellefin vergi ile ilgili işlemleri gerçekleştirirken uzmandan çok çevresinden yardım aldığı tespit edilmiştir. Vergi kaçırmak için öncelikli olarak giderleri yüksek gösterme çabası içine girilmektedir.

Kinsey (1992), ABD’ de gerçekleştirdiği çalışmasında telefonla anket yöntemini kullanarak 1202 vergi mükellefine ulaşmıştır. Mükelleflere geçmişte yaptığı ve gelecekte yapmayı planladığı vergi kaçırma girişimleri sorulmuştur. Mükellef ile vergi idaresinin iletişiminin güçlü olması vergi kaçakçılığının azalmasına neden olmaktadır. Ancak diğer insanların vergi ile ilgili davranışı bilmesinin vergi uyum kararında herhangi bir etkiye sebep olmadığı tespit edilmiştir.

Scholz & Pinney (1995), ABD’ de gerçekleştirdiği çalışmada 445 vergi mükellefine ulaşmıştır. 1984- 1987 yılları arasındaki vergi beyannamelerini kullanarak analiz yapılan çalışmada yüksek gelir seviyesindekilerin vergi kaçırma eğiliminin daha yüksek olduğu bununla birlikte vergi mezzuatına ilişkin bilginin artması durumunda algılanan denetim oranının düştüğü tespit edilmiştir.

Torgler & Murphy (2004), 1981- 1995 yılları WVS verilerini kullanarak Avustralya vatandaşlarının gönüllü vergi uyum davranışında vergi ahlakının etkisini araştırmıştır. Vergi ahlakını şekillendiren faktörlerin incelendiği çalışmada güven ve ahlaki inançların vergi ahlakını şekillendirmede önemli rol oynadığını kanıtlamıştır. Vergi ahlakının 1980 yılından itibaren önemli ölçüde arttığını ve bunun birçok OECD ülkesinden daha hızlı bir oranda gerçekleştiğini kanıtlamıştır.

Torgler (2004a) Asya ülkelerinde vergi ahlakını incelemiştir. Vergi ahlakının, devlete, vergi ile ilgili düzenlemelere duyulan güvenin ve demokrasi algısının vergi uyumunu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Asya ülkelerinde vergi uyumunun OECD ülkelerinden yüksek olduğu bunun sebebi de vergi ahlakı ve ulusal gurur olarak açıklanmıştır.

Alm & Torgler (2006), kültürel farklılıkların vergi ahlakı üzerindeki etkisini araştırmak için 1990-1995 yılları WVS verilerini kullanmıştır. ABD, Avusturya ve İsviçre vergi ahlakının en yüksek olduğu yerler olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte kayıt dışı ekonomi ve vergi ahlakı arasında negatif yönlü korelasyon tespit edilmiştir.

Torgler ve diğerleri (2008) vergi kaçırma ile vergi ahlakı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Vergi ahlakını etkileyen diğer faktörler vergi idaresi ve idarecilere güven duyulması, vergi yükü, dini faktörler, vergi bilinci olarak sıralanabilir. Türkiye’ de kadınların vergi ahlakının erkeklerden daha yüksek olduğu ve eğitim seviyesi arttıkça vergi ahlakının arttığı tespit edilmiştir.

Barone & Mocetti (2011), kamu harcamalarının etkinliğinin vergi uyumu ve ahlakı üzerindeki etkisini araştırmak için İtalyan belediyelerinin bilançolarını ve 115 anket verisini incelemiştir. Vergilerin kamusal mal ve hizmetlerin finansmanında etkili ve eşit kullanılmasının vergi ahlakını artırdığını tespit etmiştir.

Helhen & Ahmed (2014), Yemen’de vergi uyumu ve vergi tutumuna etki eden faktörleri anket yöntemiyle araştırmıştır. Vergi oranının yüksek olması ve vergi sisteminin adaletsiz olması vergi uyumunu azaltan en önemli faktör olarak tespit edilmiştir. Vergi denetiminin az olması, vergi cezalarının caydırıcı olmaması ve sık vergi affı uygulamalarının olması vergi uyumunu etkilemektedir. Kadınların erkeklere göre vergi uyumunu yüksek olduğu ancak yaşın vergi uyumunda önemli bir faktör olmadığı tespit edilmiştir. Yaş itibarıyla de yaşlıların vergi uyumunun gençlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Gobena & Dijke (2017), vergi uyumunun öncüleri olarak usul adaleti, güven ve kolektif özdeşleşmeyi incelemiştir. Etiyopya ve ABD’ li vergi mükellefleri örneklem grubunu oluşturmaktadır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada Etiyopya’da 217 ABD’de 200 katılımcıyla ulaşılmıştır. İki ülkede de vergi

otoritesine güven ve ulusla özdeşleşmenin vergi uyumunu pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi otoritesinin gücü zorunlu uyumu ortaya çıkartırken otoriteye olan güven gönüllü uyuma yol açmaktadır. ABD'deki gönüllü vergi uyumunun Etiyopyadan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

John & Blume (2018), dürtme stratejilerinin vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Basitleştirmenin ve/veya tanımlayıcı sosyal normun Londra' da yerel yönetim gelirlerine etkisi araştırılmıştır. Basitleştirmenin ödemeyi %3.8 puan artırdığı ancak sosyal norm mesajının yerel vergilerin zamanında ödenmesine etki etmediği tespit edilmiştir.

Enachescu ve diğerleri (2019), duyguların vergi uyumundaki etkisini karma araştırma yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada vergi bağlamında ilgili duyguları belirlemek ve bu duyguların ortaya çıktığı tipik durumları tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmaya nitel aşamada serbest meslek sahibi 7 kişi, çalışan 9 kişi ve 8 vergi denetçisi nicel aşamada 523 kişi katılmıştır. Vergi ödeme sürecindeki olumlu ve olumsuz senaryolar manipüle edilmiştir. Olumlu duygularda ve kendini suçlama, öfke ve korku gibi olumsuz duygularda kümelenme görülmüştür. Serbest meslek sahibi ve çalışanların vergi idaresiyle olumlu deneyim yaşaması olumsuz deneyimlere kıyasla daha yüksek vergi uyumu göstermesine neden olmuştur. Duyguların vergi uyumunda etkili olduğu ve mükelleflerin öznel algılarının dikkate alınması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Gangl & Torgler (2020), zenginler için vergi uyumunun nasıl sağlanacağına ilişkin politika geliştirmek için literatür ve gündem incelemesi gerçekleştirmiştir. Çalışmada zenginleri vergilendirmenin kısa geçmişi açıklandıktan sonra vergi uyumları hakkında teorik, ampirik ve politikaya ilişkin literatür gözden geçirilmiştir. Zenginlerin vergi uyumunu etkileyen psikolojik mekanizmaların anlaşılmasını vergi uyumunu olumlu yönde etkileyecektir.

2.2. Deneysel Araştırmalar

Deneysel araştırmalar kapsamın vergi uyumuyla ilgili yapılan deneysel çalışmalar ve saha çalışmaları değerlendirilecektir. Deneysel araştırmalar da ulusal ve uluslararası olarak iki kategoride incelenecektir.

2.2.1. Ulusal Araştırmalar

Olsen ve diğerklerinin (2018), Türkiye’ de serbest meslek sahibi vergi mükellefleriyle yaptığı çalışmada mükelleflerin vergi idaresinin yaptırım stratejisine karşılık farklı duygular bildirdikleri tespit edilmiştir. Denetim ve para cezası gibi sert yaptırımlar olumsuz duyguların ortaya çıkmasına ve vergi kaçırma eğiliminin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte vergi idaresinin vergi ödemeyi kolaylaştıran hizmetlere ve vergi idaresi ile mükellef arasında güvene dayalı bir ilişki ön plana çıktığında olumsuz duyguların azaldığı ve vergi uyumunun arttığı tespit edilmiştir.

2.2.2. Uluslararası Araştırmalar

Friedland ve diğerkleri (1978), gerçekleştirdiğı deneysel çalışmayı 7 erkek 8 kadın olmak üzere 15 psikoloji bölümü öğrencisiyle gerçekleştirmiştir. Deney tasarımı katılımcılara aylık olarak 100 pound sahte ödeme yapılmış ve gelirleri beyan usulüne göre vergilendirilmiştir. Denetimlerin hangi bireylere ve ne sıklıkla yapılacağı belli değildir. Vergi kaçırdığı tespit edilirse kaçırılan vergi ve cezası ödenecektir. %25 ve %50 vergi oranlarının kullanıldığı deneyde vergi oranı %25’ten %50’ye çıktığında gelirin eksik bildirilmesinde artış olmuştur. Düşük vergi oranı ve ceza durumunda elde edilen gelirin %87,5’i raporlanırken yüksek vergi oranı ve düşük ceza durumunda gelirin %57’si beyan edilmiştir. Yani bilgisayar simülasyonu ile yapılan deneysel çalışmada vergi oranı arttıkça vergi kaçırma olasılığının arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Spicer & Becker (1980), mali adaletsizlik ve vergi kaçırma arasındaki ilişkiyi deneysel bir yaklaşımla araştırmıştır. Katılımcıların varsayımsal vergi kaçakçılığı kararlarına karşı nasıl tepki verecekleri tespit edilmektedir. Ekonomik anlamda adaletsizliğe maruz kalanların daha çok vergi kaçıracağı sonucuna ulaşmıştır.

Alm ve diğerkleri (1992), ABD’de gerçekleştirdikleri deneysel çalışmada insanların neden vergi ödediklerinin cevabını öğrenmeye çalışmıştır. Tasarlanan senaryoda katılımcıların vergi kaçırma fırsatı olmasına rağmen vergilerini ödediğı tespit edilmiştir. Vergi kaçırmanın ahlak dışı olduğuna ilişkin algının olması bu davranışın sebebi olarak açıklanmıştır. Bununla birlikte daha çok kamusal mal ve

hizmet sunulmasının vergi uyumunu olumlu yönde etkileyeceği tespit edilmiştir.

Sheffrin & Triest (1992), IRS için yapılan 1444 vergi mükellef anketi ile 324 iktisat öğrencisinin katıldığı deneysel çalışmadan elde edilen verileri toplulaştırarak bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Algılanan vergi denetimlerinin vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Devlete güvenen vergi mükellefleri, güvenmeyen vergi mükelleflerine göre vergi denetimlerini daha az algılamıştır. Vergiye karşı algı, tutum ve davranışta basında çıkan haber ve yorumların etkili olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Recker ve diğerleri (1994), ABD’de gerçekleştirdiği deneysel çalışmada vergi ahlakının vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Marjinal vergi oranındaki artışın vergi uyumunu olumsuz etkilediği, vergi kaçakçılığının ahlaki bir düşüklük olarak algılanmasının vergi uyumunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Coleman (1997), ABD’de 47 000 vergi mükellefi ile gerçekleştirdiği saha çalışmasında mükelleflere mektup göndermiştir. Mektubun içeriği önceden haber verilen inceleme ve denetim, gelişmiş müşteri hizmetleri, bilgi mesajları ve beyan formunun yeniden tasarımını kapsamaktadır. İlgili tasarımda bir sonraki vergilendirme döneminde en çok geri dönüş sosyal normu da barındıran bilgi mesajına olmuştur. Deney ve kontrol grubunun değerlendirilmesi yapıldığında mektup yollanan grupta bulunan düşük ve orta gelirli bireylerin beyan ettiği gelirden artış görülmüştür.

Anderhub ve diğerleri, (2001), Almanya’ da kazanılmış gelirle vergi kaçakçılığı üzerine deneysel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında her katılımcı gelirini zamanlar arası tahsis görevini çözerek kazanmış ve gelirini beyan etmesi gerekmiştir. Vergi kaçakçılığının tespit edilmesi durumunda da cezalandırılması planlanmıştır. Deney dört vergi dönemini kapsamakta olup son iki dönemi %10 artan vergi oranını içermiştir. 38 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada 12 tur tasarruf oyunu oynanmıştır. Üç turdan sonra ara verilmiş ve gelirin beyan edilmesi istenmiştir. Çalışmada gelir seviyesinin yüksek olması vergi kaçırmaya teşvik ederken artan vergi oranının vergi kaçırmaya teşvik etmediği tespit edilmiştir.

Hasseldine & Hite (2002), çerçeveleme, cinsiyet ve vergi uyumu üzerine inceleme gerçekleştirmiştir. Olumlu ve olumsuz olarak çerçevelenmiş mesajların vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 435 kişinin katıldığı çalışma üniversite personeline uygulanmıştır. Erkeklerle olumsuz çerçeveli mesaj kullanıldığında daha uyumlu olduğu, kadınlara pozitif çerçeveli mesaj kullanıldığında daha uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi kaçakçılığına erkeklerin kadınlara göre daha hoşgörülü olduğu tespit edilmiştir.

Orviska & Hudson (2002), İngiltere’de 860 katılımcı ile senaryo temelli kurgusal bir vergi uyum anketi çalışması yapmışlardır. Vergi ile ilgili yükümlülüklerin vatandaşlık görevi olarak algılanması vergi uyumunu olumlu etkilemesi beklenmektedir. Bununla birlikte yaşlıların gençlere göre daha yüksek vergi uyumunun olduğu tespit edilmiştir.

Cumming ve diğerleri (2005), Güney Afrika ve Botsvana ülkelerinde vergi ahlakının vergi uyumu üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla deney ve anket yöntemini kullanmıştır. Anketten elde edilen veriler iki ülkedeki vergi uyumunun çok değişkenli analizini yapmak için kullanılmıştır. Botsvana’ daki bireylerin Güney Afrika’ dakilere göre daha uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca anket verilerinden yüksek vergi ahlakına sahip ülkelerde yaşayan vatandaşların vergi uyumunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Vergi uyumunda vergi idaresinin ve hükümetin de etkili olduğu tespit edilmiştir. Deney tasarımı bireyler gelir elde etmekte, gönüllü olarak bildirdikleri gelir üzerinden vergi ödemekte, denetim olasılığı ile karşı karşıya kalmakta ve hile yapılması durumunda ceza ödemektedir. Deney bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiş olup katılımcılara gelir elde ettikleri ve bu gelire belirli oranda vergi uygulayarak vergi dairesine açıklamaları gerektiği söylenmiştir. Deney sonucunda denetim olasılığı arttıkça uyumluluğun sistematik olarak arttığı tespit edilmiştir.

Güth ve diğerleri (2005) tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen çalışmada yerel vergilerin mi yoksa merkezi vergilerin mi daha etkin olduğu araştırılmıştır. Laboratuvar ortamında gerçekleştirilen çalışmada katılımcılara 100 soru sorulmuş ve her soru için 0,25 euro verilmiştir. Yerel yönetimde ödenen vergiden daha çok pay alındığının düşünülmesi vergi ödeme isteğini olumlu yönde etkilemektedir. Merkezi yönetimde ise durum bunun tam tersi olarak gerçekleşmektedir. Yerel

vergilerin daha çok tercih edilmesi ve daha etkin olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Coricelli ve diğerleri (2007) vergi uyumunda duyguların rolü araştırılmıştır. Deney parasal yaptırım ve parasal olmayan yaptırımı (vergi kaçakçılarının resminin kamuya göeterilmesi) kapsamaktadır. Uyum ve ceza arsındaki ilişkiye duyguların aracılık ettiğı tespit edilmiştir. Cilt iletkenliğı tepkileriyle ölçülen duygusal uyarılmanın kaçırılan vergi oranında arttığı tespit edilmiştir. Denetimden sonra cezalandırılma, özellikle kaçakçılarının resimlerinin kamuya açık bir şekilde sergilenmesi duyguları harekete geçirmiştir. Vergi kaçakçılığı yapanlarda utanç duygusunun uyandırılması vergi uyumunu olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Kleven ve diğerleri, (2008) Danimarka'da 40.000 kişi ile bir saha deneyi yapmıştır. Rastgele seçilen katılımcıların yarısı denetlenmiş ve bu kişilere sonraki yıl denetime uğrayabilecekleri ve ağır yaptırımlara maruz kalabileceklerine ilişkin tehdit mektubu gönderilmiştir. Bu mektubun gönderildiğı mükelleflerde vergi beyan oranının ve ödenen vergi mükdarının arttığı tespit edilmiştir. Yükümlölüklerini düzgün bir şekilde gerçekleştiren mükellefler denetimlerde sorun yaşamamak için daha da ciddiyetle yapma gayreti içine girdikleri belirtilmektedir.

Krajbich ve diğerleri (2009) prefrontal korteks hasarı olan hastalarda azalan suçluluk duygusunu ölçmek için deneysel çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Ventromedial Prefrontal kortekste çift taraflı hasarı olan altı kişi, VMPFC hariç çeşitli kortikal bölgelerde hasarı olan 17 kişi ve 16 sağlıklı katılımcının verileri karşılaştırılmıştır. Her katılımcı önce diktatör oyununa ardından ültimatom oyununa ve son olarak güven oyununa katılmıştır. Tek seferlik bir diktatör oyununda her denekten kendisi ve isimsiz bir yabancı arasında 50 puanı bölmesi istenmiştir. 0 puan teklif etmek suçluluk duygusunun bir örneğı olarak değerlendirilmiştir. Denekler ültimatom oyununu teklif eden ve teklif alan olarak iki kez oynamıştır. Çalışmada teklifi reddetmek eşit olmayan bir bölüşümü kabul etmektense hiçbir şey alma tercihi olan kıskançlığı ifade etmektedir. İkili seçimli güven oyunları ile da güven ve güvenilirlik değerlendirilmiştir. VMPFC hastaları diktatör oyunlarında daha az suçluluk sergileyeceklerini destekleyecek şekilde davranarak diktatör oyununda daha az puan vermiştir. Çalışmada oyunların deneycinin telefonla iletişim halinde olduğu başka bir kişiye karşı oynandığı

söylenmiştir. Diktatör oyunu hariç diğer oyunlarda deneyi yapan kişi katılımcıyla telefonla konuşup deneklerin kararlarını anlatmış ve diğer oyuncunun kararını iletmiştir. Suçlu karar alma analizi, güven oyunlarındaki diktatör teklifi, ulti-matom teklifi ve mütevellî kararları kullanılarak yapılmıştır. Kıskanç karar alma analizi ise güven oyunlarındaki yatırımcı kararları kullanılarak yapılmıştır. VMPFC hastaları diktatör oyunlarında karşılaştırma gruplarına göre daha az vermiştir ve bu durum daha az suçluluk gösterecekleriyle tutarlı olduğunu ifade etmiştir. Ültimatom oyununda tekliflerde ve taleplerde önemli farklılıklar görülmemiştir. Güven oyununda da VMPFC hastaları diğer gruplardan daha az güvenmeyi tercih ettiği tespit edilmiştir. Güvenilirlikleri test edildiğinde ise VMPFC hastalarının sağlıklı katılımcılardan önemli ölçüde daha az güvenilir olduğu tespit edilmiştir. VMPFC hastalarının suçluluğa karşı nispeten duyarsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte VMPFC hastalarının tüm duygularda genel olarak azalma olmadığı bunun yerine belirli sosyal duygularda azalma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Alm ve diğerleri (2010) dürtme stratejilerinin vergi uyumunu artırıp artırmayacağını araştırmak için Kolombiya sosyal koruma katkılarına ilişkin çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada katılımcılara mesaj gönderilmiştir. Mesajların içeriği olası denetim, muhtemel denetim, muhtemel ceza, kesin denetim, bireysel fayda ve herhangi bir mesaj olmayacak şekilde kurgulanmıştır. Serbest meslek sahipleri mesaj aldıklarında beyannamelerinde artış tespit edilmiştir.

Dulleck ve diğerleri (2012) yaptığı çalışmada sosyal normları çiğnemekten kaynaklanan suçluluk ve utanç duyguları ile vergi uyumu arasındaki ilişkiyi, psikobiyolojik veya nöral eşdeğerlerini yakalayan bir kalp atış hızı değişkenliği (HRV) ölçüsü kullanarak analiz etmektedir. Psikik stres ile vergi uyumu arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair ampirik kanıtlar sunulmuştur. Ayrıca ahlaki duyarlılığın vergi uyumu için önemi ifade edilmiştir.

Heinemann & Kocher (2013), Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlayan düz oranlı vergi sisteminin vergi uyumuna etkisini deney tasarımıyla araştırmıştır. Düz oranlı vergi sisteminin uygulanmaya başlamasıyla kayba uğradığını düşenen mükelleflerin vergi kaçırma eğiliminde artış olmuştur. Bununla birlikte düz oranlı vergi sisteminin vergi uyumunu olumlu yönde etkilediği tespit

edilmiştir. Ancak vergi uyumunda sadece vergi sistemi etkili olmadığı ekonomik ve sosyal faktörlerin de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fellner, Sausgruber & Traxler (2013), tehdit, ahlaki çekim ve sosyal bilginin TV veya radyo sahibi olan Avusturalya’lıların yıllık kayıtları üzerindeki etkisini incelemiştir. 50 000’den fazla kişiye erişim sağlanmış ve ön yazıyla birlikte posta gönderilmiştir. Bir gruba tehdit muamelesi yüksek olası yasal ve mali yaptırımların önemini vurgulayan bir mektup gönderilmiştir. Bir gruba uyumluluğun adalet meselesi olduğuna ilişkin bir mektup gönderilmiştir. Üçüncü gruba da sosyal bilgileri içeren bir mektup gönderilmiştir. Geri ödemek için de 50 gün süre tanınmıştır. 50 günün sonunda mektup gönderilmeyen grubun geri dönme oranı %0,8 iken mektup gönderilenlerden % 7,7 oranında geri dönüş olmuştur. Bununla birlikte gönderilen postalar arasında en çok geri dönüş tehdit mektubuna ilişkindir.

Duch & Solaz (2013) deneysel çalışmalarında vergi uyumunu oyun teorisinin bir parçası olarak araştırmıştır. Deney dört aşamadan oluşmaktadır ve deneyin sonunda dört aşamanın tamamı için ödeme yapılmıştır. İlk aşamada denekler bir çaba görevi gerçekleştirmiştir. Katılımcılar kazançları ile ilgili bilgi aldıktan sonra kazançlarını beyan etmeleri istenmiştir. Ödenmesi gereken vergi kazançlarından düşülmüştür. İlk aşamada diktatör oyunu eklenmiş ve oyun kapsamında katılımcıların kendisi ve odada rastgele seçilen başka bir katılımcı arasında 1000 ECUluk bağış yapmaları istenmiştir. Katılımcıların diktatör oyunu oynarken denetim oranları düşük olduğunda gelirlerini bildirme olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Denetim oranı sıfır olduğunda mükellefler gelirin küçük bir kısmını bildirmektedir. %30 denetim oranında gelirin %50’sinden fazlası bildirilirken %70 ve %100 denetim uygulanması durumunda gelirin neredeyse tamamı bildirilmektedir. Vergi oranının düşük gelirli için vergi uyumunu çok az etkilediği ancak yüksek gelirli için vergi oranlarındaki artışın vergi uyumunu azalttığı tespit edilmiştir.

Christian & Alm (2014), vergi uyumunda empati ve sempatinin etkisini araştırdığı çalışmasını Georgia Eyalet Üniversitesi Deneysel Ekonomi Merkezi’nde bilgisayar yardımıyla gerçekleştirmiştir. Deney farklı katılımcıları içeren dört seansta yürütülmüştür. Sempati hakkındaki bilgileri belirlemek için Davis Empatik Endişe Ölçeği ve toplum yanlısı davranışların sıklığı ölçülmüştür. Empatiyi teşvik

etmek için de hazırlama yöntemi kullanılmıştır. Tüm oturumlarda katılımcılara vergi uyum oyunu oynatılmıştır. Oyun kapsamında katılımcılara on dolarlık bir gelir verilir ve bu gelirin ne kadarını beyan etmek istedikleri sorulmuştur. Daha yüksek empati ve sempati seviyelerinde ahlaki tercih seviyelerinin arttığını ve vergi kaçakçılığının azaldığını tespit etmişlerdir. Bağış yapma ile vergi uyumu arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Örneğin kan bağışında bulunan ya da son bir yılda en az bir kez gönüllü çalışma yapan kişiler yapmayanlara göre vergi kaçırmaya daha az meyillidir.

Hallsworth ve diğerleri (2014), vergi uyumunu artırmak için davranışsal yaklaşımı kullanmıştır. İngiltere’de 200 000’den fazla kişiden alınan idari veriler kullanılarak saha deneyi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada mükelleflere sosyal norm ve kamu mallarına ilişkin mesaj gönderilmesinin vergi uyumunu önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir. Sosyal norma ilişkin mesajların içeriği “Birleşik Krallık” taki on kişiden dokuzu vergisini ödüyor- şu anda bize ödemesini yapmamış olan çok küçük bir azınlıktasınız” şeklinde dizayn edilmiştir. Kamu mallarına ilişkin mektubun içeriği ise vergi ödemek yollar ve okullar gibi kamu hizmetleriyle hepimize katkı sağlar olarak düzenlenmiştir.

Bernasconi ve diğerleri (2014), vergi yükünün vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisini İtalya’ da araştırmıştır. Katılımcılar 95 lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşmuş ve altı oturum grubuna ayrılmıştır. Laboratuvar ortamında z- Tree yazılımı kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada vergi uyumluluğu ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcılara bilgisayarda her biri on dört periyottan oluşan iki aşamalı ve tek aşamalı işlemleri içeren bir oyun oynatılmış ve bunun karşılığında gelir elde etmeleri sağlanmıştır. Ardından da elde edilen geliri beyan etmeleri istenmiştir. Denetimlere ve cezalara verilen tepkilerin önemli olduğu, denetlenmiş olmanın sonraki dönemlerde vergi uyumu üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi oranındaki artışın vergi uyumunu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Durham, Manly & Ritsema (2014) gelir kaynağı ve gelir düzeyinin vergi uyumu üzerindeki etkisini kanıtlamak için laboratuvar deneyi gerçekleştirmiştir. Deneye 96 lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcılara bilgisayarda ticaret yaptırılmış ve kazanç elde etmeleri sağlanmıştır. Deney tasarımı gelir kaynağı kazanılan ve

bağışlanan gelir olarak ikiye ayrılmıştır. Bununla birlikte bağlam da vergilendirilmiş ve vergi dışı bırakılmış şeklinde ikiye ayrılmıştır. Gelir düzeyi manipüle edilmiştir. Her oturum sekiz dönemden oluşmuş ve her dönemde iki aşama yer almıştır. Deneyde katılımcılar çeşitli gelir düzeyiyle karşı karşıya kalmış ve birden fazla beyan kararı vermiştir. Sonuçlar genel uyumluluğun gelir kaynağı ve bağlamının etkileşiminden önemli ölçüde etkilenmediğini göstermektedir.

Drouvelis & Grosskopf (2016) kişisel ve sosyal çıkarların çatıştığı tek seferlik bir gönüllü katkı mekanizması oyununda teşvik edilen olumlu ve olumsuz duyguların işbirliği ve yaptırım davranışı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Öfke ve mutluluk gibi iki özel duyguyu uyandırmak için katılımcılara video klip izlettirilmiştir. Çalışmada iki aşamalı bir oyun oynatılmıştır. İlk aşamada denekler rastgele üç kişilik gruba atanmıştır. Her katılımcıya 20 jeton verilmiş ve bunlardan kaçını tutacağı, kaçını kamu yararına katkıda bulunacağına ilişkin karar vermesi istenmiştir. Ayrıca katılımcı diğer iki grup üyesinin katkılarını görebilmiş ve bunlara ceza puanı atamasına izin verilmiştir. Çalışma sosyal tercih ölçümlerinin deneklerin mevcut duygusal durumlarına duyarlı olduğuna dair net kanıtlar sunmaktadır. Spesifik olarak, kızgın denekler, mutlu deneklerden ortalama olarak kamu yararına daha az katkıda bulunmuştur. Ayrıca cezanın nasıl kullanıldığının ruh hallerinden etkilendiği de ortaya konulmuştur: Öfkeli denekler mutlu deneklerden daha sert cezalandırmıştır. Bu bulgular, öfkenin tetiklendiğinde ekonomik davranış üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini düşündürmektedir.

Kettle ve diğerleri (2016), davranışsal müdahalenin vergi uyumuna etkisini araştırmıştır. Guatemala'da 43 837 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada katılımcılara mektup ile ulaşılmıştır. Mektubun içeriği vergi idaresinden gönderilen standart mektup ve davranışsal tasarım kullanılarak gönderilen mektup şeklinde düzenlenmiştir. Davranışsal tasarım kapsamında mektubun başında harekete geçirici, sosyal normlara, kasıtlı seçime, ulusal gurura ilişkin bir mesajlar kullanılmıştır. Tüm mektupların beyan oranını artırdığı tespit edilmiştir. Ancak en çok iki durumun ödeme oranını ve mektup başına ödenen ortalama tutarı artırdığı tespit edilmiştir. Bunlar da statükonun önyargısını aşmak için tasarlanan ve statükoya katılmaya yönelik olan mektuplardır. Sosyal norm mektubunun 11 haftada 760 000 dolar ek vergi geliri oluşturacağını tespit etmişlerdir.

Dulleck ve diğerkleri (2016) de yaptığı laboratuvar çalışmasında kamu malı oyunu oynarken ahlaki duyguların bir göstergesi olarak kalp atış hızı değişkenliğini ölçmüştür. Katılımcılara gelirleri sabit olarak ya da bilişsel beceri görevindeki performanslarına göre para kazandırılmıştır. Elde edilen kazanç üzerinden vergi verirken kalp atış hızındaki değişiklik tespit edilmiştir. Uyarılma ve vergi uyumu arasında pozitif ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yanlış beyanda bulunma niyeti katılımcıların kaygı, suçluluk ya da öz saygısında bir azalmaya neden olduğu ve bu durumun vergi kaçakçılığının düzeyini azalttığı bulunmuştur.

Arbex ve diğerkleri (2018) testosteron seviyesinin vergi kaçakçılığı üzerindeki etkisini 121 erkekle yaptığı laboratuvar ortamında yaptıkları deneysel çalışmayla araştırmıştır. Testosteron düzeylerinin vergi kaçırma davranışını engelleyebildiğine ilişkin anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Doğum ncesi ve ergenlik dönemindeki testosteron mazuriyetinin vergi kaçakçılığıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Balconi ve diğerkleri (2019), insanların vergi karşısında nasıl akıl yürüttüğünü ve insanların sosyal görevlere uyma kararını etkileyen bilişsel ve duygusal süreci araştırmıştır. Araştırma 30 serbest meslek kazanç mkellefiyle gerçekleştirilmiş ve EEG ile deri iletkenliği cihazı kullanılmıştır. Çalışmada denetimin varlığına ya da yokluğuna bakılmaksızın sadece sosyal durum sırasında olumlu yanıt endeksi ile deri iletkenliği verileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. EEG analizinde Frontal bölgelerde teta aktivitesi en yüksekken temporal-parietal ve oksipital bölgelere doğru azalmıştır. Teta aktivitesinin sosyal durumda bireysel durumdan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Chan, Dulleck & Torgler (2019), yanıt sürelerinin vergi uyumu üzerindeki etkisini 180 katılımcıyla araştırmıştır. Laboratuvar ortamında gerçekleştirilen çalışmada bireylerin yanıt süreleriyle uyum kararlarının ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Gelirini hiç beyan etmeyen mükellefler kısmen veya tamamen beyan edenlere göre daha kısa yanıt süresine sahiptir. Tam uyum gösteren bireyler de kısmen uyum gösterenlere göre daha hızlı gelir beyan etme eğilimindedir. Bununla birlikte bilişsel becerilerle yanıt süresi ve vergi uyumu arasında doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Aşırı uyum ya da uyumsuzluk durumlarında katılımcılar

daha sezgisel karar verdikleri için değil kararın onlar için daha kolay olması nedeniyle daha hızlı tepki verdikleri anlamına gelebilir.

Garcia ve diğerleri (2020), resmi ve resmi olmayan bilgilerin vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmak için deneysel çalışma gerçekleştirmiştir. Deney tasarımı katılımcılara vergi davranışları hakkında resmi bir bilgi veya rastgele eşleştirildiği arkadaş grubu tarafından resmi olmayan bir bilgi verilmiş ve ardından gelirlerini beyan etmeleri istenmiştir. Böylece sosyal normla ilgili bilginin kaynağının bireyin davranışını etkilediği tespit edilmiştir. Vergi uyumunun kalıcı olduğu ancak bilginin varlığında daha az kalıcı olduğu tespit edilmiştir. Eski vergi kaçırma oranı ne kadar yüksekse kalıcılık derecesi de o kadar yüksektir. Eski vergi kaçırıcılar daha fazla ve daha yüksek vergi kaçırma eğilimindedir. Önceden uyum davranışı gösteren mükellefler arkadaşlarından bilgi aldığında uyum davranışı gösterme eğilimleri daha yüksektir.

Enachescu ve diğerleri (2020), vergi uyumunun tesadüfi duygulardan etkilenmediğine ilişkin deneysel çalışma gerçekleştirmiştir. Öfke, korku ve mutluluk olmak üzere üç duygunun vergi uyumuna etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. 264 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada duygular arka plan müziğiyle video klipler kullanılarak uyandırılmıştır. Öfke, korku ve mutluluk arasında herhangi bir uyum farkı gözlenmemiştir. Tesadüfi duyguların vergi uyumu kararlarındaki temel rolüne karşı çıkmıştır.

Privitera ve diğerleri (2021), vergiyle ilgili durumlarda duyguların uyumluluk niyetlerine etkisini Avusturya ve İtalya'yı karşılaştırarak incelemiştir. Duyguların vergi uyumunda önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. İtalya'da serbest meslek kazanç sahiplerine uygulanan çalışma Avusturya'da uygulanarak gerçekleştirilmiştir. İtalya ve Avusturalya'da gerçekleştirilen çalışmaya İtalya'da 258 kişi katılırken Avusturalya'da 248 kişi katılmıştır. Senaryolar kullanılarak duygu uyandırılmaya çalışılmıştır. 7 senaryo hazırlanmıştır. Senaryoların içeriği muhasebe hazırlık görevleri, vergi beyannamesi verme, vergi idaresine soru sorma, vergi bakiye hakkında bildirim talep etme, denetim duyurusu alma, denetimden geçme ve sahte bir kesinti iddia ederek vergi kaçırma olacak şekilde tasarlanmıştır. Ardından senaryolar karşısında nasıl hissedeceklerine ilişkin sorular hazırlanmıştır. Duyguların tespitine ilişkin sorudan sonra ise vergi uyum niyetlerine ilişkin soru

sorulmuştur. İlgili duygular olumlu duygular, öfke, korku ve kendini suçlama olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Vergi idaresine ilişkin duygular olumsuz ise bu durum vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir. Özellikle öfke ve kendini suçlamayla ilgili duygular uyum niyetlerini şekillendirmektedir. Olumlu ve kendini suçlamayla ilgili duygular her iki ülke için de önem arz etmesine rağmen öfke Avusturya’ da İtalya’dan daha önemli rol oynamaktadır. Olumlu duygular ve kendini suçlamayla ilgili duygular da her iki ülkede aynı etkiye sahiptir. Bundan dolayı vergi idaresi vergi politikası geliştirirken duyguları dikkate almalıdır.

2.3. Genel Değerlendirme

Vergi uyumuna ilişkin literatürde oldukça fazla çalışma yer almaktadır. Bundan dolayı ilgili literatür tezin uygulama kısmındaki faktörlere göre kısıtlanmıştır. Literatürde vergi uyumunu etkileyen faktörler kimi çalışmada birbirini desteklerken kimi çalışmada birbirini destekleyici sonuçlara ulaşılmamıştır. Standart araştırmalarda anket ve veri taraması uygulaması yapılırken deneysel araştırmalarda senaryo odaklı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu senaryolar mektupla mükellefe ulaştırılarak geri dönüşler takip edilmiş ya da bilgisayarla simülasyon oyunu ile vergiye ilişkin kararlar takip edilmiştir. Türkiye’de vergi uyumunu etkileyen faktörlere ilişkin çok fazla deneysel çalışma gerçekleştirilmemiştir. Vergi uyumunun belirleyicileri daha çok anket yöntemiyle belirlenmeye çalışılmaktadır. Ancak uluslararası literatürde vergi uyumuna ilişkin deneysel çalışmalar daha yaygın hale gelmiştir. Davranışsal iktisat yaklaşımının son zamanlarda popüler hale gelmesi bu durumda etkilidir.

3. ARAŞTIRMA YAPISAL MODELİ VE METODOLOJİSİ

Araştırmanın yapısal modeli ve metodolojisi başlığı altında araştırmanın konusu ve modeli, araştırmanın önemi, amacı, araştırma sorusu, etik onay, araştırma metodolojisi, deseni ve yöntemi, araştırma tasarımı ve veri toplama aracı olarak deney ve anket ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

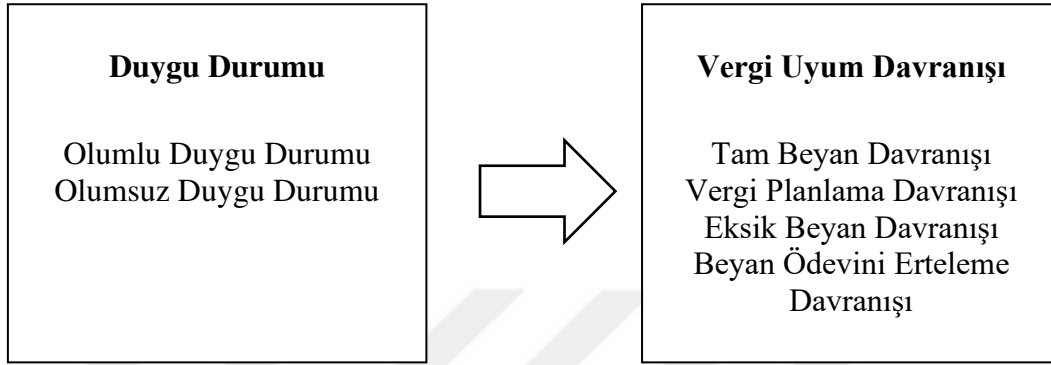
3.1. Araştırmanın Konusu ve Modeli

Duygular, insan toplumlarında yaygın olarak deneyimlenir ve ifade edilir. Bununla birlikte, duyguların ekonomik davranış üzerindeki sonuçlarına ilişkin çok fazla araştırmaya rastlanmamıştır. Vergiyle ilgili farklı durumlarda yaygın olan bütünsel duyguların daha iyi anlaşılması önem arz etmektedir. Öncelikle vergi bağlamında yaşanan duyguların belirlenmesi vergi ödeme sürecinin nasıl yaşandığına dair bir gösterge sağlayabileceği için önem arz etmektedir. Hangi duygusal tepkilerin vergiye uyumu artırdığını bilmek vergi makamları için büyük önem taşımaktadır. Bu tür bilgilerin, özellikle düşük vergi uyumu durumunda, verimli vergi tahsilatında hizmet ve prosedürlerin tasarlanması için yeni fırsatlar sağlaması beklenmektedir.

Çalışmanın vergi davranışıyla ilgili duygusal süreçler hakkında literatüre katkı sunması beklenmektedir. Hem standart vergi kaçakçılığı modeli hem de ekonomik caydırıcılık varsayımlarını ve sosyo-psikolojik faktörleri bütünleştiren çalışmada olumlu ve olumsuz duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda caydırıcı önlemlerin, istenilen yönde etki göstermeyerek vergi mükelleflerinin uyum düzeyini düşürdüğü öne sürülmüştür (Beer, Kasper, Kirchler & Erard, 2015; Mendoza, Wielhouwer & Kirchler, 2015). Bundan dolayı caydırıcı önlemlere ek olarak psikolojik duygusal durumların da vergi uyumuna etkisi tespit edilmiş ve duygusal durumun etkisinin detaylı araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Denetim personeline, beyanname hazırlama sürecine ve vergi dairesine verilen duygusal tepkileri açıklayabilmek için deneysel yöntemlerle araştırılması önem arz etmektedir. Standart araştırma yöntemleriyle yapılan çalışmaların birtakım kısıtları bulunmaktadır. Ancak deneysel yöntemlerle katılımcıların gerçek piyasada işlem yapıyormuş gibi davranış sergilemeleri sağlanmakta ve gerçekçi tepkiler vermesi beklenmektedir. Bu durum da çalışmanın daha nesnel sonuçlar sunmasını sağlamaktadır. Vergi

uyumuna ilişkin yapılan deneysel çalışmalarda da vergi uyumunda duyguların etkisi tespit edilmiştir. Bu durumun politika geliştiriciler tarafından göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Böylece vergi uyumunun artmasıyla birlikte vergi gelirlerinde artış olması beklenmektedir.

Şekil 3.1: Araştırmanın Konusu ve Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda duyguların vergi uyumunu etkilediği tespit edilmiştir. Ancak Türkiye’de duygulara ilişkin çalışmanın yapılmamış olması ve duygusal tepkileri öğrenmek için beyin görüntüleme cihazının da çalışmaya entegre edilmesi çalışmayı özgün hale getirmiştir. Beyin görüntüleme cihazının ve ardından da anketin uygulanabilmesi için çalışmanın modelinin iyi kurgulanması gerekmektedir. Modelde duyguların (Bağımsız değişken) vergi uyumu (Bağımlı değişken) üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Olumlu ve olumsuz duyguların etkisi farklı olacağından katılımcılar manipile edilerek olumlu ve olumsuz duyguları hissedecekleri senaryolar okutturulmuştur. Çalışmada önce beyin görüntüleme cihazıyla kayıt yapılmış olumlu ve olumsuz duygu durumunda beyninde nasıl bir aktivasyon olduğu keşfedilmiştir. Ardından anket yapılmış ve hangi spesifik duyguların hissedildiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Senaryoların kurgusu beyanname hazırlama, vergi idaresiyle iletişim ve vergi denetimine ilişkin olacak şekilde ayarlanmıştır. Bu senaryolar olumlu ve olumsuz olarak ayarlanmış ve toplam altı senaryoya verilen tepki ölçülmüştür. Uyum davranışı da tam beyan, vergi planlaması, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı olarak ayrılmıştır. Senaryoların gerçekleşmesi durumunda mükellefin bu davranışlardan hangisini sergileyeceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Önemi

Vergi uyumuna ilişkin pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. İnsan davranışlarının belirleyici olduğu vergileme gibi bir alanda tespitin yapılmasının zor olması araştırmalarda farklı yöntemlere başvurulmasına neden olmuştur. Anket, resmi veri taraması, laboratuvar ve alan deneyleri bunlardan bazılarıdır.

Vergi uyumuna ilişkin çalışmaları standart yaklaşım ve davranışsal yaklaşım olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bu yaklaşımların ayrışmasında kullanılan metodolojik araçlar ve teorik yargılar etkili olmaktadır. Standart modele göre kurgulanan çalışmalarda ölçme kolaylığı sağlamasından dolayı genellikle anket yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Anket yöntemiyle elde edilen verilerin doğruluğunu belirlemek pek mümkün olmamaktadır. Çünkü verilen cevapların davranış ile tutarlılığı sorgulanmaktadır. Anket sorularına verilen cevaplar gerçek tutumdan ziyade konuya ilişkin algıyı yansıtmaktadır (Abeele, 1988). Davranışsal vergi uyumu araştırmalarında algı ve davranış arasındaki farklılığın oluşturduğu problemleri ortadan kaldırmayı amaçlayan yöntemler kullanılmaktadır. Bunun için de deneysel, yarı deneysel, alan çalışmaları vb. yöntemlere başvurulmaktadır. Bu yöntemlerde genellikle senaryo odaklı çalışmalar gerçekleştirilerek katılımcıların gerçekçi tepkileri tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tez çalışması için oluşturulan uygulama kurgusu, taşıdığı deney tasarımı niteliğiyle özgün niteliktedir. Literatürde, Türkiye’de vergi uyumu konusunda beyin görüntüleme tekniği ve anketin birlikte uygulandığı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Araştırmanın vergi uyum literatürüne katkı sağlaması öngörülmektedir.

Vergi uyumu literatüründe duyguların ekonomik karar ve tercihlerde etkili olduğu tespit edilmiştir. Beynin değişik bölgelerinin de ekonomik karar süreçlerine katıldığı tespit edilmiştir. Beyin de ekonomik kararlardaki etkisinin tespit edilmesiyle yeni bir açılım getirilmiş ve interdisipliner bir alanın doğmasına katkı yapılmıştır. Bu alana ilişkin asıl katkı ise geleneksel ekonominin içinde bulunduğu kapalı mekanik modelden beyin çalışmasını esas alan ağ etkileşim modellerinin ekonomi alanına taşınmasıyla elde edilecektir. Ekonomi alanında bilişim sürecinin ve ağ etkileşiminin birlikte değerlendirilmesi daha gerçekçi açıklamaların yapılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu doğrultuda vergi senaryolarına verilen duygusal tepkilerin beyin görüntüleme tekniklerinden olan EEG cihazıyla keşfedilmeye çalışılan Türkiye’deki ilk çalışmadır. Böylece bundan sonraki süreçte yapılacak vergi uyumuna ilişkin çalışmalara yön verici ve karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Vergi uyumunda etkili olan spesifik duyguların keşfedilecek olması vergi politikaları için önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte vergiye karşı beslenen duygunun keşfedilecek olması ve vergi uyumunu sağlamada hangi duygunun önemli olduğunun keşfedilmesi daha doğru vergi politikalarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

3.3. Araştırmanın Amacı

Katılımcılara bir takım duygu telkinde bulunarak ilgili duygu durumunda, beyin görüntüleme cihazı sayesinde, karar verirken beyinlerinin hangi kısmının aktive olduğunu keşfetmek ve buna göre sonuçlar elde etmek hedeflenmiştir. Ardından vergi uyumuna ilişkin senaryolar bilgisayardan slayt olarak gösterilecek ve bu slaytlara verilen tepkiler de tespit edilecektir. Duyguya verilen tepkilerle vergiye verilen tepkiler karşılaştırılacak ve vergiye beynin duygusal olarak tepki verip vermediği keşfedilecektir.

Beyin görüntüleme cihazında kullanılan program verilen spesifik duyguyu sunmamasından dolayı anketle bu duygu öğrenilmeye çalışılacaktır. Meydana gelen duygunun ne olduğunun keşfedilmesi amacıyla vergi uyum literatüründen faydalanarak anket formu hazırlanmıştır. Bununla birlikte EEG cihazından elde edilen verilerle anket sonuçları ayrı ayrı değerlendirilecek ve vergi uyumunda duyguların rolü incelenecektir. Duygu araştırmalarında olumlu ve olumsuz duygular oluşturulmaya çalışılacak ve bu duyguların vergi uyumuna etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır. Gerek deney tasarımıyla gerek anket tasarımıyla duyguların vergi uyumu üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisine ilişkin literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte çalışma Türkiye’ de ilk olma niteliğine sahip olduğu için bundan sonraki çalışmalarda karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Araştırmada şu üç sorunun cevabı aranmaktadır:

Soru 1. Vergi ile ilgili senaryolarda beyin nasıl tepki vermektedir?

Soru 2. Vergi uyumunda duygular nasıl etkilidir?

Soru 3: Vergilendirme bağlamında hangi özel duygular önemlidir?

Vergilendirme bağlamında duyguların yaygınlığını daha sistematik bir şekilde anlamak için keşif niteliğindedir. Vergi mükelleflerinin vergi makamlarıyla olumlu ya da olumsuz karşılaşmalar yaşayıp yaşamadıklarının sonraki uyum niyetlerini etkilemesini ve bu ilişkinin vergi mükelleflerinin duygusal tepkilerinin aracılık edip etmediği araştırılmaktadır.

3.4. Etik Davranışlar

Araştırma süreci etik davranışlar çerçevesinde planlanmıştır. İnsan araştırmalarında uyulması zorunlu olan etik kurallar bulunmaktadır. Araştırmanın başlatılması ve sürdürülebilmesi için üniversite, kurum ve kuruluşlardan onay alınması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021:101). Araştırmada kullanılacak deney ve anket yöntemlerinin insanlara uygulanacak olmasından dolayı araştırmanın yürütülebilmesi için etik kurula başvurulmuş ve Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onay alınmıştır.

Araştırmada genel kabul gören etik ilkelere de dikkat edilmiştir. Araştırmacıya araştırmanın amacı, araştırmadan beklenen katkı, özel hayata saygı hususunda bilgiler verilmiştir. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, araştırmaya katılıp katılmama konusunda özgür olduğu, çalışmanın herhengi bir aşamasında ayrılabilceği, tamamlanmadan ayrılması durumunda bilgilerin imha edileceği bilgisi verilmiştir. Bilgilerinin sadece bu araştırma kapsamında kullanılacağı ve kişisel bilgilerin “6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” kapsamında gizli tutulacağına ilişkin bilgi verilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerinin gizliliği sağlanmıştır. Katılımcılara araştırma hakkında tam ve doğru bilgiler verilmiştir. Araştırma verileri tekrar analizin gerekmesi halinde güvenli bir şekilde arşivlenmiştir.

3.5. Araştırma Paradigması

Paradigma “*belirli bir disiplindeki bilim adamları için neyin araştırılması gerektiğini, araştırmanın nasıl yapılması gerektiğini ve sonuçların nasıl yorumlanması gerektiğini etkileyen bir inançlar ve dikteler kümesi*” olarak ifade edilmektedir (Bryman, 1988, s. 4). Guba ve Lincoln’a (1994, s. 107) göre paradigma “*İlke ve prensiplerle ilgilenen bir dizi temel inanç*” olarak ifade

edilmiştir. Punch (2014, s. 28) paradigmayı “*Sosyal bilimlerde kullanıldığı biçimiyle sosyal dünya ve araştırmalarda özel tekniklerin ve temaların nelerden oluştuğu konusundaki varsayımlar bütünü*” olarak tanımlamaktadır. Paradigmalar insan ürünü olup değişmez nitelikte değildir. Paradigmalar bilginin doğası ve yapılandırılma şekline ilişkin örtük varsayımları yansıtmaktadır (Creamer, 2020, s. 49-50).

Araştırma paradigması olarak çalışmada post- pozitivizm benimsenmiştir. Bu paradigmada araştırmaya kuramla başlanmakta ve gerekmesi durumunda kuram yenilenerek test edilmektedir. Bu kuramda bilginin objektif olarak ölçülmesi ve gözlenmesi önemli olduğundan katılımcıların davranışlarının ölçülmesi önem arz etmektedir (Creswell, 2017, s.7).

Post -pozitivist araştırmada çalışmanın titizlikle yürütülmesi planlanmaktadır. Çalışmada beyin görüntüleme cihazıyla insan beyinde bulunan mikro temellere ulaşmaya, insan doğasına ve karar mekanizmasına ilişkin gerçeklik keşfedilmeye çalışılmaktadır. Gözlemlenebilen ve görsel olarak ifade edilebilen çalışma deney ve anket aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

3.6. Araştırmacının Konumu

Araştırmacı lisans eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü’nden 2015 yılında tamamlamıştır. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalında tezli yüksek lisans eğitimini 2018 yılında tamamlamıştır. Bununla birlikte 2018 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi – Sakarya Üniversitesi Maliye Ana Bilim Dalı ortak doktora programını kazanmıştır. YÖK’ün kamu maliyesi alanında vermiş olduğu YÖK 100/2000 doktora burs sınavında başarılı olarak bursu almaya hak kazanmıştır. 2021 yılında muhasebe ve vergi uygulamaları programına öğretim görevlisi olarak atanmıştır. Maliye anabilim dalında doktora programına devam eden araştırmacının bu zamana kadar bir uluslararası makalesi, üç uluslararası bildirisi ve iki uluslararası kitap bölümü bulunmaktadır.

Araştırma konusuna herhangi bir önyargı ile yaklaşılmamış ve tamamen subjektif sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Böylece katılımcıların araştırmacının

kararlarından etkilenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmıştır. Çalışmanın objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi için sosyal ya da politik tutumum herhangi bir şekilde katılımcıya yansıtılmamıştır. Bununla birlikte kültürel, toplumsal ya da ekonomik farklılıklar da herhangi bir şekilde katılımcıya yansıtılmamıştır. Araştırma sürecinde kendi bireysel, toplumsal ve politik gerçekliğim herhangi bir şekilde katılımcıya yansıtılmamıştır. Bunu sağlamak için tüm katılımcılara eşit mesafede yaklaşmış aynı üslup kullanılmış ve aynı prosedür uygulanmıştır.

3.7. Araştırma Metodolojisi ve Yöntemi

Vergi uyumunun geleneksel ekonomik modellerde (Allingham & Sandmo, 1972) önerildiği gibi rasyonel olarak mı yoksa duygusal olarak mı yönlendirildiğinin araştırılması için deney yöntemine ve vergi uyumu için hangi özel duyguların önemli olduğunun anlaşılabilmesi için anket bulgularına ihtiyaç duyulmuştur.

Araştırma metodolojisi varsayımla başlayıp veri toplama, analiz ve yorumlama yöntemini kapsayan plan ve prosedür olarak ifade edilebilir (Creswell, 2017, s. 241). Araştırma için metodoloji seçimi önem arz atmaktadır. Araştırma metodolojisi araştırmacının konumu, felsefi görüşleri, araştırmacının metodolojik tercihlerinin arkasında yatan motivasyon çerçevesinde şekillenmektedir.

Çalışmada nicel, nitel ve karma yöntem metodolojisinden nicel araştırma metodolojisi kullanılacaktır. Nicel araştırma metodolojisinden önce deney yöntemi kullanılacaktır. Deney yönteminde de beyin görüntüleme cihazlarından EEG cihazı kullanılacaktır. Ardından senaryolarda hangi duyguların daha yoğun hissedildiğini tespit etmek ve bu duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmak için anket yönteminden faydalanılacaktır.

Nicel araştırmada değişkenler arasındaki ilişki incelenerek nesnel kuramlar test edilmektedir (Creswell, 2017, s. 4). Veri toplama ve verinin analizinde ayrıntılı bir planın yapılması önemlidir. Nicel araştırmalarda tasarım, ölçüm ve örnekleme konularıyla daha çok ilgilenilmektedir (Neuman, 2017, s. 221). Nicel araştırmalarda ölçmeyle ilgilenilmesinin sebebi küçük farklılıkların tespitine yardımcı olması, farklılıklar için tutarlı bir araç veya ölçüt sağlaması ve kavramlar

arasındaki ilişkinin daha net açıklanmasını sağlaması olarak açıklanabilir (Bryman, 2012, s. 164). Her metodolojinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmakta ve hiçbir metodoloji mutlak olarak diğerinden daha iyi durumda değildir. Farklı metodolojiler farklı problemleri cevaplamak için daha uygun olabilmektedir. Araştırmacının amacı ile tasarımı arasında güçlü bir uyum olması gerekmektedir (Mc Kerchar, 2008, s. 21).

Vergi uyumunda duyguların etkisinin araştırıldığı çalışmada önceden oluşturulan vergi uyum teorisi test edilecek ve bunun doğrulanıp doğrulanmadığı ortaya konulacaktır. Verilerin toplanmasıyla hipotezler test edilecek ve verilerin genellenebilirliği tartışılacaktır. Vergi uyumuna ilişkin birçok değişkenin değil de duygular özelinde oluşturulan senaryoların vergi uyumuna etkisinde neden sonuç ilişkisi güvenilir bir şekilde tespit edilmeye çalışılacaktır. Çok sayıda insanın incelenmesi de genellenebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Araştırmada beynin çeşitli duygu durumuna ve vergi senaryolarına verdiği tepkilerin keşfedilmesi için beyin görüntüleme cihazı kullanılacaktır. Beyni etkileyecek faktörlerin elimine edilmesi için çalışmanın laboratuvar ortamında gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Ardından spesifik duyguların tespit edilebilmesi için anket yönetimi uygulanacaktır. Çalışma deney ve anket yöntemlerini kapsadığı için çalışma metodolojisi olarak nicel yöntem seçilmiştir. Çalışmada beyin görüntüleme cihazının kullanılmasının sebebi vergi ile ilgili durumlarda beynin duygu ile ilgili kısımlarının aktive olup olmadığını keşfetmektir. Literatürde vergi uyumuna ilişkin geniş bir literatür olsa da beyin görüntüleme cihazıyla gerçekleştirilen çalışmaya Türkiye’de rastlanmamaktadır. Bundan dolayı çalışmanın vergi uyumuna ilişkin literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırma metodolojisi olarak nicel yöntem belirlendikten sonra araştırma deseninin belirlenmesi gerekmektedir. Araştırma deseni nicel, nitel ve karma yöntem araştırma metodolojilerinde özel felsefi varsayımlara, araştırma prosedürlerine sahip ilgili metodolojinin altında yer alan türdür (Creswell, 2017, s. 241). Çalışmada deneysel desen kullanılacaktır.

Araştırmacının araştırma geleneği, kendisini ve başkalarını algılama biçimi, araştırma etiği araştırma süreci için göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırma

deseni belirlendikten sonra araştırmada kullanılacak veri toplama araçları belirlenmiştir. Veri toplamak için nicel yöntemlerin kullanıldığı araştırmada ilk olarak deney yöntemi kullanılacak ardından anket uygulanacaktır.

Duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla önce beyin gtntleme cihazıyla kayıt yapılırken katılımcılara duygu telkininde bulunulmuş bu sırada verilen tepkiler kaydedilmiştir. Ardından vergi ile ilgili senaryolar okutulmuş ve bu duruma verilen tepkiler kaydedilmiştir. Bu kısım çalışmanın deney kısmını oluştırmaktadır. Vergi senaryolarına verilen spesifik duyguların ne olduğunun anlaşılabilmesi amacıyla anket yapılması uygun grlmştir. Veri toplama yönteminde deney kısmında beyin görüntüleme cihazının kullanımını öğrenmek için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji polikliniğinde EEG uzmanı ve Nöroloji bölümü ğretim üyesiyle birlikte araştırma yapılmıştır. Ancak cihazların benzerlik göstermemesinden cihazın çalışma prensibi tam olarak anlaşılamamıştır. Cihazın alışma prensibini öğrenmek adına Fırat Üniversitesi Pazarlama ve Nöropazarlama Araştırma ve Uygulama Merkezi' ne gidilerek cihazın kullanımına ve analizine ilişkin bilgi alınmıştır.

3.7.1. Deney

Deneyssel çalışmalarda bir değişken manipüle edilerek yapılan manipülasyonun başka bir değişken üzerindeki etkisinin gözlenmektedir. Manipüle edilen değişken bağımsız değişken olarak değerlendirilirken manipülasyonun etki ettiği gözlenen değişken bağımlı değişken olarak değerlendirilmektedir (Solso & Johnson, 2005, s.12).

İnsanları anlamak ve bilişsel süreçlerini keşfetmek için laboratuvar ortamında kontrollü deneylerin yapılması gerekmektedir. Bu tür deneyler kuramları ispatlamak, politika oluşumu veya piyasanın tasarımı vb durumlar için yapılmaktadır. Kontrollü ortamlarda katılımcıların birtakım kararlar almaları sağlanmaktadır. Deney tasarımındaki oyunlar gerçek iktisadi durumlara uygun olarak interaktif bir şekilde tasarlanmaktadır. Ayrıca kararların nasıl verildiği, hangi çevresel faktörlerden etkilendiği, bireylerin birbirinin kararından etkilenip etkilenmediği tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Deneysel yaklaşım alternatif bir metot olmamakta tamamlayıcı ve katkı sağlayıcı bir unsur olmaktadır (Soydal vd., 2010, s. 220). Deneyde öğrenilen bilgilerin tamamen deneyin yapıldığı çevreyle sınırlı olması bilginin değerinin de sınırlı olmasına neden olmaktadır. Deneylerin nasıl düşünüldüğü ya da karar verildiği konusunda sadece belli bir deney bağlamında değil de yaşamın çeşitli bağlamlarına uygulama yoluyla iç görü sağlayarak genel bir ilkenin örneklerle açıklanması şeklinde düşünülmesi gerekmektedir (Airely, 2012, s. 26).

Ekonomik alandaki deneyel çalışma alanlarını; davranışsal iktisat kuramlarının temel savlarını gerçek aktörler üzerinde uygulamak üzere; piyasalar, karar alma, pazarlık, ekonomik tercihler, eşleşme ve saha deneyleri oluşturmaktadır (Soydal, 2010, s. 97).

3.5.1.1. Araştırmanın Deneyel Tasarımı ve Süreci

Araştırmacının deneye müdahale etme durumuna göre doğal ve kontrollü deneyler olmak üzere iki tür deney tasarımı bulunmaktadır. Doğal deneyde araştırmacı katılımcılara herhangi bir müdahalede bulunmadan katılımcıların davranışları ölçülmektedir. Kontrollü deneylerde ise araştırmacı gözlem ve ölçme işleminin dışında değişkenlerden en az birini manipüle ederek katılımcıları deney ve kontrol gruplarına atamaktadır (Kurtuluş, 1998). Denek içi düzenler ve denekler arası düzenler olmak üzere kontrollü deneyler iki gruba ayrılmaktadır. Denek içi düzende ölçülmek istenen uyarıcı katılımcılara tekrarlı gösterilmektedir. Denekler arası düzende ise ölçülmek istenen uyarıcı katılımcılara bir kere gösterilmektedir.

Söz konusu araştırmanın deney tasarımında denek içi düzen tercih edilmiştir. Böyle bir tasarımın seçilmesinin sebebi her bir katılımcının üzerinde standartlaşmış yöntemleri ve koşulları ifade etmektedir. Katılımcıların aynı şartlar altında bulunması sağlanarak sadece bağımsız değişkenin etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Denek içi düzenle bireysel farklılıklar minimize edilerek deneyel sonuçlar daha güvenilir ve geçerli hale getirilmiştir. Her katılımcıya aynı talimatlar verilmiş ve benzer koşullar sağlanarak aynı deneyim üzerinden değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Deney tasarımında yorgunluk etkisi de önemlidir. Yorgunluk etkisinde deneklerin maruz kaldığı uyaran sayısının artması ve deneklerin bunlara tepki

vermesi deneklerin yorulmasına ve sıkılmasına neden olabilmektedir. Bu durum da yorgunluk etkisi olarak nitelendirilmektedir. Deney tasarımı talep özelliği de etkili olmaktadır. Talep özelliği ise katılımcının araştırılan konuya ilişkin fikir sahibi olması ve buna göre tepkisini şekillendirmesi olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın deney tasarımı kontrol grubu yer almamıştır. Yalnızca bir grup olduğu için de rastlantısal atama da yapılamamıştır. Gruplar içindeki denekler sadece bir slaytı bir kere görmüşlerdir ve tekrarlı ölçüm yapılmamıştır. Bu açıdan söz konusu deney tasarımı tek seferde örnek olay incelemesi tasarımı olarak ifade edilebilir.

Araştırmada tek kör deney düzeni tercih edilmiştir. Tek kör deney düzeninde araştırmanın amacı katılımcıların tepkilerini yönlendirmemek amacıyla deney öncesinde çok fazla açıklanmamıştır. Bundan dolayı da katılımcının araştırma amacının çok fazla bilmediği sadece araştırmacının bildiği tek kör deney düzeni kullanılmıştır. Katılımcılara çalışmaya katılmadan önce araştırmaya gönüllü katılım formu ve araştırmaya ilişkin bilgilendirme formu verilmiş ancak deneyin amacı hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Deneyin amacı deney sonunda araştırma hakkında bilgi almak isteyen katılımcılara açıklanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan olumlu ve olumsuz davranışın vergi uyumu üzerindeki etkisinin incelendiği model Şekildeki gibidir,

1. Aşama

Mutluluk, üzüntü,, korku, nefret heyecan duygularına verilen nörolojik tepkilerin EEG cihazıyla kaydedilmesi.

2. Aşama

Vergi uyumuna ilişkin senaryoların katılımcılara gösterilmesi

Slaytlar olumlu ve olumsuz slaytlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

Çalışmada bağımsız değişken olarak olumlu ve olumsuz duygu durumları tercih edilmiştir. Olumlu ve olumsuz duygu durumuyla katılımcılar manipüle edilmeye çalışılmıştır. Olumlu durumda her şeyin yolunda gittiği olağan bir süreç varken olumsuz durumda katılımcılar kötü duygu durumuna sokulmaya

alışılmıştır. Böylece olumlu olağan sürecin vergi uyumuna etkisi ve olumsuz durumun vergi uyumuna etkisi ayrı ayrı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bağımsız değişken olarak beyanname hazırlama, vergi dairesiyle iletişim ve vergi denetimine ilişkin senaryolar oluşturulmuştur. Vergi uyumu hükümet, vergi idaresi, muhasebeciler/ mali müşavirler, mükellefler olmak üzere çok yönlü bir kavramdır. Vergi uyum sürecinde vergi sisteminin karmaşık olması buna bağlı olarak beyanname doldurmanın zor olması vergi uyumunu etkilemektedir. Bundan dolayı birinci senaryo buna göre yani beyannamenin mali müşavir tarafından doldurulmasına ve mükellefin bu süreçle uğraşmamasına yönelik hazırlanmıştır.

İkinci senaryoda ise vergi idaresinin vergi uyumu üzerindeki etkisini tespit etmeye yöneliktir. Vergi idaresi mükellefle doğrudan iletişim halinde olup onlara her türlü yardımı yapması beklenmektedir. Vergi idaresinin mükellefe yaklaşımı ya da vergi idaresi çalışanlarının mükellefe davranışı vergi uyumunu etkilemektedir. Vergi idaresinin mükelleflere sorunlarında yardımcı olması ya da hoşgrl davranmasını vergi uyumunu olumlu etkilemektedir. Vergi idaresinin diğer türlü davranmasında ise vergi uyumu bundan olumsuz etkilenmektedir.

nc durumda ise vergi denetimine ilişkin senaryo düzenlenmiştir. Vergi denetiminde ilgili personelin tavrı ya da vergi denetim süreci vergi uyumunu etkilemektedir. Öncelikle bu üç duruma ilişkin olağan senaryolar dzenenerek olumlu duygular hissettirilmeye çalışılmış ve bu duyguları ne şiddetle hissettikleri ölçülmüştür. Ardından bu senaryolara ilişkin olumsuz duygular hissettirilmeye çalışılmıştır.

Senaryolarda olağan ve olağan olmayan süreçlerin yazılmasının sebebi mükellefleri istenilen olumlu ve olumsuz duygu durumuna sokmaktır. Duyguları tesadüfi duygular ve bütünsel duygular olarak ele almak mümkündür. Tesadüfi duyguların oluşması karar durumunun kendisiyle ilgili olmayıp çevredeki koşullar tarafından belirlenmektedir. Bütünsel duygular ise karar durumunun kendisi tarafından ortaya çıkmaktadır. Bütünsel duygular, karar durumları tarafından manipile edilebildiği için katılımcılara olumlu ve olumsuz senaryolar gösterilerek duyguları manipüle edilmiştir. Bununla birlikte çalışmaya kendisini duygusuz olarak nitelendiren bireyler dahil edilmemiştir. Duygusal olarak karar verme

sürecini etkileyeceği için randevu saatinde çok agresif, kızgın ya da mutlu olan bireyler de çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmada bağımlı değişken olarak vergi uyumu kavramı ele alınmıştır. Vergi uyumuna ilişkin birçok tanım yapılmasına rağmen en genel anlamda ödenmesi gereken verginin tam ve zamanında ödenmesi olarak tanımlamak mümkündür. Bundan dolayı vergi uyumuna ilişkin ilk olarak vergimi tam beyan ederim ifadesine yer verilmiştir. Ödenmesi gereken verginin tam olarak ödenmemesi durumunda eksik beyan davranışı meydana gelmiş olmaktadır. Elde edilen ek gelirin beyan edilmemesini eksik beyan davranışı olarak kodlanmıştır. Vergi beyannamesinin doldurulmasının bırakıldığı durum verginin ertelenmesi olarak kodlanmıştır. Verginin ödenmemesi için kanuni yolların araştırılması ve bu boşluklardan faydalanılmasını vergi planlama davranışı olarak tanımlamak mümkündür. Ve bu davranış şekli de vergi planlaması olarak kodlanmıştır.

3.5.1.2. Deneyin Geçersizlik Kaynaklarının Kontrol Altına Alınması

Deney tasarımı içsel geçerlilik bağımsız değişkenin tek başına bağımlı değişkeni etkilemesi durumunda gerçekleşmektedir. Bağımlı değişkeni etkileyen diğer faktörler içsel geçerliliği tehdit etmektedir. Bundan dolayı içsel geçerliliği tehdit eden unsurların elimine edilmesi gerekmektedir (Neuman, 2014, s. 378). Bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki nedenselliğin güçlü bir şekilde kanıtlanabilmesi için deneyler, tasarımına göre laboratuvar ortamında yapılabilmektedir. Bu uygulamanın temelinde, araştırmanın dış faktörlerden izole edilmiş bir ortamda istenildiği şekilde manipüle edilebilir unsurlardan oluşuyor olması yatmaktadır.

İçsel geçerliliği sağlamak adına deney, laboratuvar ortamı sağlanarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede katılımcıların beyin aktivasyonlarını etkilememek için oldukça sessiz bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunun için katılımcıların cep telefonları sessize alınmış, ekranını görmeyecek bir şekilde telefon katılımcıdan uzaklaştırılmıştır. Bununla birlikte katılımcının tepkisinin etkilememek için ortamda sadece deney yürütücüsü ve katılımcının kalması sağlanmıştır. Deneyler bu şartların varlığı halinde ya katılımcının ofisinde, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde ya da Devrek Kampüsü'nde uygun bir ofiste gerçekleştirilmiştir.

İçsel geçerlilikle birlikte dışsal geçerlilik de önem arz etmektedir. Dışsal geçerlilik, deney bulgularının deneyin kendisinin dışındaki olaylara ve ortamlara genellenmesi olarak ifade edilebilir. Çalışmanın dış geçerliliğinin bulunmaması bulguları yalnızca deneyler için doğru kılmakta ve bilim için yararsız kılmaktadır (Neuman, 2014, s. 383). Deney tasarımı deneyisel gerçeklik ve olağan gerçekliğe ilişkin tartışmalar yürütülmektedir (Aronson vd., 1990). Deneyde katılımcıya sunulan ve kurgulanan süreç deneyisel gerçeklik olarak ifade edilmektedir. Olağan gerçeklik ise gündelik hayatta olan ve hayatın doğal akışı içinde olan gerçekliktir. Laboratuvar ortamında gerçekleştirilen deneyisel araştırmaların olağan gerçekliği sağlayabilmesi için senaryoların mükelleflerin hayatlarında karşılaşılabilecekleri şekilde kurgulanması sağlanmıştır.

Herhangi bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini tespit etmek için bağımlı değişkene etki etme ihtimali olan değişkenler saptanmalıdır. Bağımsız değişken dışındaki tüm değişkenler geçersizlik kaynağı olarak nitelendirilmektedir. Geçersizlik kaynaklarını geçmiş etkisi, olgunlaşma etkisi, test etkisi, araç etkisi, kullanılan seçim etkisi olarak sıralamak mümkündür (Kurtuluş, 1998, s. 315).

Geçmiş Etkisi: Bağımlı değişkene etki etme olasılığı bulunan araştırmanın bağımsız değişkenleri dışındaki değişkenler, geçmişin etkisi kapsamında değerlendirilen geçersizlik kaynaklarını oluşturmaktadır. Söz konusu araştırma için düşünüldüğünde vergi dairesiyle iletişim, vergi denetimi ve vergi beyannamesinin hazırlanması gibi faktörler, geçmişin etkisi kategorisindeki geçersizlik kaynakları olarak sıralanabilir ve söz konusu kaynakların kontrol altına alınması gerekmektedir. Katılımcılara söz konusu değişkenlerin ölçümlerinin yapıldığı anket formu doldurtulmuştur.

Olgunlaşma Etkisi: Araştırma süresine bağlı olarak meydana gelebilecek değişimlerden kaynaklanan geçersizlik türüdür. Araştırma süresinin uzamasından dolayı katılımcının yorulması veya bu süreçte deneyin amacına aşına olması vb. durumlar katılımcının tepkisini farklılaştırmaktadır. Tekrarlı ölçümlerin yapıldığı deneylerde bu tür geçersizliklerin görülme ihtimali artmaktadır. Söz konusu araştırmada tek seferlik ölçüm yapılarak olgunlaşma etkisinin kontrol altına alınması sağlanmıştır. Ayrıca vergi uyum literatüründe birçok faktörün vergi

uyumuna etkisi tespit edilmiştir. Ancak araştırma sürecini çok fazla uzatmamak ve sağlıklı veriler elde etmek amacıyla üç faktör araştırma sürecine dahil edilmiştir.

Test Etkisi: Çalışmaya katılanların davranışlarının gözlemlendiğini ve ölçüldüğünü bilmeleri nedeniyle koşullanmaları ve gerçek dışı davranışlar sergilemeleri sonucu test etkisine bağlı geçersizlik meydana gelmektedir. Bu geçersizlik kaynağı genellikle birden çok gözlem ve ölçme yapıldığında ortaya çıkmaktadır. Söz konusu araştırmada tek seferlik ölçüm yapılmıştır ve ölçüm aracıyla katılımcıların tepkisi görüldüğü için beyin tepkileri normale döndüğü zaman deneye başlanmıştır. Beyin dalgaları takip edilerek belirli bir taban oluştuktan sonra kayıt başlatılmıştır. Katılımcının çok büyük tepkiler vermesi sağlıklı verinin elde edilmesine engel teşkil etmektedir. Böylece test etkisinin de kontrol altına alınması sağlanmıştır.

Araç Etkisi: Araştırmacının ölçme yöntemi veya araçlarında değişiklik yapması araç etkisine bağlı geçersizlik kaynağıdır. Söz konusu araştırmada ölçüm araçları, araştırmacı ve araştırma yöntemleri denekler bazında farklılaşmamıştır. Araç etkisine bağlı geçersizlik kaynağının kontrol altına alınabilmesi için ölçüm araçları, araştırmacı ve araştırma yönteminde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Her katılımcı aynı ölçüm araçlarına ve yöntemine, aynı araştırmacı tarafından tabi tutulmuştur. Ayrıca araştırmacı araştırma sürecinde tüm katılımcılara standart davranmaya çalışmıştır. Bununla birlikte katılımcıların günlük işlerinde sağ ellerini ya da sol ellerini kullanmaları beyin faaliyetlerinde farklılığa neden olduğu için günlük faaliyetlerinde sağ ellerini kullanan bireyler çalışmaya katılmıştır.

Kullanılan Seçim Etkisi: Katılımcıların tesadüfi seçilip seçilmemesiyle alakalı bir geçersizlik kaynağıdır. Katılımcıların tesadüfi seçilmiş olması durumunda seçim etkisi örnekleme hatasına dönüşebilmektedir. Araştırmada örneklem seçimi tesadüfi olarak yapılmamıştır. Katılımcılar birbirine denk olarak seçilmeye çalışılmıştır. Deney kısmında katılımcılar serbest meslek kazancı ve ücret geliri elde edenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bununla birlikte yaş olarak orta yaş grubundaki bireyler tercih edilmiştir. Kadın erkek dağılımı eşit sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece katılımcıların seçimini etkileyebilecek demografik faktörlerden kaynaklanabilecek geçersizlik kaynakları elimine edilmeye çalışılmıştır.

Denek seçiminin yapıldığı ortam farklılaştırılarak seçim etkisinden doğabilecek hataların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte katılımcıları araştırma konusu hakkında şartlandırmamak için katılımcılardan araştırma konusu hakkında konuşmamaları istenmiştir.

Müdahalenin Yayılması: Farklı gruptaki katılımcıların birbirleriyle iletişime geçerek birbirinin tepkilerini öğrenmesi olarak tanımlanabilir (Neuman, 2014, s. 314). Katılımcıların birbirinin tepkisini etkilememesi için katılımcıların senaryoların detaylarını diğer katılımcılara söylememeleri konusunda telkinde bulunulmuştur. Böylece müdahalenin yayılmasından kaynaklanan geçersizlik nedeni kontrol altına alınmıştır.

Deney Yapanın Beklentisi: Her zaman deneyin geçersizlik kaynağı olarak değerlendirilmemesine rağmen deney yapanın beklentisi de deneyin geçerliliği için bir tehdit oluşturmaktadır. Bundan dolayı katılımcılara oldukça objektif yaklaşılmaya çalışılmış ve katılımcılardan herhangi bir beklenti içerisine girilmemiştir. Bununla birlikte deney yapanın davranışı da geçersizlik kaynağı olabilmektedir. Katılımcılar deneye hoşgörüle davet edilmiş deney başlamadan önce onlarda herhangi bir duygu uyandıracak davranışta bulunmamaya gayret edilmiştir.

3.5.1.3. Beynin İşleyişi ve Beyin Görüntüleme Teknikleri

Günümüzde beyin ile ilgili araştırmalar hız kazanmış olup beynin bilinmezliği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bunun için de beynin fizyolojik yapısı, mantık ve duyguların kararlarımızda oynadığı roller aydınlatılmaya çalışılmaktadır (Özkaya, 2015, s. 35). Nörobilim, 100 milyardan fazla hücreyi ve beyindeki lif bağlantılarını içeren insan beyninin (Renvoise & Morin, 2012, s. ix) biyolojik tepkilerini inceleyerek; karar verme süreçlerini ortaya koymaktadır (Taş, 2014, s. 36). 1970’lerde beyin içini görme için bireysel hücreler mikroskop altında incelenirken günümüzde gelişmiş beyin görüntüleme cihazları sayesinde beyin içini ve sinapslardaki değişimi gerçek zamanlı görmek mümkündür (Jensen & Nutt, 2017, s. 61).

Birçok disiplin nörobilimin gelişmesiyle bu yöntemleri kullanmaya başlamıştır. Nöroiktisat alanında iktisatçılar karar vermenin temellerini araştırırken

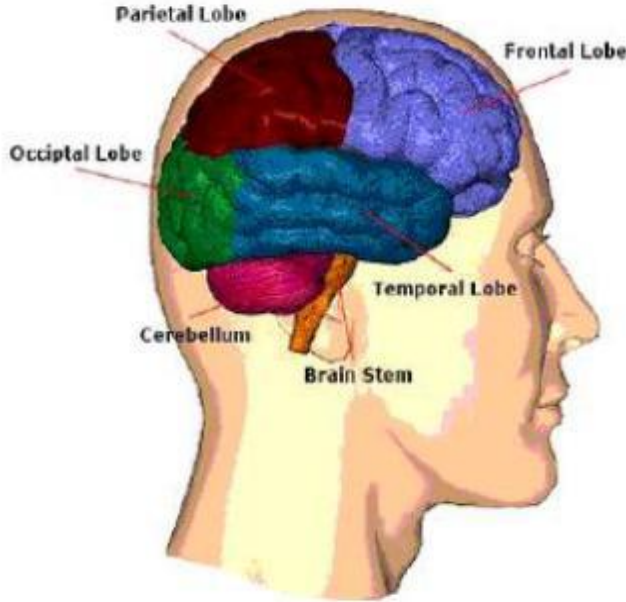
nörolojik tekniklerden faydalanırken nöroekonomi alanında karar alma sürecinde etkili olan sinirsel mekanizma araştırılmaktadır. Nöropsikiyatri alanında psikoz, sosyopati gibi hastalıkların aydınlatılmasında kullanılırken nöropsikolojide zihinsel işlevlerin beyinle ilişkisi incelenmiştir. Nörosinema alanında izleyicilerin algısal bilişsel ve duygusal süreçlerini anlamaya yönelik çalışmalar yapılırken, nöroestetik alanında yapılan çalışmalarda beynin estetik bir şey karşısındaki tepkisi ölçülmeye çalışılmaktadır. Nöropazarlama alanında pazarlama mesajı karşısında beynin nasıl çalıştığı ve nasıl karar verdiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Maliye alanında beyin görüntüleme cihazı kullanılarak Türkiye’de ilk defa gerçekleştirilen çalışmada ise vergi senaryoları karşısında beynin nasıl çalıştığı keşfedilmeye çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda kıyas yapma imkânı sunulmaktadır. Ayrıca bundan sonraki çalışmaların nöromaliye çatısı altında toplanması, çalışmaların daha sistematik yapılabilmesini sağlayacaktır. Nöromaliye yapılan deney sonucunda literatüre kazandırdığımız bir kavram olacaktır.

Beyin “*Beyaza yakın gri renkli, küflü peynir gibi kokan, yapışkan, peltemsi bir maddeden oluşan, kafa içi boşluğunu dolduran, üç kat beyin zarı ile örtülü ve iki yarımküreden oluşan üzeri girintili (suklus) çıkıntılı (girus)*” bir organdır (Üngüren, 2015, s. 196). Beyinde 100 milyarlarca sinir hücresi ve trilyonlarca “glia” denilen destek hücreleri bulunmaktadır. Nöronlar çevredeki değişimleri algılayarak bu değişimleri diğer nöronlara ileterek algılamalara göre vücut tepkileri yönetmektedir (Avcı & Yağbasan, 2008, s.4). Nöronlar sinir sistemi ve beyin fonksiyonlarının temel ögesi olup hücre gövdesi, dentrit ve aksonlardan oluşmaktadır. Beyindeki sinir hücreleri arasındaki iletişim elektriksel ve kimyasal sinyallerle sağlanmaktadır (Wolfe, 2001, s. 15). Vücudun merkezi olan beyin vücudu idare etmekte ve hayatı etkileyen en küçük ayrıntıda bile beynin işleyişi etkili olmaktadır. Beyin vücudun ana kumanda merkezi olup beyin ölümünün gerçekleşmesi durumunda kısa süre içerisinde kalbin çalışması da durarak kişi ölmektedir (Şenel, 2010, s. 98-99).

Beynin yapısı incelendiğinde önden arkaya doğru gelen bir yarığın olduğu ve beynin sağ ve sol iki ayrı yarımküreden oluştuğu görülmektedir (Ziylan vd, 2001, s.88). Yarıklardan ayrılan parçalar vardır ve her bir parçaya lob denilmektedir (Korkmaz & Mahiroğlu, 2007, s.96). Sağ ve sol lob olmak üzere iki lob

bulunmaktadır. Sağ lob duygusal unsurlar ve yaratıcılıkta daha başarılıdır. Ayrıca sağ lob görselliğe daha duyarlı olup hafıza, hisler ve duygusal birçok aktivite ile ilgilenmektedir (Elsen'den aktaran Darıcı, 2013, s. 98).

Resim 3.1 Beynin Kısımları

Kaynak: <http://www.bettereflteacher.com/Brain.Bsections>

Beyincik, beyin sapı, frontal lob, temporal lob, parietal lob ve oksipital lobtan oluşan beyinde tüm bu parçaların özel bir fonksiyonu olmakta ve birlikte hareket etmektedir. Beynin iç kısmında yer alan limbik sistem duygularla ilişkilidir.

3.5.1.4 Beynin Akılcı ve Duygusal Sistemleri

Beynin akılcı ve duygusal sistemlerini açıklamadan önce nöroekonomi kavramının açıklanması konu bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Çünkü çalışmanın deney kısmında nöroekonomi yöntemi ve beyin görüntüleme cihazı kullanılmaktadır. İnsanın karar mekanizması incelenirken karar merkezinin beyin olduğu düşünüldüğünden dolayı beyin üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Stanton (2007) insan eylemlerinin ana merkezini beyin olarak ifade etmiş ve Roos (2010) da “*iktisadi kararlar beyinde verilmektedir, beyin iktisadi bir sistemdir*” şeklinde ifade etmiştir. İnsan beyni karar mekanizmasının merkezi olarak ifade edilmesine rağmen bireysel kararların ardındaki nöral sistemin yapısının incelenmesi doğru bir

karar mekanizmasının kurulmasına katkı sağlayacaktır. İnsan davranışını kontrol eden beyin iktisadi seçimi de kontrol etmektedir (Fehr & Rangel, 2011). Nöroekonomi alanında yapılan çalışmaların amacı davranışın altında yatan hesaplamaların beyin tarafından nasıl organize edildiğine ilişkin teori geliştirmektir (Glimcher, 2003, s. 322). Teknolojik gelişmelerle beyin görüntüleme cihazı gelişmiş ve beyinle ilgili daha çok bilgi edinme imkânı sağlanmıştır. Fiyat dışı nöral ve psikolojik değişkenlerin iktisadi kararları nasıl tahmin edeceği ya da değiştireceğine ilişkin araştırmaların yapılma imkânı doğmuştur (Camerer, 2008b, s. 46).

Nöroekonomi çalışmalarında Sapra & Zak'a (2010) göre insanların karar verme esnasında beyinlerinde aktive olan kısımları keşfedilebilmekte ve bu sayede rasyonel seçimden sapmalar açıklanabilmektedir. Bu durum da insanların neden bu şekilde davrandıklarına ilişkin açıklama getirebilmektedir.

Nöroekonomi, psikoloji ve ekonomi bilimini bir araya getirerek karar verme sürecinde beyindeki bölgelerin etkili olduğunu söylemektedir. Beynin dış katmanında karar alma gibi karmaşık süreçler, orta katmanda motivasyon ve güdüler en iç katmanda ise psikolojik süreçler işlenmektedir (Peterson, 2012, s. 57). Ön alın korteksi (prefrontal cortex) ve limbik sistem yatırım kararları için önemli olan bölümlerdir. Prefrontal cortex soyut düşünme, planlama, hesaplama, öğrenme, stratejik düşünme ve karar almayla ilgiliyken limbik sistem beynin duygu motoru olarak ifade edilebilir. Limbik sistem ödülün peşinden gitme ya da kayıptan kaçınma gibi iki yatırım kararında etkilidir. Beynin zevk ve ödül ile ilgili kısmı ekonomik kararlarda etkili olmaktadır (<http://www.latimescom>). Finansal balonların beyindeki bazı değişikliklerden kaynaklandığını açıklamak için fMRI (functional magnetic resonance imaging) ve kandaki oksijen seviyesini ölçmek için GLM (general linear method) cihazlarıyla yapılan çalışmada 16 farklı deneysel balon oluşturulmuştur. Deney sonucunda Nükleus akkumbus hem alım hem de satım durumuna karşılık vermiştir. Motivasyon ve bağımlılığın kontrol edildiği nükleus akkumbus bölümünde aktiflik arttıkça fiyatların arttığı görülmüştür. GLM grafiklerinde kandaki oksijen seviyesi en yükseğe çıktığında hızlı bir düşüşe geçmiş aynı şekilde varlık fiyatlarında da düşüş gözlenmiştir. Ancak bu durum tüm katılımcılar için geçerli değildir. Bazı katılımcılar fiyatların çok yüksek olduğunu

anlayarak piyasadan çıkmış ve en yüksek getiri elde edilmiştir. Bu katılımcıların da beyinlerinde interior insula denilen kısımda aktivasyon görülmüştür. Bu durum bu bölgenin riske karşı uyarı verdiğini göstermektedir (Smith vd., 2014, s. 10503-10508).

Karar verme sürecinde alternatifler arasında seçim yapılmasına ilişkin yapılan psikolojik ve nörolojik araştırmalarda insan davranışına ilişkin tatmin edici sonuçlar elde edilememiştir. Bu çalışmalardan insan davranışının tek bir sürecin sonucu olmadığı alt sistemlerin etkileşiminin sonucu olduğu ifade edilmiştir. Park & Zak'a (2007) göre yapılan nörolojik ve psikolojik araştırmalarda çoğu beyin sürecinin bilinçli olarak işlemediğini göstermektedir. Bu bağlamda Sanfey ve diğerlerine göre insan beyninin işleyişi akılcı ve duygusal süreç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bununla birlikte beynin akılcı ve duygusal olmak üzere ikili sürecinin olduğu psikologlar ve ekonomistler tarafından da incelenmiştir. İnsan davranışlarını çözmek için yapılan çalışmalar neticesinde ortaya konulmuştur. Duygusal süreçler hızlı ve otomatik olup bilinçdışı alanın etkisindedir. Bu süreç sezgisel, bulgusal, tepkisel, dürtüsel gibi özellikleri barındırmaktadır. Daha yavaş ve bilinçli olan sistem ise akılcı sistem olarak nitelendirilmektedir. Bu sistem kural ve derin düşünmede etkilidir (Eagleman, 2014, s. 112-114).

Sanfey ve diğerlerine göre (2006) insan davranışı sadece kontrollü süreçlerin çıktısı olmayıp kontrollü ve otomatik süreçler ile bilişsel ve duygusal sistemlerin karşılıklı etkileşiminin çıktısıdır. Camerar ve diğerlerine (2005) göre ise hem otomatik hem duygusal sistemler yeteri kadar incelenmemektedir. İnsan davranışı duygusal sistemlerden önemli ölçüde etkilenmektedir ve beyin günlük işleyişinde görev yapmaktadır. Başka bir ifadeyle insanın karar vermesinde analitik süreçlere ek olarak sezgisel ve duygusal sistemler etkili olmaktadır.

Otomatik duygusal yanıtlar ile bilişsel yanıtlar, ahlaki yargılarda rol oynamaktadır. Faydacı ahlaki yargılar bilişsel işlemler sonucunda, faydacı olmayan yargılar otomatik duygusal yanıtlarla oluşmaktadır (Skulmowski vd, 2014, s. 1-2). Gehring & Willoughby (2002) kayıp ve kazanç durumundaki tepkiyi EEG cihazıyla ölçmeye çalışmıştır. Medial frontal beyin bölgelerindeki nöronal süreçlerin ekonomik kararlarda yer alan sinirsel süreçlerle ilişkili olabileceğini göstermiştir. Sanfey ve diğerleri (2003) tarafından ultimatim oyununda ekonomik karar almanın

nöral temeli araştırılmış ve bunun için fMRI cihazı kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda adil olmayan tekliflerin duygu ve bilişle ilişkili hem ön insula hem de dorsolateral prefrontal kortekste aktivasyon meydana getirdiği tespit edilmiştir. Reddedilen adil olmayan teklifler için ön insuladaki aktive önemli ölçüde artmıştır. Bu da seçim ve karar vermede duygunun önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Nöroekonomi çalışmaları, ekonomik kararları inceledikleri için, kafa karıştırıcı ekonomik sorulardan birine daha fazla içgörü kazandırmak için vergi davranışına da odaklanır: “Neden insanlar vergi öder?” (Chorvat, 2007). Uyum ve uyumsuzluk durumunda, somatik belirteç hipotezi (somatic marker hypothesis) bazı ilginç görüşler ortaya çıkarır. Bu etkili nöroekonomi teorisi, sonuçları ödül ve kayıplar açısından belirsiz olan kararların alınmasında duyguların önemli bir rol oynadığını belirtir (Damasio, 1994). Teoriye göre farklı duygularla ilgili bedensel durumlar, karar verme sırasında bazı seçenekleri avantajlı ve diğerlerini dezavantajlı olarak “işaretlemek” için ortaya çıkar. Beyin düzeyinde, amigdala ve ventromedial prefrontal korteks (vmPFC) farklı ancak bağlantılı roller oynar: amigdala, ödüllere ve kayıplara yanıt olarak duygusal / bedensel durumları tetikler, vmPFC, gelecekteki ödülleri tahmin etmek için bu ödüller ve kayıplarla ilgili geçmiş deneyimleri yeniden canlandırır (Bechara & Damasio, 2005). Vergi mükellefleri vergi kaçakçılığı yaptıklarında denetlenmenin maliyetlerini karşılamaya hazırdır. Çünkü vergi ödememekten elde edilen kar kendilerini iyi hissettirir, yani amigdala olumlu duyguyu tetikler (Kahn vd. 2002; Zweig 2007; Zweig 2008).

Hariç tutulamayan ve rakipsiz faydalara sahip herhangi bir klasik kamu malları oyununda olduğu gibi, vergi ödemesi, uyumlu vergi mükelleflerinin çabalarıyla bedavaya, yani kamu hizmetlerinden ödeme yapmadan yararlanmaya yabancı değildir. Kamu malının en uygun tahsisi, vergi mükelleflerinin ortak havuza katkıda bulunma istekliliğine bağlı olduğundan, hükümetler her vergi mükellefinin malın değerlendirmesini bilirse, bedelsiz kullanım eğilimi azalabilir. Bunu bilen hükümetler, kamu mallarının optimal seviyesini hesaplayabilir ve insanları bu kamu mallarından elde ettikleri faydalarla orantılı olarak vergilendirebilir ve faydaları maliyetleri aştığından emin olabilirler (Krajbich vd.,

2009, s. 596). Bedavacı sorununu çözmeye girişiminde Krajbich ve diğerleri (2009) sinirsel olarak bilgilendirilmiş bir mekanizma tasarlamıştır. FMRI kullanarak, öznel durumları %60-%90 arasında değişen bir doğruluk derecesiyle okumak mümkün olduğunda ve vergi ödemeleri ve nihai sonuçlar hem bireylerin rapor ettiği değerlere hem de sinirsel okumalara bağlı olduğunda, bedavaya kullanmanın önemli ölçüde azaldığını göstermiştir. Nitekim, denekler gerçek değerlerini neredeyse %100 oranında açığa çıkarmış ve kamu yararı %93 seviyesinde sağlanmıştır. Bu durumda tek ön koşul, deneklerin değerlerinin teknoloji tarafından yeterli doğrulukla tahmin edilebileceğine inanmalarıdır. Bu ilginç sonuçla ilgili olarak, hükümetler, vergi mükellefleri gerçek kazançlarının vergi makamları tarafından doğru bir şekilde tahmin edilebileceğine inandıkları takdirde, kamu mallarının uygun bir şekilde sağlanmasını ve vergi kaçakçılığının azalmasını sağlayabilir.

Beyin düzeyinde, amigdala ve ventromedial prefrontal korteks (vmPFC) farklı ancak bağlantılı roller oynar: amigdala, ödüllere ve kayıplara yanıt olarak duygusal/bedensel durumları tetikler, vmPFC gelecekteki ödülleri tahmin etmek için bu ödülleri ve kayıplarla ilgili geçmiş deneyimleri yeniden canlandırır (Bechara ve Damasio 2005). Vergi mükellefleri vergi kaçırmaya giriştiklerinde, vergi ödememekten elde edilen kârın kendilerini iyi hissettirmesi nedeniyle denetlenme maliyetlerine katlanmaya hazırdırlar, yani amigdala olumlu bir duyguyu tetikler (Kahn vd., 2002; Zweig 2007; Zweig 2008).

Nöroekonomi alanında önemli keşiflerden birisi de oksitosin ve güvenilirliğin (trustworthiness) insan ilişkilerini kolaylaştırmadaki rolüdür. Oksitosin, hipotalamus tarafından üretilen bir nöropeptittir ve insanlar başkalarına güvendiğinde oksitosin seviyesi artmaktadır. Bununla birlikte güven durumunda orta beyin dopamin salgılar ve bu durum kaygı seviyesini düşürerek insanların iş birliği yaparken hoş bir his yaşamasını sağlar. Bu his de insanların iş birliğine dayalı davranışları tekrarlamasına neden olmaktadır. Kosfeld ve diğerleri, Zak ve diğerlerine göre oksitosinin güvenilirlikle ilişkili olduğu ve iş birliği için olumlu bir motivasyon olan dopamin salınımını kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda devlet yetkilileri karşılıklı güven ve iş birliğine dayalı ortam

yaratırsa, vergi mükelleflerinin vergi uyumunun artacağı ve vergi kaçakçılığının azaltılacağı söylenebilir (Margerata & Anca, 2012, s. 651).

3.5.1.5. Beynin Kısımları

Frontal (Ön)Lob: Frontal lob kafanın ön bölgesinde yer almakta olup yarıkürelerin yaklaşık üçte birini kapsamaktadır (Erberk vd., 2007, s. 262). Frontal lobda *“planlama, karar verme, yaratıcılık, problem çözme, davranış esnekliği, içgörü, hayalinde canlandırma, olayların muhtemel uzak sonucunu kestirme, işlem belleği gibi bilişsel işlevlerin sorumluluğunu yürütmektedir”* (Ertuğrul & Rezaki, 2006, s. 118). Bu loblar ahlaki değerlerin düşünme merkezi olarak da ifade edilebilir (Yener, 2002, s. 136).

Frontal loblar bellekte bulunan kayıtlı bilgileri kontrol edip yönlendirmekte ve bilgileri geri çağırmak için gerekli ipuçlarını üretmektedir (Gündoğar & Demirci, 2007, s. 177). Frontal lob kişiliğin oluşmasını sağlamakta ve buna ek olarak karar verme, motivasyon ve soyut düşünmenin planlanması da gerçekleşmektedir (Türe vd., 2006, s. 26). Beynin ön kısmında bulunan frontal korteks, diğer bölgelerden bilgi alıp işlediği için beynin yönetici bölgesi olarak da adlandırılır. Prefrontal korteks insanları primatlardan ayıran bölgedir (Manuck vd., 2003, s. 145).

Temporal (Şakak) Lob: Beynin alt kısmında bulunan temporal lob sağ ve sol kulağın üst kısmında yer almaktadır. Duyma, hafıza, anlama ve dilden sorumlu olan bölgedir (Erduran vd., 2008, s. 5). Müziğin algılanmasında sağ temporal bölge daha etkili olmaktadır. Piyanistin Bach’a ait bir konçertoyu gözü kapalı bir şekilde çalması esnasında PET çekilmiş ve orta temporal lorteks ve superiorun o esnada aktif olduğu tespit edilmiştir (Sosyal vd., 2005, s. 110). Bununla birlikte sağ temporal bölgenin hasarlı olması durumunda olaysal bilgilere ulaşmada sorun yaşadığı, sol yarıkürede hasarı olanların ise anlamsal bilgiye ulaşmada sorun yaşadığı tespit edilmiştir (Erbek vd., 2007, s. 263). Temporal lobda okunan ve yeni olan bilgiler yorumlanarak depolanmaktadır. Ayrıca konuşulanlar anlaşılıp idrak edilerek konuşma anında beliren duygusallık yorumlanmaktadır. Bu bölgenin hasarlı olması kişinin uygun sözcükleri bulup iletişim sağlamasına engel olmaktadır.

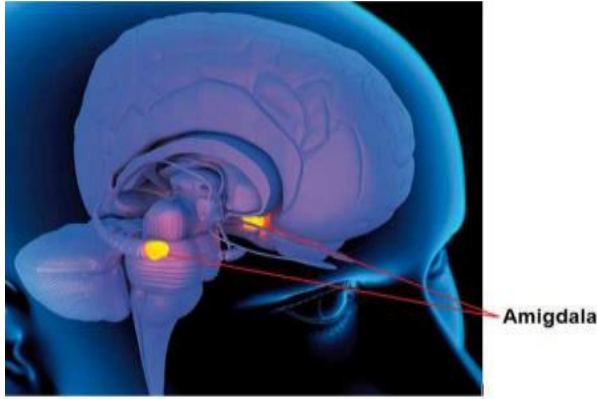
Parietal Lob: Frontal lobdan derin bir yarıkla ayrılan parietal lob beynin orta kısmında yer almaktadır. Parietal lob hissetme, tat alma, sıcaklık ve soğukluk, basınç ve bedenin genel hareket duyuları algılanmaktadır (Smith, 1993, s. 295). Uzuvtardan ve organlardan gelen acı, ağrı gibi uyarıları beynin bu bölümü algılamaktadır.

Oksipital Lob: Beynin arka kısmında yer alan oksipital lob görme duyusu ile bağlantılıdır. Bazen başın arka kısmında meydana gelen bir yara körlüğe neden olabilmektedir (Smith, 1993, s. 296). Kaza sonucu oksipital lobda hasar meydana gelmesi durumunda da görmeyle ilgili bozukluk meydana gelmektedir (Üngüren, 2015, s. 204).

Limbik Sistem: Sadece memelilerde tamamen gelişmiş olan limbik sistem karmaşık davranış kalıpları ve duyguyla ilgili süreçlerin meydana geldiği bir yerdir. Duyguyla kastedilen mutluluk, üzüntü, korku, heyecan gibi durumlardır (Karakaş & Alıcıoğlu, 2008, s. 76). Vücut sıcaklığı, kan basıncını da düzenlemektedir (Gerrig & Zimbardo, 2014, s. 73). Limbik sistemin duygu ve belleği kontrol etmesinden dolayı duygusal bağ kurulan olaylar daha kolay hatırlanabilmektedir (Özden, 2005, s. 44).

Amigdala: Latince’de badem anlamına gelen amigdala beyin zarının alt kısmına yakın yerde bulunmaktadır. Olaylar ve duygular arasında bağlantı kurarak otomatik duyguların şekillendiği ve korku tepkilerinden sorumlu olan yerdir (Demirel, 2003, s. 26). Dışarıdan gelen uyarılar öncelikle amigdala ve hipokampüse gelmektedir ve amigdala bu uyarıların duygusal boyutuyla ilgilenmektedir (Ünal, 2003, s. 47). Saldırganlık ve korku gibi hislerin farklı koşullarla ilişkilendirilmesini sağlayarak buna uygun davranış sergilenmesini denetlemektedir. Terleme gibi belirtilerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Karakaş & Alıcıoğlu, 2008, s. 77).

Resim 3.2: Amigdala

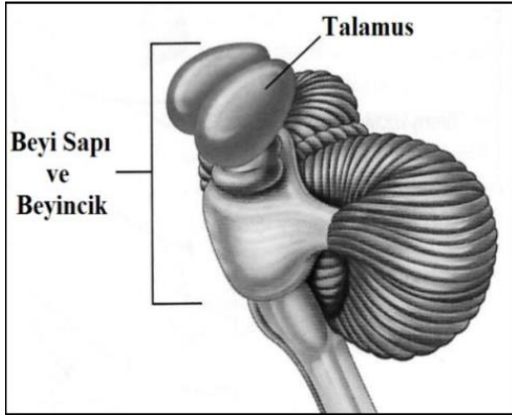
Kaynak: Karaçay, 2010, s. 30

Hipokampus; Yunanca deniz atı anlamına gelen hipokampus şekil olarak da deniz atına benzemektedir (Songur vd., 2001, s. 431). Temporal lobun iç yüzeyinde yer alan ve yaklaşık olarak dört cm olan bu yapı önden arkaya yay çizerek uzanmaktadır (Arıkan vd., 2008, s. 79). Uzun süreli hafıza ve kısa süreli hafıza gibi bellekle ilgili işlemlerden sorumludur. Hipokampusün zarar görmesi durumunda kişiler yeni bilgileri belleklerinde tutamamakta ve hasardan önce öğrenenler hatırlanabilmektedir (Atkinson vd., 1995, s. 53).

Hipotalamus: Küçük bir kesme şeker büyüklüğündedir ve talamus, hipofiz salgı bezinin arasında yer almaktadır. Hipotalamus, beynin küçük ancak hayati bir bölgesidir ve vücudun iç dengesinin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Sinir sistemi ile endokrin sistemi arasında bağlantı kurar ve hem fizyolojik hem de davranışsal süreçlerin kontrolünde önemli işlevlere sahiptir. Hipotalamus, vücut sıcaklığını, kan basıncını, kalp hızını, susuzluk ve açlık durumlarını, uyku döngülerini ve hormonal dengeleri düzenlemektedir (Guyton vd., 2016). Hipotalamus, otonom sinir sistemini kontrol ederek istemsiz işlevleri (kalp hızı, kan basıncı, sindirim) düzenlemektedir (Kandel vd., 2000). Limbik sistemin bir parçası olarak duygusal tepkileri (öfke, zevk, korku) ve davranışları düzenler (Bear vd., 2000).

Talamus: Koku haricindeki tüm görsel, işitsel ve somatik duyuları ilgili duyu organlarına aktarmaktadır. Bundan dolayı merkezi bir istasyon işlevi görmektedir (Karakaş & Alıcıoğlu, 2008, s. 90). Ayrıca talamus uyku ve uyanıklığın denetlenmesinde de etkili olmaktadır (Atkinson vd., 1995, s. 52).

Resim 3.3: Beyin Sapı, Beyincik ve Talamus

Kaynak: Gerrig & Zimbardo, 2014, s. 74

3.5.1.6. Beyin Görüntüleme Tekniği Olarak Elektroensefalografi (EEG)

Alman ruh hekimi Hans Berger 1929 yılında EEG kullanımını ilk kez gerçekleştirmiştir. EEG cihazıyla beynin en dış bölgesindeki korteksten çıkan voltaj dalgalanmaları ölçülmektedir. Kişinin kafa derisine elektrot yerleştirilerek ölçüm gerçekleştirilmektedir. Sinyallerin ölçülmesiyle bir analiz ortaya çıkmaktadır. Analiz ölçümleri üç boyutlu gösterim üzerine yorumlanıp değerlendirilmektedir (Deitz vd., 2016, s. 220).

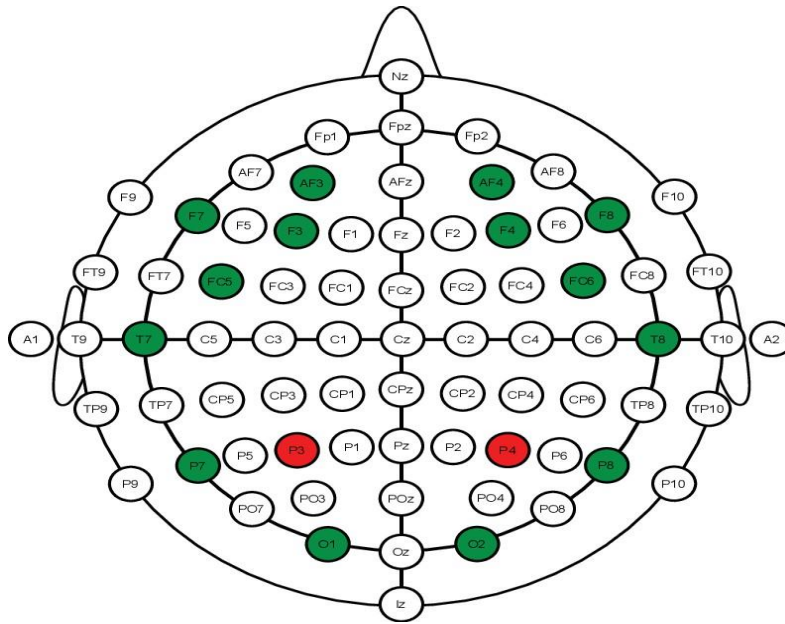
EEG cihazıyla katılımcıların beyinlerinin sağ yarım küresini mi yoksa sol yarımküresini mi kullandığı tespit edilebilmektedir. EEG uygulama esnasında geniş bir nöron grubuna ait elektriksel sinyaller beyin dokusunda yer alan sinir hücreleri aracılığıyla kafatası üzerindeki saçlı deriye iletilir. Kafanın belli bölgelerine gelen elektrotlar sinyallerin bilgisayara aktarılmasını sağlamaktadır. EEG yönteminde beynin yapısal özelliklerine ilişkin bilgiden ziyade fonksiyonel yönüne ilişkin bilgi almak mümkündür (Cantürk, 2011, s. 7).

EEG cihazı kişinin epilepsi nöbeti geçirip geçirmediğini tespit etmek, uyku bozukluğunu tespit etmek, beyindeki hasarları kontrol etmek, sebebi bilinmeyen bilinç kaybını tespit etmek ve beyin ölümüne ilişkin bilgi almak amacıyla kullanılabilir. EEG cihazıyla çekim yapılabilmesi için elektrotlar kullanılmakta ve bunların cilde temas etmesi gerekmektedir. Bu elektrotların kafa derisi üzerine yerleştirilmesini standart hale getirmek için Uluslararası Elektroensefalografi Federasyonu ve Klinik Nörofizyoloji 10/20 sistemini belirlemiştir. Bu sistem sayesinde elektrotların kafa derisi üzerinde fiziksel

yerleşimi ve atamaları standart hale gelmiştir. Bu standartlar çerçevesinde baş, beynin tüm bölgelerini kapsayacak şekilde orantısal mesafelere bölünmüştür.

Elektrot yerleşimleri F (Frontal), C (Merkez), T (Temporal), P (Parietal), ve O. (Oksipital) harflere denk gelecek şekilde; beynin sol tarafı tek, sağ tarafı çift sayılara denk gelecek şekilde ifade edilmiştir (Teplan, 2002, s. 6).

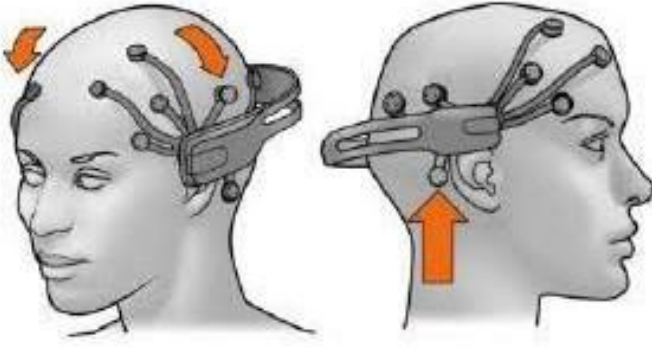
Şekil 3.2: Emotiv – Epoc Cihazı Elektrotların Yerleşimleri

Kaynak: Lin ve diğerleri, 2018

Farklı beyin bölgeleri farklı faaliyetleri gerçekleştirmekle görevlidir. EEG cihazının her elektrotu belirli beyin merkezlerine denk gelmektedir. F7 rasyonel faaliyetler merkezine denk gelirken, Fz kasıtlı ve motivasyon merkezi yakınında, duyuşal ve motor fonksiyonların değerlendirildiği yer ise C3, C4 ve Cz konumlarına denk gelmektedir. Algı ve farklılaşmanın değerlendirildiği yerler ise P3, P4 ve Pz elektrotlarının denk geldiği yerlerdir (Teplan, 2002, s.7).

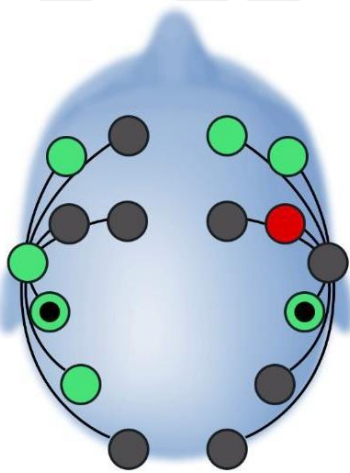
Şekil 3.3: Emotiv – Epoc Cihazının Kafaya Yerleştirilmesi

Kaynak: Emotiv BrainViz

EEG çekimi yapılan Emotiv – epoc cihazına ait kontrol paneli görüntüsü Şekil 3. 4’te verilmektedir.

Resim 3.4: Emotiv – Epoc Cihazı Kontrol Paneli

Kaynak: Oyman, 2019

Kontrol panelinde sinyale ilişkin bilgilendirme renkli olarak yapılmaktadır. Siyah noktalar elektrotlardan sinyal alınamadığı anlamına gelmektedir. Kırmızı noktalar düşük sinyalin alındığını ve yeşil noktalar güçlü sinyal alındığı anlamına gelmektedir. EEG çekimlerinde tüm elektrotların yeşil yanması daha sağlıklı verinin elde edilmesini sağlayacaktır.

EEG çekimlerinde;

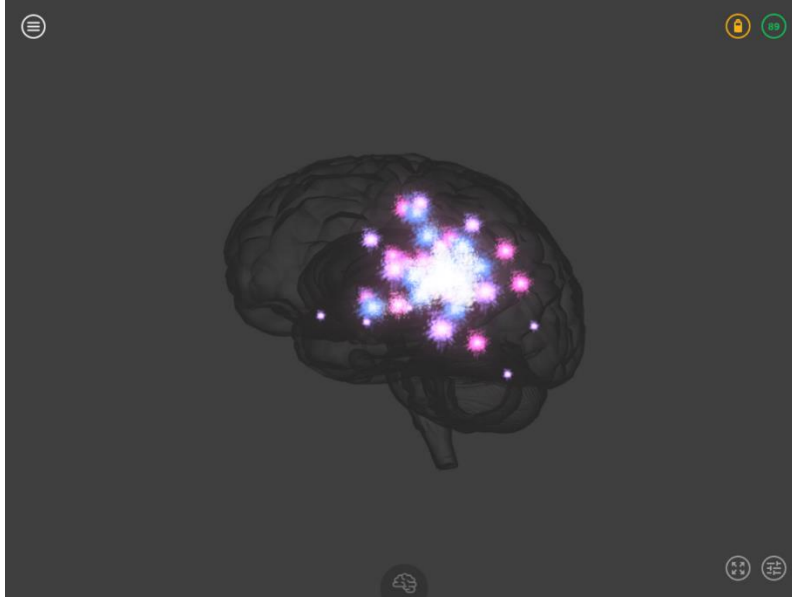
- AF3 Sol Prefrontal	- F7 En Sol Frontal	- F3 Sol Frontal
- FC5 Sol Frontal-Central	- T7 Sol Temporal	- P7 Sol Parietal
- O1 Sol Occipital	- O2 Sağ Occipital	- T8SağTemporal
- F8 En Sağ Frontal	- F4 Sağ Frontal	- P8 Sağ Parietal
- FC6 Sağ Frontal Central	- AF4Sağ Prefrontal	

Bölgeleri ifade etmektedir.

3.5.1.7. Eeg Verilerinin Analizi

Beyin görüntüleme cihazıyla elde edilen veriler Emotiv BrainViz programıyla analiz edilmiştir. EMOTIV BrainViz, Epoc X cihazı ile algılanan gerçek zamanlı beyin aktivitesinin 3D görselleştirilmesini sağlamaktadır.

Resim 3.5: Beyin Aktivitesinin Gösterimi

Kaynak: Emotiv BrainViz

3D beyin görselleştirme, Epoc X EEG cihazı kullanılarak tespit edilen beyin aktivitesinin gerçek zamanlı bir gösterimidir. Bu görselleştirmede, her sensörden alınan ham EEG verileri teta, alfa, beta ve gama olmak üzere dört farklı frekans bileşenine ayrılır. Bu frekanslar renk kodludur ve etkinliğin geldiği sensörlere göre

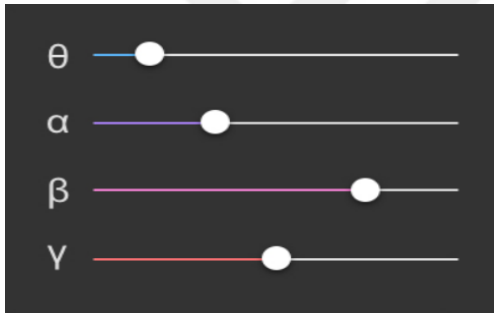
3B modelde mekansal olarak dağıtılır. Bu nedenle, görselleştirme hem uzamsal özellikleri hem de zamansal özellikleri aynı anda görüntülenmesini sağlamaktadır.

Frekanslar bölümünde, görüntülenen frekans bantlarının her biriyle ne tür bir beyin durumunun ilişkili olduğu hakkında daha fazla bilgi edinebilir ve bireysel frekansların eşiği ayarlanabilmektedir.

Desteklenen frekans bantları aşağıdaki gibidir:

- Teta(Φ) - 4-7.5 Hz
- Alfa (α) - 8-11,5 Hz
- Beta (β) - 12-24,5 Hz
- Gama (γ) - 25-45 Hz

Resim 3.6 Beyin Dalga Boylarının Görseli

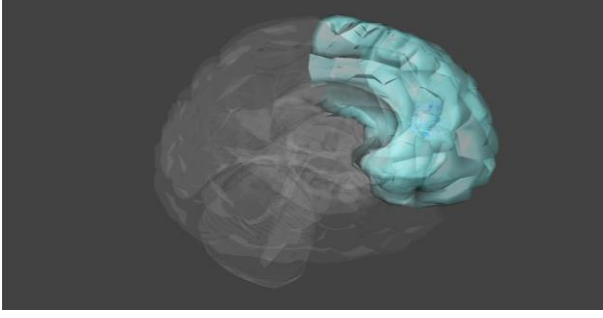

Kaynak: Emotiv BrainViz

Teta, alfa, beta ve gama dalgalarının renkli gösterimi şekildeki gibidir.

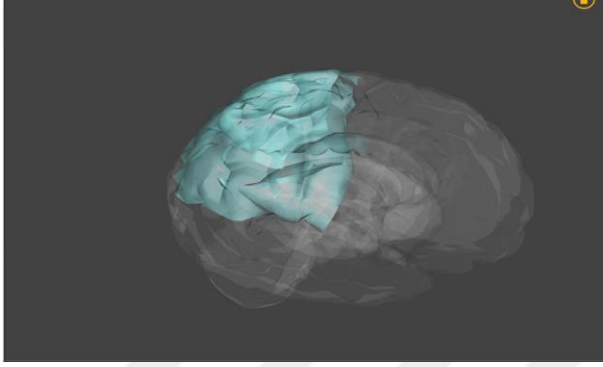
Beyin Alanları bölümünde, insan beyninin her bir ana kortikal lobunda ne tür beyin fonksiyonlarının ilişkili olduğu hakkında bilgi edinilebilir. Korteks, beynin dış yüzeyindeki ince buruşuk beyin dokusu tabakasıdır ve insanlarda oldukça gelişmiştir. Beynin EEG kullanılarak tespit edilen kısmıdır. Brain Viz'de dört ana lobun temel işlevleri hakkında bilgi edinmek mümkündür: Frontal, Parietal, Temporal ve Oksipital Loblar.

Resim 3.7: Frontal Korteks

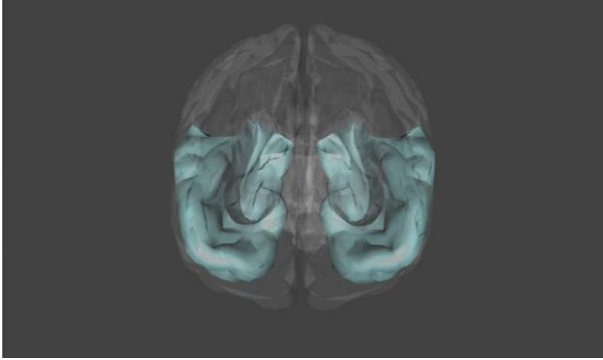
Kaynak: Emotiv BrainViz

Resim 3.8: Parietal Korteks

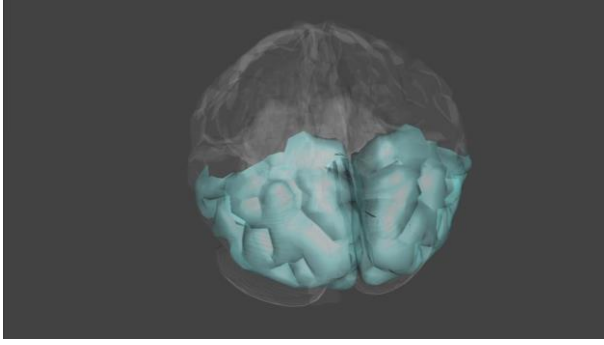
Kaynak: Emotiv BrainViz

Resim 3.9: Temporal Korteks

Kaynak: Emotiv BrainViz

Resim 3.10: Oksipital Korteks

Kaynak: Emotiv BrainViz

3.5.1.8. Pilot çalışma

EEG cihazıyla 20 deneye pilot çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucunda katılımcılarda duygu telkininde sol prefrontal korteksin aktive olduğu keşfedilmiştir. Bununla birlikte vergi senaryolarını okurken de sol prefrontal kortekste aktivasyon meydana gelmiştir. Ayrıca vergi senaryolarını okurken görme ile ilişkili olan oksipital bölgede aktivasyon meydana gelmiştir. Aktivasyonun büyüklüğü görsellerle desteklenmiştir. Duygu durumuna verilen tepki ile senaryoları okurken verilen tepkinin aynı yerde gerçekleşmesi vergi ile ilgili duyguların aktive olduğu çıkarımını yapmamıza neden olmaktadır. Bununla birlikte cihazın bize hangi spesifik duygunun hissedildiğini sunmaması anket yapma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

3.7.2. Anket

Vergi uyumunda duyguların etkisine ilişkin olarak yapılan araştırma sürecinde anket verileri için genel evreni Türkiye’ deki gelir vergisi mükellefleri oluşturmaktadır. Ancak ulaşılabilir evreni ise Zonguldak’ın Merkez, Çaycuma, Devrek, Ereğli, Alaplı, Gökçebey, Kozlu, Kilimli ilçelerindeki gelir vergisi mükellefleri oluşturmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu’ nun 2. Maddesinde gelir unsurları olarak belirtilen 7 gelir unsurundan ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücret geliri elde edenler çalışma evrenine dahil edilmiştir. Gelir vergisi mükellefleri ödedikleri vergiler sonucunda doğrudan gelir kaybını hissettikleri için çalışmaya dahil edilmiştir. Bu alt evrenin tam listesine ulaşmak mümkün olmadığından kolayda örnekleme yöntemine göre örnekleme yapılması uygun görülmüştür. Kolayda örnekleme yönteminde kolayca ulaşılabilir birimler

seçilerek örneklem oluşturulmaktadır. İlgili kişilere sahada tek tek ankete katılıp katılmayacakları sorularak katılmak isteyenlerden veriler toplanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında deney yöntemiyle serbest meslek kazanç sahipleriyle ücret geliri elde edenlerin vermiş olduğu tepki tespit edilmiş ve tespit edilmiştir. Anket kapsamında ise ilgili senaryolarda hangi spesifik duyguların hissedildiğinin tespiti ve vergi uyumuna etkisinin araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi seçilmiştir. İlçeye gidip her birimin seçilme şansının ne olduğunu tahmin etmek mümkün olmadığı için olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi seçilmiştir.

Anket uygulanacak kişi sayısını öğrenmek için Zonguldak Vergi Dairesi Başkanlığından Zonguldak' taki gelir vergisi mükellef sayısı öğrenilmiş ve en az 384 kişiye anket uygulanması gerekliliği hesaplanmıştır.

Anket verisi toplamak için yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla genellikle ofislerinde, alışveriş merkezlerinde iletişim kurulmuş ve katılmaya gönüllü olanlara uygulanmıştır. Görüşmeciler anlamadıkları kısımları sormuş ve sorularına cevap verilerek daha sağlıklı verilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Katılımcıların cevapları takip edilmiş ve tüm soruları cevaplamasına özen gösterilmiştir.

Verinin toplanmasında araştırmacının ya da katılımcının hatasını engellemek için birtakım yöntemler uygulanmaktadır. Veri toplanırken katılımcı herhangi bir şekilde yönlendirilmemeye çalışılmıştır. Böylece sağlıklı veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte katılımcının verdiği cevabın ismiyle ilişkilendirilmeyeceğinden ve cevapların gizli kalacağı taahhüt edilmiştir. Anket çevrimiçi olarak da düzenlenmiş ve anketin ne kadarlık kısmının doldurulduğu görsel olarak belirtilmiştir. Böylece katılımcının dikkatinin artırılması sağlanmıştır. Soruların belirsiz olmaması ve yönlendirici olmamasına özen gösterilmiştir. Farklı senaryolar için anket formu bölümlere ayrılmış sosyo demografik özelliklere yönelik sorulara anket formunun sonunda yer verilmiştir.

Anket formundaki dereceleme soruları için 7'li likert tipi ölçek tercih edilmiştir. Katılımcıların subjektif nitelikleriyle ilgili olarak tutumları, görüşleri,

duyguları ve niyetleri gibi gözlemlenemeyen yapıdaki durumlar aralıklı ölçekler aracılığıyla tespit edilmektedir. Likert tipi ölçekte katılımcıların belirtilen durumlara katılıp katılmama derecesini ölçek üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Ölçekte orta nokta getirilmesine karar verildiği için tek sayıda nokta konulmuştur. Nokta sayısı 7-10 arasında olan ölçeklerde aralık geniş olduğu için daha ayrıntılı bilgi elde edilebilmektedir. Bundan dolayı da 7' li ölçek kullanılmıştır. Ölçek nokta sayısı belirlendikten sonra sadece iki uçtaki noktalar isimlendirilmiştir. Duygu durumlarını öğrenmek için düşük seviyeyi ifade etmek için “Hiç” yüksek seviyeyi ifade etmek için “Şiddetle” kelimeleri kullanılmıştır. Vergi uyumuna ilişkin davranışı öğrenmek için sorulan kısımda ise düşük durumu ifade etmek için “Pek olası değil” ve yüksek durumu ifade etmek için “Çok büyük ihtimalle” ifadeleri kullanılmıştır.

Anket formu giriş ve kapanış bölümleri hariç 7 bölümden oluşmaktadır.

Giriş talimatında, araştırmanın amacı, önemi ve tez danışmanı ile araştırmacıya ait bilgiler yer almaktadır. Anketi tamamlamak için ayrılması gereken tahmini süreye yer verilmiştir. Katılımcıların istedikleri zaman çalışmadan ayrılacaklarına ilişkin bilgi verilmiş ve etik konular hakkında açıklamalar yapılmıştır.

İlk önce olumlu slaytlar gösterilmiştir. Olumlu slaytlar da beyanname hazırlama, vergi dairesiyle iletişim ve vergi denetimi esnasında yaşanabilecek olaylara ilişkin senaryolardır. Senaryolar oluşturulurken Privitera vd. (2021)' nin çalışmasındaki senaryolar Türkiye' ye özgü olacak şekilde düzenlenmiştir. Ardından sürece ilişkin uygulama bilgilerine ulaşmak için vergi müfettişiyle görüşme yapılmıştır. Anket formuna nihai halini vermek için üç kişiyle mülakat yapılmış ve form en son halini almıştır.

Olumlu Durumlar

Birinci Bölüm: Beyanname Hazırlama

Bayannamenin hazırlanması esnasında tüm işlemlerin mali müşavir tarafından gerçekleştirildiği ve mükellefin bu işlemlerle uğraşmak durumunda kalmadığı ifade edilmiştir. Ardından bu durumda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

İkinci Bölüm: Vergi Dairesiyle İletişim

Vergi beyannamesiyle ilgili bir sorundan dolayı vergi dairesiyle telefonla iletişime geçiliyor ve bilgi talep ediliyor. İlgili çalışanın bilgilendirmesi sonucu konuşma sona eriyor. Bu Ardından bu durumda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Üçüncü Bölüm: Vergi Denetimi

Vergi denetimi esnasında bir hata tespit edilir. Mükellef hatanın sebebini öğrenir ve hatayı kabul ederek daha az vergi ödemek durumunda kalır. Böylece olumlu duygu meydana getirilmeye çalışılmıştır. Ardından bu durumda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Olumsuz Slaytlar

Dördüncü Bölüm: Beyannameyi Sisteme Yükleyememe

Olumsuz birinci slaytta mükellef beyannamesini kendisi sisteme yüklemeye çalışmaktadır. Elektronik defter sistemine geçişle beraber online olarak işlemini gerçekleştirecek şekilde kurgulanmıştır. İlgili senaryoda beyannamesini sisteme yükleyemeden teknik bir sıkıntı yaşanılmıştır. Böylece olumsuz duygu uyandırılmaya çalışılmıştır. Ardından bu durumda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Beşinci Bölüm: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim

Vergi beyannamesiyle ilgili bir sorun için vergi dairesiyle telefonla iletişime geçilmiş ve ilgili çalışan yardımcı olamayacağını söyleyip ana sayfaya yönlendirmiştir. Ardından bu durumunda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Altıncı Bölüm: Olumsuz Vergi Denetimi

Vergi denetiminde mükellef denetim raporuna itiraz etmiş ve ardından uzlaşmaya gidilmiştir. Uzlaşmada da anlaşılammış mükellef mahkemeye gitmek durumunda kalmıştır. Ardından bu durumunda hangi duyguların hissedildiği tespit edilmeye çalışılmış ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Yedinci Bölüm: Sosyo- Demografik Bilgilerin Doldurulması

Anketin gerçekleştirilebilmesi için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu' na başvurulmuş ve Kurul tarafından başvuru onaylanmıştır. Katılımcılarda duygu uyandırmak amacıyla olumlu ve olumsuz senaryolar yazılmıştır. Bu senaryolar vergi beyannamesini verme, vergi dairesiyle iletişim ve vergi denetimi olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ve aynı durumların olumsuz halleriyle de olumsuz duygular uyandırılmaya çalışılmıştır. Olumlu veya olumsuz durumun hissedilip hissedilmediğini test etmek amacıyla ankette ölçüm yapılmıştır. Olumlu hissetmesi beklenen senaryoda eğer iyi hissetmemişse katılımcı değerlendirmeye alınmamıştır. Aynı şekilde kötü hissetmesi beklenen senaryoda katılımcı kötü hissetmemişse analize dahil edilmemiştir.

3.8. Genel Değerlendirme

Araştırmada deney ve anket yöntemi uygulanacaktır. İlk olarak deney kısmında beyin görüntüleme cihazıyla öfke, mutluluk, üzüntü, heyecan ve nefret duygularına tepkiler kaydedilecektir. Ardından vergi senaryoları bilgisayardan gösterilecek ve bu senaryolara verilen beyin tepkileri keşfedilecektir. Duygu durumunda aktive olan kısım ile vergi senaryolarında aktive olan kısım karşılaştırılacaktır. Böylece vergiye karşı beyinde nasıl bir tepki olduğu keşfedilmeye çalışılacaktır. Böyle bir yöntemin uygulanma sebebi teknolojinin gelişmesiyle birlikte beyin görüntüleme tekniklerinin gelişmesi ve bu tekniklerin sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanması. Ayrıca vergi karşısında beynin verdiği tepkinin keşfedilmesi maliye politikası geliştirirken yol gösterici olacaktır. Çalışma maliye alanında beyin görüntüleme cihazının kullanıldığı ilk çalışma olma niteliğindedir. Bu niteliğinden dolayı literatüre önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca bundan sonraki çalışmalarda karşılaştırma yapma imkanı da sunmaktadır. Çalışmanın anket kısmında ise vergi beyannamesi hazırlama, vergi idaresiyle iletişim ve vergi denetimine ilişkin senaryolar hazırlanmış ve olumlu olumsuz duygu uyandıracak şekilde manipüle edilmiştir. Anket yöntemiyle hangi spesifik duyguların hissedildiği, bu duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

4. BULGULAR

Bulgular deney bulguları ve anket bulguları olmak üzere iki ayrı grupta değerlendirilip sunulmuştur.

4.1. Elektroensefalografi (EEG) Bulguları

Beyin görüntüleme cihazıyla Zonguldak özelinde 61 katılımcıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar gelir vergisi mükelleflerinden seçilmiştir. Kartopu örnekleme yöntemiyle katılımcılara ulaşılmış ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Kartopu örnekleme tesadüfi olmayan örnekleme türlerindendir ve belli özelliklere sahip katılımcılara ulaşmak için en etkili yöntemdir. Araştırma evreninin Türkiye’de gelir vergisi mükelleflerinden oluşması ve araştırmanın mükellef açısından oldukça hassas bir konu olan duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini araştırmak olduğu için bu yöntem tercih edilmiştir. Katılımcılar ücret geliri elde edenler ve serbest meslek kazanç sahipleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Böyle bir ayrıma gidilmesinin nedeni ücret geliri elde edenlerin vergisi stopaj yoluyla kesildiği için ne kadar vergi ödediklerinin farkında değildir. Bu durum tepkilerini etkilemektedir. Ancak serbest meslek kazanç sahipleri elde ettikleri kazanç neticesinde serbest meslek kazanç makbuzu kesmekte ve gelirinin ne kadarlık kısmının vergi olduğunu görmektedir. Bundan dolayı da ödediği verginin etkisini doğrudan hissetmektedir.

Deney sırasında ilk olarak temel duygular olan mutluluk, üzüntü, korku, nefret, heyecan duygularına ilişkin telkinde bulunulmuş ve verilen tepkiler kaydedilmiştir. Ardından vergi senaryoları gösterilmiş ve verilen tepkiler kaydedilmiştir.

Duygunun tanımına ilişkin çabalar psikolojinin ve Darwin’in erken dönemlerine kadar götürülebilir. Duygunun tanımına ilişkin net bir şey söylemek mümkün değildir. Plutchik (1980) duygunun tanımına ilişkin psikoloji literatüründe 28 farklı duygu tanımının olduğunu ifade etmiştir. Kleinginna & Kleinginna (1981) 92 farklı duygu tanımını ifade etmiştir (Kleinginna & Kleinginna, 1981; 345-379). Duyguyu en geniş anlamıyla öznel bir his durumu olarak tanımlamak mümkündür (Ashforth & Humhrey, 1995, s. 99). Sartre ise duyguyu bir anlama sahip olmak ve bir şeyleri belirtmek ile ilgili olduğunu ifade etmektedir (Sartre, 1981, s.34). Temel

duygular, insanlarda ve bazı hayvanlarda biyolojik olarak programlanmış ve evrimsel açıdan hayatta kalma amacı taşıyan evrensel duygusal tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Ekman (1992) temel duyguların evrensel olduğunu ve yüz ifadeleriyle kolayca tanımlanabileceğini göstermiştir. Temel duyguları mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tikslenme, şaşkınlık olarak sıralamak mümkündür. Ancak çalışmada mutluluk, üzüntü, korku gibi temel duygularla birlikte nefret ve heyecan gibi duygular da dahil edilmiştir. Vergiye karşı nefret duygusuyla eşdeğer olumsuz duygunun hissedilip hissedilmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların hepsi beyin görüntüleme cihazı takarken heyecanlandığını ifade etmiştir. Vergiyle ilgili durumlarda da heyecan hissedilip hissedilmediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Mutluluk, bir kişinin yaşamından veya belirli bir durumdan memnuniyet, zevk ve hoşnutsuzluk hissettiği bir ruh hali olarak tanımlanabilir. Psikolojik açıdan mutluluk, öznel bir iyi oluş olarak ifade edilebilir. Şöyle ki Diener mutluluğu (1984) bireyin hayatıyla ilgili genel bir memnuniyet değerlendirmesi veya olumlu duyguların baskın olduğu bir duygu durumu olarak ifade etmiştir. Aristoteles ise mutluluğu bireyin amacına ulaşması ve yaşamdan tatmin olmasıyla ilişkilendirmiştir.

Üzüntü, bir kayıp, başarısızlık ya da hayal kırıklığı gibi bir durum karşısında hissedilen temel duygulardan birisidir. Sevilen bir şeyi ya da birini kaybetme durumunda hedeflere ulaşamama ya da hayal kırıklığına uğrama durumunda ortaya çıkmaktadır. Keder, hüznün, melenkoli gibi farklı tonlarda kendini gösterebilir. Kişinin yaşamındaki olayları anlamlandırmasına ve uyum sağlamasına yardımcı olmaktaadır (Gross, 1998). Üzüntü durumunda kalp atış hızı düşebilir, yüz ifadelerinde çökkünlük gözlenebilir ve hormon salgımlarında artış meydana gelebilmektedir (Ekman, 1992).

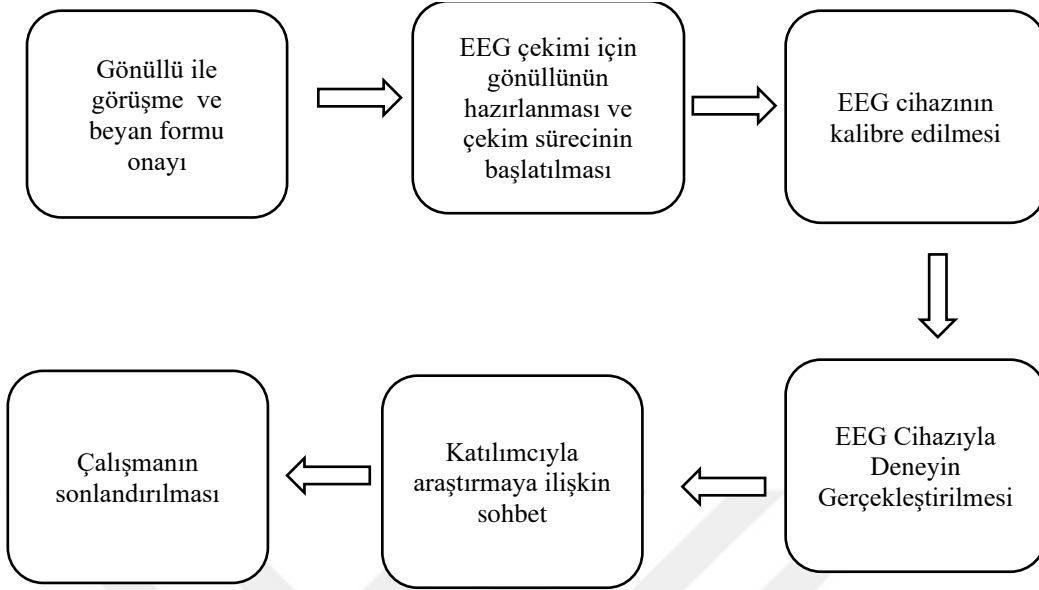
Korku, potansiyel bir tehdit, tehlike veya zarar algısına karşı verilen temel bir duygusal tepki olarak değerlendirilmektedir. Korku duygusu bireyleri tehlikeden uzak durmaya veya tehditle başa çıkmak için harekete geçmeye motive edebilmektedir. Korku dikkat artışı veya tehlikeyle baş etme davranışıyla sonuçlanabilmektedir. Bireysel deneyimler, genetik yatkınlık ve sosyal öğrenme gibi faktörlerle şekillenebilir. Korku sırasında vücutta kalp atışının hızlanması,

nefes alıp vermede artış, kas gerginliği, terleme ve deri hassasiyetinde artış gibi çeşitli fiziksel değişiklikler meydana gelmektedir (Lang vd., 2000).

Nefret, genellikle öfke ve tiksindenin kombinasyonu olarak görülmektedir. Öfke bireyin tehdit ve adaletsizliğe verdiği tepki olarak değerlendirilirken tiksine, bireyin belirli bir kişiyi ya da grubu itici veya aşağı görmesiyle ilişkilendirilmektedir (Sternberg, 2003). Nefret durumunda kişinin tehdit algısı artmakta ve savunmacı veya saldırgan bir tepkinin geliştirilmesine yol açmaktadır (Zeki & Romaya, 2008). Nefret bireyler arasında çatışmalara yol açabilmekte, toplumsal düzeyde ayrımcılık, önyargı ve şiddet gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bununla birlikte toplumsal bağların zayıflamasına ve bireyler arasında kutuplaşmaya neden olabilmektedir (Allport, 1954).

Heyecan, bir kişinin beklenmedik bir olay ya da değişiklik karşısında hissettiği ani bir duygu yoğunluğudur. Bu durum bireyin dikkatini toplamasına, enerjisini artırmasına ve çevresindeki olaylara hızlı bir şekilde tepki vermesine olanak tanımaktadır (Lazarus, 1991). Bazen kısa süreli mutluluk ve eğlence gibi olumlu duygularla bağlantılıyken bazen de gerginlik ve stres gibi olumsuz durumla ilişkili olabilmektedir. Heyecan durumunda kalp atış hızında artış, nefes alıp vermede artış, kas gerginliği ve terleme gibi fizyolojik tepkiler meydana gelebilmektedir (Levenson, 1994).

Şekil 4.1: Araştırma Akış Şeması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmaya 30 serbest meslek kazanç sahibi ve 31 ücret geliri elde edenler katılmıştır. Böyle bir ayrımın yapılmasının sebebi serbest meslek kazancı elde edenlerle ücret geliri elde edenlerin ne kadar vergi ödediklerine ilişkin farkındalıklarının farklı olmasıdır. Şöyle ki ücret geliri elde edenlerin ödemesi gereken vergi stopaj yoluyla kesildiği için ne kadar vergi ödediklerine ilişkin çok fazla farkındalıkları yoktur.

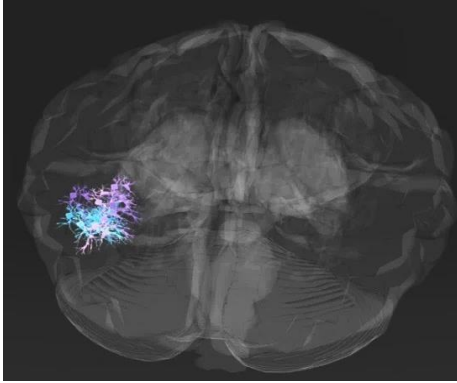
Katılımcılara kar topu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda duygu durumuna verilen tepkilerde genellikle sol prefrontal kortekste aktivasyon görülmüştür. Serbest meslek kazancı elde edenlerde daha çok tepki meydana gelirken ücret geliri elde edenlerde vergiye karşı tepki meydana gelmediği de görülmüştür. Ücret geliri elde eden 31 katılımcıdan 11'i vergi senaryolarına karşı hiç tepki vermemiştir. Duygusal telkinlere tepki verilirken vergi senaryolarına karşı herhangi bir tepki verilmiştir.

İnsan beyin dalgaları 4 Hz altı Delta, 4-7 Hz Teta, 8-12 Hz alfa, 13-15 Hz Beta ve 16-40 Hz Gamma olarak sıralanmaktadır. Zihin ve yaş durumuna göre bu dalgaların yoğunluğu beynimizde değişmektedir.

Bireye, dışarıdan farklı duysal özelliklerde (görsel, işitsel, somatoduysal vb.) uygulanan uyaranlarla EEG’de oluşan değişimler ve yanıtlar Uyarılma Potansiyeli (UP) olarak isimlendirilir. Çevreden alınan uyarılar, primer duysal sistemlerde işlendikten sonra unimodal asosiyasyon alanlarına ve multimodal asosiyasyon alanlarına iletilir (Mesulam, 1998). UP, organizmanın içinden veya dışarıdan uygulanan uyaranın etkisiyle, beyinde sürekli varolan spontan elektriksel etkinlikte, bu uyaranın işlenmesiyle oluşan elektrofizyolojik bir yanıttır.

Esslen ve diğerleri yüz ifadelerinin pozitif veya negatif bir duyguyu yansıtmamasından bağımsız olarak her tip duygu sunumunda prefrontal kortekste EEG aktivasyonu bildirmişlerdir. Benzer şekilde, Harmon Jones duygusal işlemlerde prefrontal korteksin önemini göstermişlerdir. Tepkiler brainwiz programıyla şu şekilde görselleştirilmektedir.

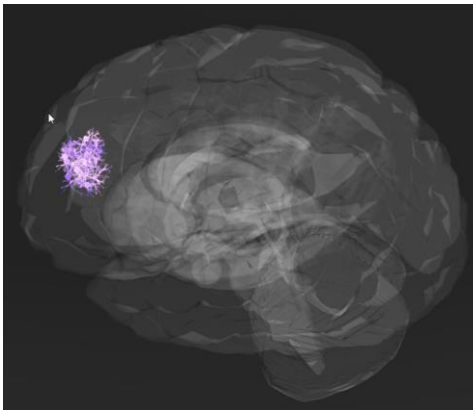
Resim 4.1 Sol Oksipital Korteks Beyin Tepkisi

Sol oksipital kortekste aktivasyon ifade edilmektedir. Dalga boylarında renkler ise mavi (teta), mor (alfa), pembe (beta), turuncu (gama) dalga boyunu ifade etmektedir (Resim 4.2) .

Kaynak: Emotiv BrainViz

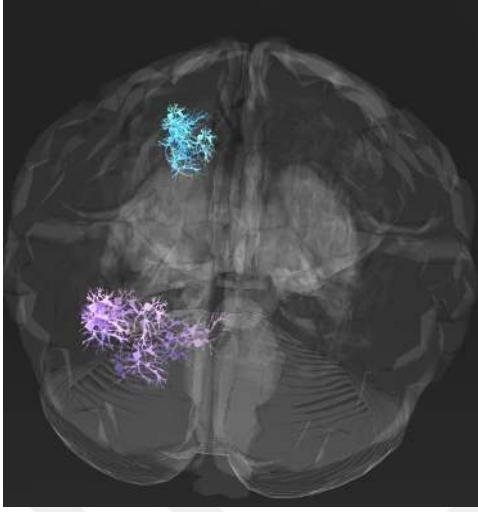
Resim 4.2 Sol Prefrontal Korteks Beyin Tepkisi

Sol prefrontal kortekste aktivasyon ifade edilmektedir. Dalga boyu beta ve gama olarak gerçekleşmiştir (Resim 4.3)

Kaynak: Emotiv BrainViz

Resim 4.3: Sol Oksipital ve Prefrontal Korteks Beyin Tepkisi

Sol prefrontal korteks ve sol oksipital kortekste aynı anda aktivasyonun meydana geldiği katılımcılar da olmuştur. Onların tepkisini de görseldeki gibi ifade etmek mümkündür. Sol prefrontal kortekste teta, alfa dalga boyunda tepki meydana gelirken sol oksipital bölgede beta, gama dalga boyunda tepki meydana gelmiştir (Resim 4.4).

Kaynak: Emotiv BrainViz

4.1.1.Ücret Geliri Elde Edenlerin Verdiği Tepki

Ücret geliri elde eden 31 katılımcının 17'si erkek 14'ü kadındır. Katılımcıların 9'unda vergi senaryolarına karşı hiç tepki meydana gelmemiştir. 4 katılımcı vergi senaryolarına karşı sadece bir durumda tepki vermiştir. Tepki verilmeyen senaryolar herkeste aynı olmayıp farklılaşmaktadır. Meslek grupları itibarıyla madenci (6), akademisyen (6), memur (9), işçi (10) olarak gruplandırılmıştır. İşçilerin 7 tanesinde vergiye karşı herhangi bir tepki yokken 1 tanesinde sadece bir duruma karşı tepki vardır. Akademisyenlerden bir tanesinin herhangi bir tepkisi yokken bir tanesinin de sadece bir duruma tepkisi vardır. Üç memurun ve bir madencinin de sadece bir duruma tepkisi vardır. Tepkisiz olanların 7 tanesini işçiler oluşturmaktadır. Bu durum eğitim seviyesi ile vergi farkındalığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesi düşük olanlar vergiye karşı herhangi bir tepki vermemektedir. Bu durumun nedeni olarak ne kadar vergi ödediklerinin farkında olmamaları ya da vergiye ilişkin bilgilerinin olmaması olabilir.

Çalışmaya katılan 6 madencinin 5 tanesinde tepki vardır ancak bir madencide sadece bir duruma karşı tepki vardır. Tepkiler incelendiğinde madencilerin vermiş olduğu tepkinin daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu durum da gelirin elde edildiği unsur ve vergi uyumu arasındaki bağlantının var olduğunu desteklemektedir. Gelirin elde edildiği unsur zorlaştıkça insanlar kazançlarının daha az kısmını vergi

olarak vermek istemektedir. Madencilerin vergiye karşı vermiş olduğu tepkiler de bu durumu desteklemektedir.

Çalışmaya katılan kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Cihazın kullanımını gören kadınların çoğu çalışmaya katılmaktan vazgeçmiştir. Ayrıca cihazın saç derisine değmesi gerektiği için saçlarının bozulacağı endişesiyle de çalışmaya katılmak istememişlerdir. Kadın ve erkek tepkileri değerlendirildiğinde 14 kadından 6'sında hiç tepki meydana gelmemiştir. Bir kadın sadece bir senaryoya tepki verirken bir kadın iki senaryoya tepki vermiştir. Bir kadın 4 senaryoya tepki vermiştir. Beş kadın tüm senaryolara tepki vermiştir. Erkeklerin ise 9 tanesi tüm senaryolara tepki vermiştir. 3 tanesinde herhangi bir tepki meydana gelmemiştir. 3 tanesi 2 senaryoya tepki verirken bir tanesi bir senaryoya tepki vermiştir. Bir kişi de sadece bir senaryoya tepki vermemiştir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadınların erkeklerden daha az tepki verdiği görülmektedir.

Katılımcılar medeni halleride göre değerlendirildiğinde erkeklerin sekizi bekar dokuz tanesi evlidir. Bekarların dört tanesinde tüm senaryolara tepki varken iki tanesinde herhangi bir tepki yoktur. İki tanesi iki senaryoya tepki vermiş bir tanesi de sadece bir senaryoya tepki vermemiştir. Evlilerden beş tanesi tüm senaryolara tepki vermiştir. Bir tanesi herhangi bir senaryoya tepki vermemiştir. Bir kişi bir senaryoya bir kişi de iki senaryoya tepki vermiştir. Bir kişi de bir senaryoya tepki vermemiştir.

Çalışmaya katılanlar yaşları itibariyle değerlendirildiğinde en küçük katılımcı 22 yaşındayken en büyük katılımcı 46 yaşındadır. Katılımcıların yaşları genellikle 30-40 yaş aralığındadır. Katılımcıların yaş ortalaması ise 35'tir. 22 yaşında olan en küçük katılımcıda vergi senaryolarına karşı herhangi bir tepki meydana gelmemiştir. 46 yaşında olan en büyük katılımcıda da herhangi bir tepki meydana gelmemiştir.

Katılımcıların genelde sol prefrontal korteksinde ya da sol oksipital bölgesinde aktivasyon meydana geldiği görülmektedir. Bu kısımlar duyguların işlendiği kısım olarak kanıtlandığı için ve vergi senaryolarında da bu kısımlardaki aktivasyon kanıtlandığı için vergi uyumunda duyguların etkili olduğu kanıtlanmış durumdadır.

4.1.2. Serbest Meslek Kazanç Sahiplerinin Verdiği Tepki

Gelir vergisi mükelleflerinden serbest meslek kazanç sahipleri ile ücret geliri elde edenlerin beyan usulüne bağlı olarak vergiye ilişkin farkındalıkları değişmektedir. Bundan dolayı örneklem grubunda serbest meslek kazanç sahipleri ile ücret geliri elde edenler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Serbest meslek kazancı elde edenler 15 kadın ve 15 erkekten oluşmaktadır. Doktor (5 kişi), veteriner (4 kişi), psikolog (4 kişi), mimar (2 kişi), mühendis (2 kişi), avukat (7 kişi), noter (1 kişi), diş hekimi (3 kişi), psikiyatr (2 kişi) olmak üzere toplam 30 kişi katılmıştır.

Serbest meslek kazanç sahiplerinde kadın erkek dağılımı eşit olarak sağlanabilmiştir. Her ne kadar katılımcıların deneye ilişkin kötü ön yargıları olsa da açıklama yaptıktan sonra katılmayı kabul etmişlerdir. Erkeklerin 8 tanesi tüm senaryolara tepki vermiştir. Üç tanesi üç senaryoya tepki verirken iki tanesi iki senaryoya tepki vermiş bir tanesi bir senaryoya tepki vermiştir. Kadınların ise on bir tanesi tüm senaryolara tepki vermiştir. İki tanesi üç senaryoya tepki vermiş bir tanesi dört senaryoya tepki vermiştir. Bir kadında ise hiç tepki meydana gelmemiştir.

Erkeklerin sekiz tanesi evli 7 tanesi bekardır. Evli erkeklerden bir tanesi sadece olumsuz durumlara tepki vermiş bir tanesi olumlu durumlara tepki vermiş bir tanesi 3 duruma tepki vermiş 5 tanesi tüm durumlara tepki vermiştir. Bekar erkeklerin ise iki tanesi iki duruma tepki vermiş bir tanesi bir duruma tepki vermiş bir tanesi hiçbir duruma tepki vermemiştir. Kadınların ise 6 tanesi bekar 9 tanesi evlidir. Evli kadınların altı tanesi tüm senaryolara tepki verirken bir tanesi 4 senaryoya tepki vermiş ve iki tanesi iki senaryoya tepki vermiştir. Bekar kadınların ise beş tanesi tüm durumlara tepki verirken bir tanesi herhangi bir tepki vermemiştir.

Çalışmaya katılanların yaş ortalaması 37 dir. Erkeklerin yaş ortalaması 39 kadınların ise 35 tir. Erkeklerin en küçüğü 25 yaşında ve tüm senaryolara tepki vermiştir. En büyüğü ise 50 yaşındadır. En büyük erkek katılımcı da tüm senaryolara tepki vermiştir. Kadın katılımcıların yaş ortalaması ise 35'tir. En küçük kadın katılımcı 25 yaşındadır ve iki tanedir. Birisinde herhangi bir tepki yoktur. Diğeri tüm senaryolara tepki vermiştir.

Serbest meslek kazanç sahiplerinde de genellikle sol prefrontal kortekste ve sol oksipital bölgede aktivasyon vardır. Serbest meslek kazanç sahiplerinde 1 kişide herhangi bir aktivasyon yokken ücret geliri elde edenlerde 10 kişide aktivasyon olmaması verginin stopaj usulüyle alınmasının vergi farkındalığı üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır. Vergi farkındalığı da vergiye verilen tepkiyi etkilemekte ve vergi uyumunu etkilemektedir.

4.2. Anket Bulguları

Ankete 511 kişi katılmıştır. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımında katılımcıların 260 (yüzde 50,9)' ı erkek, 251 (yüzde 49,1)' i kadındır. Katılımcıların yaşa göre dağılımında katılanların 102 kişi (yüzde 20)' si 36-40 yaş aralığındadır. 84 kişi (yüzde 16,4) 41-45 yaş aralığındayken, 83 kişi (yüzde 16,2) 31-35 yaş grubundadır. 81 kişi (yüzde 15,9) 26-30 yaş grubunda ve 73 kişi (yüzde 14,3) 46-50 yaş grubundadır. 55 kişi (yüzde 10,8) 18-25 yaş grubunda yer alırken 27 kişi (yüzde 5,3) 51-55 yaşa grubunda yer almaktadır. Katılımcıların medeni duruma göre dağılımında katılımcılardan 272 kişi (yüzde 53,2) bekarken 239 kişi (yüzde 46,8) evlidir. Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde 174 kişi (yüzde 34,1) lisans mezunu ve 135 (yüzde 26,4) kişi lise mezunudur. 36 kişi (yüzde 7) lisansüstü mezunken 46 kişi (yüzde 9) önlisans mezunudur. 120 kişi (yüzde 23,5)de diğer okullardan mezun olmuştur. Katılımcıların Mesleki Faaliyetini Yürüttüğü Yere Göre Dağılımı incelendiğinde çalışmaya en çok katılım 114 kişi (yüzde 22,3) ile Gökçebeyden sağlanmıştır. 98 kişi (yüzde 19,2) Çaycuma , 85 kişi (yüzde 16,6) Merkez , 69 kişi (yüzde 13,5) Devrek, 45 kişi (yüzde 8,8) Ereğli, 26 kişi (yüzde 5,1) Alaplı, 42 kişi (yüzde 8,2) Kozlu, 32 kişi (yüzde 6,3) Kilimli' den katılım sağlamıştır.

Tablo.4.1 Demografik Faktörler

Cinsiyet	n	Yaş	n	Eğitim Durumu	n	Mesleki Faaliyetin Yürütüldüğü Yer	n
Kadın	251	18-25	27	Lise	135	Çaycuma	98
Erkek	260	26-30	81	Önlisans	46	Merkez	85
		31-35	83	Lisans	174	Kozlu	42
Medeni Durum n		36-40	102	Lisansüstü	36	Ereğli	45
		41-45	84	Diğer	120	Alaplı	26
Evli	239	46-50	73			Gökçebey	114
Bekar	272	51+	27			Devrek	69
						Kilimli	32
Toplam	511						

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Anket bulguları analiz edilirken Parametrik ve Non parametrik test yapılmıştır. Senaryoların olumlu ve olumsuz durumu kendi içinde karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Çünkü manipülasyonla olumlu ve olumsuz duygu oluşturulmaya çalışılmış ve bu duyguların vergi uyum davranışına etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. İki grup arasında farklılık olup olmadığını anlamak için farklılık analizi yapılmıştır. Olumlu ve olumsuz duygu durumunu içeren senaryolarda kendi içinde farklılık analizleri yapılarak karşılaştırılmıştır. Model 1 de duygu durumlarının kendi içinde (olumlu olumsuz) vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır. Model 2’de olumlu duygu durumunun vergi uyumuna etkisi araştırılırken Model 3’te olumsuz duygu durumunun vergi uyumuna etkisi araştırılmıştır.

Modeld 4 duygularla vergi uyum davranışı arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun için de korelasyon testi yapılmıştır. Veriler normal dağılmadığı için spearman korelasyon testi yapılmıştır. Her senaryonun baskın duyguları tespit edilmiş ve korelasyon analizi yapılmıştır. Normallik dağılımını sağlayan verilere parametrik testlerden regresyon analizi yapılmıştır.

Model 5’ te demografik faktörlerin vergi uyum davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bunun için demografik faktörlerin vergi uyum davranışı üzerindeki etkisi için parametrik ve non parametrik testler kullanılmıştır.

Anket bulguları SPSS analiz programından faydalanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizlerinde kullanılan Non- parametrik testler daha

az koşulun varlığında uygulanabilen testlerdir. Parametrik testlerin hemen hemen hepsinin uygulanabilmesi için en azından verilerin normal dağılıma uyması, varyansların homojen olması her testte farklı olmak üzere başka koşulların da sağlanması gerekmektedir. Parametrik testler non-parametrik testlere göre daha güçlü ve esnektir. Birçok bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin incelenmesine yardımcı olmanın yanında, birbirleri ile olan etkileşimlerin değerlendirilmesinde de yardımcı olur. Genel olarak non- parametrik testlerde nominal, ordinal ya da normal dışı dağılım gösteren sayısal veriler analiz edilebilmektedir. Normal dağılıma uygun verilere nonparametrik test uygulanması pek hatalı sayılmazken normal dışı dağılım gösteren verilere parametrik test uygulanması daha sakıncalıdır. Her testin uygulanabilmesi için genel koşulların neler olduğu ve verilerin bu koşullara uygunluğunun nasıl saptanacağını iyi bilinmesi gerekmektedir. Eğer koşulların sağlanıp sağlanmadığı bilinmiyorsa verilerin analizinde nonparametrik test kullanılması daha güvenli olur (Balcı & Ahi, 2020).

Çalışmada nonparametrik testlerden Mann- Whitney U Testi yapılmıştır. Bu teknik aralıksız ölçülen iki bağımsız grup arasındaki farklılıklar testi için kullanılır. Bu test bağımsız örnekler için uygulanan t-testlerinin parametrik olmayan alternatifidir. T- testinde olduğu gibi, iki grubun ortalamalarının karşılaştırılması yerine, Mann- Whitney U testi grupların medyanlarını karşılaştırır. Sürekli değişkenlerin, iki grup içerisinde, değerlerini sıralı hale dönüştürür. Böylece iki grup arasındaki sıralamanın farklı olup olmadığını değerlendirir. Değerler sıralı hale dönüştürüldüğü için değerlerin asıl dağılımları önemli değildir. Kruskal - Wallis testi (Bazen Kruskal Wallis H testi olarak da geçer) gruplar arası tek yönlü varyans analizinin (One- way ANOVA) nonparametrik alternatifidir. Bu analiz sürekli değişkenlere sahip üç ya da daha fazla grup için karşılaştırma yapmayı sağlamaktadır. Değerler sıralı hale çevrilir ve her grup için sıralı ortalamalar karşılaştırılır. Bu bir gruplar arası analizdir (Balcı & Ahi, 2020).

Daha sonra korelasyon testleri yapılmış ve Spearman Korelasyon testi yapılmıştır. Değişkenlerin dağılımının normal olduğu ya da normale yakın olduğu durumlarda Pearson korelasyon katsayısı kullanıldığı halde, değişkenlerin dağılımının normallikten uzak olduğu durumlarda spearman sıra korelasyonu

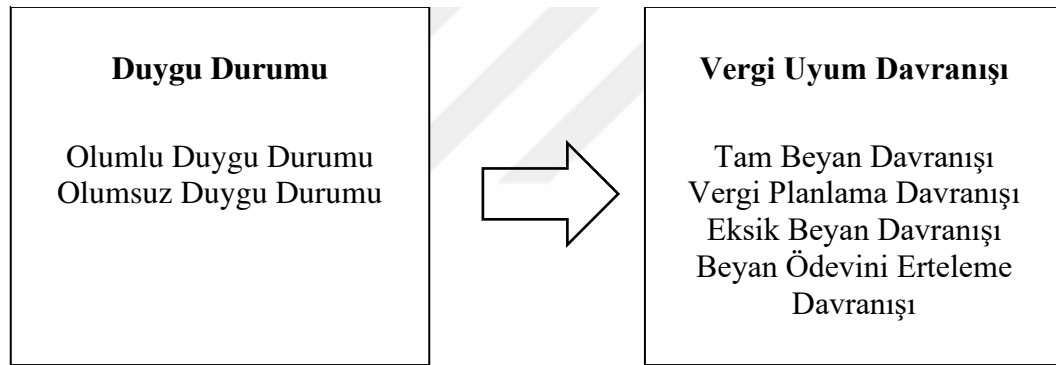
kullanılmaktadır. Değişkenlerin tam değerinin kullanılmadığı veya kesin değerinin bulunmadığı durumlarda elde bulunan verileri vasıflarına göre sayılarla sıralamak mümkün olmaktadır. Eğer değişkenler bu şekilde sıralanmışsa bu durumda Spearman Sıra Korelasyonu kullanılmaktadır. Yani Spearman'ın sıra korelasyonu Pearson'ın sıralı verilerle kullanılmak üzere tasarlanmış parametrik olmayan bir versiyonudur.

Bu çalışma kapsamında anket yöntemiyle test edilen modeller aşağıda sunulmuştur.

4.2.1. Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu deneysel tasarım kapsamında test edilen model Şekil 4.2'de ve hipotezler şeklin hemen altında sunulmuştur.

Şekil 4.2: Duygu Durununun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotezler:

H1: Duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1a: Duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1b: Duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1c: Duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1d: Duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Çalışma kapsamında incelenen ilk senaryolardan biri olan beyannamenin hazırlanması (olumlu duygu durumu) ve hazırlanmamasının (olumsuz duygu durumu) vergi uyum davranışı üzerindeki farklılıklara ilişkin bulgular Tablo 4.2’de ve Tablo 4.3’te sunulmuştur.

Senaryo/Bağımsız Değişken: Beyannamenin hazırlanması/Beyannamenin hazırlanmaması,

Tablo.4.2: Beyannamenin Hazırlanması/Beyannamenin Hazırlanmamasına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Vergi Uyum Davranışı	Duygu Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Tam Beyan Etme	Olumlu	482	570,92	6,49	1,19
	Olumsuz	461	368,57	5,57	1,38
	Toplam	943			
Vergi Planlama	Olumlu	482	493,35	6,41	1,33
	Olumsuz	461	449,68	6,25	1,35
	Toplam	943			
Eksik Beyan	Olumlu	482	369,03	1,80	1,63
	Olumsuz	461	579,66	3,06	1,75
	Toplam	943			
Beyan Ödevini Erteleme	Olumlu	482	361,40	1,69	1,46
	Olumsuz	461	587,64	3,04	1,69
	Toplam	943			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Beyannamenin hazırlanması/ beyannamenin hazırlanmamasına ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu (Tablo 4.2) incelendiğinde vergi uyum davranışına olumlu senaryoya 482, olumsuz senaryoya 461 olmak üzere toplam 943 kişi katılmıştır. Tam beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 570,92 olumsuz durumda 368,57 olmuştur. Vergi planlama davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 493,35 olumsuz durumda 449,68 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 369,03 olumsuz durumda 579,66 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 361,40 olumsuz durumda 587,64 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda ortalama 6,49 iken olumsuz durumda 5,57 olarak gerçekleşmiştir. Vergi planlama davranışında olumlu durumda ortalama 6,41

iken olumsuz durumda 6,25 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda ortalama 1,80 iken olumsuz durumda 3,06 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda ortalama 1,69 iken olumsuz durumda 3,04 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,19 iken olumsuz durumda 1,38 olarak gerçekleşmiştir. Vergi planlama davranışında olumlu durumda standart sapma 1,33 iken olumsuz durumda 1,35 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,63 iken olumsuz durumda 1,75 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda standart sapma 1,46 iken olumsuz durumda 1,69 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.3: Beyanname Hazırlanmasıyla İlgili Duygu Durumunun Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname Hazırlanmasıyla İlgili Duygu Durumu	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Ertelme
Mann-Whitney U	63420,500	100809,500	61471,500	57793,000
Z	-12,830	-3,191	-12,888	-13,848
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,001	,000	,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Beyannamenin hazırlanmasıyla ilgili duygu durumunun vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri (Tablo 4.3.) incelendiğinde beyanname hazırlanmasıyla ilgili duygu durumunun tam beyan etme, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Hipotez testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

H1: Duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1a: Duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Beyanname hazırlamaya ilişkin senaryoda duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre tam beyan etme davranışını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla H1a hipotezi reddedilememiştir.

H1b: Duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Beyanname hazırlamaya ilişkin senaryoda duygu durumunun vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,001; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre vergi planlama davranışını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla H1b hipotezi reddedilememiştir.

H1c: Duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Beyanname hazırlamaya ilişkin senaryoda duygu durumunun eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu olumsuz duygu durumuna göre eksik beyan davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1c hipotezi reddedilememiştir.

İlgili modelde değişkenler normal dağılım gösterdiğinden bağımsız örneklem t-testi de uygulanmıştır. Buna göre etki büyüklüğü η^2 hesaplanmıştır. Bağımsız örneklem t testi sonuçlarına göre beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz duygu durumu içinde olanların (ort.=3,06, ss.=1,75) olumlu duygu durumu içinde olanlara (ort.=1,80, ss.=1,63) göre daha çok eksik beyan davranışı niyeti gösterdikleri ve söz konusu etkinin büyük düzeyde olduğu ($\eta^2 = 1$ $t_{(941)}=-11,426$, $p=,000$) tespit edilmiştir.

H1d: Duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Beyanname hazırlamaya ilişkin senaryoda duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre beyan ödevini erteleme davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1d hipotezi reddedilememiştir.

Sonuç olarak beyanname hazırlamaya ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışı ile vergi planlama davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Senaryo/Bağımsız Değişken: Vergi dairesiyle olumlu iletişim/Vergi dairesiyle olumsuz iletişim

Tablo.4.4: Vergi Dairesiyle Olumlu/Olumsuz İletişime İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Vergi Uyum Davranışı	Duygu Durum	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Tam Beyan Etme	Olumlu	481	584,30	6,47	1,14
	Olumsuz	484	382,33	5,56	1,35
	Toplam	965			
Vergi Planlama	Olumlu	481	505,13	6,34	1,39
	Olumsuz	484	461,01	6,15	1,49
	Toplam	965			
Eksik Beyan	Olumlu	481	376,35	1,86	1,62
	Olumsuz	484	588,99	3,18	1,79
	Toplam	965			
Beyan Ödevini Erteleme	Olumlu	481	367,33	1,72	1,43
	Olumsuz	484	597,95	3,11	1,71
	Toplam	965			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vergi dairesiyle olumlu/olumsuz iletişime ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu (Tablo 4.4) incelendiğinde vergi uyum davranışına olumlu senaryoya 481, olumsuz senaryoya 484 olmak üzere toplam 965 kişi katılmıştır. Tam beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 584,30 olumsuz durumda 382,33 olmuştur. Vergi planlama davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 505,13 olumsuz durumda 461,01 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 376,35 olumsuz durumda 588,99 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 367,33 olumsuz durumda 597,95 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda ortalama 6,47 iken olumsuz durumda 5,56 olarak gerçekleşmiştir. Vergi planlama davranışında olumlu durumda ortalama 6,34 iken olumsuz durumda 6,15 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda ortalama 1,86 iken olumsuz durumda 3,18 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda ortalama 1,72 iken olumsuz durumda 3,11 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,14 iken olumsuz durumda 1,35 olarak gerçekleşmiştir. Vergi

planlama davranışında olumlu durumda standart sapma 1,39 iken olumsuz durumda 1,49 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,62 iken olumsuz durumda 1,79 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda standart sapma 1,43 iken olumsuz durumda 1,71 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.5: Vergi Dairesiyle İletişimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Dairesiyle İletişimle İlgili Duygu Durumu	Bağımlı değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Ertelleme
Mann-Whitney U	67677,500	105756,500	65104,000	60766,000
Z	-12,457	-3,065	-12,697	-13,806
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,002	,000	,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vergi Dairesiyle İletişimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri (Tablo 4.5) incelendiğinde beyanname hazırlanmasıyla ilgili duygu durumunun tam beyan etme, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Hipotezler:

H1: Duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1a: Duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin senaryoda duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre tam beyan etme davranışını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla H1a hipotezi reddedilememiştir.

H1b: Duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin senaryoda duygu durumunun vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,002; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre vergi

planlama davranışını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla H1b hipotezi reddedilememiştir.

H1c: Duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin senaryoda duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre vergi kaçırma davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1c hipotezi reddedilememiştir.

H1d: Duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin senaryoda duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre beyan ödevini erteleme davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1d hipotezi reddedilememiştir.

Sonuç olarak vergi dairesiyle iletişime ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışı ile vergi planlama davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Senaryo/Bağımsız Değişken: Olumlu Vergi Denetimi/Olumsuz Vergi Denetimi

Tablo 4.6: Olumlu Vergi Denetimi/ Olumsuz Vergi Denetimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Vergi Uyum Davranışı	Duygu Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Tam Beyan Etme	Olumlu	480	513,59	6,23	1,45
	Olumsuz	484	451,67	5,93	1,51
	Toplam	964			
Vergi Planlama	Olumlu	480	488,87	6,20	1,55
	Olumsuz	484	476,18	6,16	1,52
	Toplam	964			
Eksik Beyan	Olumlu	480	443,55	1,96	1,67
	Olumsuz	484	521,13	2,49	1,91
	Toplam	964			
Beyan Ödevini Erteleme	Olumlu	480	447,25	1,92	1,62
	Olumsuz	484	517,46	2,36	1,79
	Toplam	964			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumlu Vergi Denetimi/ Olumsuz Vergi Denetimine ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu (Tablo 4.6.) incelendiğinde vergi uyum davranışına olumlu senaryoya 480, olumsuz senaryoya 484 olmak üzere toplam 964 kişi katılmıştır. Tam beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 513,59 olumsuz durumda 451,67 olmuştur. Vergi planlama davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 488,87 olumsuz durumda 476,18 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 443,55 olumsuz durumda 521,13 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında sıra ortalaması olumlu durumda 447,25 olumsuz durumda 517,46 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda ortalama 6,23 iken olumsuz durumda 5,93 olarak gerçekleşmiştir. Vergi planlama davranışında olumlu durumda ortalama 6,20 iken olumsuz durumda 6,16 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda ortalama 1,96 iken olumsuz durumda 2,49 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda ortalama 1,92 iken olumsuz durumda 2,36 olarak gerçekleşmiştir. Tam beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,45 iken olumsuz durumda 1,51 olarak gerçekleşmiştir. Vergi planlama davranışında olumlu durumda standart sapma 1,55 iken olumsuz durumda

1,52 olarak gerçekleşmiştir. Eksik beyan davranışında olumlu durumda standart sapma 1,67 iken olumsuz durumda 1,91 olarak gerçekleşmiştir. Beyan ödevini erteleme davranışında olumlu durumda standart sapma 1,62 iken olumsuz durumda 1,79 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.7: Vergi Denetimiyle İlgili Duygu Durumunun Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimiyle İlgili Duygu Durumu	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	101238,500	113101,000	97463,500	99239,500
Z	-4,081	-,885	-4,906	-4,477
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,376	,000	,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Vergi denetimiyle ilgili duygu durumunun vergi uyumuna etkisine ilişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri (Tsblo 4.7) incelendiğinde beyanname hazırlanmasıyla ilgili duygu durumunun tam beyan etme, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Hipotezler:

H1: Duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H1a: Duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi denetimine ilişkin senaryoda duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre tam beyan etme davranışını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla H1a hipotezi reddedilememiştir.

H1b: Duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi denetimine ilişkin senaryoda duygu durumunun vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı (Asymp. Sig.=0,376; $p>0,005$) tespit edilmiştir. Dolayısıyla H1b hipotezi reddedilmiştir.

H1c: Duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi denetimine ilişkin senaryoda duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre eksik beyan davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1c hipotezi reddedilememiştir.

H1d: Duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Vergi denetimine ilişkin senaryoda duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,005$) tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre beyan ödevini erteleme davranışını daha az oluşturmaktadır. Dolayısıyla H1d hipotezi reddedilememiştir.

Sonuç olarak vergi denetimine ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde vergi planlama davranışı hariç olmak üzere anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.8: Model 1 İçin Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo

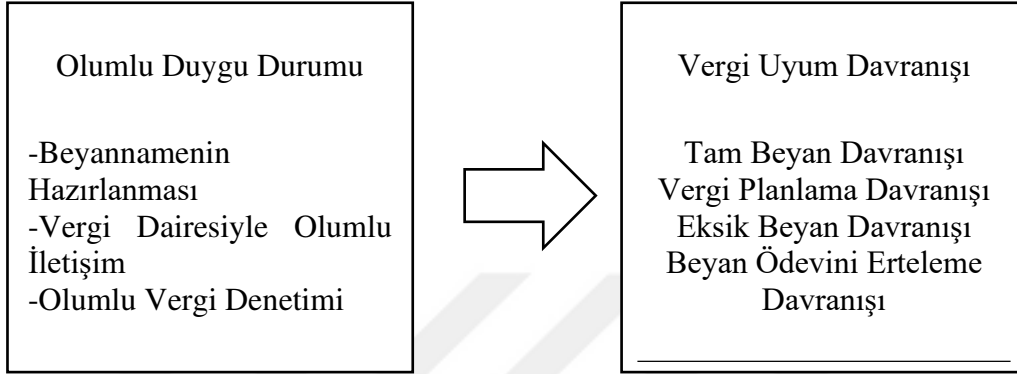
Hipotezler	Senaryolar		
	Beyannamenin Hazırlanması/Beyannamenin Hazırlanmaması	Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim/Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim	Olumlu Vergi Denetimi/Olumsuz Vergi Denetimi
H1:Duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul	Kabul	Kısmen kabul
H1a:Duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul	Kabul	Kabul
H1b:Duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul	Kabul	Ret
H1c:Duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul	Kabul	Kabul
H1d:Duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul	Kabul	Kabul

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.2. Olumlu Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu deneysel tasarım kapsamında test edilen model Şekil 4.3'te ve hipotezler hemen altında sunulmuştur.

Şekil 4.3: Olumlu Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotezler:

H2: Olumlu duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H2a: Olumlu duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H2b: Olumlu duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H2c: Olumlu duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H2d: Olumlu duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Analizler: Çalışma kapsamında incelenen olumlu duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerindeki farklılıklara ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo X te ve tablo y sunulmuştur.

Olumlu Senaryolar (Bağımsız Değişkenler): Beyannamenin Hazırlanması, Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim, Olumlu Vergi Denetimi

Tablo 4.9: Olumlu Senaryolara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Vergi Uyum Davranışı	Olumlu Duygu Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Tam Beyan Etme	Beyannamenin Hazırlanması	482	749,40	6,49	1,19
	Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim	481	730,03	6,47	1,14
	Olumlu Vergi Denetimi	480	686,44	6,23	1,45
	Toplam	1443			
Vergi Planlama	Beyannamenin Hazırlanması	482	744,91	6,41	1,33
	Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim	481	723,22	6,34	1,39
	Olumlu Vergi Denetimi	480	697,78	6,20	1,55
	Toplam	1443			
Eksik Beyan	Beyannamenin Hazırlanması	482	696,97	1,80	1,63
	Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim	481	720,99	1,86	1,62
	Olumlu Vergi Denetimi	480	748,15	1,96	1,67
	Toplam	1443			
Beyan Ödevini Erteleme	Beyannamenin Hazırlanması	482	696,23	1,69	1,46
	Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim	481	715,42	1,72	1,43
	Olumlu Vergi Denetimi	480	754,48	1,92	1,62
	Toplam	1443			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumlu senaryolara ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu (Tablo 4.9) incelendiğinde beyannamenin hazırlanmasına 482, vergi dairesiyle olumlu iletişim durumuna 481 ve olumlu vergi denetimine 480 olmak üzere toplam 1443 kişi katılmıştır.

Tam beyan davranışında beyannamenin hazırlanmasında sıra ortalaması 749,40, ortalama 6,49 ve standart sapma 1,19'dur. Vergi dairesiyle olumlu iletişim durumunda sıra ortalaması 730,03, ortalama 6,47, standart sapma 1,14'tür. Olumlu

vergi denetiminde sıra ortalaması 686,44, ortalama 6,23, standart sapma 1,45 olmuştur.

Vergi planlama davranışında beyannamenin hazırlanmasında sıra ortalaması 744,91, ortalama 6,41 ve standart sapma 1,33'tür. Vergi dairesiyle olumlu iletişim durumunda sıra ortalaması 723,22, ortalama 6,34, standart sapma 1,39'dur. Olumlu vergi denetiminde sıra ortalaması 697,78, ortalama 6,20, standart sapma 1,55 olmuştur.

Eksik beyan davranışında beyannamenin hazırlanmasında sıra ortalaması 696,97, ortalama 1,80 ve standart sapma 1,63'tür. Vergi dairesiyle olumlu iletişim durumunda sıra ortalaması 720,99, ortalama 1,86, standart sapma 1,62'dur. Olumlu vergi denetiminde sıra ortalaması 748,15, ortalama 1,96, standart sapma 1,67 olmuştur.

Beyan ödevini erteleme davranışında beyannamenin hazırlanmasında sıra ortalaması 696,23, ortalama 1,69 ve standart sapma 1,46' dır. Vergi dairesiyle olumlu iletişim durumunda sıra ortalaması 715,42, ortalama 1,72, standart sapma 1,43'tür. Olumlu vergi denetiminde sıra ortalaması 754,48, ortalama 1,92, standart sapma 1,62 olmuştur.

Tablo 4.10: Olumlu Senaryolara İlişkin Kruskal Wallis Test İstatistikleri

	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	10,635	5,460	5,774	7,936
df	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,005	,065	,056	,019

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumlu senaryolara ilişkin Kruskal Wallis test istatistikleri (Tablo 4.10) incelendiğinde olumlu senaryolara ilişkin duygu durumunun tam beyan etme ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Hipotezler:

H2a: Olumlu duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis testi sonucunda olumlu duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,005; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Beyannamenin hazırlanmasına ilişkin olumlu duygu durumu vergi dairesiyle olumlu iletişim ve olumlu vergi denetimine göre daha çok tam beyan etme davranışı ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla H2a reddedilememiştir.

H2b: Olumlu duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis testi sonucunda olumlu duygu durumunun vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı (Asymp. Sig.=0,065; $p>0,05$) tespit edilmiştir. Dolayısıyla H2b reddedilmiştir.

H2c: Olumlu duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis testi sonucunda olumlu duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı (Asymp. Sig.=0,056; $p>0,05$) tespit edilmiştir. Dolayısıyla H2c reddedilmiştir. İlgili modeldeki değişkenler normal dağıldığından tek yönlü ANOVA testi de yapılmıştır. Anova testi sonucunda da duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ($p=,29$; $p>,05$) tespit edilmiştir.

H2d: Olumlu duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis testi sonucunda olumlu duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,019; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu duygu vergi dairesiyle olumlu iletişim ve olumlu vergi denetimine göre daha az beyan ödevini erteleme davranışı oluşturmuştur. Dolayısıyla H2d reddedilememiştir.

Sonuç olarak olumlu duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturabildiği, beyannamenin hazırlanmasına ilişkin olumlu duygu durumunun diğer olumlu duygu durumlarına göre tam beyan etme davranışını daha çok, beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.11: Model 2 için Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo

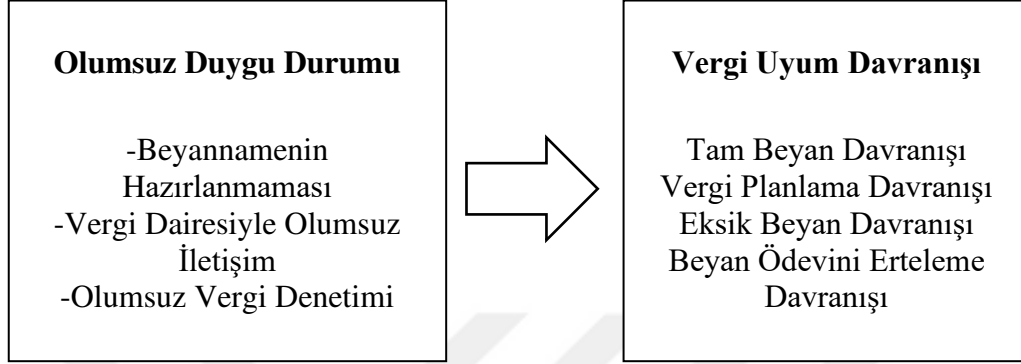
Hipotezler	Kabul/Ret
H2: Olumlu duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kısmen kabul
H2a: Olumlu duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul
H2b: Olumlu duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Ret
H2c: Olumlu duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Ret
H2d: Olumlu duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3. Olumsuz Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu deneysel tasarım kapsamında test edilen model Şekil 4.4'te ve hipotezler şekil 4.4'ün hemen altında sunulmuştur.

Şekil 4.4: Olumsuz Duygu Durumunun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotezler:

H3: Olumsuz duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H3a: Olumsuz duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H3b: Olumsuz duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H3c: Olumsuz duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

H3d: Olumsuz duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Analizler: Çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryoların vergi uyum davranışı üzerindeki farklılıklara ilişkin tanımlayıcı ve Kruskal- Wallis test istatistikleri Tablo 4.12' de ve Tablo 4.13' te sunulmuştur.

Tablo 4.12: Olumsuz Senaryolara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Vergi Uyum Davranışı	Olumsuz Duygu Durumu	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Tam Beyan Etme	Beyannamenin Hazırlanmaması	461	671,88	5,57	1,38
	Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim	484	666,73	5,56	1,35
	Olumsuz Vergi Denetimi	484	804,34	5,93	1,51
	Toplam	1429			
Vergi Planlama	Beyannamenin Hazırlanmaması	461	723,23	6,25	1,35
	Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim	484	702,14	6,15	1,49
	Olumsuz Vergi Denetimi	484	720,03	6,16	1,52
	Toplam	1429			
Eksik Beyan	Beyannamenin Hazırlanmaması	461	756,38	3,06	1,75
	Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim	484	778,72	3,18	1,79
	Olumsuz Vergi Denetimi	484	611,87	2,49	1,91
	Toplam	1429			
Beyan Ödevini Erteleme	Beyannamenin Hazırlanmaması	461	767,11	3,04	1,69
	Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim	484	782,59	3,11	1,71
	Olumsuz Vergi Denetimi	484	597,78	2,36	1,79
	Toplam	1429			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumsuz senaryolara ilişkin tanımlayıcı istatistik tablosu (Tablo 4.12) incelendiğinde beyannamenin hazırlanmamasına 461, vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumuna 484 ve olumsuz vergi denetimine 484 olmak üzere toplam 1429 kişi katılmıştır.

Tam beyan davranışında beyannamenin hazırlanmamasında sıra ortalaması 671,88, ortalama 5,57 ve standart sapma 1,38’dir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda sıra ortalaması 666,73, ortalama 5,56, standart sapma 1,35’tir. Olumsuz

vergi denetiminde sıra ortalaması 804,34, ortalama 5,93, standart sapma 1,51 olmuştur.

Vergi planlama davranışında beyannamenin hazırlanmamasında sıra ortalaması 723,23, ortalama 6,25 ve standart sapma 1,35'tir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda sıra ortalaması 702,14, ortalama 6,15, standart sapma 1,49'dur. Olumsuz vergi denetiminde sıra ortalaması 720,03, ortalama 6,16, standart sapma 1,52 olmuştur.

Eksik beyan davranışında beyannamenin hazırlanmamasında sıra ortalaması 756,38, ortalama 3,06 ve standart sapma 1,75'tir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda sıra ortalaması 778,72, ortalama 3,18, standart sapma 1,79'dur. Olumsuz vergi denetiminde sıra ortalaması 611,87, ortalama 2,49, standart sapma 1,91 olmuştur.

Beyan ödevini erteleme davranışında beyannamenin hazırlanmamasında sıra ortalaması 767,11, ortalama 3,04 ve standart sapma 1,69' dır. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda sıra ortalaması 782,59, ortalama 3,11, standart sapma 1,71'dür. Olumsuz vergi denetiminde sıra ortalaması 597,78, ortalama 2,36, standart sapma 1,79 olmuştur.

Tablo 4.13: Olumsuz Senaryolara İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	38,125	1,062	49,406	63,359
df	2	2	2	2
Asymp. Sig.	,000	,588	,000	,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumsuz senaryolara ilişkin kruskal wallis test istatistikleri (Tablo 4.13) incelendiğinde olumsuz senaryolara ilişkin duygu durumunun tam beyan etme, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Hipotezler:

H3a: Olumsuz duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis analizi sonucunda olumsuz duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim beyanname hazırlanmaması ve vergi denetimine ilişkin olumsuz duygu durumlarına göre daha az tam beyan davranışı oluşturmuştur.

İlgili modeldeki değişkenler normal dağılım gösterdiğinden tek yönlü ANOVA testi de yapılmıştır. ANOVA testi sonucunda da olumsuz duygu durumunun tam beyan etme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmekle birlikte söz konusu etkinin küçük bir etki olduğu görülmüştür (eta kare=,01; $F_{(2,1426)}=10,27$, $p<,01$).

H3b: Olumsuz duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis analizi sonucunda olumsuz duygu durumunun vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı (Asymp. Sig.= 0,588; $p>0,05$) tespit edilmiştir. Dolayısıyla H3b reddedilmiştir.

H3c: Olumsuz duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis analizi sonucunda olumsuz duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime yönelik olumsuz duygu durumu beyanname hazırlamama ve vergi denetimine ilişkin olumsuz duygu durumuna göre daha çok eksik beyan davranışı oluşturmuştur. Dolayısıyla H3c reddedilememiştir.

İlgili modeldeki değişkenler normal dağılım gösterdiğinden tek yönlü ANOVA testi de yapılmıştır. ANOVA testi sonucunda da olumsuz duygu durumunun vergi kaçırma davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit

edilmekle birlikte söz konusu etkinin küçük bir etki olduğu görülmüştür (eta kare=,02; $F_{(2,1426)}=19,637$, $p<,01$).

H3d: Olumsuz duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.

Kruskal-Wallis analizi sonucunda olumsuz duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu (Asymp. Sig.=0,000; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime yönelik olumsuz duygu durumu, beyannamenin hazırlanmaması ve vergi denetimine ilişkin olumsuz duygu durumuna göre daha çok beyan ödevini erteleme davranışı oluşturmuştur. Dolayısıyla H3d reddedilememiştir.

İlgili modeldeki değişkenler normal dağılım gösterdiğinden tek yönlü ANOVA testi de yapılmıştır. ANOVA testi sonucunda da olumsuz duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmekle birlikte söz konusu etkinin küçük bir etki olduğu görülmüştür (eta kare=,04; $F_{(2,1426)}=27,244$, $p<,01$).

Sonuç olarak olumsuz duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu, vergi dairesiyle iletişime yönelik olumsuz duygu durumunun diğer olumsuz duygu durumlarına göre tam beyan etme davranışını daha az, eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışını daha çok oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.14: Model 3 için Hipotez Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo

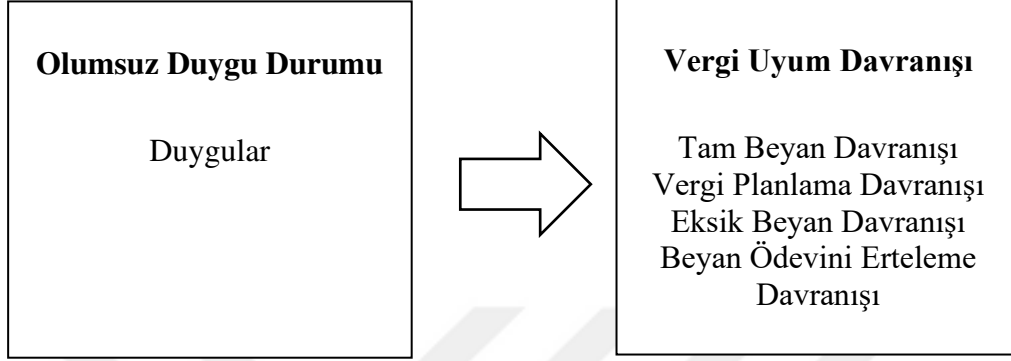
Hipotezler	Kabul/Ret
H3: Olumsuz duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kısmen kabul
H3a: Olumsuz duygu durumu tam beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul
H3b: Olumsuz duygu durumu vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Ret
H3c: Olumsuz duygu durumu eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul
H3d: Olumsuz duygu durumu beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur.	Kabul

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.4. Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bu deneysel tasarım kapsamında test edilen model Şekil 4.5’ te ve hipotezler şekil 4.5’in hemen altında sunulmuştur.

Şekil 4.5: Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotez:

H4: Duygular ile vergi uyum davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4a1: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular tam beyan davranışını pozitif yönde etkiler.

H4a2: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular vergi planlama davranışını pozitif yönde etkiler.

H4a3: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular vergi kaçırma davranışını negatif yönde etkiler.

H4a4: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde etkiler.

H4b1: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular tam beyan davranışını negatif yönde etkiler.

H4b2: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular vergi planlama davranışını negatif yönde etkiler.

H4b3: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular vergi kaçırma davranışını pozitif yönde etkiler.

H4b4: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde etkiler.

Analizler:

Senaryo 1: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryo

Tablo 4.15: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

Duygular	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	482	1,00	7,00	1,1598	,70150
Suçlanmış	482	1,00	7,00	1,1224	,61136
Rahat	482	1,00	7,00	5,8548	1,67644
Mutlu	482	1,00	7,00	5,8465	1,71009
Sinirli	482	1,00	7,00	1,2282	,98523
Stresli	482	1,00	7,00	1,2116	,83631
Çaresiz	482	1,00	7,00	1,2075	,90190
Umutlu	482	1,00	7,00	5,0145	1,91009
Gergin	482	1,00	7,00	1,2054	,86592
Suçlu	482	1,00	7,00	1,2095	,90945
Güvende	482	1,00	7,00	4,8921	1,95606
Üzgün	482	1,00	7,00	1,2386	,96030
Şaşırılmış	482	1,00	7,00	1,2199	,92177
Güvensiz	482	1,00	7,00	1,3506	1,13143
Pişman	482	1,00	7,00	1,1992	,86137
Utanç	482	1,00	7,00	1,1743	,83996
Valid N (listwise)	482				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.15'teki ortalama değerler incelendiğinde beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryonun rahat, mutlu, umutlu ve güvende hissetme gibi olumlu duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.16: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	-,271**	-,337**	,320**	,289**	-,231**	-,212**	-,235**	-,183**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	-,235**	,173**	-,235**	-,239**	,120**	-,214**	-,299**	-,312**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 16’da spearman korelasyon analizi sonucunda olumlu duygulardan rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte olumsuz duyguların tam beyan davranışıyla ilişkisine de bakılmış, Spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırma, güvensizlik, çaresizlik, gergin olma, suçlu, üzgün olma, pişmanlık ve utanç duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.17: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	-,363**	-,393**	,351**	,358**	-,286**	-,328**	-,322**	-,282**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utancı
	Spearman rho	-,254**	,250**	-,324**	-,308**	,177**	-,297**	-,323**	-,343**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 17’de spearman korelasyon analizi sonucunda olumlu duygulardan rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının vergi planlama davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte olumsuz duyguların vergi planlama davranışı ile ilişkisine de bakılmış, Spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırma, güvensizlik, çaresizlik, gergin olma, suçlu, üzgün olma, pişmanlık ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.18: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	,274**	,244**	-,300**	-,313**	,246**	,282**	,250**	,220**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,220**	-,209**	,271**	,285**	-,161**	,271**	,287**	,273**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 18’de spearman korelasyon analizi sonucunda olumlu duygulardan rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının eksik beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Diğer duyguların da eksik beyan ile ilişkisine bakılmış, Spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırma, güvensizlik, çaresizlik, gergin olma, suçlu, üzgün olma, pişmanlık ve utanç duygularının eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.19: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Davranışı	Spearman rho	,262**	,255**	-,317**	-,326**	,235**	,285**	,245**	,241**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,250**	-,203**	,285**	,311**	-,149**	,294**	,266**	,277**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000	0,000	0,000
	n	482	482	482	482	482	482	482	482
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 19’da spearman korelasyon analizi sonucunda olumlu duygulardan rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Öte yandan diğer duyguların da beyan ödevini erteleme davranışıyla ilişkisine bakılmış, Spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırma, güvensizlik, çaresizlik, gergin olma, suçlu, üzgün olma, pişmanlık ve utanç duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Senaryo 4: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryo

Beyanname hazırlanmasına ilişkin olumsuz senaryoda beyannamenin mükellef tarafından kendisinin hazırlanmaya çalışıldığı ve sisteme yüklerken hatayla karşılaştığı durum varsayılmıştır.

Tablo 4.20: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoyada Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	461	1,00	7,00	3,8113	1,71476
Suçlanmış	461	1,00	7,00	1,7310	1,66854
Rahat	461	1,00	7,00	1,2755	,99784
Mutlu	461	1,00	7,00	1,3189	1,17965
Sinirli	461	1,00	7,00	4,5792	1,73102
Stresli	461	1,00	7,00	4,3362	1,68038
Çaresiz	461	1,00	7,00	3,7505	1,69802
Umutlu	461	1,00	7,00	1,3189	1,06743
Gergin	461	1,00	7,00	4,0542	1,68603
Suçlu	461	1,00	7,00	1,6876	1,56665
Güvende	461	1,00	7,00	1,4078	1,23828
Üzgün	461	1,00	7,00	3,7223	1,79520
Şaşırılmış	461	1,00	7,00	3,4165	1,84981
Güvensiz	461	1,00	7,00	3,7614	1,88573
Pişman	461	1,00	7,00	1,8698	1,74468
Utanç	461	1,00	7,00	1,6790	1,58833
Valid N (listwise)	461				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 20’de ortalama değerler incelendiğinde beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryonun sinirli, stresli ve gergin hissetme gibi olumsuz duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.21: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Korelasyon Testleri

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	şaşırmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	,049	,078*	,136**	,062	,006	-,018	-,008	-,032
	p	0,146	0,048	0,002	0,091	0,451	0,348	0,432	0,249
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
		çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	zgn	Pışman	Utanç
	Spearman rho	-,065	,116**	,007	,074	,089*	-,009	-,011	,010
	p	0,081	0,006	0,443	0,056	0,029	0,426	0,408	0,415
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk). **Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.21’de spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan suçlanmış hissetme duygusunun tam beyan etme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmekle birlikte rahat, umutlu ve güvende gibi olumlu duyguların da tam beyan etme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.22: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Tam beyan davranışı	Spearman rho	,049	,078*	,136**	,062	,006	-,018	-,008	-,032
	p	0,146	0,048	0,002	0,091	0,451	0,348	0,432	0,249
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utanc
	Spearman rho	-,065	,116**	,007	,074	,089*	-,009	-,011	,010
	p	0,081	0,006	0,443	0,056	0,029	0,426	0,408	0,415
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.22’de spearman korelasyon analizi sonucunda olumsuz duygulardan suçlanmış (Spearman rho=0,078; p=0,048; $p < 0,05$) duygusunun tam beyan etme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmekle birlikte rahat (Spearman rho=0,136; p=0,002; $p < 0,01$), umutlu (Spearman rho=0,116; p=0,006; $p < 0,01$) ve güvende (Spearman rho=0,089; p=0,029; $p < 0,05$) gibi olumlu duyguların da tam beyan etme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.23: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	,052	-,174**	-,129**	-157**	,016	,034	-,063	,018
	p	,134	,000	,003	,000	,363	,231	,088	,352
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	Duygular	Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	-,012	-,130**	,053	-160**	-,161**	,034	-,182**	-,192**
	p	,399	,003	,127	,000	,000	,235	,000	,000
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.23’de spearman korelasyon analizi sonucunda suçlanmış, suçlu, pişman ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmekle birlikte rahat, mutlu, umutlu ve güvende gibi olumlu duyguların da vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.24: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	-,015	,002	-,070	-,087	,056	,056	-,057	,007
	p	,371	,486	,067	,031	,113	,114	,112	,444
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utangaç
	Spearman rho	,114**	-,102*	,018	-,038	-,092*	-,005	,045	-,025
	p	,007	,014	,347	,209	,024	,455	,168	,299
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk). **Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.24’te spearman korelasyon analizi sonucunda çaresizlik duygusunun eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duygulardan mutlu ve umutlu olma duygusunun ise eksik beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.25: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Erteleme Davranışı	Spearman rho	-,005	-,024	-,060	- ,099*	,068	,041	-,105*	-,035
	p	,460	,307	,101	,017	,071	,187	,012	,224
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
	Duygular	Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utanc
	Spearman rho	,067	-,078*	,001	-,080*	-,117**	-,051	-,021	-,001
	p	,075	,048	,492	,043	,006	,138	,329	,488
	n	461	461	461	461	461	461	461	461
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.25'te spearman korelasyon analizi sonucunda şaşırma ve suçlu hissetme duygularının beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan mutlu, güvende olma ve umutlu olma gibi olumlu duyguların da beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Senaryo 2: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryo

Vergi dairesine ilişkin olumlu senaryoda mükellefin vergi dairesinden bilgi talep ettiği ve talebine olumlu yanıtın geldiği durum söz konusudur. İlgili senaryoda hangi duyguların yoğun bir şekilde hissedildiği ve bu durumun vergi uyumuna etkisi araştırılacaktır.

Tablo 4.26: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	481	1,00	7,00	1,1601	,73126
Suçlanmış	481	1,00	7,00	1,1414	,70473
Rahat	481	1,00	7,00	5,5177	1,75481
Mutlu	481	1,00	7,00	5,7630	1,68509
Sinirli	481	1,00	7,00	1,2287	,93635
Stresli	481	1,00	7,00	1,2349	,95137
Çaresiz	481	1,00	7,00	1,1559	,73216
Umutlu	481	1,00	7,00	4,7152	1,98640
Gergin	481	1,00	7,00	1,2370	,91171
Suçlu	481	1,00	7,00	1,2287	,96484
Güvende	481	1,00	7,00	4,4366	2,07179
Üzgün	481	1,00	7,00	1,1975	,84192
Şaşırılmış	481	1,00	7,00	1,2287	,91383
Güvensiz	481	1,00	7,00	1,2599	,90889
Pişman	481	1,00	7,00	1,1559	,72644
Utanç	481	1,00	7,00	1,1476	,71955
Valid N (listwise)	481				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.26'daki ortalama değerlere bakıldığında vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryonun rahat, mutlu, umutlu ve güvende hissetme gibi olumlu duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.27: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	-,192**	-,233**	,381**	,361**	-,232**	-,176**	-,204**	-,219**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	-,242**	,200**	-,272**	-,235**	,215**	-,201**	-,241**	-,253**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 27'deki spearman korelasyon testi sonucunda vergi dairesiyle olumlu iletişime yönelik senaryo için rahat, mutlu, umutlu, ve güvende duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği, korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının ise tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.28: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	-,222**	-,235**	,372**	,385**	-,191**	-,258**	-,215**	-,226**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	-,221**	,238**	-,285**	-,249**	,221**	-,217**	-,267**	-,266**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.28'deki spearman korelasyon testi sonucunda vergi daireleriyle olumlu iletişime yönelik senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının vergi planlama davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği, korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının ise vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.29: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	,165**	,189**	-,348**	-,408	,204**	,197**	,184**	,185**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utanc
	Spearman rho	,215**	-,268**	,276**	,196**	-,208**	,206**	,190**	,158**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 29'daki spearman korelasyon testi sonucunda vergi dairesiyle olumlu iletişime yönelik senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının eksik beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumsuz duyguların da eksik beyan davranışıyla ilişkisi incelenmiş, korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.30: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Erteleme Davranışı	Spearman rho	,162**	,207**	-,335**	-,389**	,164**	,171**	,212**	,172**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,216**	-,274**	,252**	,192**	-,215**	,208**	,213**	,181**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	481	481	481	481	481	481	481	481
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.30'daki spearman korelasyon testi sonucunda vergi dairesiyle olumlu iletişime yönelik senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte olumsuz duyguların da beyan ödevini erteleme davranışıyla ilişkisine bakılmış, korku, suçlanmışlık, sinirli, stresli, şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Senaryo 5: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryo

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda mükellef vergi dairesine ulaşmak istemiş ve istediği bilgilere ulaşamamıştır. Bu durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılacaktır.

Tablo 4.31: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	484	1,00	7,00	3,5537	1,87696
Suçlanmış	484	1,00	7,00	1,7459	1,69137
Rahat	484	1,00	7,00	1,3430	1,15207
Mutlu	484	1,00	7,00	1,3492	1,19522
Sinirli	484	1,00	7,00	5,3079	1,91924
Stresli	484	1,00	7,00	4,4711	1,75674
Çaresiz	484	1,00	7,00	3,9793	1,75626
Umutlu	484	1,00	7,00	1,3884	1,24692
Gergin	484	1,00	7,00	4,2521	1,89433
Suçlu	484	1,00	7,00	1,9628	1,79217
Güvende	484	1,00	7,00	1,3657	1,16742
Üzgün	484	1,00	7,00	4,0496	1,90064
Şaşırılmış	484	1,00	7,00	3,6901	2,01522
Güvensiz	484	1,00	7,00	4,1302	1,99004
Pişman	484	1,00	7,00	1,9112	1,79670
Utanç	484	1,00	7,00	1,6963	1,60121
Valid N (listwise)	484				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.31'deki ortalama değerlere bakıldığında vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryonun sinirli, stresli, çaresiz, gergin, üzgün ve güvensiz gibi olumsuz duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.32: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	-,054	,052	,093*	,103*	-,047	-,021	-,143**	-,087*
	p	,117	,125	,020	,012	,152	,319	,001	,027
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utanc
	Spearman rho	-,051	,109**	-,113**	,029	,103*	-,149**	-,066	-,045
	p	,131	,008	,007	,261	,012	,000	,073	,164
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk). **Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.32'deki spearman korelasyon testi sonucunda vergi dairesiyle olumsuz iletişime yönelik senaryo için şaşırmış, güvensiz, gergin ve üzgün duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da tam beyan davranışıyla ilişkisine bakılmış, rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.33: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	,053	-,128**	-,133**	-,168**	,129**	,081*	,019	,088*
	p	,124	,002	,002	,000	,002	,038	,337	,026
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,041	-,141**	,038	-,114**	-,198**	,069	-,140**	-,110**
	p	,185	,001	,204	,006	,000	,065	,001	,008
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.33'teki spearman korelasyon testi sonucunda vergi dairesiyle olumsuz iletişime yönelik senaryo için suçlanmış, suçlu, pişman ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı, sinirli, stresli ve güvensiz duygularının ise pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da vergi planlama davranışıyla ilişkisine bakılmış, rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.34: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	-,008	-,101*	-,072	-,028	,127**	,023	,031	,012
	p	,426	,013	,058	,268	,003	,305	,247	,397
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utanc
	Spearman rho	,072	-,092*	,098*	-,004	-,116**	,061	,000	-,034
	p	,058	,021	,016	,468	,005	,089	,497	,228
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.34'teki spearman korelasyon testi sonucunda sinirli ve gergin duygularının eksik beyan davranışını pozitif; suçlanmış duygusunun ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da eksik beyan davranışıyla ilişkisine bakılmış, umutlu ve güvende duygularının vergi kaçırma davranışını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.35: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Erteleme Davranışı	Spearman rho	,003	-,118**	-,125**	-,088*	,153**	,042	,000	,037
	p	,470	,005	,003	,027	,000	,177	,498	,207
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pışman	Utancı
	Spearman rho	,088*	-,133**	,132**	-,036	-,114**	,118**	-,002	-,025
	p	,027	,002	,002	,212	,006	,005	,480	,288
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.35'teki spearman korelasyon testi sonucunda sinirli, gergin, çaresiz ve üzgün, duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif; suçlanmış duygusunun ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da beyan ödevini erteleme davranışıyla ilişkisine bakılmış, mutlu, rahat, umutlu ve güvende duygularının ise beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Senaryo 3: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryo

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda mükellef vergi denetimine tabi tutulmakta ve denetim süreci olumlu sonuçlanmaktadır. Bu durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılacaktır.

Tablo 4.36: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	480	1,00	7,00	1,3729	1,04016
Suçlanmış	480	1,00	7,00	1,2812	,99794
Rahat	480	1,00	7,00	4,7667	1,93305
Mutlu	480	1,00	7,00	5,4938	1,86719
Sinirli	480	1,00	7,00	1,4833	1,25785
Stresli	480	1,00	7,00	1,4188	1,20787
Çaresiz	480	1,00	7,00	1,2708	,86547
Umutlu	480	1,00	7,00	4,1354	1,93970
Gergin	480	1,00	7,00	1,4979	1,33524
Suçlu	480	1,00	7,00	1,3104	1,05263
Güvende	480	1,00	7,00	3,8083	2,01475
Üzgün	480	1,00	7,00	1,3979	1,19759
Şaşırmış	480	1,00	7,00	1,4417	1,27475
Güvensiz	480	1,00	7,00	1,4792	1,23433
Pişman	480	1,00	7,00	1,3625	1,14404
Utanç	480	1,00	7,00	1,2708	,96363
Valid N (listwise)	480				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.36'daki ortalama değerler incelendiğinde vergi denetimine ilişkin olumlu senaryonun rahat, mutlu ve umutlu gibi olumlu duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.37: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Tam Beyan Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	-,220**	-,281**	,296**	,350**	-,186**	-,235**	-,283**	-,209**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanc
	Spearman rho	-,269**	,134**	-,222**	-,316**	,068	-,300**	-,246**	-,304**
	p	,000	,000	,000	,000	,070	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.37'deki spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumlu senaryo için rahat, mutlu ve umutlu duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumsuz duyguların da tam beyan davranışıyla ilişkisine bakılmış; korku, suçlanmış, sinirli, stresli, şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.38: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Vergi Planlama Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	-,262**	-,355**	,245**	,355**	-,302**	-,346**	-,309**	-,255**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	-,328**	,146**	-,324	-,357**	,129**	-,374**	-,338**	-,375**
	p	,000	,001	,000	,000	,002	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
	**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.38'deki spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumlu senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının vergi planlama davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumsuz duyguların da vergi planlama davranışıyla ilişkisine bakılmış; korku, suçlanmış, sinirli, stresli, şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.39: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Eksik Beyan Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	,195**	,204**	-,250**	-,340**	,237**	,264**	,278**	,242**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,316**	-,117**	,289**	,274**	-,113**	,317**	,319**	,265**
	p	,000	,005	,000	,000	,007	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
	*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk). **Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).								

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.39'daki spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumlu senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının eksik beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumsuz duyguların da vergi kaçırma davranışıyla ilişkisine bakılmış; korku, suçlanmış, sinirli, stresli, şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.40: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Erteleme Davranışı	Spearman rho	,181**	,180**	-,261**	-,313**	,222**	,272**	,219**	,190**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,322**	-,125**	,281**	,271**	-,103*	,268**	,242**	,233**
	p	,000	,003	,000	,000	,012	,000	,000	,000
	n	480	480	480	480	480	480	480	480
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.40'taki spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumlu senaryo için rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumsuz duyguların da beyan ödevini erteleme davranışıyla ilişkisine bakılmış, korku, suçlanmış, sinirli, stresli, şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının ise beyan ödevini erteleme davranışını arasında pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Senaryo 6: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryo

Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda vergi denetimi gerçekleştirilmekte ve denetim olumsuz sonuçlanmaktadır. Bu durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılacaktır.

Tablo 4.41: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoya Yönelik Duyguların Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Korku	484	1,00	7,00	6,2355	1,74286
Suçlanmış	484	1,00	7,00	6,3079	1,67130
Rahat	484	1,00	7,00	1,2769	1,03049
Mutlu	484	1,00	7,00	1,2190	,86905
Sinirli	484	1,00	7,00	5,8616	1,80620
Stresli	484	1,00	7,00	5,8988	1,78447
Çaresiz	484	1,00	7,00	5,5764	1,96247
Umutlu	484	1,00	7,00	1,4318	1,22833
Gergin	484	1,00	7,00	5,5764	1,97928
Suçlu	484	1,00	7,00	3,7128	2,72215
Güvende	484	1,00	7,00	1,3079	1,07400
Üzgün	484	1,00	7,00	5,2438	2,19977
Şaşırılmış	484	1,00	7,00	4,8182	2,43848
Güvensiz	484	1,00	7,00	5,3140	2,20402
Pişman	484	1,00	7,00	2,2851	2,18912
Utanç	484	1,00	7,00	2,1033	2,08059
Valid N (listwise)	484				

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.41’de ortalama değerlere bakıldığında vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryonun korku, suçlanmış, sinirli, stresli, çaresiz, gergin, üzgün, şaşırılmış, güvensiz gibi olumsuz duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.42: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Tam Beyan Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Tam Beyan Davranışı	Spearman rho	,089*	,123**	-,173**	-,147**	-,090*	-,094*	-,197**	-,180**
	p	,026	,003	,000	,001	,024	,020	,000	,000
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanc
	Spearman rho	-,106*	-,081*	-,148**	-,186**	-,118**	-,183**	-,125**	-,107**
	p	,010	,038	,001	,000	,005	,000	,003	,009
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.42’te spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryo için korku ve suçlanmış duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmişken, sinirli, stresli, şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının ise tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da tam beyan davranışıyla ilişkisine bakılmış, rahat, mutlu, umutlu, güvende duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4. 43: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Vergi Planlama Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırmış	Güvensiz
Vergi Planlama Davranışı	Spearman rho	,362**	,336**	-,291**	-,285**	,166**	,116**	,038	,087*
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,005	,200	,028
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanc
	Spearman rho	,070	-,239**	,109**	-,119**	-,210**	,083*	-,251**	-,215**
	p	,063	,000	,008	,004	,000	,033	,000	,000
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.43'te spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryo için korku, suçlanmış, sinirli, stresli, güvensiz, gergin ve üzgün duygularının vergi planlama davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmişken; suçlu, pişman ve utanç duygularının ise vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da vergi planlama davranışıyla ilişkisine bakılmış, rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.44: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Eksik Beyan Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Eksik Beyan Davranışı	Spearman rho	-,126**	-,149**	,127**	,149**	,069	,061	,139**	,172**
	p	,003	,001	,003	,001	,065	,090	,001	,000
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utancı
	Spearman rho	,072	,093*	,110**	,169**	,116**	,160**	,176**	,132**
	p	,057	,020	,008	,000	,005	,000	,000	,002
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.44’te spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryo için şaşırılmış, güvensiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmişken, korku ve suçlanmış duygularının ise eksik beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Öte yandan olumlu duyguların da vergi kaçırma davranışıyla ilişkisi incelenmiş, rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının eksik beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.45: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryonun Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisi

Vergi Uyum Davranışı	İstatistikler	Duygular							
		Korku	Suçlanmış	Rahat	Mutlu	Sinirli	Stresli	Şaşırılmış	Güvensiz
Beyan Ödevini Erteleme Davranışı	Spearman rho	-,112**	-,144**	,119**	,130**	,070	,067	,205**	,186**
	p	,007	,001	,004	,002	,061	,072	,000	,000
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
		Çaresiz	Umutlu	Gergin	Suçlu	Güvende	Üzgün	Pişman	Utanç
	Spearman rho	,090*	,092*	,143**	,194**	,073	,178**	,161**	,116**
	p	,024	,021	,001	,000	,055	,000	,000	,005
	n	484	484	484	484	484	484	484	484
*Korelasyon $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									
**Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır (tek kuyruk).									

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.45’te spearman korelasyon testi sonucunda vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryo için şaşırılmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmişken; korku ve suçlanmış duygularının ise beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Öte yandan olumlu duygularla da beyan ödevini erteleme davranışı arasındaki ilişkiye bakılmış, rahat, mutlu ve umutlu duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.46: Model 4 Hipotezlerinin Kabul/Ret Durumlarını Gösteren Tablo

Hipotezler	Beyanname Hazırlama Olumlu Senaryo	Beyanname Hazırlama Olumsuz Senaryo	Vergi Dairesiyle İletişim Olumlu Senaryo	Vergi Dairesiyle İletişim Olumsuz Senaryo	Vergi Denetimi Olumlu Senaryo	Vergi Denetimi Olumsuz Senaryo
H4a1: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular tam beyan davranışını pozitif yönde etkiler.	Kabul		Kabul		Kabul ¹	
H4a2: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular vergi planlama davranışını pozitif yönde etkiler.	Kabul		Kabul		Kabul	
H4a3: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular eksik beyan davranışını negatif yönde etkiler.	Kabul		Kabul		Kabul	
H4a4: Olumlu duygu durumuna yönelik senaryoda olumlu duygular beyan ödevini erteleme davranışını negatif yönde etkiler.	Kabul		Kabul		Kabul	
H4b1: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular tam beyan davranışını negatif yönde etkiler.		Ret		Kabul ⁴		Kabul ⁸
H4b2: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular vergi planlama davranışını negatif yönde etkiler.		Kabul ²		Kabul ⁵		Kabul ⁹
H4b3: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular vergi kaçırma davranışını pozitif yönde etkiler.		Kabul ³		Kabul ⁶		Kabul ¹⁰
H4b4: Olumsuz duygu durumuna yönelik senaryoda olumsuz duygular beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde etkiler.		Ret		Kabul ⁷		Kabul ¹¹
Açıklamalar:						

¹Bu senaryoda güvende duygusu diğer olumlu duygulara göre çok baskın hissedilmemekle birlikte söz konusu duygunun tam beyan davranışıyla arasındaki ilişki anlamsız çıkmıştır.

²İlgili senaryoda suçlanmış, suçlu, pişman ve utanç duyguları ile vergi planlama davranışı arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

³İlgili hipotez sadece çaresizlik duygusu açısından kabul edilmiştir. Başka bir deyişle sadece çaresizlik duygusu ile vergi kaçırma davranışı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

⁴Şaşırmış, güvensiz, gergin ve üzgün duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

⁵Suçlanmış, suçlu, pişman ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

⁶Sinirli ve gergin duygularının vergi kaçırma davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

⁷Sinirli, gergin, çaresiz ve üzgün duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

⁸Sinirli, stresli, şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

⁹Suçlu, pişman ve utanç duygularının vergi planlama davranışını negative yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

¹⁰Şaşırmış, güvensiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının vergi kaçırma davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

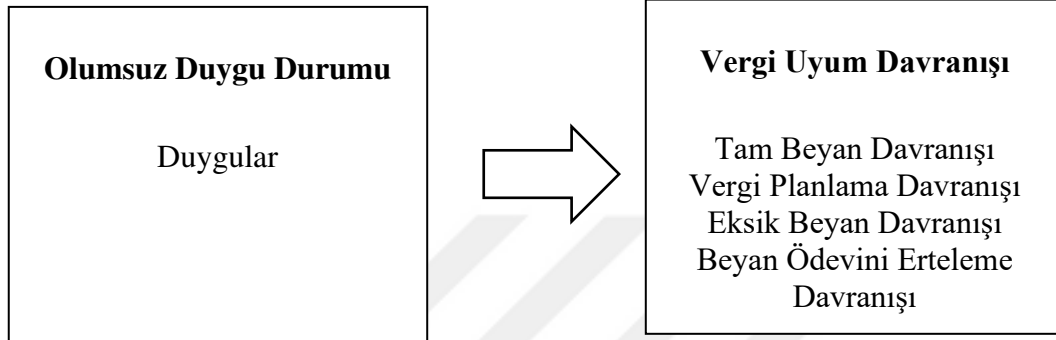
¹¹Şaşırmış, güvensiz, çaresiz, gergin, suçlu, üzgün, pişman ve utanç duygularının beyan ödevini erteleme davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.5. Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi (Regresyon Analizi)

Duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar açıklanmıştır.

Şekil 4.6: Duyguların Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Model

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hipotez:

H4: Duygular vergi uyum davranışını anlamlı bir şekilde etkiler.

Regresyon Analizinde Anlamlı Çıkan Modeller

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan beyannamenin hazırlanmamasına ilişkin senaryoda eksik beyan davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.47'de gösterilmiştir:

Tablo 4.47: Beyanname Hazırlanmamasına İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,946	0,124		23,676	0,000		
Korku	-0,111	0,112	-0,058	-0,995	0,320	0,601	1,664
Suçlanmışlık	-0,065	0,090	-0,048	-0,727	0,468	0,467	2,141
Sinirlilik	0,241	0,148	0,109	1,630	0,104	0,463	2,161
Stres	-0,045	0,178	-0,021	-0,250	0,803	0,298	3,359
Çaresizlik	0,317	0,130	0,165	2,434	0,015	0,450	2,224
Gerginlik	-0,102	0,167	-0,050	-0,613	0,540	0,306	3,270
Suçluluk	-0,011	0,088	-0,007	-0,123	0,902	0,567	1,764
Üzgünlük	-0,015	0,152	-0,008	-0,096	0,924	0,307	3,261
Şaşırılmışlık	-0,116	0,128	-0,067	-0,906	0,366	0,380	2,635
Güvensizlik	-0,048	0,153	-0,026	-0,316	0,752	0,297	3,371
Pişmanlık	0,612	0,142	0,432	4,315	0,000	0,206	4,854
Utanç	-0,576	0,132	-0,404	-4,345	0,000	0,239	4,188
$R = 0,275$ $R^2 = 0,076$ Düzl. $R^2 = 0,051$ $F(12, 448) = 3,065, p < 0,01$ Durbin-Watson = 1,791							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Duyguların beyanname hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryoda eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,051$, $F(12, 448) = 3,065$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların eksik beyan davranışını %5,1'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Çaresizlik, pişmanlık ve utanç duygularının eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre beyanname hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryoda çaresizlik duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,317 puanlık bir artışa, pişmanlık duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,612 puanlık bir artışa, utanç duygusundaki bir birimlik artışın ise eksik beyan davranışında 0,576 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Eksik beyan davranışı}(\text{beyannamenin hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryo}) = 2,946 + (0,317)\text{Çaresizlik} + (0,612)\text{Pişmanlık} - (0,576)\text{Utanç}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan beyannamenin hazırlanmamasına ilişkin senaryoda beyan ödevini erteleme

davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.48’ de gösterilmiştir:

Tablo 4.48: Beyanname Hazırlanmamasına İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,827	0,230		12,278	0,000		
Korku	-0,073	0,111	-0,040	-0,658	0,511	0,577	1,733
Suçlanmışlık	0,008	0,089	0,006	0,091	0,927	0,452	2,210
Rahatlık	-0,241	0,234	-0,053	-1,028	0,305	0,798	1,253
Sinirlilik	0,362	0,149	0,169	2,422	0,016	0,435	2,299
Stres	-0,086	0,183	-0,042	-0,468	0,640	0,271	3,695
Çaresizlik	0,167	0,134	0,090	1,247	0,213	0,408	2,452
Umutluluk	0,135	0,211	0,035	0,642	0,521	0,704	1,420
Gerginlik	0,046	0,164	0,023	0,280	0,780	0,302	3,307
Suçluluk	-0,097	0,086	-0,069	-1,124	0,262	0,564	1,773
Üzgünlük	-0,035	0,149	-0,020	-0,234	0,815	0,306	3,270
Şaşırılmışlık	-0,242	0,125	-0,145	-1,928	0,055	0,375	2,666
Güvensizlik	-0,049	0,149	-0,028	-0,326	0,745	0,296	3,383
Pişmanlık	0,226	0,139	0,166	1,629	0,104	0,206	4,866
Utanç	-0,195	0,130	-0,142	-1,501	0,134	0,237	4,214
$R = 0,228$ $R^2 = 0,052$ Düzl. $R^2 = 0,022$ $F(14, 446) = 1,750, p = 0,044$ Durbın-Watson = 1,679							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Duyguların beyanname hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryoda beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,022$, $F(14, 446) = 1,750$, $p = 0,044$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışının %2,2’sini açıkladığı tespit edilmiştir. Sadece sinirlilik duygusunun beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre beyanname hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryoda sinirlilik duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,362 puanlık bir artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Beyan ödevini erteleme davranışı (beyannamenin hazırlanmamasına ilişkin olumsuz senaryo)} = 2,827 + (0,362)\text{Sinirlilik}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda eksik beyan davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.49' da gösterilmiştir:

Tablo 4.49: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	3,047	0,181		16,877	0,000		
Korku	-0,089	0,103	-0,050	-0,869	0,385	0,603	1,659
Suçlanmışlık	-0,030	0,077	-0,021	-0,389	0,697	0,670	1,492
Mutluluk	0,603	0,260	0,152	2,324	0,021	0,469	2,130
Sinirlilik	0,415	0,159	0,175	2,608	0,009	0,446	2,241
Stres	-0,208	0,171	-0,095	-1,219	0,223	0,332	3,015
Çaresizlik	0,192	0,125	0,096	1,529	0,127	0,506	1,974
Umutluluk	-0,540	0,221	-0,160	-2,442	0,015	0,468	2,135
Gerginlik	0,232	0,145	0,115	1,603	0,110	0,386	2,592
Üzgünlük	0,051	0,167	0,026	0,305	0,760	0,268	3,737
Şaşırılmışlık	0,052	0,130	0,030	0,402	0,688	0,371	2,698
Güvensizlik	-0,333	0,169	-0,175	-1,969	0,050	0,253	3,948
Pişmanlık	0,111	0,110	0,078	1,009	0,314	0,337	2,971
Utanç	-0,122	0,107	-0,086	-1,141	0,254	0,356	2,811
$R = 0,245$ $R^2 = 0,060$ Düzl. $R^2 = 0,034$ $F(13, 470) = 2,306, p < 0,01$ Durbin-Watson = 1,738							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Duyguların vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2=0,034$, $F(13, 470)=2,306$, $p<0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların eksik beyan davranışının %3,4'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Mutluluk, sinirlilik, umutluluk ve güvensizlik duygularının eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda mutluluk duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,603 puanlık bir artışa, sinirlilik duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,415 puanlık bir artışa, umutluluk duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,540 puanlık bir azalışa ve güvensizlik duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,333 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Eksik beyan davranışı (vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryo)} = 3,047 + (0,603)\text{Mutluluk} + (0,415)\text{Sinirlilik} - (0,540)\text{Umutluluk} - (0,333)\text{Güvensizlik}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.50' da gösterilmiştir:

Tablo 4.50: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,770	0,170		16,256	0,000		
Korku	-0,083	0,096	-0,049	-0,861	0,390	0,619	1,616
Suçlanmışlık	-0,087	0,076	-0,064	-1,140	0,255	0,622	1,609
Rahatlık	-0,069	0,227	-0,018	-0,303	0,762	0,559	1,789
Sinirlilik	0,471	0,152	0,207	3,094	0,002	0,439	2,275
Stres	-0,324	0,161	-0,154	-2,005	0,046	0,334	2,993
Çaresizlik	0,194	0,120	0,102	1,613	0,107	0,496	2,018
Gerginlik	0,123	0,138	0,064	0,892	0,373	0,382	2,617
Suçluluk	0,027	0,084	0,019	0,324	0,746	0,567	1,762
Güven	-0,026	0,198	-0,008	-0,132	0,895	0,565	1,771
Üzgünlük	0,452	0,155	0,244	2,911	0,004	0,280	3,566
Şaşırılmışlık	-0,303	0,126	-0,179	-2,412	0,016	0,360	2,777
Güvensizlik	-0,227	0,161	-0,124	-1,411	0,159	0,254	3,940
Pişmanlık	0,053	0,109	0,039	0,486	0,627	0,309	3,236
Utanç	-0,032	0,100	-0,023	-0,314	0,753	0,366	2,735
$R = 0,271$ $R^2 = 0,073$ Düzl. $R^2 = 0,046$ $F(14, 469) = 2,656, p < 0,01$ Dürbin-Watson = 1,715							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Duyguların vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,046$, $F(14, 469) = 2,656$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışının %4,6'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Sinirlilik, stres, üzgünlük ve şaşırılmışlık duygularının beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryoda sinirlilik duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,471 puanlık bir artışa, üzgünlük duygusundaki bir birimlik artışın

beyan ödevini erteleme davranışında 0,452 puanlık bir artışa, stres duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,324 puanlık bir azalışa ve şaşırılmışlık duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,303 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formüleleştirilmiştir:

$$\text{Beyan ödevini erteleme davranışı (vergi dairesiyle olumsuz iletişime ilişkin senaryo)} = 2,770 + (0,471)\text{Sinirlilik} + (0,452)\text{Üzgünlük} - (0,324)\text{Stres} - (0,303)\text{Şaşırılmışlık}$$

H4'in testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumlu senaryolardan biri olan olumlu vergi denetimine ilişkin senaryoda beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.51 'de gösterilmiştir:

Tablo 4.51: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,699	0,232		11,626	0,000		
Korku	-0,342	0,277	-0,077	-1,233	0,218	0,495	2,019
Stres	-0,045	0,273	-0,012	-0,163	0,870	0,349	2,864
Çaresizlik	0,844	0,320	0,170	2,640	0,009	0,468	2,138
Suçluluk	0,568	0,253	0,153	2,247	0,025	0,417	2,399
Üzgünlük	0,444	0,292	0,125	1,521	0,129	0,290	3,454
Şaşırılmışlık	-0,298	0,235	-0,090	-1,270	0,205	0,383	2,610
Güvensizlik	-0,004	0,253	-0,001	-0,014	0,989	0,365	2,742
$R = 0,288$ $R^2 = 0,083$ Düzl. $R^2 = 0,069$ $F(7, 472) = 6,093, p < 0,01$ Durbin-Watson = 1,521							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumlu vergi denetimine ilişkin senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,069$, $F(7, 472) = 6,093$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışının %6,9'unu açıkladığı tespit edilmiştir. Çaresizlik ve suçluluk duygularının beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre olumlu vergi denetimine ilişkin senaryoda çaresizlik duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,844

puanlılık bir artışa, suçluluk duygusundaki bir birimlik artışın ise beyan ödevini erteleme davranışında 0,568 puanlık bir artışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Beyan ödevini erteleme davranışı (olumlu vergi denetimine ilişkin senaryo)} = 2,699 + (0,844)\text{Çaresizlik} + (0,568)\text{Suçluluk}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda tam beyan davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.52'de gösterilmiştir:

Tablo 4.52: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Tam Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	5,324	0,145		36,713	0,000		
Korku	-0,342	0,220	-0,139	-1,553	0,121	0,243	4,120
Suçlanmışlık	0,783	0,225	0,301	3,477	0,001	0,260	3,844
Rahatlık	-0,314	0,207	-0,091	-1,516	0,130	0,536	1,865
Umutluluk	0,095	0,178	0,036	0,535	0,593	0,419	2,387
Güven	-0,122	0,177	-0,042	-0,688	0,492	0,516	1,937
Utanç	-0,121	0,055	-0,099	-2,223	0,027	0,973	1,027
$R = 0,269$ $R^2 = 0,073$ $\text{Düzl. } R^2 = 0,061$ $F(6, 477) = 6,221, p < 0,01$ $\text{Durbin-Watson} = 1,510$							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda duyguların tam beyan davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [$\text{Düzl. } R^2 = 0,061$, $F(6, 477) = 6,221$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların tam beyan davranışının %6,1'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Suçlanmışlık ve utanç duygularının tam beyan davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda suçlanmışlık duygusundaki bir birimlik artışın tam beyan davranışında 0,783 puanlık bir artışa, utanç duygusundaki bir birimlik artışın ise tam beyan davranışında 0,121 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Tam beyan davranışı (olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryo)} = 5,324 + (0,783)\text{Suçlanmışlık} - (0,121)\text{Utanç}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda eksik beyan davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.53' de gösterilmiştir:

Tablo 4.53: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Eksik Beyan Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,873	0,181		15,899	0,000		
Korku	0,300	0,274	0,097	1,097	0,273	0,246	4,072
Suçlanmışlık	-0,739	0,282	-0,226	-2,617	0,009	0,259	3,868
Rahatlık	0,083	0,243	0,019	0,343	0,732	0,608	1,644
Suçluluk	0,284	0,077	0,169	3,695	0,000	0,914	1,095
Güven	0,194	0,195	0,053	0,995	0,320	0,666	1,502
Pişmanlık	0,433	0,152	0,274	2,850	0,005	0,208	4,818
Utanç	-0,240	0,148	-0,156	-1,628	0,104	0,209	4,796
$R = 0,293$ $R^2 = 0,086$ Düzl. $R^2 = 0,072$ $F(7, 476) = 6,390, p < 0,01$ Durbın-Watson = 1,561							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda duyguların eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,072$, $F(7, 476) = 6,390$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların eksik beyan davranışının %7,2'sini açıkladığı tespit edilmiştir. Suçlanmışlık, suçluluk ve pişmanlık duygularının eksik beyan davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda suçluluk duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,284 puanlık bir artışa, pişmanlık duygusundaki bir birimlik artışın eksik beyan davranışında 0,433 puanlık bir artışa, suçlanmışlık duygusundaki bir birimlik artışın ise eksik beyan davranışında 0,739 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

$$\text{Eksik beyan davranışı (olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryo)} = 2,873 + (0,284)\text{Suçluluk} + (0,433)\text{Pişmanlık} - (0,739)\text{Suçlanmışlık}$$

H4'ün testi için yapılan regresyon analizi sonucunda anlamlı çıkan modellerden biri, bu çalışma kapsamında incelenen olumsuz senaryolardan biri olan olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde duyguların etkisinin incelendiği modeldir. Analiz sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve söz konusu bulgular Tablo 4.54' te gösterilmiştir:

Tablo 4.54: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Duyguların Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerinde Etkisine Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Duygular	B	Std. Hata	β	t	p	Tolerans	VIF
Sabit	2,891	0,223		12,972	0,000		
Korku	0,144	0,260	0,050	0,553	0,580	0,238	4,196
Suçlanmışlık	-0,733	0,267	-0,239	-2,740	0,006	0,253	3,950
Rahatlık	0,459	0,269	0,113	1,706	0,089	0,436	2,294
Mutluluk	0,280	0,354	0,053	0,792	0,429	0,435	2,297
Sinirlilik	0,267	0,145	0,100	1,843	0,066	0,648	1,542
Umutluluk	-0,192	0,214	-0,062	-0,896	0,371	0,397	2,517
Suçluluk	0,299	0,073	0,190	4,070	0,000	0,879	1,138
Güvende	-0,130	0,213	-0,038	-0,609	0,543	0,490	2,040
$R = 0,298$ $R^2 = 0,089$ Düzl. $R^2 = 0,073$ $F(8, 475) = 5,777, p < 0,01$ Durbin-Watson = 1,525							

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

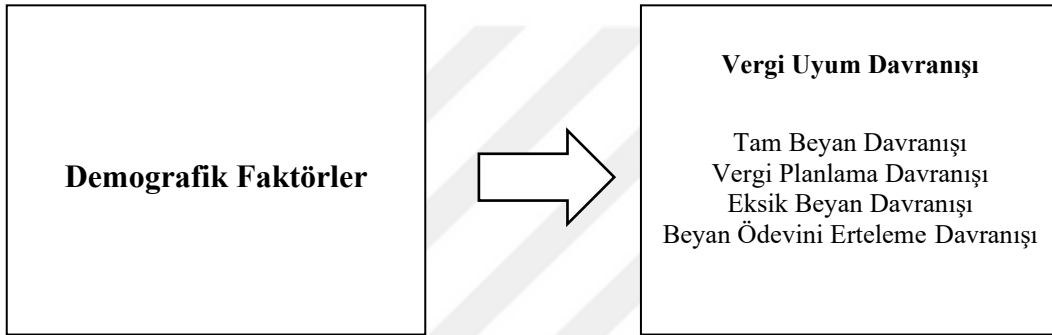
Olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkileyip etkilemediğinin tespiti için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi sonucuna göre model anlamlı bulunmuştur [Düzl. $R^2 = 0,073$, $F(8, 475) = 5,777$, $p < 0,01$]. Düzeltilmiş R^2 değeri incelendiğinde söz konusu senaryoda duyguların beyan ödevini erteleme davranışının %7,3'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Suçlanmışlık ve suçluluk duygularının beyan ödevini erteleme davranışını anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryoda suçluluk duygusundaki bir birimlik artışın beyan ödevini erteleme davranışında 0,299 puanlık bir artışa sebep olurken suçlanmışlık duygusundaki bir birimlik artışın ise beyan ödevini erteleme davranışında 0,733 puanlık bir azalışa sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu durum aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir:

Beyan ödevini erteleme davranışı (olumsuz vergi denetimine ilişkin senaryo)=2,891+(0,299)Suçluluk-(0,733)Suçlanmışlık

4.2.6. Demografik Faktörlerin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisi

Demografik faktörler vergi uyumunu etkileyen etkenlerden biridir. Ancak vergi uyum literatüründe demografik faktörlerin etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır. Demografik faktörlerden cinsiyet, medeni durum, gelir, eğitimdurumu ve yaş gibi unsurların etkisi detaylı olarak incelenecektir.

Şekil 4.7: Demografik Faktörlerin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Model

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4.7’de demografik faktörlerin vergi uyum davranışı üzerindeki etkisine ilişkin model sunulmuştur.

Hipotezler:

H5: Demografik faktörler vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur.

H5a: Cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur.

H5b: Medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur.

H5c: Gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur.

H5d: Eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur

H5e: Yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturur

2.4.6.1. Cinsiyet

Cinsiyet vergi uyumunu etkileyen demografik faktörlerden biridir. Ancak cinsiyetin vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır.

Tablo 4.55: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	28638,500	28652,000	27925,000	28718,000
Z	-,383	-,356	-,970	-,284
Asymp. Sig. (2-tailed)	,702	,722	,332	,777

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.55'te beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda cinsiyetin tam beyan davranışı, vergi planlama davranışı, eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.56: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname hazırlama (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	23562,500	25021,500	25858,000	26000,500
Z	-2,179	-1,311	-,501	-,399
Asymp. Sig. (2-tailed)	,029	,190	,617	,690

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.56’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu ancak vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.57: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Tam Beyan Davranışı			
			N	Mean Ranks
Mann-Whitney U	23562,500	Kadın	234	218,19
Z	-2,179	Erkek	227	244,20
Asymp. Sig. (2-tailed)	,029			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.57’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Olumsuz senaryoda erkeklerin kadınlardan daha fazla tam beyan davranışında bulunma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin vergi planlama, eksik beyan davranışı, beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.58: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Dairesiyle İletişim (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	27807,000	28753,000	28774,000	27838,500
Z	-1,001	-,143	-,118	-,908
Asymp. Sig. (2-tailed)	,317	,886	,906	,364

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.58’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda cinsiyetin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.59: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Dairesiyle İletişim (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	25977,500	27251,000	29029,000	28639,500
Z	-2,231	-1,565	-,167	-,426
Asymp. Sig. (2-tailed)	,096	,117	,551	,953

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.59’da vergi dairesine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan, vergi planlama eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.60: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimi (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	27049,000	27407,000	27710,500	26888,000
Z	-1,463	-1,166	-,863	-1,523
Asymp. Sig. (2-tailed)	,144	,244	,388	,128

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.60’ta vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda cinsiyetin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.61: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimi (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	27049,000	27407,000	27710,500	26888,000
Z	-1,463	-1,166	-,863	-1,523
Asymp. Sig. (2-tailed)	,244	,017	,419	,004

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.61’de vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.62: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimi (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Tam Beyan Davranışı			
			N	Mean Ranks
Mann-Whitney U	26282,500	Kadın	234	230,06
Z	-2,392	Erkek	227	254,84
Asymp. Sig. (2-tailed)	,017			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.62’de vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Olumsuz senaryoda erkeklerin kadınlardan daha fazla vergi planlama davranışında bulunma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.63: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Cinsiyetin Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Erkek	243	2,13	1,76	2,85	482	,00
Kadın	241	2,60	1,79			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.63'te vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin ve kadınların vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda beyan ödevini erteleme davranışını karşılaştırmak için yapılan t testi sonrasında erkek ve kadınların beyan ödevini erteleme davranışının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{(482)}=2,85$, $\eta^2=,02$, $p<,01$) Buna göre kadınların beyan ödevini erteleme (2,60) erkeklerin beyan ödevini erteleme (2,13) daha yüksektir. Cinsiyetin beyan ödevini erteleme davranışı üzerindeki etkisi küçüktür.

2.4.6.2. Medeni Durum

Medeni durum vergi uyumunu etkileyen demografik faktörlerden biridir. Ancak medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır.

Tablo 4.64: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	28576,000	28467,500	280448,500	27679,000
Z	-,337	-,423	-,767	-1,103
Asymp. Sig. (2-tailed)	,736	,672	,443	,270

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 64'te beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.65: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	23230,000	24111,000	23016,500	23616,000
Z	-2,295	-1,937	-2,406	-1,977
Asymp. Sig. (2-tailed)	,022	,053	,027	,059

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.65'te beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu bununla birlikte vergi planlama ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.66: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Evli	250	5,44	1,41	-2,219	459	,02
Bekar	211	5,72	1,33			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.66’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Evlilerin ve bekarların tam beyan davranışına ilişkin olumsuz senaryoda beyan ödevini erteleme davranışını karşılaştırmak için yapılan t testi sonrasında evli ve bekarların tam beyan davranışının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{(459)}=-2,219$, eta kare= ,01, $p=.02$) Buna göre bekarların tam beyanı (5,72) evlilerin tam beyanından (5,44) daha yüksektir. Medeni durumun tam beyan davranışı üzerindeki etkisi küçüktür.

Tablo 4.67: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Evli	250	3,24	1,73	2,27	459	,02
Bekar	211	2,86	1,77			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 67’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Evlilerin ve bekarların beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eksik beyan davranışını karşılaştırmak için yapılan t testi sonrasında evli ve bekarların eksik beyan davranışının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{(459)}=-2,21$, eta kare= ,01, $p=.02$) Buna göre evlilerin eksik beyanı (3,24) bekarların eksik beyanından (2,86) daha yüksektir.

Tablo 4.68: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Dairesiyle İletişim (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	27145,000	28788,000	28237,000	28589,000
Z	-1,509	-,024	-,479	-,190
Asymp. Sig. (2-tailed)	,131	,981	,632	,849

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.68’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.69: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Dairesiyle İletişim (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	26249,500	28745,000	28991,500	28685,000
Z	-1,906	-,245	-,047	-,251
Asymp. Sig. (2-tailed)	,057	,807	,963	,802

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.69’da vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.70: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimi (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	27049,000	27407,000	27710,500	26888,000
Z	-1,463	-1,166	-,863	-1,523
Asymp. Sig. (2-tailed)	,144	,244	,388	,128

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.70’te vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.71: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann- Whitney U İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Vergi Denetimi (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Mann-Whitney U	25373,500	26282,500	26106,000	25221,500
Z	-2,854	-2,392	-2,242	-2,894
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004	,741	,102	,591

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.71’de vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.72: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Medeni Durumun Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin T Testi İstatistikleri

Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Evli	258	5,79	1,56	-2,19	480	,02
Bekar	226	6,09	1,44			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.72’de vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Evlilerin ve bekarların beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda tam beyan davranışını karşılaştırmak için yapılan t testi sonrasında evli ve bekarların eksik beyan davranışının birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir ($t_{(480)}=-2,21$, $\eta^2=.01$, $p=.02$) Buna göre bekarların tam beyanı (6,09) bekarların tam beyanından (5,79) daha yüksektir.

2.4.6.3. Gelir

Gelir vergi uyumunu etkileyen demografik faktörlerden biridir. Ancak gelirin vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır.

Tablo 4.73: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelirin Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	7,428	11,250	13,118	9,909
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,191	,047	,002	,078

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.73'te beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir tam beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.74: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Planlama Davranışına İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Vergi Planlama			
Mann-Whitney U	2572,500			
Z	-2,312			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,021			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	72,30	6,50	1,21
300 0001- 400 000	81	74,24	6,62	1,10
Toplam	156			
Mann-Whitney U	3230,000			
Z	-2,030			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,042			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	81,07	6,50	1,21
500 0001-600 000 arası	99	92,37	6,47	1,32
Total	174			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.74'te beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda gelir seviyesinde 204 000' den 300 000 ve 500 0002 e çıkıldığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.75: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Eksik Beyan			
Mann-Whitney U	10, 538			
Z	-2,312			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	72,30	6,50	1,36
400 0001- 500 000	119	80,44	6,79	1,89
Toplam	194			
Mann-Whitney U	3014,000			
Z	-2,717			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	96,81	6,50	1,21
500 0001-600 000 arası	99	80,44	6,47	1,32
Total	174			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.75’te beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda gelir eksik beyan davranışında anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Gelir seviyesi 204 000 den 400 000 ve 500 000’ e çıktığında eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır.

Tablo 4.76: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	6,733	12,363	7,022	3,326
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,241	,030	,219	,650

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.76’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir sadece vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.77: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test

Bağımsız değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi uyum davranışı			
	Vergi Planlama			
Mann-Whitney U	2673,000			
Z	-2,015			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,044			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	67	73,90	5,82	1,25
500 0001- 600 000	93	85,26	5,33	1,56
Toplam	160			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.77’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda gelir seviyesinde 204 binden 500 000’ e çıkıldığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.78: Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim Durumunda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Vergi Dairesiyle İletişim (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	8,924	10,249	30,372	19,199
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,112	,068	,000	,002

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.78’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.79: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Eksik beyan			
Mann-Whitney U	2485,500			
Z	-2,053			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,040			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	74	71,09	2,28	1,92
300 0001- 400 000	79	85,54	2,44	2,07
Toplam	153			
Mann-Whitney U	3101,000			
Z	-2,120			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,034			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	74	79,41	2,28	1,92
500 0001- 600 000	98	91,96	1,37	,97
Toplam	172			
Mann-Whitney U	618,000			
Z	-2,134			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,033			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.79’da vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda gelir seviyesinde 204 binden 300 000 ve 500 000 ve 600 000’ e çıkıldığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.80: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışındaki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Beyan Ödevini Erteleme			
Mann-Whitney U	3166,500			
Z	-,394			
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,24			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	84,82	1,28	1,65
300 0001- 400 000	81	72,65	1,78	1,58
Toplam	156			
Mann-Whitney U	3806,000			
Z	-2,313			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,021			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	74	106,25	230	1,02
400 0001- 500 000	119	91,98	1,45	1,97
Toplam	194			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.80’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda gelir seviyesinde 204 binden 300 000 ve 500 000’ e çıkıldığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.81: Vergi Dairesiyle Olumlu İletişim Durumunda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Vergi Dairesiyle İletişim (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	5,265	5,384	5,348	3497
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,384	,371	,375	,624

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 81’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda gelirin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.82: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyum Davranışına Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Vergi Denetimi (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	6,380	9,599	22,466	17,512
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,271	,087	,000	,004

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.82’de vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir, tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.83: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Gelir Seviyesinin Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Eksik beyan			
Mann-Whitney U	2354,500			
Z	-2,616			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,009			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	86,61	2,49	1,95
300 0001- 400 000	80	69,93	2,27	1,84
Toplam	155			
Mann-Whitney U	3410,000			
Z	-3,036			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	109,53	2,49	1,95
400 0001- 500 000	117	88,15	1,88	1,63
Toplam	192			
Mann-Whitney U	2560,000			
Z	-4,181			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	102,87	2,49	1,95
500 0001- 600 000	99	75,86	1,55	1,34
Toplam	174			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 83'te denetime ilişkin olumlu senaryoda gelir seviyesinde 204 binden 300 000, 400 000 ve 500 000 seviyesine çıkıldığında eksik beyan davranışında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.84: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesinin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Gelir (1-6 arası) Vergi Denetimi Olumlu	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	4,047	17,889	4,357	5,793
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,543	,003	,499	,327

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.84’te vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelirin vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.85: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Gelir Seviyesine Göre Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Gelir	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Vergi planlama			
Mann-Whitney U	3076,500			
Z	-2,512			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
204 bine kadar	75	79,02	5,94	1,82
500 0001- 600 000	99	93,92	5,63	1,40
Toplam	174			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.85’te denetime ilişkin olumsuz senaryoda gelir seviyesinde 204 000’ den 500 000 seviyesine çıkıldığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

2.4.6.4. Eğitim Durumu

Eğitim durumu vergi uyumunu etkileyen demografik faktörlerden biridir. Ancak eğitim durumunun vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır.

Tablo 4.86: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Durumunun Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4 arası) Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-square	8,765	11,451	11,267	5,397
Df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,033	,010	,083	,145

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.86’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitimin, tam beyan, vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken; beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.87: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Durumuna Göre Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam beyan			
Mann-Whitney U	1864,000			
Z	-2,880			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	123	85,85	5,56	1,18
Önlisans	39	68,12	5,89	1,69
Toplam	162			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.87’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi tam beyan davranışında liseden önlisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.88: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim Beyanname Hazırlama Olumlu	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Vergi planlama			
Mann-Whitney U	1876,000			
Z	-2,659			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,008			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	123	85,85	6,47	1,28
Önlisans	39	67,10	5,74	1,83
Toplam	162			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.88’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi vergi planlama davranışında liseden önlisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.89: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4arası) Beyanname Hazırlama Olumsuz	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	1,453	11,600	19,964	21,671
df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,693	,009	,000	,000

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.89’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.90: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesi Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim Beyanname Hazırlama Olumsuz	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Vergi Planlama			
Mann-Whitney U	1507,500			
Z	-2,730			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,008			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	78,17	6,39	1,27
Önlisans	37	59,74	5,81	1,48
Toplam	146			
Mann-Whitney U	1463,500			
Z	-2,487			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,013			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	76,57	6,39	1,24
Lisansüstü	35	59,81	5,62	1,98
Toplam	144			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.90’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesinin vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesinin liseden önlisans ya da lisansüstüne çıkması durumunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.91: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Eksik Beyan			
Mann-Whitney U	6159,500			
Z	-4,385			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	161,49	3,59	1,92
Lisans	163	119,79	2,58	1,68
Toplam	272			
Mann-Whitney U	1470,500			
Z	-2,066			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,039			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	76,51	3,59	1,92
Lisansüstü	35	60,01	2,82	1,77
Toplam	144			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.91’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesinin eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesinin liseden lisans ya da lisansüstüne çıkması durumunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.92: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesi Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Beyan Ödevini Erteleme			
Mann-Whitney U	6008,000			
Z	-4,628			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	162,88	3,60	1,85
Lisans	163	118,86	2,56	1,55
Toplam	272			
Mann-Whitney U	1418,500			
Z	-2,313			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,021			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	109	76,99	3,60	1,85
Lisansüstü	35	58,53	2,77	1,76
Toplam	144			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.92’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesinin beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesinin liseden lisans ya da lisansüstüne çıkması durumunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.93: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitimin Vergi Uyumu Üzerinde Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4 arası) Vergi Dairesiyle İletişim (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	9,943	16,594	13,029	6,621
df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,019	,001	,005	,085

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.93'te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim tam beyan, vergi planlama, eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.94: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam beyan			
Mann-Whitney U	1785,500			
Z	-2,863			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	85,72	6,56	1,11
Önlisans	37	67,26	6,02	1,38
Toplam	162			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.94'te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi tam beyan davranışı üzerinde liseden lisansa ve lisansüstüne çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.95: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Vergi Planlama			
Mann-Whitney U	1694, 000			
Z	-2,984			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	86,45	6,35	1,38
Önlisans	37	64,78	6,56	1,81
Toplam	162			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.95'te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi vergi planlama davranışı üzerinde liseden ön lisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.96: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Eksik Beyan			
Mann-Whitney U	8921,500			
Z	-2,580			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,010			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	157,63	2,29	2,06
Lisans	166	137,24	1,69	1,45
Toplam	291			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.96’da vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi eksik beyan davranışı üzerinde liseden lisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.97: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitimin Vergi Uyumuna Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4 arası) Vergi Dairesiyle İletişim (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	1,098	5,676	8,635	9,878
df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,777	,128	,035	,020

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.97’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamıştı tespit edilmiştir.

Tablo 4.98: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitim Seviyesi Eksik Beyan Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Eksik Beyan)			
	Lisans		Lisansüstü	
Mann-Whitney U	8591,000		1542,500	
Z	-2,605		-2,264	
Asymp. Sig. (2-tailed)	,009		,024	
	N	Sıra Ortalaması	N	Sıra Ortalaması
Lise	121	162,00	121	82,25
Lisans	172	136,45	34	62,87
Toplam	293		155	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.98’de vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesi eksik beyan davranışı üzerinde liseden lisansa ve lisansüstüne çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.99: Vergi Dairesiyle Olumsuz İletişim Durumunda Eğitim Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışına Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı değişken: Vergi Uyum Davranışı (Beyan Ödevini Erteleme)			
	Lisans		Lisansüstü	
Mann-Whitney U	8411,000		1535,500	
Z	-2,868		-2,296	
Asymp. Sig. (2-tailed)	,004		,022	
	N	Sıra Ortalaması	N	Sıra Ortalaması
Lise	121	162,00	121	82,25
Lisans	172	136,45	34	62,87
Toplam	293		155	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 99’da vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesi beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde liseden lisansa ve lisansüstüne çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.100: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitimin Vergi Uyum Davranışına İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4 arası) Vergi Denetimi Olumlu	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	16,137	20,585	15,134	10,476
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,003	,000	,004	,083

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.100’de vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitimin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu ancak beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.101: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Tam Beyan)			
	Lisans			
Mann-Whitney U	1891,000			
Z	-2,062			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	88,87	6,24	1,54
Lisans	41	67,12	6,22	1,42
Toplam	166			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.101’de vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi tam beyan davranışı üzerinde liseden ön lisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.102: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Vergi Planlama Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Vergi Planlama)			
	Lisans			
Mann-Whitney U	2085,000			
Z	-2,116			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,034			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	88,87	6,02	1,83
Lisans	41	67,12	6,22	1,51
Toplam	166			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.102’de vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi vergi planlama davranışı üzerinde liseden ön lisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.103: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Eksik Beyan)			
	Lisans			
Mann-Whitney U	2675,500			
Z	-2,365			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,018			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	41	119,74	2,20	1,88
Lisans	164	98,81	1,94	1,63
Toplam	205			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.103'te vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitim seviyesi eksik beyan davranışı üzerinde ön lisanstan lisansa çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.104: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitimin Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Eğitim (1-4 arası) Vergi Denetimi Olumsuz	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	3,884	14,116	9,844	13,613
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,422	,097	,043	,009

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.104'te vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.105: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı değişken: Vergi Uyum Davranışı (Eksik Beyan)			
	Lisans			
Mann-Whitney U	1475,500			
Z	-2,483			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,013			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	83,20	2,84	2,18
Lisansüstü	32	62,59	2,51	1,87
Toplam	157			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 105’te vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesi eksik beyan davranışı üzerinde liseden lisansüstüne çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.106: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Eğitim Seviyesinin Beyan Ödevini Erteleme Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Eğitim	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Beyan Ödevini Erteleme)			
	Lisans			
Mann-Whitney U	1362,500			
Z	-3,036			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,002			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
Lise	125	84,10	2,70	1,99
Lisansüstü	32	59,08	2,43	1,79
Toplam	157			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 106’da vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda eğitim seviyesi beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde liseden lisansüstüne çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

2.4.6.5. Yaş

Yaş vergi uyumunu etkileyen demografik faktörlerden biridir. Ancak yaştan vergi uyumu üzerindeki etkisine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır.

Tablo 4.107: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal Wallis İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Beyanname Hazırlama (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	18,042	11,501	24,756	6,679
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,021	,175	,002	,572

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.107’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaştan vergi uyumu üzerinde kısmen anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Yaş, tam beyan ve eksik beyan üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken vergi planlama ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.108: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan			
Mann-Whitney U	1777,500			
Z	-2,201			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,028			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	61,28	6,55	1,06
41-45	84	70,34	6,79	,72
Toplam	133			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.108’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş tam beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 41-45’ e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.109: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı değişken: Vergi Uyum Davranışı (Tam Beyan)			
Mann-Whitney U	30,000			
Z	-2,248			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,025			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	27,39	6,55	1,06
61+	3	12,00	3,00	3,46
Toplam	52			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 109’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş tam beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 61+ e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.110: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Eksik Beyan)			
Mann-Whitney U	1652,000			
Z	-2,696			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,007			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	75,29	2,08	1,92
41-45	84	62,17	1,41	1,29
Toplam	133			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.110’da beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş eksik beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 41-45 e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.111: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Eksik Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Eksik Beyan)			
Mann-Whitney U	18,500			
Z	-2,505			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	25,38	2,08	1,92
61+	3	44,83	5	1,73
Toplam	52			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.111’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş eksik beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 61+ e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.112: Beyanname Hazırlamaya İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Beyanname Hazırlama (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	10,653	8,576	6,204	14,713
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,222	,379	,624	,065

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.112’de beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.113: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuskal-Wallis Test İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Vergi Dairesiyle İletişim (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	16,561	15,037	22,850	7,585
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,035	,058	,094	,475

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.113'te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda yaşın vergi uyumu üzerinde kısmen anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Yaş, tam beyan ve eksik beyan üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken vergi planlama ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.114: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Tam Beyan)			
Mann-Whitney U	1686,500			
Z	-2,173			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,030			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	59,42	6,36	1,14
41-45	82	69,93	6,70	,79
Toplam	131			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.114'te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda yaş tam beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 41-45 e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.115: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Tam Beyan Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Mann-Whitney U Test İstatistikleri

Bağımsız Değişken: Yaş	Bağımlı Değişken: Vergi Uyum Davranışı (Tam Beyan)			
Mann-Whitney U	501,000			
Z	-2,067			
Asymp. Sig. (2-tailed)	,039			
	N	Sıra Ortalaması	Ortalama	Standart Sapma
18-25	49	35,22	6,36	1,14
51-55	26	43,23	6,73	,96
Toplam	75			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4. 115’te vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda yaş tam beyan davranışı üzerinde 18-25 ten 51-55 e çıktığında anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.116: Vergi Dairesiyle İletişime İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Vergi İdaresiyle İletişim (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	3,870	5,902	4,937	8,667
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,869	,658	,764	,371

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.116’da vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.117: Vergi Denetimine İlişkin Olumlu Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Vergi Denetimi (Olumlu)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	12,077	15,485	13,793	14,088
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,148	,050	,087	,079

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.117’de vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.118: Vergi Denetimine İlişkin Olumsuz Senaryoda Yaşın Vergi Uyum Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kruskal-Wallis Test İstatistikleri

Yaş (1-9 arası) Vergi Denetimi (Olumsuz)	Tam Beyan Etme	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Chi-Square	9,726	13,456	4,651	8,420
df	8	8	8	8
Asymp. Sig.	,285	,097	,794	,394

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.118’de vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda demografik faktörlerden yaşın tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve vergi, erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.119: Model 5 Hipotezlerinin Kabul/ Ret Durumlarını Gösteren Tablo

Hipotezler	Vergi Uyum Davranışı			
	Tam Beyan	Vergi Planlama	Eksik Beyan	Beyan Ödevini Erteleme
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Ret	Ret	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyet vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Kabul	Ret	Kabul
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Ret	Kabul	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda medeni durum vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Ret	Ret	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Kabul	Kabul	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Kabul	Ret	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Kabul	Kabul

. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Kabul	Kabul
Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda gelir vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Kabul	Ret	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Kabul	Ret	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Kabul	Kabul	Kabul
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Kabul	Kabul	Ret
. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Kabul	Kabul
Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Kabul	Kabul	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda eğitim vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Kabul	Kabul
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Ret	Kabul	Ret
Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Kabul	Ret	Ret	Ret
. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret
Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda yaş vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturur	Ret	Ret	Ret	Ret

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Vergi uyumu mükellefin ödemesi gereken verginin tam ve zamanında ödenmesi olarak ifade edilebilir. Bunu sağlamak için de o dönemdeki mevzuata göre hareket edilmesi önem arz etmektedir. Vergi uyumunun yüksek olması devletin önemli gelir kaynağı olan verginin tahsili için önemlidir. Çünkü kamu harcamalarının önemli bir kısmı vergilerle finanse edilmektedir. Vergi uyumunun düşük olması kamu harcamaları için ihtiyaç duyulan finansman kaynağına ulaşamamasına neden olmaktadır.

Vergi uyumunu etkileyen faktörlere ilişkin gerek ulusal gerek uluslararası birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda öncelikle vergi oranı, vergi denetim ve vergi cezası gibi ekonomik faktörlere odaklanılmıştır. Ancak vergi denetim ve cezasının az olmasına rağmen vergisini tam olarak ödeyen mükelleflerin olduğu ülkelere rastlanmıştır. Ardından verginin neden ödenmediğinin araştırılmasının yanı sıra verginin neden ödendiği araştırılmaya başlanmıştır. Vergiyle ilgili kararlarda sadece ekonomik faktörlerin etkili olmadığı bununla birlikte sosyal psikolojik faktörlerin de etkili olduğu tespit edilmiştir. Sosyal psikolojik faktörlerin araştırılmasında anket ve deney tasarımları önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak insan kararlarında bilişsel sürecin de etkili olduğu tespit edilmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte beyin görüntüleme teknikleri de gelişmiş ve beyin görüntüleme cihazları sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanmıştır.

Çalışmada duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılmış ve bunun için deney ve anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada önce deney kısmı tamamlanmıştır. Katılımcıların duygusal tepkilerini keşfetmek amacıyla önce duygu telkininde bulunarak mutluluk, üzüntü, nefret, korku ve heyecana ilişkin duygusal tepkiler keşfedilmeye çalışılmıştır. Ardından vergi beyannamesi hazırlanması, vergi dairesiyle iletişim ve vergi denetimine ilişkin olumlu ve olumsuz senaryolar okutulmuş ve tepkiler kaydedilmiştir. Olumlu ve olumsuz senaryoların okutulmasının sebebi olumlu ve olumsuz duygular uyandırmak ve bu duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini keşfetmektir. Ardından vergi ödeme kararlarına ilişkin sorular sorulmuştur. Duygusal tepkilerle vergi senaryolarına verilen tepkiler karşılaştırılmıştır. Ayrıca serbest

meslek kazanç sahipleriyle ücret geliri elde edenler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çünkü ücret geliri elde edenlerin ödemesi gereken vergi stopaj usulüyle kesildiği için ne kadar vergi ödediklerinin farkında değildirler ve bu durum vergiye karşı tepkiyi etkilemektedir. Beyin görüntüleme cihazından elde edilen verilerin genellenebilmesi ve vergi senaryolarında hangi spesifik duygunun hissedildiğinin anlaşılması, bu duyguların vergi uyumuna etkisini öğrenmek amacıyla anket yönteminden faydalanılmıştır.

Bireylerin davranışları karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü kararlarında akılla birlikte duygular, alışkanlıklar, dürtüler ve sosyal normlar gibi değişkenler etkili olabilmektedir. Karar alma süreci beyinde kontrollü ve otomatik süreçler olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Kontrollü süreçte daha çok öğrenme ve bilgi ön plandayken otomatik süreçte alışkanlıklar ve kişiliğe bağlı olarak kendiliğinden işleyen bir süreç ön plandadır. Beynin amigdala kısmında otomatik süreçler belirlenirken kontrollü süreçler prefrontal kısmında gerçekleşmektedir.

Sapra & Zak'a (2010) göre insanların karar verme esnasında beyinlerinde aktive olan kısımları keşfedilebilmekte ve bu sayede rasyonel seçimden sapmalar açıklanabilmektedir. Bu durum da insanların neden bu şekilde davrandıklarına ilişkin açıklama getirebilmektedir. Nöroekonomi, psikoloji ve ekonomi bilimini bir araya getirerek karar verme sürecinde beyindeki bölgelerin etkili olduğunu söylemektedir. Beynin dış katmanında karar alma gibi karmaşık süreçler, orta katmanda motivasyon ve güdüler en iç katmanda ise psikolojik süreçler işlenmektedir (Peterson, 2012, s. 57). Ön alın korteksi (prefrontal cortex) ve limbik sistem yatırım kararları için önemli olan bölümlerdir.

Sanfey ve diğerlerine (2006) göre insan davranışı sadece kontrollü süreçlerin çıktısı olmayıp kontrollü ve otomatik süreçler ile bilişsel ve duygusal sistemlerin karşılıklı etkileşiminin çıktısıdır. Camerar ve diğerlerine (2005) göre ise hem otomatik hem duygusal sistemler yeteri kadar incelenmemektedir. İnsan davranışı duygusal sistemlerden önemli ölçüde etkilenmektedir ve beyin günlük işleyişinde görev yapmaktadır. Başka bir ifadeyle insanın karar vermesinde analitik süreçlere ek olarak sezgisel ve duygusal sistemler etkili olmaktadır.

Bu çalışmada duygu telkininde aktive olan kısımlar keşfedilmiş ve vergi senaryolarına verilen tepkiler incelenmiştir. Sonuç itibariyle vergi ile ilgili durumlarda duyguların işlendiği yer olan prefrontal kortekste aktivasyon keşfedilmiştir. Çalışmada beyin görüntüleme cihazı olarak EEG cihazı kullanılmıştır. Ancak EEG cihazı amigdaladaki tepkileri göstermemektedir. Daha çok beynin vermiş olduğu elektromanyetik tepkileri göstermektedir. EEG cihazı beynin olaylara vermiş olduğu anlık tepkiyi yansıttığı için tercih edilmiştir. Duygu telkininde bulunulduğunda ve vergi senaryoları gösterildiğinde verilen anlık tepkileri keşfetme imkânı elde edilmiştir.

Deney katılımcıların tepkisini etkilemeyecek sessiz bir ortamda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların ofisinde, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İ.İ.B.F. toplantı salonunda ya da Devrek kampüsünde ofiste gerçekleştirilmiştir. Deney esnasında katılımcının telefonları sessize alınmış ve telefonları göremeyecekleri bir yere konulmuştur. Katılımcıların tepkilerini etkilememek için birbirlerine çalışmadaki senaryolardan bahsetmemeleri rica edilmiştir. Sadece sağ elini kullananlar çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcılara kar topu örneklem yöntemiyle ulaşılmış ve önceden randevu alınarak belli program çerçevesinde deneyler yapılmaya çalışılmıştır.

Deneyin gerçekleştirilebilmesi için önce kalibrasyon yapılmış ve beyin dalgalarına ilişkin taban oluşturulmaya çalışılmıştır. Deney ortalama 30 dk. sürmüştür. Cihazın dalga boyu herkeste aynı standart ayarlara getirilmiş ve herkese aynı sırayla telkinde bulunulmuştur. EEG cihazı spesifik olarak hangi duyguların hissedildiğini vermediği için anket yöntemiyle çalışma desteklenmiştir. Anket yöntemiyle senaryolar karşısında iyi mi kötü mü hissedildiğini tespit etmek için senaryo karşısında iyi mi kötü mü hissettiklerini derecelendirmeleri istenmiştir. Ardından senaryolara karşı 15 duygunun ne kadar hissedildiğini derecelendirmeleri istenmiştir. Bu durumun vergi uyumuna etkisini ölçmek için de vergi beyannamesinin tam olarak doldurulması, vergi planlaması yapılması, eksik beyanname verilmesi ve beyan ödevinin ertelenmesi gibi durumlarla vergi uyum davranışı ölçülmeye çalışılmıştır. Anket formu Privetera ve diğerlerinin. (2021) çalışmasından Türkiye'ye uyarlanmıştır. Anketler yüz yüze ve online olacak şekilde düzenlenmiştir. Zonguldak özelinde gerçekleştirilen çalışma tüm ilçeleri kapsamaktadır.

Deneyde serbest meslek kazancı elde edenler ücret geliri elde edenlere göre daha çok tepki vermiştir. Ayrıca verilen tepkiler duyguların işlenmesinden sorumlu olan prefrontal kortekste ve oksipital bölgede meydana gelmiştir. Bu durum duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır. Ücret geliri elde edenler arasından madende çalışanlar daha çok tepki vermiştir. Bu da vergi uyumunda gelirin elde edildiği unsurun etkili olduğunu göstermektedir.

Anket sonuçlarına göre beyanname hazırlama senaryosunda duygu durumunun tam beyan davranışı, vergi planlama davranışı, eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Olumlu duygu olumsuz duygu durumuna göre tam beyan etme davranışını daha çok ortaya çıkartırken eksik beyan davranışını daha az ortaya çıkartmaktadır. Olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışı ile vergi planlama davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin senaryoda duygu durumunun beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Olumlu duygu durumu olumsuz duygu durumuna göre beyan ödevini erteleme davranışını daha az oluşturmaktadır. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin duygu durumu vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışı ile vergi planlama davranışını daha çok, eksik beyan ile beyan ödevini erteleme davranışını daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde vergi planlama davranışı hariç olmak üzere anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışını daha çok, eksik beyan ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Olumlu duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, beyannamenin hazırlanmasına ilişkin olumlu duygu durumunun diğer olumlu duygu durumlarına göre tam beyan etme davranışını daha çok beyan ödevini erteleme davranışını daha az etkilediği tespit edilmiştir.

Bununla birlikte olumsuz duygu durumunun da vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz duygu durumunun diğer olumsuz duygu durumlarına göre tam beyan etme davranışını daha az, eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışını daha çok oluşturduğu tespit edilmiştir.

Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryonun rahat, mutlu, umutlu ve güvende hissetme gibi olumlu duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir. Rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının tam beyan davranışını, vergi planlama davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Olumlu duygulardan rahat, mutlu, umutlu ve güven duyguları ile vergi planlama davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte olumsuz duygulardan korku, suçlanmış, sinirli, stresli, şaşırma, güvensizlik, çaresizlik, gergin olma, suçlu, üzgün olma, pişmanlık ve utanç duyguları ile beyan ödevini erteleme ve vergi planlama davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda sinirli, stresli ve gergin hissetme gibi olumsuz duygular daha baskın hissedilmiştir. Rahat, güvende, umutlu ve suçlanmış duyguları ile tam beyan davranışı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çaresizlik ile eksik beyan davranışı arasında pozitif yönlü ve umutlu olma duygusu ile eksik beyan davranışı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryonun rahat, mutlu, umutlu ve güvende hissetme gibi olumlu duyguları diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle olumlu iletişime ilişkin rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının tam beyan ve vergi planlama davranışını pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer duygular ise tam beyan davranışı ve vergi planlama davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle olumsuz iletişime yönelik senaryo için rahat, umutlu, mutlu ve güvende duyguları ile eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışı arasında negatif yönlü anlamlı, diğer duygularla pozitif yönlü anlamlı

bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda sinirli, stresli, çaresiz, üzgün ve güvensiz gibi olumsuz duygular daha baskın bir şekilde hissedilmiştir. Vergi dairesiyle olumsuz iletişim durumunda rahat, mutlu, umutlu ve güvende duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı; şaşırmış, güvensiz, gergin ve üzgün duygularının ise tam beyan davranışını negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Sinirli ve gergin duyguları ile eksik beyan davranışı arasında pozitif, suçlanmış, umutlu ve güvende duyguları ile eksik beyan davranışı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda rahat, mutlu ve umutlu gibi olumlu duyguların diğer duygulara göre daha baskın bir şekilde olduğu tespit edilmiştir. Rahat, mutlu ve umutlu duygularının tam beyan davranışını pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Diğer duygular negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Ayrıca bu senaryoda rahat, mutlu ve umutlu duyguları ile eksik beyan davranışı arasında negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Rahat, mutlu, umutlu ve güvende duyguları ile beyan ödevini erteleme davranışı arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmada duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi tespit edilmiştir. Olumlu duyguların vergi uyumunu artırması beklenirken olumsuz duygular vergi uyumunu azaltmaktadır. Her ne kadar olumlu duygular hissedilirse hissedilsin daha az vergi ödemek için mükellefler vergi planlama davranışı sergileyebilmektedir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu duygular vergi uyumunu artırdığı için bu sürecin oldukça basit olması gerekmektedir. Vergi idaresinin mükelleflere yardımcı olması olumlu duygular hissedilmesine neden olması beklenmekte ve bu durum vergi uyumunu pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Vergi idaresinin mükellefe karşı güven verici politikalar uygulaması gerekmektedir. Güven olmayınca olumsuz duyguların hissedilmesi ve bu durumun vergi uyumunu olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Olsen ve diğerlerinin (2018) yapmış olduğu çalışmada serbest meslek sahibi vergi mükelleflerinin vergi idaresinin yaptırım stratejisine karşılık farklı duygular bildirdikleri ifade edilmiştir. Denetim ve para cezası gibi yaptırımlar olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu durum vergi

uyumunu olumsuz etkilemektedir. Ayrıca vergi idaresinin vergi ödemeyi kolaylaştıran uygulamalar yapması ya da vergi idaresi ile mükellef arasında güvene dayalı bir ilişki ön plana çıktığında olumsuz duyguların azaldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da vergi dairesiyle iletişime ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışı ile vergi planlama davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi denetimi vergi uyumunu etkileyen faktörlerden biri olup mükellefin denetimden geçmesi gelecekteki tutumlarına yansıyacak ve denetim geçirmeyenlere göre daha çok dikkatli davranmalarına neden olacaktır (Feld & Frey, 2007). Diğer koşulların sabit olması durumunda vergi denetimi yüksek ise vergi uyumu artmaktadır (Andreoni vd., 1998). Bununla birlikte denetlenme ihtimalinin yüksek olması da vergi uyumunu artırıcı etki yapmaktadır (Friedland vd., 1978). Vergi denetiminin etkisi gelir seviyesi farklı olan bireylerde değişmektedir. Şöyle ki vergi denetimi düşük ve orta gelir grubunda yer alan bireylerde korkudan dolayı vergi kaçırma ihtimalini azalttığı ancak yüksek gelir grubunda herhangi bir etkiye neden olmadığı tespit edilmiştir (Slemrod vd., 2001).

Vergi denetimi ile vergi uyumu arasında ters bir orantı vardır. Mükellefin denetlenme ihtimali arttıkça kanunlara uygun hareket etme davranışı sergilemekteyken denetlenme ihtimali azaldıkça vergi kanunlarına uygun hareket etmeme eğilimi artmaktadır. Vergi denetimi mükellef üzerinde baskı unsuru olmakta ve vergi kaçırma davranışını engelleyici bir rol oynamaktadır (Taşkın, 2010, s. 72). Vergi denetimine ilişkin duygu durumu da vergi uyumunu etkilemektedir. Vergi denetimine ilişkin duygu durumunun vergi uyum davranışı üzerinde vergi planlama davranışı hariç olmak üzere anlamlı bir farklılık oluşturduğu, olumlu duygu durumunun olumsuz duygu durumuna göre tam beyan davranışını daha çok, eksik beyan davranışı ile beyan ödevini erteleme davranışını ise daha az oluşturduğu tespit edilmiştir.

Demografik faktörler kapsamında cinsiyet, medeni durum, gelir, eğitim durumu ve yaş gibi özelliklere odaklanılmaktadır. Demografik faktörler vergi

uyumunun asıl belirleyicileri olarak değil tali bir bileşen olarak incelenmiştir. Olumlu ve olumsuz senaryoların vergi uyum faktörleri üzerindeki etkisi tek tek incelenmiştir.

Kadınlar ve erkeklerin biyolojik ve psikolojik olarak farklı olması bununla birlikte emek talep eden kesim ve hükümet tarafından cinsiyetçi tutumun olması vergi uyumunda etkili olmaktadır (Torgler & Valev, 2010, s. 554). Yolsuzluk ve vergi kaçırma konularında kadınlar erkeklere göre daha hoşnutsuzdur (Torgler & Valev, 2010). Bu çalışmaların aksine erkeklerin kadınlara göre daha ahlaklı davranarak daha az vergi kaçırma eğiliminde olduğunu destekleyen çalışmalara rastlamak da mümkündür (Barnett & Karson, 1987; Weeks vd., 1999). Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda cinsiyetin tam beyan davranışı, vergi planlama davranışı, eksik beyan davranışı ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu ancak vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu ve olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda cinsiyetin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ancak vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda cinsiyetin tam beyan ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Medeni durumun vergi uyumu üzerindeki etkisi olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Medeni durum mükelleflerin harcanabilir gelirlerinde değişikliğe neden olacağı için vergiye karşı düşüncenin farklılaşmasına neden olabilmektedir (Çiçek, Karakaş & Yıldız, 2006, s.64). Bekar bir mükellef ödediği vergiyi fedakârlık olarak değerlendirmezken evli ve çocuklu birisi için bu durum fedakarlığa dönüşebilir. Bu durum vergiye uyum üzerinde etki edebilir (İpek

&Kaynar, 2009, s. 119). Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve vergi erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ancak beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun vergi planlama ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken tam beyan ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu ve olumsuz senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda medeni durumun tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda medeni durumun vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Mükelleflerin gelirinin artması vergi ödeme isteklerini azaltmakta ve vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır (Öztürk, 2019; Becker vd., 1987; McGee & Tyler, 2006). Bu durumun aksine yüksek gelir seviyesinde olanların vergi uyumunun daha yüksek olduğunu destekleyen çalışmalar da mevcuttur (Alm vd., 1992, s. 110). Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir tam beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda gelirin sadece vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken eksik beyan ve vergi erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda gelirin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda gelirin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Gelir, tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda gelirin sadece vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergilerin ekonomik ve toplumsal hayattaki faydalarını eğitilmiş bireyler daha iyi bildiği için bu durum eğitilmiş mükelleflerin vergi uyumunu artırıcı rol oynayacaktır (Batirel, 1996, s.53). Ancak eğitim seviyesinin yüksekliği vergi kanunlarının iyi bilinmesine ve bununla birlikte kanundaki boşlukların değerlendirilmesine de neden olmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksekliği vergi kaçırma fırsatlarının daha iyi değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı da eğitim seviyesinin yüksekliği vergi uyumunun daha az olmasına neden olmaktadır (Torgler, 2003a, s. 439). Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitimin, tam beyan, vergi planlama ve eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken; beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadağı tespit edilmiştir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda eğitimin sadece tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadağı tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim tam beyan, vergi planlama, eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadağı tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda eğitimin vergi uyumu üzerinde kısmen farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Eğitim, tam beyan ve vergi planlama davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken; eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vergi denetimine ilişkin olumlu senaryoda eğitimin tam beyan, vergi planlama, eksik beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu ancak beyan erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadağı tespit

edilmiştir. Vergi denetimine ilişkin olumsuz senaryoda eğitim tam beyan davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazken, vergi planlama, eksik beyan ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir.

Gençlerin risk alma güdüsü yaşlılara göre daha yüksektir ve bu durum gençlerin daha ileri yaştaki bireylere göre vergi kaçırma eğilimini artırmaktadır (Batırel, 1996, s.53). Yaşlıların vergi kaçakçılığı yaptıklarının ortaya çıkması durumunda karşılaştıkları cezadan gençlere göre daha çok korktukları için gençlere göre daha az vergi kaçırma eğilimindedir (Oriska & Hudson, 2002). Yaş arttıkça vergi uyumunun arttığına ilişkin çalışmalar olmasına rağmen tam tersi sonuçların elde edildiği çalışmalara rastlamak da mümkündür (Wallschutzky, 1984). Beyanname hazırlamaya ilişkin olumlu senaryoda yaş, tam beyan ve eksik beyan üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken vergi planlama ve beyan ödevini erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazlığı tespit edilmiştir. Beyanname hazırlamaya ilişkin olumsuz senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazlığı tespit edilmiştir.

Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumlu senaryoda yaş, tam beyan üzerinde anlamlı bir farklılık oluştururken vergi planlama, eksik beyan ve vergi erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazlığı tespit edilmiştir. Vergi dairesiyle iletişime ilişkin olumsuz senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazlığı tespit edilmiştir. Vergi denetimine ilişkin olumlu ve olumsuz senaryoda yaşın vergi uyum davranışı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmazlığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. A. & Merter, M. E. (2004). 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu, *Maliye Dergisi*, 147, 5-27.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akerlof, G. A. & Kranton, R. E. (2010). *Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being*. New Jersey: Princeton University Press.
- Akkaş, F. (2023). *Türkiye'de Vergi Mükelleflerine Yönelik Elektronik Vergi Uygulamalarının Vergi Uyumu Üzerindeki Etkileri: Balıkesir İli Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aktan, C. C. (2006). *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Allingham, M. G. & Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economic*, 1(3-4), 323-338.
- Alm, J. & Bourdeaux, C. J. (2013). *Applying Behavioral Economics to the Public Sector*. Review of Public Economics, (3), 91-134
- Alm, J. & Torgler, B. (2006). Cultural Differences and Tax Morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, (27), 224-246.
- Alm, J. (1999). Tax Compliance & Administration. W. B. Hildreth & J. A. Richardson, *Handbook on Taxation* New York: Dekker.
- Alm, J. (2010). Testing Behavioural Public Economics Theories in the Laboratory. *National Tax Journal*, 63, 635-658.
- Alm, J. (2013). Expanding the Theory of Tax Compliance from Individual to Group Motivations. Working Paper 1309. Tulane Economics Working Paper Series, 1-25
- Alm, J. (2019). What Motivates Tax Compliance, Tulane Economics Working Paper Series, Tulane University, Working Paper
- Alm, J., Bettry R. J., & McKee, M. (1992). Estimating The Determinants of Taxpayer Compliance with Experimental Data, *National Tax Journal*, (1), 107-114
- Alm, J., Martinez V., J., & Schneider, F. (2004). 'Sizing' The Problem of the Hard-to-tax, Paper Presented at the "Hard to Tax: An International Perspective". J. Alm, J. Martinez- Vazquez ve S. Wallece içinde, *Taxing the Hard-to-tax*.

- Alm, J., McClelland, G. H. & Schulze, W. D. (1992). Why Do People Pay Taxes?. *Journal of Public Economics*, 48(1), 21-38.
- Alm, J., Sanchez, I., De Juan, A. (1995). Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance. *KYKLOS*, 48(1), 3-18.
- Alm, J., Todd, C., Jones, M., & McKee, M. (2010). Taxpayer information assistance services and tax compliance behavior, *Journal of Economic Psychology*, 31, 577-586
- Anderhub, V., Giese, S., Güth, W. Hoffmann, A. & Otto, T. (2001). Tax Evasion with Earned Income- An Experimental Study. *FinanzArchiv / Public Finance Analysis*, 58 (2), 188- 206.
- Anderson, G. M. & Tollison, R. D. (1992). Morality and Monopoly: The Constitutional Political Economy of Religious Rules. *Cato Journal*, 12 (2), 373-391.
- Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein, J. (1998). Tax Compliance. *Journal of Economic Literature*, 36 (2), 818-860.
- Antonides, G. & Robben, H. S. (1995). True Positives and False Alarms in the Detection of Tax Evasion. *Journal of Economic Psychology*, (16), 617-640.
- Arbex, M., Justin M. C., Shawn N. G., & Enlinson M. (2018). *Tax Evasion, Testosterone And Personality Traits*, Sao Paulo School Of Economics
- Avcı, D. E. & Yağbasan, R. (2008). Beyin Yarıkürelerinin Baskın Olarak Kullanılmasına Yönelik Öğretim Stratejileri, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 1-18
- Balconi M., Crivelli, D., Castiglioni, C. & Edoardo Lozza (2019). Social frame and tax compliance modulate electrophysiological and autonomic responses following taxrelated decisions, *Scientific Reports*, 9(1), 4713.
- Barnett, J. H. & Karson, M. J. (1987). Personal Values and Business Decisions: An Exploratory Investigation. *Journal of Business Ethics*, 6 (5), 371-382.
- Batirel, Ö. F. (1996). Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum, *Vergi Dünyası Dergisi*, (175), 52-55
- Bayraklı, H. H., Saruç N. T. & Sağbaş İ. (2004). Vergi Kaçırmayı Etkileyen Faktörler: Anket Çalışması Bulguları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu Bildiriler, 10-14 Mayıs içinde (s. 204-253), Antalya
- Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, (76), 169-217.
- Becker, W., H.J. Büncher & S. Sleeking (1987). The Impact of Public Transfer Expenditures On Tax Evasion An Experimental Approach. *Journal of Public Economics*, 34(2), 243-252.
- Bedir, S., D. Özdemir & A. Ateş (2016). Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki

Tutum ve Davranışları TRA1 Örneği, Ankara: İmaj Yayınevi.

- Benjamini, Y. & Maital, S. (1985). Optimal Tax Evasion and Optimal Tax Evasion Policy: Behavioral Aspects'. *Proceedings of the International Conference on the Economics of the Shadow Economy, 10–14 Ekim 198*, içinde 1, s. 245-264). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
- Bernasconi, M., Corazzini, L. & Seri, R. (2014). Reference Dependent Preferences, Hedeonic Adaptation and Tax Evasion: Does the Tax Burden Matter? *Journal of Economic Psychology*, (40), 103-118.
- Bobek, D. D., Hageman, A. M. & Kelliher, C. F. (2013). Analyzing the Role of Social Norms in Tax Compliance Behavior. *J Bus Ethics*, 115(3), 451-468.
- Bobek, D., Robin, W. R. & John, T. S. (2007). The Social Norms of Tax Compliance: Evidence from Australia, Singapore and the United States. *Journal of Business Ethics*, 74(1), 49- 64.
- Brandts, J., Saijo, T. & Schram, A. (2004). How Universal Is Behavior? A Four Country Comparison of Spite and Cooperation in Voluntary Contribution Mechanisms. *Public Choice*, 119(3), 381-424.
- Brondolo, J., Frank B., Eric L. B. & Silvani, C. (2008). “Tax Administration Reform and Fiscal Adjustment: The Case of Indonesia (2001-07), *International Monetary Fund(IMF), IMF Working Paper*, Working Paper No: WP/08/129
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Calderón, R. E. (2010). Benefits And Costs In The Application Of A Segmented Taxpayer Approach In The Latin American Tax Administrations, The Inter-American Center of Tax dministrations (CIAT): [webdms. ciat. org/action.php](http://webdms.ciat.org/action.php).
- Canbay, T. & Güneş, Ç. (2007). Vergiye Uyumu Belirleyen Bir Faktör Olarak Vergi Kültürü, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 52-64
- Cansız, H. (2006). Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, VIII (2), 115-138
- Carroll, J. S. (1992). How Taxpayers Think about Their Taxes: Frame and Values. J. Slemrod içinde, *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*. University of Michigan Press.
- Cesur, A. & Çelikkaya, A. (2014). Türkiye’de Vergi Kültürü’nün Gelişmesinde Gelir İdaresi Başkanlığı’nın Yeri ve Önemi, *AKÜ İİBF Dergisi*, XVI(2), 1-14,
- Chan, H. F., Dulleck, U. & Torgler, B. (2019). Response Times and Tax Compliance, *10(4)*, 45
- Christian, R. C., & Alm, J. (2014). Empathy, sympathy, and tax compliance, *Journal of Economic Psychology*, 40, 52-82

- Chuenjit, P. (2014). The Culture of Taxation: Definition and Conceptual Approaches for Tax Administration, *Journal of Population and Social Studies*, 22(1), 14-34
- Cibo, H. (2019). *Vergisel Uyuşmazlıkların Uzlaşma Yoluyla Çözümünün Vergiye Gönüllü Uyuma Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Clotfelter, C. T. (1983). Tax Evasion with Tax Rates: An Analysis of Individual Returns. *The Review of Economics and Statistics*, 65(3), 363-373.
- Coleman , C. & Freeman, L. (1997). Cultural Foundations of Taxpayer Attitudes to Voluntary Compliance. *13 Australian Tax Forum*, 311-336.
- Collins, J. H. & Plumlee, R. D. (1990). The Taxpayer's Labor and Reporting of Decision: The Effect of Audit Schemes? *The Accounting Review*, 66 (3), 559-576.
- Coricelli G., Joffily, M., Montmarquette, C. & Marie-Claire Villeval (2010), Cheating, Emotions, and Rationality: En Experiment on Tax Evasion, *Experimentel Economics*, 13, 226-247
- Coricelli G., Raymond J. D. & Sirigu, A. (2007). Brain, emotion and decision making: the paradigmatic example of regret, *Trends in Cognitive Sciences*, 11(6), 258 - 265
- Coşkun, M. E., (2024). *Vergi Uyuşmazlıklarının İdari ve Yargısal Aşamada Çözüm Yollarının Vergi Uyumuna Etkisinin Analizi: Manisa İli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
- Cowell, F. A. (1985). The Economic Analysis of Tax Evasion. *Bulletin of Economic Research*, 37(3), 163-193.
- Crane, S. E. & Nourzad, F. (1990). Tax Rates and Tax Evasion: Evidence from California Amnesty Data. *National Tax Journal*, 43, 189-199.
- Creamer, E. G. (2020). *Tamamen Bütünleştirilmiş Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. (İ. Seçer, & S. Ulaş, Çev.) Ankara: Vizetek Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.
- Cullis, J. G. ve Lewis, A. (1997). Why People Pay Taxes: From a Convetional Economic Model to a Model of Social Convention. *The Journal of Economic Psychology*, 18, 305-321.
- Cullis, J., Jones, P. & Lewis, A. (2007). Tax Compliance: Social Norms, Culture and Endogeneity. *International Studies Program Working Paper*, 07-22
- Cullis, J., Jones, P. & Savoia, A. (2012). Social Norms and Tax Compliance: Framing the Decision to Pay Tax. *The Journal of Socio-Economics*, 41(2), 159-168.

- Cummings, R. G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M. & Torgler, B. (2005). Effects of Tax Moral and Survey Evidence. Switzerland: CREMA- Center of Research in Economics, *Management and the Arts*.
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 213-228
- Çiçek, H., Karakaş, M. & Yıldız, A. (2008). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.
- Çürük, T. & Tüm, K. (2011). Denetim Birimi Olarak YMM'lerin Vergi Kaybına Etkisi: YMM'ler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 15(2), 19-57
- Damasio, A. R. (1994). *Descartes' Error: Emotion Reason, and the Human Brain*. New York: Avon Books.
- Dean, P., Keenan, T. & Kenney, F. (1980). Taxpayers' Attitudes to Income Tax Evasion: An Empirical Survey. *British Tax Review*, 1, 28-44.
- Demir, İ. C. & Yıldırar G. (2013). Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 269-286
- Devos, K. (2008). Tax Evasion Behaviour and Demographic Faktors: An Exploratory Study in Australia, *Revenue Lav Journal*, 18, 1-43
- Drouvelis M., & Grosskopf, B. (2016). The effects of induced emotions on pro-social behaviour. *Journal of Public Economics*, 134, 1-8
- Duch, R.M. & Solaz, H. (2013). *Why We Cheat: Experimental Evidance on Tax Compliance*, Working Paper. Centre for Experimental Social Sciences, Nuffield College, University of Oxford, 1-40
- Dulleck, U., Fooker, J., Newton, C., Ristl, A., Schaffner, M. & Torgler, B. (2012). Tax Compliance and Psychic Costs: Behavioral Experimental Evidence Using a Physiological Marker, *Journal of Public Economics*, 134, 9-18.
- Durham, Y., Manly, T. S. & Ritsema, C. (2014). The Effects of Income Source, Context, and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment. *Journal of Economic Psychology*, 40, 220-233.
- Durham, Y., Tracy S. Manly, & Ritsema C. (2012). The effects of income source, context, and income level on tax compliance decisions in a dynamic experiment, *Journal of Economic Psychology*, 40, 220-233
- Edlund, J., & Aberg, R. (2002). Social Norms and Tax Compliance. *Swedish Economic Policy Review*, 9, 201-228.
- Eker, A. (1996). *Kamusal Maliye*. İzmir: Doğu Matbaası,

- Elffers, H., Weigel, R. & Hessing, D. (1987). The Consequences of Different Strategies Measuring Tax Evasion Behavior. *Journal of Economic Psychology*, 8, 311-337.
- Enachescu, J., Puklavec, Z., Olsen, J., & Kirchler, E. (2020). Tax Compliance Is Not Fundamentally Influenced by Incidental Emotions: An Experiment, *Economics of Governance*, 22, 345-362.
- Enachescu J., Olsena, J., Koglerb, C., Zeelenbergb, M., Breugelmansb, S. M., Kirchler, E., (2019). The Role Of Emotions In Tax Compliance Behavior: A Mixed-Methods Approach, *Journal of Economic Psychology*, 74, 102194
- Erard, B. & Feinstein, J. S. (1994). Honesty and Evasion in the Tax Compliance Game. *The RAND Journal of Economics*, 25(1), 1-19.
- Eroğlu, O. (2013). Vergi Ceza Hukuku Açısından Kanunilik İlkesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(3), 157- 179
- Feinstein, J. S. (1991). An Econometric Analysis of Income Tax Evasion and Its Detection. *The RAND Journal of Economics*, 22(1), 14-35.
- Feld, L. P. & Frey B. S. (2002). The Tax Authority and the Taxpayer: An Exploratory Analysis, In *Second International Conference on Taxation, Centre for Tax System Integrity, The Australian National University, Canberra* (Erişim Tarihi:15.03.2018)
- Feld, L. P. & Frey, B. (2007). Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation. *Law and Policy*, 29 (1), 102-120.
- Feld, L. P. & Frey, B. S. (2002). Trust Breeds Trust: How Taxpayers are Treated. *Economics of Governance*, 3(2), 87-99.
- Feld, L.P. & Frey, B. S. (2002a). Trust Breeds Trust: How Taxpayers are Treated. *Economics of Governance*, 3, 87-99.
- Fellner G., Sausgruber, R., & Traxler, C. (2013). Testing Enforcement Strategies In The Field: Threat, Moral Appeal And Social Information. *Journal of the European Economic Association*, 11(3), 634–660
- Frey, B. S. & Eichenberger, R. (1989). Anomalies and Institutions. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 145, 423-437.
- Frey, B. S. & Torgler, B. (2007). Tax Morale and Conditional Cooperation. *Journal of Comparative Economics*, 35 (1), 136-159.
- Friedland N., Maital S. & Rutenberg A. (1978). A Simulation Study of Income Tax Evasion. *Journal of Public Economics*, 10, 107-116.
- Friedland, N. (1982). A Note on Tax Evasion as a Function of the Quality of Information about the Magnitude and Credibility of Threatened Fines: Some Preliminary Research. *Journal of Applied Social Psychology*, 12 (1), 54-59.

- Friedland, N., Maita, S. & Rutenberg, A. (1978). A Simulation Study of Income Tax Evasion. *Journal of public economics*, 10(1), 107-116.
- Gangl, K., & Torgler B. (2020). How to Achieve Tax Compliance by the Wealthy: A Review of the Literature and Agenda for Policy. *Social Issues and Policy Review*, 14(1), 108--151
- Garciaa F., Opromollab, L. D., Vezzullic, A., & Rafael Marques (2020). The Effects of Official and Unofficial Information on Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 78, 102265
- Gashi, M. & Kukaj, H. (2016). The Effect of Tax Rates on Fiscal Evasion and Avoidance. *European Journal of Sustainable Development*, 5(1), 31-31.
- Geeroms, H. J. & Wilmots, H. (1985). An Emprical Model of Tax Evasion and Tax Avoidance. *Public Finance*, 40, 190-209.
- Gehring William J. & Adrian R. Willoughby (2002). The Medial Frontal Cortex And The Rapid Processing Of Monetary Gains and Losses, *Science*, 295(5563), 2279–2282.
- Gencel, U. & Kuru, E. (2012). Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20), 29-60
- Gerçek, A. & Yüce, M. (1998). Mükelleflerin Vergiye Karşı Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi. Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 23-41
- Gerçek, A. (2004). Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakların Önlenmesi Açısından Vergi İdaresinin Sorunları Ve Yeniden Yapılandırma Önerisi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004. s. 621-658. Antalya.
- Gobena, L. B., & Dijke, M. V. (2017). Fear and Caring: Procedural Justice, Trust, and Collective Identification as Antecedents of Voluntary Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 62, 1-16
- Göker, C. (2011). *Yönlendirici Vergilendirme*. Ankara: Turhankitabevi.
- Graetz, M. J., Reingan, J. F. & Wilde, L. L. (1986). The Tax Compliance Game: Toward an Interactive Theory of Law Enforcement. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 2 (1), 1-32.
- Grasmick, H. G. & Bursick, R. J. (1990). Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model. *Law & Society Review*, 24 (3), 837-861.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Der.), *Handbook of Qualitative Research* (s. 105-117). Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Güner, A. (1988). Vergi Afları-Vergiye Uyum İlişkisi Üzerine, M.Ü. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 10, 261-271

- Güney, G. (2018). *Vergi Ahlakı ve Vergi Uyumunu Açısından Yükseköğrenimin Rolü: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güth, W., Levati, V. & Sausgruber, R. (2005). Tax Morale and (De-)centralization: An Experimental Study. *Public Choice*, 125 (1/2), 171-178.
- Hallsworth, M., List, J. A., Metcalfe, R. D. & Vlaev, I. (2017). The Behavioralist as Tax Collector: Using Natural Field Experiments to Enhance Tax Compliance. *Journal of Public Economics*, 148 (C), 14-31.
- Hashimzade, N., Myles, G. D. & Tran-Nam, B. (2012). Application of Behavioural Economics to Tax Evasion. *Journal of Economic Surveys*, 27 (5), 941-977.
- Hasseldine J., Peggy A. H. (2002). Framing, Gender and Tax Compliance, *Journal of Economic Psychology*, 24, 517-533
- Hazman, G. G. (2009). Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile Tespiti, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 4 (1), 53-71
- Heinemann, F. & Kocher, M. G. (2013). Tax Compliance under Tax Regime Changes. *International Tax and Public Finance*, 20 (2), 225-246.
- Helhen, Y. & Ahmed, Y. (2014). Factors Affecting Tax Attitudes and Tax Compliance: A Survey Study in Yemen . *European Journal of Business and Management*, 6 (22), 48-58.
- Hindriks, J. & Myles, G. D. (2006). *Intermediate Public Economics*. Cambridge, MA. The MIT Press.
- Işık, A. (2009). Kültür ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği, *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 851-865
- İpek, S. & Kaynar, İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi*, 16 (1), 170-190
- James, S. & Alley, C. (2002). Tax Compliance, Self-assessment and Tax Administration. *Journal of Finance, and Management in Public Services*, 2 (2), 27-72.
- Jensen, F.E. & Nutt, E.A. (2017). *Ergen Beyni*. (Çev. Can Evren Topaktaş). 1. Baskı. İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Job, J., & Reinhart, M. (2004). Trusting the Tax Office: Does Putnam's Thesis Relate to Tax? *Australian Journal of Social Issues*, 38(3), 299-322.
- John, P. & Blume, T. (2018). How best to nudge taxpayers? The impact of message simplification and descriptive social norms on payment rates in a central London local authority, *Journal of Behavioral Public Administration* 1(1),1-11

- Juan, A. D., Lasheras, M. A. & Mayo, R. (1994). Voluntary Tax Compliant Behavior of Spanish Income Tax Payers. *Public Finance*, 49, 90-105.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım,
- Kahriman, H. (2016). Vergiye Gönüllü Uyum Çerçevesinde Türkiye’de Gelir İdaresinin Organizasyon Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 229-250
- Kaplan, A. (2017). *Mükellef-İdare İlişkisi Bakımından Vergi Uyumuna Etkisinin Analizi: Batı Akdeniz Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kaplan, A. (2023). *Mükellef Haklarının Vergi Uyumuna Etkisinin Analizi: Batı Akdeniz Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Karabacak, Y. (2013). Vergi Karmaşıklığı Modern Vergi Sistemlerinin Kaçınılmaz Sonu Mudur?. *Mali Çözüm Dergisi*, 120, 15-30
- Karakoç, Y. (2004). Hukukî Nedenlerden Kaynaklanan Vergi Kayıp ve Kaçakları (Düzenleme-Uygulama-Yargılama), 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004. s.90-113, Antalya.
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues. Draft Policy Research Working Paper, 5430
- Kayacık, C. & Eroğlu O. (2024). *Vergi Uyumunun Sağlanmasında Duygulara Yönelik Bir Araştırma*, Afyonkarahisar, Yaz Yayınları
- Kettle S., Marco, H., Ruda, S., Michael A. Sanderson (2016). Behavioral Interventionsd in Tax Compliance: Evidence From Guatemala, Word Bank Policy Research, Working Paper, 7690
- Kinsey, K. A. (1992). Deterrence and Alienation Effcets of IRS Enforcement: An Analysis of Survey Data. J. Slemrod içinde, *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Kirchler, E. & Alm, J. (2012). Combining Psychology and Economics in the Analysis of Compliance: From Enforcement to Cooperation. *Tulane University Working Paper Series, Working Paper 1212*.
- Kirchler, E. & Wahl, I. (2010). Tax Compliance Inventory TAX-I: Designing an Inventory for Surveys of Tax Compliance. *Journal of Economic Psychology*, 31(3), 331-346.
- Kirchler, E. (2007). *The Economic Psychology of the Tax Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirchler, E., Hoelzl, E. & Wahl I. (2008). Enforced Versus Voluntary Tax Compliance: The Slippery Slope Framework, *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210-225.

- Kitapçı, İ. (2013). *Vergi Etiği Vergi Psikolojisi Verginin Sosyo-Psikolojik Teorisi*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kleven, H.J., Kunudsen, M., Kreiner, C., Pedersen, S. & Saez, E. (2008). An Experimental Evaluation of Tax Evasion and Tax Enforcement in Denmark, Department of Economics, University of Copenhagen.
- Korkmaz, Ö. & Mahiroğlu, A., (2007). Beyin, Bellek ve Öğrenme, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 93-104
- Kornhauser, M. E. (2007). Normative and Cognitive Aspects of Tax Compliance Literature Review and Recommendations for the IRS Regarding Individual Taxpayers. *Florida Tax Review*. 138-180
- Krajbich, I., Camerer, C., Ledyard, J., & Rangel, A. (2009). Using Neural Measures of Economic Value to Solve the Public Goods Free-Rider Problem, *Science*, 326(5952), 596-599.
- Kumluca, İ. (2003). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler, *Vergi Sorunları Dergisi*, 180, 91-97.
- Kurtuluş, K. (1998). *Pazarlama Araştırmaları*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Lederman, L. (2003). The Interplay Between Norms and Enforcement in Tax Compliance. *Ohio State Law Journal*, 64(6), 1453-1514.
- Leonard, H. B. & Zeckhauser, R. J. (1987). Amnesty, Enforcement and Tax Policy, *Tax Policy and The Economy*, 1, 55-85.
- Lewis, A. (1979). An Emprical Assessment of Tax Mentality. *Public Finance*, 34, 245-257.
- Logue, K. D. (2006). Optimal Tax Compliance and Penalties When the Law is Uncertain. *Law & Economics Working Papers*. University of Michigan Law School.
- Loo, R. (2003). Are Women More Ethical than Men? Findings from Three Independent Studies. *Women in Management Review*, 18 (4), 169-181.
- Lozza, E., Kastlunger, B., Tagliabue, S. & Kirchler, E. (2013). The Relationship Between Political Ideology and Attitudes Toward Tax Compliance: The Case of Italian Taxpayers, *Journal of Social and Political Psychology*, 1 (1), 51-73
- Luitel, H. S. & Sobel, R. S. (2007). The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties, *Public Budgeting & Finance* Fall, 27(3), 19-38.
- Macnaughton, A. (2009). Monitoring Taxpayers Compliance:A Practical Guide Based on Revenue Body Experience, *Canadian Tax Journal*, 57(1), 205-206.
- McCaffery, E. J. & Baron, J. (2004). Framing and Taxation: Evalution of Tax Policies Involving Household Composition. *Journal of Economic Psychology*, 25, 679-705.

- McGee, R. W & M. Tyler (2006). Tax Evasion and Ethics: A Demographic Study of 33 Countries, Andreas School of Business Working Paper, Barry University, USA.
- McGee, R. W. (2009). Views Toward Tax Evasion: A Comparative Study of Moldova and Romania, *Journal of Public Finance*, 7(3), 7-24.
- McGee, R. W. ve Smith, S. R. (2007). Ethics, Tax Evasion, Gender and Age: An Empirical Study of Utah Opinion. Andreas School of Business Working Paper. 1-23
- McKerchar, M. (2008). Philosophical Paradigms, Inquiry Strategies and Knowledge Claims: Applying the Principles of Research Design and Conduct to Taxation. *EJournal of Tax Research*, 6(1), 5-22.
- Moğol, T. & Üyümez, M. E. (2004). Vergi Suç ve Cezalarının Ekonomisi, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs 2004, s. 573-599, Antalya.
- Muehlbacher, S., Mittone, L., Kastlunger, B. & Kirchler, E. (2012). Uncertainty Resolution in Tax Experiments: Why Waiting for an Audit Increases Compliance. *Journal of Socio- Economics*, 41 (3), 289-291.
- Muter, Naci, Sakınç, S. & Çelebi, K. (1993). Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması, Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
- Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Nerré, B. (2008). Tax Culture: A Basic Concept for Tax Politics, *Economic Analysis & Policy*, 38(1), 153-167
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası
- Ockenfels, A. & Weimann, J. (1999). Types and Patterns: An Experimental East-West German Comparison of Cooperation and Solidarity. *Journal of Public Economic*, 71 (2), 275- 287.
- Olsen J., Kasper, M., Kogler, C., Muehlbacher, S., & Kirchler, E. (2019). Mental Accounting of Income Tax and Value Added Tax Among Self-Employed Business Owners, *Journal of Economic Psychology*, 70, 125-139
- Organ, İ. & Yegen, B. (2013). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı Oluşumunda Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü: Adana Örneği, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 241-271
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), (2010). Understanding and Influencing Taxpayers Compliance Behaviour, In *Forum on Tax Administration: Small/Medium Enterprise Compliance Subgroup*, 40
- Orviska, M., & Hudson, J. (2002). Tax Evasion, Civic Duty and the Law Abiding Citizen. *European Journal of Political Economy*, 19, 83-102.

- Öz Yalama, G. & Gümüş, E. (2013). Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir’den Bulgular, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9 (20), 77-98
- Özkaya, B. (2015). Marka Yönetiminde Araştırma: Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme Tekniği. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 2(1), 24-47.
- Öztürk, N. (2019). Vergi Bilincini Şekillendiren En Etkili İç ve Dış Faktörler, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 792-802.
- Pehlivan, O. (2013). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık
- Porcano, T. M. (1988). Correlates of Tax Evasion. *Journal of Economic Psychology*, 9 (1), 47- 67.
- Privitera, Alessandra, Enachescu, J., Kirchler, E., & Hartmann, A. J. (2021). Emotions in Tax Related Situations Shape Compliance Intentions: A Comparison between Austria and Italy, *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 92, 101698.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan, & Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Recker, P. M., Sander, D. L. & Roark, S. J. (1994). The Influence of Ethical Attitudes on Taxpayer Compliance. *National Tax Journal*, 47(4), 825-836.
- Renvoise, P. & C. Morin. (2012). Nöromarketing. Y. Yertutan(çev.), İstanbul: MediaCat.
- Richards, P. & Tittle, R. (1981). Gender and Perceived Changes of Arrest. *Social Forces*, 59 (4), 1182-1199.
- Richardson, G. (2008). The Relationship Between Culture and Tax Evasion Across Nries: Additional Evidence and Extensions, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 17(2), 67-78.
- Rosen, H. & Gayer, T. (2010). *Public Finance*. Singapore: McGraw- Hill International Edition.
- Roth, J. A., Scholz, J. T. & Witte, A. D. (1989). *Taxpayer Compliance: An Agenda for Research*. Philadelphia: University of Pensilvanya Press.
- Roxas, M. L. & Stoneback, J. Y. (2004). The Importance of Gender Across Cultures in Ethical Decision- Making. *Journal of Business Ethics*, 50 (2), 149-165.
- Sandmo, A. (2005). The Theory of Tax Evasion: A Retrospective View. *National Tax Journal*, 58 (4), 643-663.
- Saraçoğlu, F. (2008). Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutum Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *KMÜ İİBF Dergisi*, 15, 16-34.

- Sarı, B. (2016). *Türkiye’de Tarım Kesiminde Vergi Uyum, Vergi Bilinci ve Tarım Kesiminin Vergilendirilmesi: Malatya Merkez İlçe Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Saruç, N. T. & Sağbaş, İ. (2003). Vergi Etiğinin Ölçümü: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Savaşan, F. & Odabaş, H. (2005). Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5, 1-28.
- Schmölders, G. (1976). *Genel Vergi Teorisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Scholz, J. T. & Pinney, N. (1995). Duty, Fear, and Tax Compliance: the Heuristic Basis of Citizenship Behavior. *American Journal of Political Science*, 42 (3), 903-920.
- Scott, W. & Grasmick, H. (1981). Deterrence and Income Tax Cheating: Testing Interaction Hypothesis in Utilitarian Theories. *Journal of Applied Behavioral Science*, 17, 395-408.
- Serim, N. (2015). Gönüllü Vergi Uyumunu Arttırmada Kamu Otoritesinin Düzenleyici Rolünün ve Mükellef Çevresinin Önemi: Sıralı Probit Modeli Yaklaşımı. *AKÜ İİBF Dergisi*, XVII (1), 141-156.
- Sheffrin, S. M. & Triest, R. K. (1992). Can Brute Deterrence Backfire? Perceptions and Attitudes in Taxpayer Compliance. J. Slemrod içinde, *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Slemrod, J., Blumenthal, M. & Christian, C. (2001). Taxpayer Response to an Increased Probability of Audit: Evidence from a Controlled Experiment in Minnesota. *Journal of Public Economics*, 79 (3), 455-483.
- Solso, Robert L., & Homer H. Johnson (2005). *Psikolojide Deneysel Yönteme Giriş: Vaka Yaklaşımı*, (Çev. Edt.: A.Ayçiçeği), İstanbul: Kitabevi,
- Song, Y.D. & Yarbrough, T.E. (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitude: A Survey Public Administration Review, 31, 442-452.
- Spicer, M. W. & Becker, L. A. (1980). Fiscal Inequity and Tax Evasion: An Experimental Approach. *National Tax Journal*, 33 (2), 171-175.
- Spicer, M. W. & Lundstedt, S. B. (1976). Understanding Tax Evasion. *Public Finance = Finances Publiques*, 31 (2), 295-305.
- Spicer, M. W. (1986). Civilization at a Discount: The Problem of Tax Evasion. *National Tax Journal*, 39 (1), 13-20.
- Stiglitz, J. E. & Rosengard, J. K. (2015). *Economics of the Public Sector*. New York/ London: W. W. Norton & Company.

- Şen, H. & Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık
- Şentürk, S. H. (2014). Vergiye Gönüllü Uyum Sağlanmasında Fayda İlkesinin Rolü, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 9(3), 129-143
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını
- Taşkın, Y. (2010). Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 54. Seri, 68-90
- Tekeli, R. (2011). The Determinants of Tax Morale: the Effects of Cultural Differences and Politics. Policy Research Institute *Discussion Paper Series*, 11A-10.
- Thomson, J.J. (2008). The Trolley Problem. The Yale Law Journal Company, 94, 1395
- Tittle, C. R. (1980). *Sansctions and Social Deviance: The Question of Deterrence*. New York: Praeger Publishers.
- Torgler, B. & Murphy, K. (2004). Tax Morale in Australia: What Shapes it and Has it Changed Over Time?. *Journal of Australian Taxation*, 7(2), 298-335.
- Torgler, B. & Schneider, F. (2004). Does Culture Influence Tax Morale? Evidence from Different European Countries. CREMA Working Paper No. 2004-17, Basel: Center for Research in Economics, Management and Art.
- Torgler, B. & Valev, N. T. (2010). Gender and Public Attitudes Toward Corruption and Tax Evasion. *Western Economic Association International*, 28(4), 554-568.
- Torgler, B. (2003a). Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. PhD Dissertation. University of Basel, Faculty of Business and Economics.
- Torgler, B. (2003b). Tax Morale and Insitutions: Evidence from Switzerland. CREMA Center for Research in Economics, Management and the Arts.
- Torgler, B. (2003c). Does Culture Matter?: A Tax Morale in An East-West German Comparison. *FinanzArchiv/Public Finance Analysis*, 59(4), 504-528.
- Torgler, B. (2004). Tax Morale in Asian Countries. *Journal of Economic Psychology*, 15, 237- 266.
- Torgler, B. (2006). The Importance of Faith: Tax Morale and Religiosity. *Journal of Economic Behavior and Organisation*, 61 (1), 81-109.
- Torgler, B. (2007). *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*. U.K: Edward Elgar Publishing Limited

- Torgler, B., Schaffner, M. & Macintyre, A. (2007). Tax Compliance, Tax Morale, and Governance Quality. Georgia State University International Studies Program Working Paper, 17,1-38
- Tosuner, M., & Demir, İ. C. (2007). Toplumsal Bir Olgu Olarak Vergi Ahlakı, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 1-20
- Tuay, E. & Güvenç, İ. (2007). Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı. GİB.
- Tulkens, H. & Jacquemin, A. (1971). The Cost of Delinquency: A Problem of Optimal Allocation of Private and Public Expenditure. CORE Discussion ,7133.
- Tunçer, M. (2002). Hükümet-Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 57 (3), 107-128
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Türk, İ. (2010). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Üngüren, E. (2015). Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 7(1), 193-219
- Üyümez, M. E. (2016). Vergi Mevzuatının Karmaşıklığı ve Uzlaşma Yöntemi Bağlamında Vergi Uyumunun Değerlendirilmesi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8(1), 75-92.
- Varma, K. N. & Doob, A. N. (1998). Detering Economic Crimes: The Case of Tax Evasion. *Canadian Journal of Criminology*, 40(2), 165-184.
- Vogel, R. C. (1974). Taxation and Public Opinion in Sweden: An Interpretation of Recent Survey Data, *National Tax Journal*, 27(4), 499-513.
- Wahl, I., Kastlunger, B. & Kirchler, E. (2010). Trust in Authorities and Power to Enforce Tax Compliance: an Empirical Analysis of the "Slippery Slope Framework". *Law&Policy*, 32(4), 383-406.
- Wallschutzky, I. G. (1984). Possible Causes of Tax Evasion. *Journal of Economic Psychology*, 5, 371-384.
- Weber, T. O., Fookan, J., & Herrmann, B. (2014). Behavioural Economics and Taxation, *European Commission Taxation Papers Working Paper*, 41, 1-41
- Weeks, W. A., Moore, C. W., McKinney, J. A. & Longenecker, J. G. (1999). The Effects of Gender and Career Stage on Ethical Judgement. *Journal of Business Ethics*, 20(4),301- 313.
- Westat Inc. (1980). Individuals Income Tax Compliance Factors Study Qualitative Research. Internal Revenue Service.
- Wolfe P. (2001), Brain Matters: Translating Research into Classroom Practise, Alexandria, Virginia: Association for Supervision and Curriculum

Development

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Güncellenmiş 12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yitzhaki, S. (1974). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics* 3(2), 201-202.
- Yurdakul, A. (2013). *Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zenginobuz, Ü., Adaman, F., Gökşen, F., Savcı, Ç. & Tokgöz, E. (2010). *Vergi, Temsiliyet ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Türkiye’de Vatandaşların Algıları*. İstanbul: Açık Toplum Vakfı
- Ziylan, T., Karabulut, A. K., Murshid, K. A., Yücel, N., Çiçekçibaşı, A. E. (2001). İnsan Kafa İskeletlerinin Antropometrik Analizi, *S. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-6.

EKLER

EK 1: Ücret Elde Edenlerin Verdiği Beyin Tepkisi

Katılımcı Sayısı	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Meslek	Telkin/Slayt	Tepki Durumu	Tepkinin Meydana Geldiği Yer	Tepki Boyutu
1.	Erkek	Bekar	32	Akademisyen	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta
					Üzüntü	Var	Sol Oksipital	Teta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Beta
					Nefret	Yok		
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta+Alfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta+Alfa
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
2.	Erkek	Evli	40	Akademisyen	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Teta
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta+Alfa

					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta+Alfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa+Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
3.	Erkek	Evli	44	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Nefret	Yok		
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital Bölge	Teta+Alfa+Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
4.	Erkek	Evli	38	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa+Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta+Gama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Alfa+Beta+ Teta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Beta+Gama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		

					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa+Beta
5.	Erkek	Evli	38	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal+ Sağ Oksipital Bölge	Teta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
6.	Erkek	Evli	41	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Üzüntü	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal Korteks	Alfa+Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa+Beta
					Nefret	Var	Sağ Prefrontal Kortekste Ve Sol Oksipital	Gama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Gama
7.	Erkek	Bekar	33	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Beta+Gama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Beta+Gama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Beta+Gama

					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Tetabetagama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Beta+Gama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Beta Gama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Beta Gama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetabeta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
8.	Erkek	Evli	36	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta+Alfa+Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa+Beta+Gama
					Korku	Var	Sol +Sağ Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa+Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Teta+Alfa+Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfa
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
9	Erkek	Evli	41	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfabetagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfabetagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabetagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabetagama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Tetaalfabeta

					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
10	Erkek	Evli	25	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Betagama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
11	Erkek	Bekar	26	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa
					Üzüntü	Var	Sağ Prefrontal	Tetaalfabeta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta Gama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Betagama
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		

12	Erkek	Evli	42	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Teta Alfa Beta Gama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa
					Korku	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Betagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
13	Erkek	Bekar	30	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Tetaalfa
					Üzüntü	Var	Sol Oksipital	Betagama
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal Sol Oksipital	Alfa Beta Gama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
14	Erkek	Bekar	28	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefronal	Teta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefronal	Betagama

					Heyecan	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefronal + Sol Oksipital	Betagama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefronal	Betagama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefronal+Sol Ve Sağ Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabetagama
15	Erkek	Evli	26	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefronal Sol Oksipital	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefronal	Tetaalfabetagama
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefronal Sol Oksipital	Tetaalfabetagama
					Heyecan	Var	Sol Prefronal Sol Oksipital	Tetaalfabetagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Tetaalfabetagama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
16	Kadın	Evli	32	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Frontal	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Frontal	Betagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		

					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
17	Kadın	Bekar	27	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Sol Soksipital	Tetaalfabetagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal Sol Soksipital	Tetaalfabetagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal Sol Soksipital	Tetaalfabetagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Sol Soksipital	Tetaalfabetagama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal Sol Soksipital	Tetaalfabetagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal Korteks	Tetaalfabetagama
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sağ Prefrontal Korteks, Sol Ve Sağ Oksipital Bölge	Tetaalfabetagama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal Korteks	Tetaalfabetagama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal Korteks	Betagama
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
18	Kadın	Bekar	30	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal+ Sağ Oksipital	Betagama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal+ Sağ Oksipital	Betagama
					Heyecan	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal	Betagama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Tetaalfabetagama

					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Betagama
19	Erkek	Evli	40	Madenci	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Üzüntü	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Tetaalfabeta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Nefret	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Betagama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Betagama
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
20	Erkek	Bekar	46	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Korku	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal Korteks+ Sol Oksipital Bölge	Betagama
					Nefret	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal Korteks+ Sol Oksipital Bölge	Alfabetagama
					Heyecan	Var	Sağ Prefontal Sol Oksipital	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
21	Kadın	Evli	40	Memur	Mutluluk	Var	Sol Temporal	Tetaalfabetagama
					Üzüntü	Var	Sol Temporal	Tetaalfa

					Korku	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabetagama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
22	Kadın	Bekar	22	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Sol Oksipital	Tetaalfa
					Üzüntü	Var	Sol Oksipital	Betagama
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal+ Sol Oksipital	Alfabetagama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
23	Kadın	Bekar	23	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Frontal Korteks	Alfabetama
					Üzüntü	Var	Sol Frontal Korteks	Tetaalfabeta
					Korku	Var	Sol Frontal Korteks	Alfabetama
					Nefret	Var	Sol Frontal Korteks	Tetaalfabeta
					Heyecan	Var	Sol Frontal Korteks	Tetaalfa
					Olumlu 1. Slayt	Yok		

					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
24.	Kadın	Bekar	26	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabet
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Tetaalfa
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
25	Kadın	Evli	42	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Üzüntü	Yok		
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfabet
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabet
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa

					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
26	Kadın	Bekar	32	Akademisyen	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabeta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabeta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabeta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
27	Kadın	Evli	36	Akademisyen	Mutluluk	Var	+ Sol Oksipital	Alfabeta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabeta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
28.	Kadın	Bekar	36	Akademisyen	Mutluluk	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Betagama
					Üzüntü	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Betagama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta

					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Heyecan	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Tetaalfa
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
29	Kadın	Evli	45	Memur	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal+ Sol Ve Sağ Oksipital	Tetaalfabeta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal	Alfabeta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal+ Oksipital	Tetaalfabeta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal	Alfabeta
30	Kadın	Bekar	45	Akademisyen	Mutluluk	Yok		
					Üzüntü	Var	Sol Frontal	Tetaalfabeta
					Korku	Var	Sol Frontal	Tetaalfabeta
					Nefret	Var	Sol Frontal	Tetaalfabeta
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		

					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
31	Kadın	Evli	41	İşçi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Tetaalfabeta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfabeta
					Korku	Var	Sağ Ve Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabetagama
					Nefret	Var	Sol Ve Sağ Prefrontal + Sol Oksipital	Alfabetagama
					Heyecan	Var	Sağ Prefrontal+ Sol Oksipital	Betagama
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		

EK 2: Serbest Meslek Kazancı Elde Edenlerin Verdiği Beyin Tepkisi

Katılımcı Sayısı	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Meslek	Telkin/Slayt	Tepki Durumu	Tepkinin Meydana Geldiği Yer	Tepki Boyutu
1.	Erkek	Evli	48	Veteriner	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Korku			
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Korteks + Sol Oksipital Bölge	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
2.	erkek	bekar	38	psikolog	Mutluluk	Var	Sağ ve Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sağ ve Sol Frontal Korteks + Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sağ ve Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal Korteks + Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta

					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks + Sol Oksipital	Teta
3.	Kadın	Bekar	25	Mimar	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta
					Üzüntü	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	var	Sol ve Sağ Prefrontal Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
4.	Erkek	Evli	35	Mühendis	Mutluluk	Yok		
					Üzüntü	Yok		
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Beta Gama
					Olumlu 2. Slayt	Yok		

					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
5.	Erkek	Bekar	32	Mühendis	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
6.	Erkek	Evli	48	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol ve sağ Prefrontal	Teta
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta

					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa
7.	Erkek	Bekar	28	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sağ Frontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Yok		
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital+ Sol Prefrontal + Sağ Frontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sağ Oksipital+ Sağ Frontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
8.	Erkek	Bekar	36	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal +Sol Oksipital	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal +Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol ve Sağ Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		

					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal +Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
9	Erkek	Bekar	39	Noter	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
10	Erkek	Bekar	38	Doktor	Mutluluk	Var	Sağ Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta Gama
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal Korteks	Alfa Beta Gama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta Gama
					Heyecan	Yok		
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama

					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Oksipital Korteks	Beta Gama
11	Kadın	Evli	36	Diş Hekimi	Mutluluk	Var	Sol ve Sağ Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta Gama
					Üzüntü	Var	Sol ve Sağ Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta Gama
					Korku	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal Korteks	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
12	Erkek	Bekar	25	Doktor	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal +Sol Oksipital	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Frontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
13	Erkek	Bekar	40	Veteriner Hekim	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
14	Kadın	Bekar	45	Doktor	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta

					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Teta Alfa
15	Kadın	Evli	46	Mimar	Mutluluk	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol ve Sağ Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	sol prefrontal	Teta Alfa Beta
16	Kadın	Evli	35	Doktor	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Korku	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Heyecan	Yok		

					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
17	kadın	bekar	32	psikolog	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
18	kadın	evli	28	öğretmen	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Yok		

					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Oksipital + Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
19	kadın	evli	29	veteriner	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Beta Gama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol ve Sağ Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta Gama
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Beta Gama
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
20	Erkek	Evli	50	Veteriner Hekim	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	sol prefrontal	Teta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
21	Erkek	Evli	45	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sağ Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Korku	Yok		
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Oksipital	Beta Gama
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
22	Kadın	Bekar	25	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Korku			
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumlu 1. Slayt	Yok		
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Yok		
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
23	Kadın	Evli	36	Diş Hekimi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
24	Kadın	Evli	40	Diş Hekimi	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta

					Heyecan	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sağ Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sağ Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sağ Oksipital	Teta Alfa Beta
25	kadın	evli	43	avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Yok		
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa
26	Kadın	Bekar	24	Psikolog	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	sol prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	sol prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	sol prefrontal+ sol oksipital	Teta Alfa Beta
27	Erkek	Evli	34	Psikiyatr	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal+ Sol Oksipital	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	alfa beta
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	alfa beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal, Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sağ ve Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
28	Kadın	Evli	39	Avukat	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta

					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa
					Olumlu 3. Slayt	Yok		
					Olumsuz 1. Slayt	Yok		
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumsuz 3. Slayt	Yok		
29	Kadın	Bekar	40	Doktor	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal + Sağ Oksipital	Teta Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Nefret	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Beta Gama
					Heyecan	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Beta Gama
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Teta Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	sol prefrontal + sol oksipital	teta alfa beta
30	Erkek	Evli	42	Psikiyatr	Mutluluk	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Üzüntü	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Korku	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Nefret	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

					Heyecan	Var	Sol Prefrontal + Sol Oksipital	Alfa Beta
					Olumlu 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumlu 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 1. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 2. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta
					Olumsuz 3. Slayt	Var	Sol Prefrontal	Alfa Beta

Ek 3: Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu araştırma, bilimsel bir araştırma olup Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda yürütülmekte olunan doktora tezi kapsamında yapılmaktadır. Araştırmada duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Bu anket duyguların vergi uyumu üzerindeki etkisini değerlendirmek üzere gelir vergisi mükelleflerine uygulanmaktadır. Vergi sisteminin paydaşlarını temsil eden farklı meslek gruplarından seçilen katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda ulaşılabilecek sonuçların politika yapıcılara duyguların vergi uyumuna etkisi anlamında ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılmayı kabul etmeme ve araştırmanın herhangi bir aşamasında gerekçe göstermeden ayrılma hakkına sahiptir. Anketi tamamlamadan ayrılmanız durumunda, verdiğiniz bilgiler analiz kapsamına alınmayacaktır. Kişisel bilgileriniz 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu çerçevesinde gizli tutulacaktır. Anket sorularını yanıtlamak için ortalama 9-10 dakikanızı ayırmanız gerekmektedir. Anketi cevaplamak için ayıracağınız zaman ve araştırmaya bulunacağınız katkılar için şimdiden teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Onur EROĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

İ.İ.B.F

Tez Öğrencisi

Öğr. Gör. Cihan KAYACIK

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Devrek Meslek Yüksekokulu

Profesyonel bir mali müşavir ile çalışmaktasınız ve mali müşaviriniz vergiyle ilgili tüm görevlerinize ilgilenmektedir. Mali müşaviriniz vergi kanunundaki değişiklikleri takip etmekte ve sizi değişikliklerden haberdar etmektedir. Vergiye tabi gelirinizi kanunlara uygun olarak nasıl azaltacağınızı bildirmekte ve kârınız için teşviklerden nasıl faydalanabileceğinizi açıklamaktadır. Mali müşaviriniz ilgili bilgileri sisteme yüklemekte ve siz de bu sorunlarla uğraşmak zorunda kalmamaktasınız

Böyle bir durumda nasıl hissedersiniz?

iyi kötü

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Lütfen böyle bir durumda aşağıdaki duyguları ne kadar güçlü bir şekilde hissettiğinizi tüm duygular için ayrı ayrı belirtiniz.

	Hiç					Şiddetle
Korku hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlanmış hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahat hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mutlu hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinirli hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stresli hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Çaresiz hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umutlu hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gergin hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlu hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvende hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Üzgün hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Şaşırmış hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvensiz hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pişman hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanç hissederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vergi beyannamenizle ilgili bir sorunuz oldu ve vergi dairesiyle iletişime geçmek durumunda kaldınız. Sorumlu vergi dairesinin bilgi merkezini arayarak bir çalışan tarafından bilgilendirildiniz. Görevli sorunuzu yanıtladı ve bir sonraki vergi beyannamenizi doldururken hangi noktaları göz önünde bulundurmanız gerektiğini açıkladı.

Böyle bir durumda nasıl hissedersiniz?

iyi						kötü
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen böyle bir durumda aşağıdaki duyguları ne kadar güçlü bir şekilde hissettiğinizi tüm duygular için ayrı ayrı belirtiniz.

	Hiç					Şiddetle
Korku hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlanmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahat hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinirli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stresli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Çaresiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gergin hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvende hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Üzgün hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Şaşırmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvensiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pişman hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanç hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Verginizin incelenme zamanı geldi. Vergi incelemesi yapmaya yetkili memur hangi belgelere ihtiyacı olduğunu ayrıntılı olarak açıkladı. Görevli tüm detayları kontrol ettikten sonra muhasebe hatası olduğunu tespit etti. Bu konuda uzlaşmaya gittiniz. Uzlaşma sonucunda hatanın muhasebe hatası olduğunu anladınız ve daha az vergi ödemek durumunda kaldınız.

Böyle bir durumda nasıl hissedersiniz?

iyi						kötü
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen böyle bir durumda aşağıdaki duyguları ne kadar güçlü bir şekilde hissettiğinizi tüm duygular için ayrı ayrı belirtiniz.

	Hiç					Şiddetle
Korku hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlanmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahat hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinirli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stresli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Çaresiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gergin hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvende hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Üzgün hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Şaşırılmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvensiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pişman hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanç hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vergi beyannamenizle ilgili bir sorunuz vardı ve vergi dairesiyle iletişime geçtiniz. Sorumlu vergi dairesinin bilgi merkezini aradınız. Çalışanın, sizin için zamanı olmadığı izlenimini edindiniz. Sorunuza bağlayıcı bir cevap veremeyeceğini ve ana sayfada bilgi aramanız gerektiğini söyledi. Ancak ana sayfadaki bilgilere zaten bakmıştınız.

Böyle bir durumda nasıl hissedersiniz?

iyi ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ kötü

Lütfen böyle bir durumda aşağıdaki duyguları ne kadar güçlü bir şekilde hissettiğinizi tüm duygular için ayrı ayrı belirtiniz.

	Hiç						Şiddetle
Korku hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlanmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahat hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinirli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stresli hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Çaresiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umutlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gergin hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suçlu hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvende hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Üzgün hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Şaşırılmış hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güvensiz hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pişman hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanç hissedirim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen son durum açıklamasını tekrar okuyun ve o durumu yaşadığınızı varsayın. Bir sonraki vergi beyannamenizi hazırlama zamanı geldiğinde yukarıda açıklanan deneyime göre aşağıdaki kararları verme olasılığınızın ne kadar olduğunu belirtin.

	Pek Olası Değil							Çok Büyük İhtimalle
Mevcut vergi beyannamemi tamamen dürüstçe dolduracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi kanununu dikkatlice okuyacağım ve vergiden tasarruf etme imkanlarını araştıracağım	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aldığım bir yan geliri beyan etmeyeceğim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vergi beyannamemi bir kenara koyarım ve başka zaman hallederim	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Cinsiyetiniz	Kadın ☐	Erkek ☐							
Yaşınız:	18-25 ☐	26-30 ☐	31-35 ☐	36-40 ☐	41-45 ☐	46-50 ☐	51-55 ☐	56-60 ☐	61+ ☐
Medeni durumunuz	Evli ☐	Bekar ☐							
En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi									
Lise	☐								
Ön lisans	☐								
Lisans	☐								
Lisans üstü	☐								
Mesleğiniz?									
Mesleki deneyim süreniz ? (1 yıldan az olması durumunda 1 yazınız?)									
Mesleki faaliyetinizi yürüttüğünüz yer?									
Çaycuma	☐								
Merkez	☐								
Kozlu	☐								
Ereğli	☐								
Alaplı	☐								
Gökçebey	☐								
Devrek	☐								
Kilimli	☐								
Yıllık geliriniz?									
204 000' e kadar	☐								
204 001- 300 000 arası	☐								
300 001- 400 000 arası	☐								
400 001- 500 000 arası	☐								
500 000- 600 000 arası	☐								
600 000+	☐								
		Hiç						Şiddetle	
Kendinizi ne kadar dürüst değerlendirirsiniz ?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bugünün işini yarına bırakma atasözü	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sizi ne derece anlatır ?									
Kurallar uygulanmak için vardır sözü	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sizi ne kadar ifade etmektedir?									

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Cihan KAYACIK

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Aldığı Sertifikalar :

Uzmanlık Alanı :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Maliye	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2015
Y. Lisans	Maliye	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2018

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretim Görevlisi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Devrek Meslek Yüksekokulu	2022-

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. Türkiye' de Obezite Vergisinin Uygulanabilirliği Üzerine Nitel Bir Analiz

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1. Kentsel Rant ve Vergi Uygulamaları: Zonguldak İli Örneği

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1 Bankruptcy and Reorganization in The Digital Business Era

C2.2. Vergi Uyumunun Sağlanmasında Duygulara Yönelik Bir Araştırma

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.....

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

